GABRIEL CHEVALLIER

CLOCHEMERLE

GABRIEL CHEVALLIER

CLOCHEMERLE

GABRIEL CHEVALLIER

CLOCHEMERLE

În romîneşte de
F. BRUNEA-FOX

Cuvînt înainte de
CONSTANTIN PRISNEA

Ilustraţiile de
DUBOUT

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ / BUCUREŞTI / 1 9 6 4

Coperta executată în maniera ilustraţiilor de
N. Constantinescu

Gabriel Chevallier
CLOCHEMERLE
© Presses Universitaires de France
Paris 1961

Ilustraţiile din interiorul volumului, aparţinînd cunoscutului desenator francez *Dubout,* sînt reproduse după ediţia ilustrată apărută la *Ernest Flammarion.*

CUVÎNT ÎNAINTE

Atunci cînd am acceptat să scriu o prefață la Clochemerle *mărturisesc că știam puține, dacă nu chiar foarte puține lucruri despre autorul ei.*

Adesea, după ce m-am apucat să-mi adun documentația strict necesară unei modeste prezentări, mă întrebam de ce tocmai eu trebuia să scriu această prefață? Unde acțiunea se petrece într-o regiune renumită prin vinurile sale? Să fie oare vreo aluzie nemărturisită a redacției la preocupările mele literare din ultimii ani?

Nu i-am întrebat și m-am apucat de lucru, fără să-mi mai pese de ce-au gîndit sau ce-au să spună în viitor.

Gabriel Chevallier s-a născut la Lyon, în 1895. A învățat la diferite colegii din regiune, fiind și intern, timp de vreo cinci ani, la un colegiu religios. La vîrsta de șaisprezece ani a intrat la „Ecole des Beaux-Arts" din Lyon, secția de pictură. La nouăsprezece ani — era în 1914 — a fost mobilizat. Peste un an, rănit, se întoarce de pe front, dar continuă să rămînă în armată pînă la sfîrșitul războiului. Fără familie, fără avere, fără nici un fel de relații, încearcă diferite profesii: desenator, afișier, publicist, ziarist, profesor de desen, voiajor comercial, nu din pasiune pentru ele, ci doar pentru a-și cîștiga puținul necesar existenței. Începe să scrie cu regularitate la vîrsta de treizeci de ani, continuîndu-și vechile meserii. Treptat, scrisul i-a devenit principala și unica îndeletnicire. Războiul, ororile lui se vor fi întipărit în conștiința lui Gabriel Chevallier. Frica *va fi din acest punct de vedere o mărturie curajoasă, fără zorzoane și fără dantelărie, cu privire la război. Influența lui Stendhal se va face resimțită în* Frica, *ne-*

fiind mai puțin prezentă în analizele subtile din Clarisse Vernon, pe care unii îl caracterizează chiar drept un roman de inspirație stendhaliană. Biografia eroului din Frica va fi completată cu povestea copilăriei sale nenorocite „în căutarea personalității", în diferitele încercări de a-și face o meserie, de a-și găsi un rost în viață.

Se spune că Chevallier a avut privilegiul de-a fi în 1934 romancierul care i-a făcut să rîdă pe cei mai mulți francezi. Evident, afirmația conținea un omagiu care i se aducea autorului. Căci, oricum, „c'est une étrange entreprise que celle de faire rire les honnêtes gens" [1] (Molière).

Un premiu, Premiul Courteline, avea să-i fie decernat peste puțin timp pentru Clochemerle, carte care pe prima ei pagină conținea cîteva citate din Juvenal, Montaigne, Diderot, Beaumarchais și Stendhal, și pe care Chevallier le considera suficiente pentru a înlocui o prefață cu mai mult folos și cu mai puțină osteneală pentru cititori.

Întrebat de către un ziarist de la Les nouvelles littéraires în legătură cu premiul acordat, autorul socoate că probabil lui Courteline, dacă ar fi trăit și ar fi citit cartea, i-ar fi plăcut.

La treizeci de ani de la apariția cărții, în România se editează o a doua traducere. Și chiar dacă Clochemerle nu ne-ar face decît să rîdem, și încă această nouă traducere și-ar justifica apariția. Dar cartea lui Chevallier nu cuprinde numai „o temă balzaciană (lupta între albi și roșii la Clochemerle), tratată cu o vervă rabelaisiană de către un scriitor hrănit la școala lui Montaigne și Stendhal" [2]. Nu o dată, în timpul lecturii, ești ispitit să legi întîmplările povestite de anumite aspecte ale vieții social-politice contemporane din țările în care ordinea publică se sprijină pe marea proprietate, pe sfinții bisericii și pe baionetele armatei.

O frescă de moravuri și năravuri, în spatele căreia întrevezi zîmbetul amar al autorului.

Primarul comunei Clochemerle, Barthélemy Piéchut, cel mai mare proprietar de vii din localitate, președintele sindicatului agricol, consilier județean... învinuit de adversarii politici din propriul său partid că are o atitudine prea binevoitoare față de biserică (preotul satului îl desemnează în mod public „drept un om foarte de treabă și care nu se opune intereselor bisericii, în toată atitudinea sa politică"), se sfătuiește cu principalul său colaborator, Tafardel, învă-

[1] Anevoioasă treabă e să-i faci să rîdă pe oamenii de treabă.
[2] René Lalou : *Istoria literaturii franceze contemporane*, vol. II, pag. 800, Paris, 1953.

ţător şi secretar al primăriei, discipol al lui Epictet şi al lui Jean-Jacques Rousseau, devotat scriptelor primăriei şi redactării de corespondenţe pe care le trimitea ziarului Deşteptarea vinicolă *din Belleville-sur-Saône, pentru a găsi „ceva care să scoată în evidenţă superioritatea unei municipalităţi avansate". Idcile lui Tafardel nu-i pot folosi nicicum primarului. Faptul că cimitirul nu poartă la intrare deviza republicană „Libertate, Egalitate şi Fraternitate" nu-l impresionează de loc pe Barthélemy Piéchut.*

Argumentele lui Tafardel, care considera acest lucru „drept o neglijenţă care bate-n struna reacţionarilor şi a popii" şi că prin aceasta „Republica admite ca dreptul ei de control să se oprească în pragul lăcaşului de veci", sînt aruncate la coş în clipa cînd primarul îi dezvăluie planul său, „marele său proiect", de-a construi în plin centrul satului un urinar, edificiu „de mare utilitate atît pentru igiena publică, cît şi pentru moravurile obşteşti". Mai mult, instalarea lui în faţa bisericii va fi o dovadă de netăgăduit a devotamentului faţă de prietenii săi politici şi totodată o sfidare adusă popimii şi partizanilor reacţiunii.

Tafardel va găsi ideea primarului „cu adevărat republicană"... „o iniţiativă în cel mai înalt grad democratică..."

Primarul ţintea însă mult mai departe prin construcţia edificiului său, care era sortit mai degrabă să înfrunte pe baroana de Courtebiche, pe părintele Ponosse, pe notarul Girodot şi pe toţi partizanii reacţiunii, deschizîndu-i astfel o perspectivă politică dincolo de orizontul strîmt al comunei sale.

Partidele politice de la dreapta la stînga defilează prin faţa noastră. De la adversarii cei mai înverşunaţi ai republicii, ca baroana de Courtebiche, care după o viaţă trăită din plin luase hotărîrea să se apropie de Dumnezeu (nici chiar în epoca marilor ei succese mondene nu renunţase la virtuţile religioase), şi pînă la Focart, care afirma că „vechile regimuri au pierit din pricina inerţiei şi complezenţei lor laşe faţă de corupători". De la partidul casei parohiale, în frunte cu Girodot, notarul, care în timpul războiului dăduse dovada unor acte de mare curaj şi vitejie, riscînd şi subscriind cinci sute şaptezeci şi cinci de mii de franci la împrumut (ba, într-un moment de exaltare patriotică, vărsase Tezaurului — contra ramburs — o treime din napoleonii pe care-i poseda, adică şase mii de franci în aur), pînă la partidul opus, cu Tafardel, Beausoleil şi doctorul Mouraille, dirijaţi şi proteguiţi de Barthélemy Piéchut, toţi vor intra în hora declanşată de iniţiativa năstruşnică a primarului din Clochemerle.

Din partea bisericii vom găsi, rînd pe rînd, pe domnişoara Justine Putet, armata şi reprezentanţii ei de seamă, Academia...

Justine Putet, fată bătrînă, „acrită de singurătate şi celibat" şi care trecea drept cea mai zeloasă enoriaşă din parohia părintelui Ponosse, locuia în apropierea bisericii. Faptul acesta dădea o posibilitate unică domnişoarei severe şi riguroase să se îngrijească în permanenţă de aprovizionarea cu flori a altarului. Dreptul acesta îl exercita în exclusivitate, conjugîndu-l cu dreptul de supraveghere şi cenzură a gesturilor şi mişcărilor contemporanilor ei. Controlul asupra credincioşilor se împletea la dînsa cu cenzura moravurilor tîrgului. Retranşată în fortăreaţa inexpugnabilă a virtuţii ei, era coloneleasa femeilor virtuoase din Clochemerle. Ura pe care o nutrea faţă de frumoasa Judith Toumignon se adăpa „din evlavie şi fără îndoială dintr-o feciorie fără leac, cu care contribuia la suprema glorie a bisericii".

De această frumoasă Judith se vor îndrăgosti toţi bărbaţii din Clochemerle. După ce-ai citit cartea, îţi dai seama că autorul însuşi, care s-ar fi cuvenit să rămînă în afara conflictului, s-a îndrăgostit şi el de dînsa, nelăsîndu-i o existenţă independentă.

Părintele Ponosse vestea „cu apostolică neîndemînare" domnia dreptăţii Celui de sus bunilor viticultori din Clochemerle, susţinînd slabele sale puteri prin folosirea zilnică şi reparatoare a vinurilor de Beaujolais, de care învăţase să se folosească în chip savant. Bonum vinum laetificat. [1]

Domnia dreptăţii căpăta glas prin una din cele cincizeci de predici, compuse cu treizeci de ani în urmă, cu sprijinul prietenului său, părintele Jouffe, şi care au fost bune pentru toate împrejurările apostolatului său de pînă la evenimentele care au sfărîmat liniştea tîrguşorului.

Invitat de două ori pe lună să ia masa la castel, la baroană, unde era tratat cu multă atenţie — atenţie care-l privea mai puţin pe dînsul, cît principiul pe care-l reprezenta — preotul face astfel cunoştinţă, la cincizeci şi cinci de ani, cu fastul unei orînduiri sociale pe care-o servise fără să-şi dea seama, predicînd virtutea creştină a resemnării, atît de prielnică sporirii marilor averi.

Rivalitatea dintre cele două tabere va culmina cu bătaia din biserică, cu scandalul ce va avea loc sub privirile consternate ale sfinţilor şi care, în afara necazurilor personale ale celor doi combatanţi principali, va avea drept rezultat zvîrlirea unui sfînt într-o cristelniţă. Biserica va fi însă apărată. Vom vedea astfel cum intervine armata. În galeria de militari pe care-i vom întîlni în paginile cărţii o figură deosebită este aceea a generalului Laflanel, care gîndea „că,

[1] Vinul bun înveseleşte.

la urma urmelor, războiul nu e un lucru rău, de vreme ce îi învață pe civili ce e viața". Ordinele care porneau de la statul-major curgeau în cascadă :

„— Să bagi frica-n ei, mama lor !

— Să fiți fără cruțare ! Acționați fără întîrziere !

— Pleci imediat la bivolarii ăia, la mama dracului, la Clochemerle, cauți dumneata unde e pe hartă... Să faci ordine acolo și fără menajamente ! Îți recomand un lucru : să fii mai degrabă de partea popilor."

Undeva în paginile cărții unul din personajele ei, bătrînul Anselme Lamolire, „care nu vorbea cu ușurință și care ținea mai mult cu popii, pentru că popii, la rîndul lor, țin mai mult cu partidul ordinei, care este proprietatea...", spunea că „oamenii care au murit în război ar trebui reprezentați ca morți în mod cu totul ideal, glorios și liniștit, fără ca nimic vulgar, josnic sau trist să întunece această evocare". Bătrînul justifica această idee prin necesitatea ca „generațiile tinere să fie crescute în cultul eroismului tradițional și surîzător al ostașului francez, care — zicea el — știe să moară cu cochetărie".

Vorbele bătrînului Lamolire, dacă dăm crezare autorului — și n-avem nici un motiv să n-o facem — dezlănțuiră un fior de patriotism prin toți cei care erau de față.

Evident, nu numai una din paginile cărții ne-au făcut să rîdem. Și rîdem de toate aceste lucruri o dată cu autorul, pe care-l vedem că face eforturi să nu plîngă.

O spune chiar el. „Adevărul e că nimic nu e de rîs în treburile omenești. Dedesubtul comediei dospește tragicul, dedesubtul ridicolului clocotesc aspirațiile, dedesubtul bufoneriei clocește drama. Vine o vreme cînd te cuprinde mai degrabă mila de oameni decît groaza de ei."

Și prin gura monseniorului de Giacone, care administra cu distincție rară dioceza din Lyon, vom afla că „Academia Franceză este un minunat factor de acțiune, lăsat moștenire de Richelieu, una din cele mai utile instituții create de vechiul regim". Episcopul mărturisește mai la vale că Academia îngăduie bisericii să exercite un „control serios asupra gîndirii franceze, chiar și în zilele noastre".

Explicațiile pe care monseniorul le dă baroanei de Courtebiche, venită să-i ceară sprijinul pentru reîntronarea autorității bisericii la Clochemerle, sînt revelatoare : „Puterea bisericii e considerabilă, baroană, asupra unor oameni al căror unic viitor e moartea. Vine o vîrstă cînd oamenii înțeleg că a gîndi sănătos înseamnă a gîndi mai mult sau mai puțin alături de noi. Căci oamenii ajunși sînt cu toții apărători ai puterii care le-a conferit onorurile și le garantează durabilitatea. Sîntem cel mai vechi și cel mai solid stîlp al acestei puteri." Fraza ime-

diat următoare este o concluzie firească : „Iată de ce aproape toți demnitarii aderă într-o oarecare măsură la biserică". Și episcopul îi explică mai departe de ce Alexis Lauvelat, ministru, om de stînga, ca să poată intra în Academie, va avea nevoie de voturile de care dispune biserica sub cupolă. Și în felul acesta candidatul va putea fi totdeauna contra bisericii, dar va lucra pentru dînsa.

Dar evenimentele din Clochemerle vor avea nu numai consecințe interne. Ele vor declanșa și implicații politice internaționale. Conferința dezarmării, care începuse în străinătate sub auspicii „favorabile", va eșua în ultima clipă, cînd delegația franceză va părăsi conferința, pentru că șeful guvernului trebuie să se întoarcă acasă din cauza scandalului dezlănțuit de construcția urinarului. Citiți paginile capitolului „Cauze mici, efecte mari" și veți găsi adesea limbajul demagogic al politicienilor de ieri și de azi. Veți rîde cu poftă. Sînt multe, multe pagini din Clochemerle *care te fac să rîzi. Unele din ele să surîzi. Acestea sînt poate cele mai frumoase. Tocmai pentru că surîsul este perfecțiunea rîsului.*

Chamfort spunea într-una din maximele sale că „la plus perdue de toutes les journées est celle où l'on n'a pas ri" [1]. *Citind cartea lui Chevallier, rîzînd și zîmbind, îți dai seama că n-ai pierdut timpul de pomană. Și, fără nici o îndoială, cititorul va înțelege atunci de ce Byron spunea : „Dacă rîd de toate lucrurile din această lume, o fac ca să nu plîng din pricina lor".*

CONSTANTIN PRISNEA

[1] Cea mai irosită dintre toate zilele este aceea în care n-ai rîs.

CARE VA SPUNE TOT ATÎT DE MULT CÎT O PREFAŢĂ, CU MAI PUŢINĂ OSTENEALĂ PENTRU CITITORI

Difficile est non satiram scribere [1].

JUVENAL

Socot că nu există în închipuirea omenească fantezie oricît de dezlănţuită, care să nu găsească o corespondenţă faptică în viaţa de fiecare zi şi pe care raţiunea noastră să n-o poată, prin urmare, susţine şi fundamenta.

Graiul care-mi place mie e un grai simplu şi naiv, atît cel de pe hîrtie, cît şi cel din gură.

MONTAIGNE

Trebuie să spulber urîtul — e o condiţie — dar trebuie să mă şi distrez uneori.

DIDEROT

— *Cine ţi-a dăruit o filozofie atît de veselă?*
— *Obişnuinţa nenorocirilor.*

BEAUMARCHAIS

Cu plăcere aş purta o mască şi numele mi l-aş schimba cu încîntare.

STENDHAL

[1] E greu să nu faci satiră (în limba latină).

CLOCHEMERLE

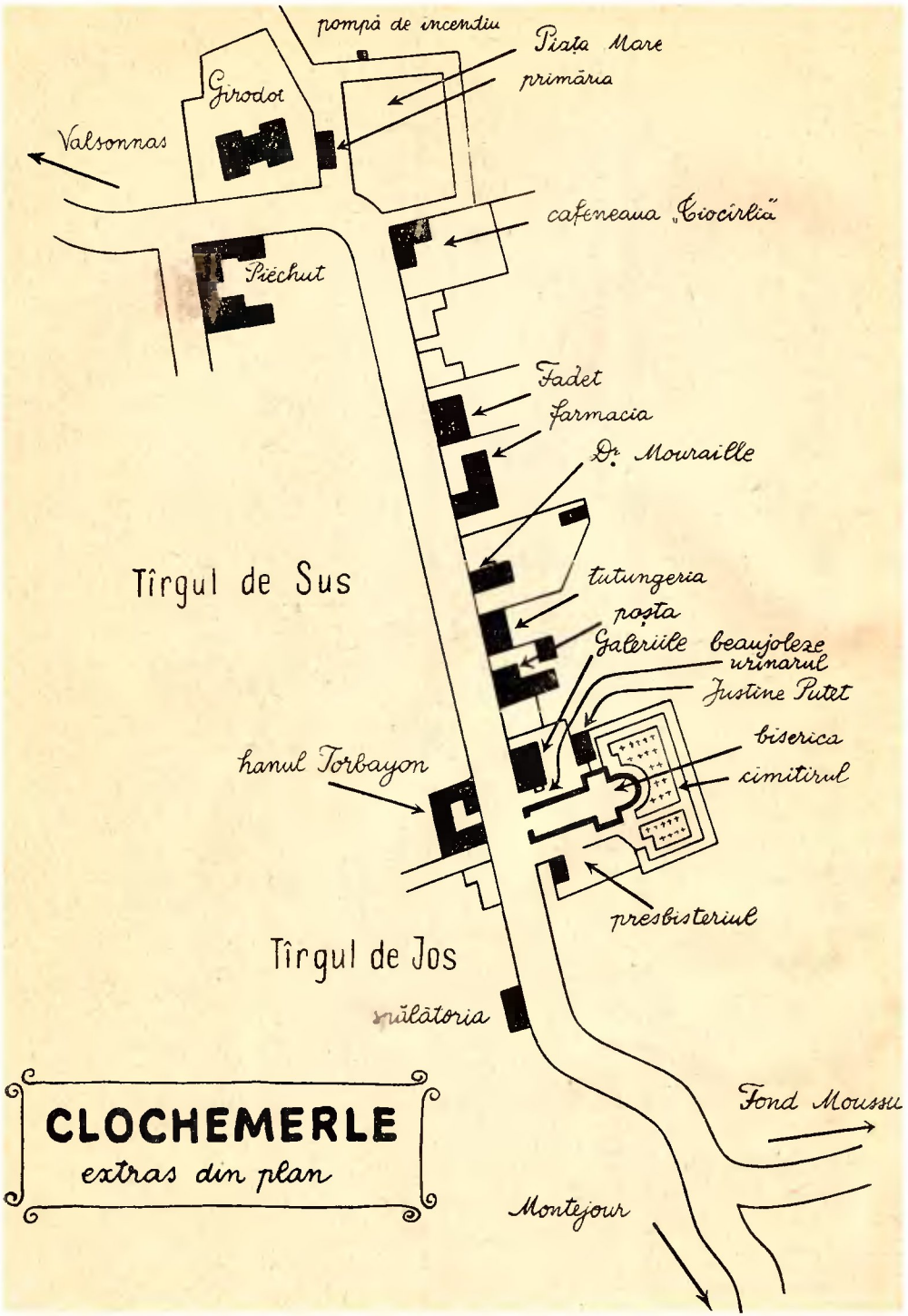
pompă de incendiu
Piața Mare
primăria
Girodot
Valsonnas
cafeneaua „Cocârlia"
Piéchut
Fadet
farmacia
Dr. Mouraille
Tîrgul de Sus
tutungeria
poșta
Galeriile beaujoleze
urinarul
Justine Putet
biserica
cimitirul
hanul Torbayon
presbisteriul
Tîrgul de Jos
spălătoria
Fond Moussu
Montejour
CLOCHEMERLE
extras din plan

Prin luna octombrie 1922, către ceasurile cinci seara, pe Piaţa Mare a tîrguşorului Clochemerle din Beaujolais, umbrită de castani tare frumoşi şi-mpodobită în centrul ei cu o mîndreţe de tei, sădiţi, zice-se, în 1518 întru pomenirea ilustrei vizite a Annei de Beaujeu pe aceste meleaguri, doi bărbaţi se plimbau împreună în sus şi-n jos, cu acel mers agale al oamenilor de la ţară, care dau impresia că dispun oricînd de timp berechet pentru orice lucru, schimbînd între ei cuvinte pline de-o noimă atît de riguroasă încît nu le rosteau decît după lungi tăceri pregătitoare, cel mult o frază la fitece douăzeci de paşi. Deseori, doar un cuvînt, o exclamaţie ţineau loc de frază. Însă exclamaţiile astea conţineau nuanţe foarte expresive pentru nişte interlocutori care, cunoscîndu-se de multă vreme şi urmărind laolaltă aceleaşi ţinte, tot împreună puneau jaloanele unei ambiţii matur chibzuite. În momentul acela preocupările celor doi erau de ordin politic şi ca atare orientate spre o linie de opoziţie. De aceea atîta gravitate şi prudenţă în comportarea lor.

Unul din bărbaţi, trecut de cincizeci de ani, înalt, roşu la chip, cu părul încă blond, reprezenta tipul pur al unui coborîtor din burgunzii care populaseră odinioară ţinuturile Ronului. Faţa lui cu pielea scorojită de vînt şi de soare trăia îndeosebi prin doi ochi mici, de un cenuşiu-deschis, împresuraţi de riduri fine, ochi în permanentă clipire, care-i dădeau un aer mehenghi — cînd aspru, cînd afectuos. Poate că gura ar fi fost în măsură să ofere, asupra caracterului acestui ins, indicaţii nedestăinuite de privirile sale, dacă n-o ascundea mustaţa „pe oală", în care stătea înfipt muştiucul unei pipe scurte şi negre, mai mult mestecată decît fumată şi mirosind totodată a tescovină şi a tutun. Zdravăn croit, uscăţiv, proptit pe-o pereche de picioare lungi şi drepte, cu un pic de burtă rezultînd mai mult dintr-o indisciplină muşchiulară decît din

grăsime sadea, aşa se înfăţişa personajul. Deşi îmbrăcat fără ostentaţie, ghiceai numaidecît, după încălţămintea comodă şi lustruită, după calitatea postavului hainei, după gulerul scrobit, purtat cu dezinvoltură într-o simplă zi de lucru, că e un om cu stare şi respectat. În glasul şi în gesturile sale drămuite se simţea autoritatea.

Bărbatul acesta se numea Barthélemy Piéchut. Era primarul tîrguşorului şi cel mai mare proprietar podgorean din Clochemerle, cu cele mai rodnice dealuri viticole expuse spre sud-est, care dau vinurile cele mai suculente. În afară de asta, mai era preşedinte al sindicatului agricol şi consilier judeţean, ceea ce făcea dintr-însul un personaj considerabil pe mulţi kilometri în jurul tîrguşorului Clochemerle, atît la Salles cît şi la Odenas, Arbuissonnas, Vaux şi Peréon. I se bănuiau şi alte năzuinţi politice, încă nedate în vileag. Era pizmuit, dar puterea lui măgulea ţinutul. Purta fără snobism pălăria neagră de pîslă a ţăranului, cu calota înfundată şi cu borurile largi tivite cu găetan, niţel dată pe ceafă. În ziua aceea, ca să poată cugeta mai bine, îşi ţinea mîinile la piept, agăţate de reverele surtucului, şi capul împins înainte, atitudine familiară în cazurile grave şi care impunea contribuabililor. „E ceva în căpăţîna lui Piéchut !“ spuneau ei.

Interlocutorul său, dimpotrivă, era un omuleţ sfrijit, fără vîrstă, a cărui ţăcălie ascundea un supărător defect al fălcii, la bărbie, şi care purta, după moda veche, pe-un impozant zgîrci nazal (armătura celor două canaluri sonore ce alimentau cu consonante foanfe toate grăirile sale), purta, zic, nişte ochelari cu ramă de fier denichelat, prinşi de-un lănţişor cu ancorajul după ureche. Sub sticlele de miop, pupilele aveau acel reflex acvatic ce caracterizează minţile himerice, obsedate de găsirea formulei idealurilor irealizabile. O pălărie gen panama, căreia contactul cu soarele mai multor veri şi cu întunericul mai multor ierni de nemişcare în şifonier îi dăduse culoarea şi scîrţul pănuşelor de porumb puse la uscat sub streşinile fermelor din Bresse, îi acoperea ţeasta ţuguiată. Pantofii lui, cu copci de aramă, asupra cărora se exercitase prea bătător la ochi ingeniozitatea cizmarului, ajunseseră la ultima limită a pingelirii, căci era îndoielnic ca o talpă nouă să mai poată salva căputa definitiv compromisă. Omul sugea dintr-o ţigară jigărită, mai mult hîrtie decît tutun, răsucită de degete neîndemînatice. Personajul numărul doi se numea Ernest Tafardel, învăţător, secretar al primăriei, şi sub această banală titulatură aghiotant al lui Barthélemy Piéchut, confidentul său în anumite momente şi într-o anumită măsură (căci primarul nu se lăsa niciodată tîrît pe panta confidenţelor şi, în orice caz, niciodată mai departe de limita dinainte hotărîtă),

în fine, sfetnicul său în scriptologie administrativă, unde se cereau formulări complicate.

Învăţătorul afişa faţă de micile amănunte ale vieţii materiale nobilul dezinteres al adevăraţilor intelectuali. „O inteligenţă superioară, zicea el, se poate lipsi de pantofi lustruiţi." Prin această metaforă voia să spună că fastul îmbrăcăminţii sau mediocritatea ei nu adaugă, nici nu împuţinează inteligenţei cuiva. Ea mai lăsa deopotrivă să se înţeleagă că la Clochemerle exista cel puţin o minte luminată — din păcate, redusă la un rol subaltern — al cărei posesor putea fi recunoscut după lipsa de lustru a încălţămintei sale. Căci Ernest Tafardel avea vanitatea de-a se crede un gînditor profund, un fel de ţăran-filozof, ascetic şi neînţeles. Tot ce spunea învăţătorul avea o ticluire pedagogică şi sentenţioasă, punctată repetat de gestul acela pe care iconografia populară de pe vremuri îl atribuia membrilor breslei dăscăleşti : degetul arătător ridicat în sus, deasupra pumnului strîns şi ţinut la nivelul feţei. Cînd făcea vreo afirmaţie, Ernest Tafardel îşi apăsa indexul pe nas, cu o forţă ce-i abătea vîrful într-o parte. Nu-i de mirare, deci, că după trei decenii de exercitare a unei profesiuni care cere o continuă afirmare, nasul i s-a cîrmit un pic la stînga. Pentru completarea portretului mai adăugăm că răsuflul învăţătorului dăuna simţitor frumoaselor sale maxime, ceea ce-i făcea pe clochemerlini să se ferească de înţelepciunea lui, pe care Tafardel îi plăcea s-o insufle oamenilor prea de aproape. Fiind singura persoană în tîrg care-şi ignora meteahna, atribuia obscurantismului şi materialismului lor cras graba localnicilor de-a fugi din calea lui şi, mai ales, de-a scurta orice conversaţie confidenţială, orice discuţie pasionată. Oamenii făceau cîţiva paşi înapoi şi-i dădeau dreptate, fără să-l contrazică. Tafardel vedea în aceasta dispreţ. Convingerea lui că e persecutat se întemeia aşadar pe-o neînţelegere. Suferea totuşi din această pricină, căci, prolix din fire, i-ar fi plăcut, ca om cultivat ce era, să facă paradă de erudiţie. Conchidea în sihăstria lui că seminţia asta de podgoreni de la munte se îndobitocise sub cincisprezece veacuri de urgie religioasă şi feudală. Se răzbuna de toate astea purtînd o ură crîncenă părintelui Ponosse — ură de altfel platonică şi pur doctrinală — pe care întreg tîrguşorul o ştia.

Discipol al lui Epictet şi Jean-Jacques Rousseau, învăţătorul se socotea un om virtuos. Timpul liber şi-l consacra scriptelor primăriei şi redactării de comunicări, pe care le trimetea foii *Deşteptarea vinicolă* din Belleville-pe-Saône. Văduv de mulţi ani, era cast. Venit aici din Lozère, ţinut auster, nu se putuse obişnui cu glumele deşănţate ale băutorilor de vin. Barbarii ăştia îşi

băteau joc, în persoana sa, de ştiinţă, de progres, gîndea el, şi de aceea recunoştinţa şi devotamentul său pentru Barthélemy Piéchut, care-i arăta simpatie şi încredere, erau cu atît mai mari.

Primarul, om abil, se pricepea să tragă foloase din orice şi de la oricine. Cînd socotea că trebuie să discute serios cu învăţătorul, îl poftea la o plimbare : în felul acesta îl avea totdeauna din profil. Mai e de menţionat că distanţa ce desparte pe-un învăţător de-un mare proprietar sapă între ei un şanţ de respect, ce-l punea pe primar la adăpost de emanaţiile pe care Tafardel le răspîndea din belşug cînd stătea faţă-n faţă cu oamenii de rînd. În fine, Piéchut, ca bun politician ce era, ştia să profite pînă şi de virulenţa bucală a secretarului său. Ori de cîte ori dorea să obţină, într-o problemă mai delicată, consimţămîntul anumitor consilieri municipali din opoziţie — notarul Girodot, podgorenii Lamolire şi Maniguant — pretexta o indispoziţie şi li-l trimetea pe Tafardel, cu dosarele şi cu elocvenţa lui pestilenţială. Consilierii, ca să-i închidă învăţătorului gura, îşi dădeau imediat consimţămîntul. Aşa se face că bietul Tafardel se considera drept un argumentator de-o forţă excepţională. Această convingere îl consola de insuccesele lui în societate, atribuindu-le invidiei pe care spiritul superior o inspiră celor mediocri. Se întorcea nespus de mîndru de misiunile sale şi, văzîndu-l, Barthélemy Piéchut zîmbea pe sub mustaţă şi-şi freca ceafa roşie, ceea ce la el era un indiciu de profundă reflecţie sau de mare bucurie. Îi spunea învăţătorului :

— Grozav diplomat puteai fi, Tafardel ! Nici n-apuci să deschizi bine gura, şi toată lumea e de acord cu tine.

— Domnule primar, răspundea Tafardel, ăsta e avantajul culturii. Există o manieră de-a prezenta lucrurile care le scapă ignoranţilor, dar care, pînă la urmă, convinge totdeauna.

•

În momentul cînd începe povestirea de faţă, Barthélemy Piéchut rostea următoarele cuvinte :

— Trebuie să găsim ceva, Tafardel, ceva care să scoată în evidenţă superioritatea unei municipalităţi avansate.

— Sînt întru totul de acord, domnule Piéchut. Îmi permit totuşi să vă atrag atenţia că un monument al eroilor avem.

— Curînd, în fiece comună, indiferent de culoarea politică a municipalităţii, va fi un monument. Şi ne mai pomenim că ni se aruncă cu el în cap.

Trebuie să găsim altceva, mai original, ceva mai în concordanţă cu programul partidului. Nu-i şi părerea dumitale ?

— Fără îndoială, domnule Piéchut, fără îndoială... Trebuie să facem ca progresul să pătrundă la sate, să gonim fără cruţare obscurantismul. E sarcina noastră majoră, a oamenilor de stînga.

Străbătură în tăcere piaţa în toată lungimea ei, care era de şaptezeci de metri, oprindu-şi paşii în punctul unde ea se termină în terasă şi de unde domină prima vale, aceasta continuîndu-se cu o reţea de văi formate de povîrnişurile munţilor rotunzi, ce se succed descrescînd pînă-n cîmpia Saônei, ale cărei ape sclipitoare şi albastre se zăreau în depărtare. Căldura acestui octombrie accentua şi mai puternic mirosul vinului nou, care plutea peste orăşel, ba chiar peste toată regiunea. Primarul întrebă :

— Ei, ai vreo idee, Tafardel ?

— Vreo idee, domnule Piéchut ? Vreo idee...

Reluară plimbarea. Învăţătorul clătina din cap meditativ şi fiindcă pălăria, care se strîmtase cu timpul, îi strîngea tîmplele, o ridică un pic. Apăsarea stingherea munca cerebrală. O puse la loc, apoi, cu grijă. Abia după ce terminară pînă la capăt un parcurs, primarul reluă :

— Da, o idee. Ai vreuna, Tafardel ?

— Oarecum, domnule Piéchut... M-am gîndit şi eu la ceva deunăzi şi tocmai voiam să vă vorbesc. Cimitirul ţine de comună ? Este el, adică, un monument public ?

— Bineînţeles, Tafardel.

— Dacă-i aşa, atunci de ce e singurul monument public din Clochemerle care nu poartă deviza republicană : *Libertate, Egalitate, Fraternitate* ? N-avem de-a face oare cu o neglijenţă care bate-n struna reacţionarilor şi a popii ? Nu s-ar părea că Republica admite ca dreptul ei de control să se oprească în pragul lăcaşului de veci ? Nu înseamnă a recunoaşte că morţii scapă jurisdicţiei partidelor de stînga ? Puterea popilor, domnule Piéchut, rezultă din acapararea morţilor, şi-ar fi de mare importanţă să arătăm că şi noi avem drepturi asupra lor.

Urmă o tăcere gravă, rezervată examinării acestei sugestii. După un răstimp, primarul răspunse, cu o amicală sinceritate :

— Vrei să ştii părerea mea, Tafardel ? Morţii cu morţii. Să-i lăsăm, aşadar, în pace.

— Dar nu să le tulburăm liniştea e vorba, ci să-i ocrotim de matrapazlîcurile reacţiunii. Căci, la urma urmei, separaţia bisericii de stat...

— S-o lăsăm baltă, Tafardel. Crede-mă : ne-am lua o belea pe cap cu o chestie care nu interesează pe nimeni şi care n-ar face impresie bună. Nu-l putem împiedica pe popă să intre în cimitir, nu-i aşa, şi de-a merge mai des decît ceilalţi. Aşa că tot ce-am scrie pe ziduri... Şi pe urmă, Tafardel, morţii reprezintă trecutul. Noi trebuie să avem în vedere viitorul. O idee de viitor cer de la dumneata.

— În cazul acesta, domnule Piéchut, revin la propunerea mea privitoare la o bibliotecă municipală, înzestrată cu o colecţie de cărţi selecţionate, care să lumineze mintea cetăţenilor noştri şi să dea ultima lovitură vechilor fanatisme.

— Să nu ne pierdem timpul cu biblioteca. Ţi-am mai spus-o : clochemerlinii n-or să citească nici una din cărţile dumitale. Ziarul le ajunge cu vîrf şi îndesat. Dumneata crezi că eu mă omor cu cititul ? Proiectul dumitale ne-ar da mult de furcă şi fără cine ştie ce folos. Să găsim ceva mai de efect, ceva care să se împace cu o epocă de progres cum este cea în care trăim. Chiar nu întrevezi nimic ?

— Am să mă gîndesc, domnule primar... Ar fi indiscret din parte-mi să vă întreb dacă nu cumva dumneavoastră...

— Ai ghicit, Tafardel, am eu o idee... De mult o tot rumeg.

— O, atunci e bine, e cît se poate de bine ! făcu învăţătorul.

Dar nu puse nici o întrebare, căci atîta îi trebuie unui clochemerlin ca să-i piară cheful de-a vorbi. Tafardel nu manifestă nici cel mai mic semn de curiozitate. Se mulţumi doar să aprobe, cu deplină încredere :

— De vreme ce aveţi o idee dumneavoastră, nu mai e nevoie să căutăm alta !

Barthélemy Piéchut se opri atunci în mijlocul pieţei, lîngă tei, şi aruncă o privire asupra străzii centrale, să se asigure că nu vine nimeni în direcţia lor. Îşi duse apoi mîna la ceafă, cu o mişcare în sus, destinată să-i împingă pălăria spre sprîncene, după care rămase un moment cu ochii în pămînt, frecîndu-şi încetinel cerbicea cu palma. În sfîrşit, se hotărî :

— Uite care-i ideea mea, Tafardel... Mi-am propus construirea unui edificiu pe cheltuiala comunei.

— Pe cheltuiala comunei ? repetă învăţătorul cu mare uimire, ca unul ce ştia cîtă impopularitate riscă un atare proiect, bizuit pe banii proveniţi din impozitele contribuabililor.

Totuşi nu întrebă nici despre ce fel de edificiu era vorba, nici ce sumă trebuia vărsată. Îl ştia pe primar om cu scaun la cap, prudent şi abil. Lămurirea o dădu acesta din proprie pornire :

— Ei da, un edificiu ! De mare utilitate atît pentru igiena publică, cît şi pentru moravurile obşteşti... Să te văd dacă te taie capul, Tafardel. Ia ghiceşte...

În loc de răspuns, învăţătorul deschise larg braţele, gest prin care voia să arate că aria ipotezelor e atît de imensă încît ar fi curată nebunie să te aventurezi în noianul ei. Văzînd aşa, Piéchut dădu un ultim bobîrnac pălăriei sale, care-i umbri întreaga faţă, clipi vîrtos din ochi — ca de obicei, mai mult cu cel drept decît cu cel stîng — pentru a constata mai bine impresia pe care ideea sa avea s-o producă asupra celuilalt şi îi dezvălui toată tărăşenia :

— Vreau să construim un urinar, Tafardel.

— Un urinar ? exclamă cu surprindere învăţătorul, înfiorat fulgerător de importanţa proiectului.

Greu e să-ţi încolţească cît ai bate din palme o părere asupra unei chestiuni atît de considerabile, venită pe neaşteptate. Şi pripeala la Clochemerle ştirbeşte din valoarea unei judecăţi. Ca şi cum ar fi voit să vadă mai limpede în gîndurile lui, Tafardel, dintr-o repede sfîrlă, îşi desjugă ochelarii de pe imensul său nas cavalin, îi duse la gură, îmbibîndu-i cu o abureală împuţită, şi-i frecă apoi temeinic cu batista, ca să le dea o transparenţă nouă. După ce se convinse că n-a mai rămas nici un firicel de praf pe sticle, îi puse la locul lor cu o solemnitate care marca excepţionala importanţă a convorbirii sale. Toate aceste operaţiuni pline de precauţie îl umpleau de bucurie pe Piéchut : prin mijlocirea lor avea dovada efectului produs de dezvăluirile sale. Tafardel ghiroţăi şi-un „hm !“, două, îndărătul mîinii sale osoase, totdeauna pătată de cerneală şi, abia după ce-şi netezi bărbuţa de ţap bătrîn, spuse :

— Odată idee, domnule primar ! O idee cu adevărat republicană ! În spiritul partidului, în tot cazul. Iniţiativă în cel mai înalt grad democratică şi, cum prea bine spuneaţi, igienică. Cînd mă gîndesc că marii seniori ai lui Ludovic al XIV-lea urinau pe scările palatelor ! Curată murdărie, specifică domniei regilor — putem s-o spunem pe şleau ! Pentru binele poporului un urinar e cu totul altceva decît o procesiune a lui Ponosse.

— Dar lui Girodot, întrebă primarul, şi lui Lamolire, lui Maniguant, în fine, întregii şleahte, crezi c-o să le rupă gura ?

Învăţătorul dădu drumul unui scurt hîrîit, care era rîsetul lui, rară manifestare la acest ins trist şi neapreciat, a cărui bucurie era parcă ruginită de nefolosinţă, întrebuinţînd-o exclusiv pentru înalte scopuri, în ocazii deose-

bite, bunăoară în victoriile repurtate asupra jalnicului obscurantism ce mai învăluie încă satele franceze.

— E mai mult ca sigur, domnule Piéchut, că în faţa opiniei publice proiectul dumneavoastră va fi pentru ei ca o lovitură de trăsnet.

— Dar Saint-Choul ? Dar baroneasa de Courtebiche ?

— Le-a sunat clopotul ! Prestigiul aristocraţiei e ca şi pe ducă ! Vom înscrie o frumoasă izbîndă democratică, o nouă afirmare a nemuritoarelor principii. Aţi pus în curent comitetul ?

— Încă nu... Cam bîntuie invidia în comitet... Mă bizui niţeluş şi pe elocinţa dumitale, Tafardel, cînd o fi să prezinţi chestiunea şi s-o impui. Doar te pricepi atît de bine să le închizi pliscul geanabeţilor...

— Vă puteţi bizui pe mine, domnule primar !

— Care va să zică e-n regulă ! Rămîne să fixăm ziua. Pînă atunci, mormînt. Cred că o să rîdem şi noi o dată !

— Şi eu cred, domnule Piéchut !

De mulţumit ce era, primarul îşi plimba în toate direcţiile pălăria pe cap. Dar însetoşat încă de complimente, pentru a mai obţine şi altele, îl provoca pe învăţător cînd cu „Aud ?“, cînd cu „Mai zi ceva“, cu un aer de vulpenie specific ţărănească, neîncetînd să-şi frece ceafa, sediul mîncărimilor sale cogitive. Şi de fiecare dată Tafardel îi decerna noi elogii.

Era ceasul de apoteoză a zilei, marcat într-una din cele mai frumoase amurguri de toamnă. O imensă seninătate pogora din văzduhul plin de iureşurile stridente ale ultimelor păsărele, văzduh în care albastrul-pal se preschimba uşure în trandafiriul zămislitor de feerice asfinţituri. Soarele scăpăta îndărătul munţilor Azergues, nemailuminînd decît cîteva piscuri, singurele ce mai irumpeau dintr-un noian de suavitate cîmpenească, şi foarte puţine locuri din lunca estompată a Saônei, pe care ultimele sale raze le transformau în heleştee de argint. Recolta fusese bună, vinul se anunţa excelent. Aveai de ce să te bucuri în acest colţişor din Beaujolais. Clochemerle răsuna de huietul poloboacelor urnite. Adieri răcoroase, un pic acrişoare, venind din crame, străbăteau aerul călduţ al pieţei, cînd dinspre nord-est vreo briză se pornea să freamăte castanii. Pretutindeni se vedeau împroşcăturile ciorchinilor striviţi, şi alambicurile distilau de pe-acum boştina.

La marginea terasei, cei doi bărbaţi contemplau molcoma înserare. Slava acestui sfîrşit de sezon li se părea de bun augur. Pe neaşteptate, nu fără emfază, Tafardel întrebă :

— Apropo, domnule primar, unde o să plasăm micul nostru edicul ? Aţi avut în vedere şi lucrul acesta ?

Primarul răspunse cu un zîmbet larg, la care participară toate ridurile feţei sale primejdios de joviale. Puteai admira în acest zîmbet o ilustrare a faimoasei maxime politice : *A guverna înseamnă a prevedea,* precum puteai citi mulţumirea lui Barthélemy Piéchut de-a se simţi puternic, temut, proprietar de frumoase bunuri sub soare şi de pivniţe adăpostind cele mai straşnice vinuri ale dealurilor situate între măgurile apusene şi valea Brouilly-ului. Cu-acest zîmbet alimentat de biruinţe concrete îl învăluia Piéchut pe febrilul Tafardel (un nepricopsit care nu poseda nici măcar un petecuţ de pămînt, nici un buture de vie), zîmbetul de milă al oamenilor de acţiune pentru scribi şi pentru farfarale, care-şi tocesc timpul pe fleacuri nebuloase. Din fericire, Tafardel nu simţea ironia. Îl apăra de colţii ei zelul său nobil şi credinţa ce-o avea în misiunile de emancipare socială. Nimic nu-l putea atinge, nici jigni, afară de inexplicabila batere în retragere a vreunui interlocutor din faţa corosivelor sale aforisme. Prezenţa primarului îl pătrundea cu o înviorătoare căldură umană, întreţinea în sufletul lui focul sacru al respectului de sine. În clipa aceea aştepta un răspuns din partea celuia despre care se zicea în Clochemerle : „Nu-şi răceşte gura de pomană, Piéchut al nostru !“ Într-adevăr, nu şi-a răcit-o :

— Hai să vedem locul, Tafardel, spuse el simplu, îndreptîndu-se spre strada principală.

Măreaţă vorbă ! Vorbă de om care a rostuit totul dinainte. Vorbă ce poate fi pusă alături de cea a lui Napoleon străbătînd cîmpiile de la Austerlitz înaintea bătăliei : „Aici voi da lupta !“

II • CLOCHEMERLE-EN-BEAUJOLAIS

Presupunem că cititorul e mai puţin ahtiat decît Tafardel de a cunoaşte locul pe care Barthélemy Piéchut plănuieşte să instaleze o sobră lucrare de arhitectură amintind fastul roman, în pofida acestui primar ce are pretenţia că inovează. (El crede probabil că urinarele datează de la revoluţia franceză.) Să-i lăsăm, deci, pe cei doi să se îndrepte cu paşi domoli spre amplasamentul urinarului, destinat mai dihai poate să umilească pe doamna baroană Alphonsine de Courtebiche, pe părintele Ponosse, pe notarul Girodot şi pe toate cozile de topor ale reacţiunii, decît să procure o posibilitate de bună uşurare a gintei bărbăteşti din Clochemerle. Nici o grijă, îi prindem noi acuşi din urmă şi pe primar, şi pe învăţător, care merg tacticos. Dar mai întîi să ne ocupăm de Beaujolais.

La apus de şoseaua naţională nr. 6, ce duce de la Lyon la Paris, se întinde, între Anse şi împrejurimile Mâcon-ului, pe-o lungime de aproximativ 45 kilometri, o regiune care, împreună cu Bourgogne, Bordelais, Anjou, Coastele Ronului etc., îşi împarte cinstea de-a produce cele mai faimoase vinuri ale Franţei. Nume ca Brouilly, Morgon, Fleurie, Juliénas, Moulin à Vent etc. au adus celebritate Beaujolais-ului. Dar, pe lîngă aceste nume mari, mai există altele, mai puţin pompoase, ale căror merite nu sînt, însă, cu nimic mai prejos. În prima linie a numelor acestora, cu care „renumele" s-a arătat ingrat, nepropagîndu-le departe, figurează Clochemerle-en-Beaujolais.

Să lămurim în treacăt înţelesul numelui de Clochemerle. În veacul al XII-lea, atunci cînd viţa de vie nu se cultiva încă aici, ţinutul acesta, supus oblăduirii seniorilor de Beaujeu, era eminamente păduros. Pe ocina tîrguşorului actual se afla o aşezare mănăstirească, ceea ce, în paranteză, ne dovedeşte că locul

a fost bine ales. Biserica mănăstirii — din care au mai rămas pînă azi, amestecate cu rămăşiţe de zidării posterioare, un portal, o micuţă şi încîntătoare clopotniţă, cîteva arcade romane şi meterezuri groase — era împrejmuită de arbori uriaşi ; în arborii aceştia îşi făcuseră sălaş nişte mierle. Cînd se trăgea clopotul, mierlele îşi luau zborul. Ţăranii din leatul acela ziceau Clochemerle — „Clopotul cu mierle“ [1]. Şi numele a rămas pînă azi.

Întreprindem aci o lucrare de istorie privitoare la anumite evenimente ce au făcut vîlvă în 1923 şi despre care presa epocii s-a ocupat în cîteva rînduri sub titlul generic adoptat de toate ziarele : *Scandalurile din Clochemerle*. Această lucrare cată s-o săvîrşim cu seriozitatea şi precauţiunile care numai ele singure ne vor permite să tragem învăţămintele unui şir de fapte rămase încă nelămurite şi pe punctul de-a cădea în uitare. Dacă la Clochemerle-en-Beaujolais nu s-ar fi găsit un primar ambiţios şi o domnişoară afurisită, pre nume Justine Putet, acrită de singurătatea celibatului, cenzoră haină şi temută a gesturilor contemporanilor ei, atunci fără îndoială că nu s-ar fi înregistrat în această plăcută localitate nici sacrilegiu, nici vărsare de sînge, başca nenumăratele episoade secundare care, dacă n-au fost date în vileag absolut toate, nu înseamnă că n-au reuşit să zdruncine vieţile multor localnici, care păreau că sînt bine puse la adăpost de surprizele soartei.

Prin urmare, cititorul e îndreptăţit să se aştepte ca evenimentele ce vor fi relatate — deşi îşi au leagănul în niscai mici întîmplări aparent fără însemnătate — să ia repede o amploare considerabilă. În procesul lor şi-au vîrît şi pasiunile coada, cu acea violenţă cunoscută uneori în provincie, unde mult timp aţipite, nealimentate, ele îşi manifestă din senin prezenţa şi forţa nepieritoare, împingîndu-i pe oameni la acte extreme, în disproporţie totală cu cauzele care le-au generat. Şi fiindcă aceste cauze ar putea părea aci derizorii — măsurate la scara consecinţelor ce-au decurs din ele — e necesar ca, înainte de toate, să vă prezentăm mai pe îndelete ţinutul Beaujolais-ului, de unde au pornit acele tulburări destul de comice la originea lor, dar care, totuşi, au ajuns să influenţeze asupra destinelor naţionale.

Fapt cert : Beaujolais-ul nu e temeinic cunoscut — sub raport vinicol şi geografic — de gastronomi şi de turişti. Ca produs vinicol e luat uneori drept o codiţă a Burgundiei, o simplă dîră de cometă, şi-atîta tot. Cei departe de Ron sînt înclinaţi să creadă că un vin de Morgon nu-i decît o palidă imitaţie a unui vin de Corton. Eroare de neiertat, şi grosolană, săvîrşită de oameni care

[1] *Cloche* — clopot ; *merle* — mierlă (în limba franceză).

beau fără discernămînt, pe chezăşia unei etichete sau pe dubioasele recomandări ale unui chelner. Puţini băutori sînt calificaţi să deosebească autenticul de contrafacere din uzurpatele blazoane ale unor capsule. În realitate, vinul de Beaujolais posedă virtuţile sale proprii, un buchet ce nu poate fi confundat cu nici un altul.

Marea mulţime a turiştilor nu vizitează acest ţinut vinicol. Probabil din pricina aşezării sale geografice. Căci pe cînd Burgundia îşi desfăşoară între Beaune şi Dijon dealurile sale chiar de o parte şi de alta a şoselei naţionale nr. 6, care merge şi de-a lungul Beaujolais-ului, ţinutul acesta din urmă, dimpotrivă, îşi ascunde măgurile sale îndărătul marilor itinerarii, măguri pe de-a-ntregul căptuşite cu vii la altitudini între două sute şi cinci sute de metri, şi-ale căror cele mai înalte creste, ce-l ocrotesc de vînturile dinspre apus, ating o mie de metri. La adăpostul acestor apărători etajate succesiv, satele şi comunele beaujoleze, ventilate de aer salubru, s-au cuibărit într-o izolare în care mai dăinuie un vag iz feudal.

Însă turistul străbate orbeşte valea Saônei — încîntătoare de altminteri — fără să aibă habar că lasă în urma sa, la numai cîţiva kilometri, unul din colţurile cele mai pitoreşti şi mai fericit însorite ale Franţei. Lipsa de informaţii îl face să piardă unul din prilejurile frumoase pe care le poate întîlni în cursul hoinărelii lui, prilejul de-a se minuna şi a admira. Iată de ce Beaujolais-ul rămîne un teritoriu rezervat numai cîtorva iniţiaţi, care vin să găsească acolo liniştea, varietatea largilor sale orizonturi, în vreme ce automobilişti duminicali îşi istovesc motorul alergînd cu o viteză infernală, ca să ajungă, invariabil, la aceleaşi supraaglomerate popasuri turistice.

Dacă se găsesc cumva printre cititori niscai turişti care mai au încă setea descoperirilor, le dăm povaţa ce urmează :

La aproximativ trei kilometri spre nord de Villefranche-sur-Saône vor întîlni, la stînga lor, o mică ramificare, îndeobşte dispreţuită de automobilişti, ramificare din care porneşte drumul de mare circulaţie nr. 15 bis. Pe ăsta s-o ia şi să meargă tot înainte, pînă-n şoseaua de mare circulaţie nr. 20. Apucînd-o pe această arteră, ea îi va duce într-o vale închisă şi răcoroasă, ornamentată cu bogate draperii de umbră, cu frumoase case arhaice în stilul culeior rustice şi ale căror ferestre răspund pe toloace pline de verdeaţă, pe terase anume făcute pentru contemplarea răsăriturilor şi amurgurilor. Drumul suie pe nesimţite, urcînd apoi tot mai sus pe-un lanţ de serpentine cu cercurile largi. Curînd, văi şi cotituri se succed, roteşti şi urci mereu, treci dintr-o

zăpodie pe alta, pe stîncile cărora stau agăţate sate liniştite, şi vezi apărînd şi înălţîndu-se deodată coama neagră a pădurilor şerpuite în depărtare de potecile trecătorilor. Fiecare înălţime cucerită e o cucerire asupra unui orizont pe care-l închid, departe, Alpii şi Jura. Mai mulţi kilometri mergi aşa. În sfîrşit, o ultimă cotitură descoperă valea căutată şi zăreşti pe cealaltă pantă a sa, cam la mijlocul ei, la aproximativ patru sute de metri altitudine, o mare strînsură de case. E Clochemerle-en-Beaujolais, dominat de clopotniţa romană, martoră a unui alt veleat şi purtînd povara a nouă veacuri.

•

Pentru tot ceea ce va urma, configuraţia locurilor e de-o extremă importanţă. Dacă această topografie a Clochemerle-ului n-ar fi fost ceea ce este, e foarte probabil că evenimentele ce ne-am propus să le narăm nu s-ar fi întîmplat. Se impune, aşadar, să dăm cititorului o imagine clară a aşezării oraşelului. În acest scop nu vedem un mijloc mai bun decît a-i pune sub ochi o copie sumară a planului cadastral, însoţind-o şi cu cîteva deslușiri.

Clădit de la apus la răsărit, de-a lungul unei şosele urcătoare ce îmbaieră şoldul colinei, tîrguşorul Clochemerle s-a transformat de nenumărate ori în decursul veacurilor. El a luat naştere în partea de jos a povîrnişului, cea mai ferită de intemperii, la o epocă în care mijloacele de apărare împotriva asprimilor anotimpului friguros erau rudimentare. Punctul său cel mai ridicat era pe-atunci mănăstirea, din care au mai rămas ca mărturie biserica şi cîteva ziduri vechi, ce servesc ca reazem caselor învecinate. Dezvoltarea vechiului tîrg, consecinţă a extinderii luate de cultura viţei de vie, s-a efectuat aşadar treptat către est, dar nu fără teamă, ţinînd grijuliu casele strîns lipite una de alta, deoarece locuitorii acelor vremi nu se încumetau să se răzleţească de o obşte de care aveau totdeauna nevoie. De aci rezultă învălmăşeala parcelelor şi, de asemenea, faptul că periferia primitivă a tîrgului a devenit cu timpul centrul lui. Aceste modificări au avut ca efect împingerea spaţiului disponibil hăt la răsărit, pînă la cotul mare al şoselei, în punctul unde colina face pinten. La vîrful acestui pinten s-a croit, în 1878, Piaţa Mare din Clochemerle. În 1892 s-a construit pe-o margine a ei noua primărie, care serveşte totodată şi de şcoală.

Aceste lămuriri permit să se înţeleagă de ce aşezămîntul proiectat de Barthélemy Piéchut n-ar fi fost de mare folos în Piaţa Mare, la capătul extrem al unui tîrg ce se întinde de-a lungul unei singure străzi de patru sute de metri. Pentru ca urinarul să fie de utilitate publică, el trebuia instalat într-un loc

uşor accesibil, fără a avantaja numai o parte a orăşelului în dauna celeilalte. Cea mai bună soluţie ar fi fost, fireşte, construirea a trei urinare, la distanţe egale, repartizate respectiv în cartierul de sus, în cartierul de jos şi în centru. Primarul luase în consideraţie acest lucru. Însemna însă ca, din capul locului, să se joace cu focul. Cînd putea obţine un succes manevrînd cu prudenţă, de ce-ar risca să-şi compromită popularitatea, afişînd o lărgime de vederi care-ar face pe duşmanii lui să ţipe acuzîndu-l de risipă ? Parcă-i auzea protestînd că un orăşel ca al lor, care s-a lipsit de urinar o mie de ani şi mai bine, nu simţea neapărat nevoia de a avea trei, de azi pe mîine, şi încă, pe deasupra, făcute pe bănişorii lor ! Şi unde mai pui că utilizarea urinarului ar cere şi o prealabilă educare a cetăţenilor şi poate chiar o ordonanţă municipală. Oameni care au urinat, din tată-n fiu, la talpa zidurilor şi prin unghere, unde-i apuca nevoia, cu frumoasa generozitate de vezică pe care-o dă vinul de Clochemerle — binefăcător pentru rinichi, zice-se — nu prea ar fi dispuşi să se uşureze într-un loc fix şi deposedat de micile plăceri pe care le procură fanteziile unui ţîşti bine dirijat, bunăoară izgonind o gîză, încovoind un firicel de iarbă, înecînd nişte furnici sau hărţuind un păianjen în pînza lui. La ţară, unde distracţiile sînt rare, trebuie să se ţină seama de cele mai mici plăceri. Şi, mai ales, trebuie să se ţină seama de privilegiul pe care-l are ginta masculină de a face această operaţie de-a-n-picioarelea, cu ostentaţie, ştrengăreşte, ceea ce îi mai sporeşte prestigiul faţă de femei, cărora e bine să li se amintească cît mai des inferioritătile lor, ca să înveţe să-şi mai ţină gura răufăcătoare şi să-şi mai astîmpere ţipetele cu care te năucesc la cap.

Toate astea le ştia Piéchut şi de aceea atribuia el atîta importanţă locului, pe care nu l-a ales decît după o matură chibzuinţă. E de menţionat că lipsa de uliţe laterale îngreuia şi mai mult această alegere, avînd în vedere că artera principală a Clochemerle-ului era o neîntreruptă succesiune de faţade, de prăvălii, de portaluri şi de grilajuri, constituind tot atîtea limite ale proprietăţii particulare, asupra cărora comuna nu avea nici un drept.

Să ne întoarcem acum la cei doi bărbaţi. Amintim că, părăsind piaţa, ei au coborît pe Strada Mare, pînă-n centrul tîrgului, marcat de biserică, în care Tafardel nu pune niciodată piciorul şi rareori Barthélemy Piéchut. Cel dintîi se abţine din fanatism laic, al doilea mai face unele concesii din motive de toleranţă politică : nu vrea ca atitudinea sa să însemne un blam ritos la adresa unei părţi a concetăţenilor. De altminteri, soţia primarului se duce regulat la biserică, iar fiica lor, Francine, din care se străduiesc să facă o

„duduie", îşi termină educaţia la maicile din Mâcon. Astfel de compromisuri sînt admise la Clochemerle, unde sectarismul, umanizat de buna dispoziţie ce-o dă vinul de Beaujolais, nu se arată inflexibil. Localnicii înţeleg că un om puternic ca Barthélemy Piéchut trebuie să-şi asigure legături în ambele tabere, demonstrînd totuşi o ostilitate de principiu faţă de popime, punct important al programului său.

Ajungînd în faţa bisericii, Barthélemy Piéchut se opri încetişor, ca şi cum ar fi voit să-i facă pe curioşii aflători acolo să presupună că a stat locului fără vreo intenţie formală. Dintr-o simplă mişcare a capului, nearătînd cu degetul, el indică amplasamentul.

— Acolo îl punem, zise el.

— Acolo ? întrebă în şoaptă Tafardel, uimit la culme. Urinarul ?

— Păi ce alta ? făcu primarul. Unde-ar putea sta mai bine ?

— Nicăieri, e-adevărat, domnule Piéchut. Da'... hm... chiar aşa aproape de biserică... Nu credeţi că părintele...

— Nu cumva te-a găsit acu' frica de popă, Tafardel ?

— Da' de unde, domnule Piéchut !... Mie să-mi fie frică de popă ? O ! O ! Oare nu noi am desfiinţat spînzurătorile şi am retezat ghearele acestor purtători de stihare ? Făcui o simplă remarcă, pentru că trebuie să ne păzim de oamenii ăştia. Cum sînt oricînd gata să se pună de-a curmezişul progresului...

Primarul avu o şovăială, dar nu dădu în vileag gîndul ce-l preocupa. Îşi luă aerul său cel mai cumsecade :

— În fine, Tafardel, vezi dumneata poate un loc mai nimerit ? Arată-mi-l !

— Altul mai nimerit nici pomeneală, e lucru sigur !

— Atunci ?... Oare interesele obşteşti nu trebuie să treacă înaintea bazaconiilor popeşti ? Te las pe dumneata să judeci, Tafardel, care eşti un om drept şi instruit.

Cu atari mărunte măguliri obţineai de la învăţător un devotament fără margini. Piéchut o ştia prea bine, meşter cum era ca nimeni altul în arta de-a scoate de la fitece ins tot ce putea da.

— Domnule primar, spuse Tafardel cu gravitate, eu în persoană voi apăra proiectul în faţa comitetului, dacă sînteţi de acord. Vă cer lucrul acesta cu tot dinadinsul.

Pişicher cum era, primarul se lăsă rugat. Avea talentul ţărănesc de-a nu acorda nimic prea uşor şi de-a încheia cele mai avantajoase tranzacţii cu un

aer de adîncă tristeţe. Aşteptînd ca Tafardel să-şi asume nesolicitat o atît de grea misiune, voia să dea impresia că lasă să i se smulgă o favoare. Cu cît era mai în profit, cu atît arăta mai multă mîhnire, un mai mare regret. Bucuria lui se traducea prin disperare. Cînd o afacere se dovedea într-adevăr grozavă pentru el, Piéchut, renunţînd la orgoliul de-a fi considerat un vulpoi şiret, spunea cu modestie : „Am brodit-o, dar să ştiţi că eu n-am nici un merit..." El nu se alegea, chipurile, decît cu un avantaj platonic, enunţat în următoarea morală : „Cînd tratezi cinstit o afacere şi nu urmăreşti să cîştigi mai mult decît se cuvine, rareori se întîmplă să n-ai satisfacţii". Sistemul acesta i-a făurit o reputaţie de onestitate şi de om de cuvînt, oricînd gata de-un sfat bun. Oamenii la o anaghie veneau bucuros să-l consulte şi să-i încredinţeze daraverile lor familiare şi băneşti. Înarmat cu asemenea preţioase documentări, Piéchut putea, la o adică, să-şi manevreze fără greş clientela politică. Ca să-l bage-n buzunar pe Tafardel era pentru el, firește, un joc de copil.

De cîţiva ani învăţătorul aştepta zadarnic decoraţia cu frunzele academice, cinstire ce i-ar fi conferit la Clochemerle un mare prestigiu. Şi pentru că această răsplată întîrzia să se arate, îşi închipuia că are duşmani în sferele de sus. În realitate, nimeni nu avea ochii aţintiţi asupra lui Tafardel ; acesta era pur şi simplu motivul uitării. Inspectorii şcolari călcau rar prin regiune, iar comportările ridicole ale paraponisitului nostru nu-l indicau cîtuşi de puţin pentru o distincţie onorifică. Impresie de altfel nedreaptă, căci Tafardel dădea cu prisosinţă dovada unui absolut devotament profesional. Nu s-ar putea spune că preda bine la şcoală, fiind plicticos şi doctrinar în toate, dar preda sîrguincios şi cu convingere, fără a-şi cruţa osteneala. Din păcate, îşi împăna lecţiile cu tirade civice prea compacte, cu care împuia creierul copiilor, amestecîndu-le besmetic cu celelalte materii din programă.

La drept vorbind, primarul ar fi putut decerne învăţătorului decoraţia la care rîvnea atîta. În afara meritelor profesionale, Tafardel avea şi merite politice în favoarea sa, pe măsura devotamentului său faţă de partid, pe care Piéchut, mai mult ca oricine, era indicat să le preţuiască. Dar acesta nu se grăbea, zicîndu-şi că un Tafardel pătruns de ideea că e persecutat putea aduce mai multe servicii. Nu se înşela : învăţătorul era dintre oamenii cărora sfînta indignare li-e indispensabilă. Recompensat prea devreme, s-ar fi înţepenit poate în mulţumirea de sine, vanitatea ar fi luat locul mîniei, înfierbîntîndu-l

şi făcîndu-l bătăios, aşa cum îl voia primarul, care putea astfel să-l folosească pentru interesele sale. Totuşi, de cîtva timp, Piéchut simţea că momentul răsplătirii lui Tafardel sosise. Dar raţionînd tot ca un ţăran, primarul ţinea ca secretarul său să-i facă un ultim şi important serviciu : urinarul. Chiar dacă la Clochemerle oamenii îşi băteau joc de învăţător, nu i se refuza creditul datorat omului instruit ; sprijinul său putea fi preţios în anumite împrejurări.

Văzînd că interlocutorul său atinsese gradul de entuziasm la care voise să-l aducă, Piéchut glăsui, în sfîrşit :

— Chiar o să-ţi facă atîta plăcere să vorbeşti de chestia asta comitetului ?

— Ar fi o dovadă de încredere din partea dumneavoastră, domnule primar, dacă aţi binevoi să-mi acordaţi această sarcină. E în joc reputaţia partidului nostru. Am să ştiu eu cum să-i iau.

— Te simţi într-adevăr în stare să obţii aprobarea ? O să ai de furcă. Păzeşte-te de Laroudelle...

— E o ţoapă, răspunse Tafardel dispreţuitor. Nu mi-e frică de el.

— Bine... Bine... În fine, dacă ţii cu tot dinadinsul, Tafardel...

Primarul îl apucă pe învăţător de reverul hainei, în dreptul butonierei.

— Ia aminte, Tafardel, pentru dumneata victoria va fi dublă ! De data asta capeţi decoraţia...

— O, domnule primar, răspunse învăţătorul roşind de fericire, credeţi-mă, nu pentru asta o fac...

— Ai s-o capeţi, mă fac chezaş... Îţi dau cuvîntul meu, domnule profesor.

— Şi eu pe-al meu, domnule primar, că voi face imposibilul.

— Bate palma, Tafardel ! Cuvîntul lui Piéchut e cît o recoltă de vin bun !

Învăţătorul puse mîna lui în mîna primarului, dar trebui să şi-o retragă repede, ca să-şi şteargă ochelarii aburiţi de emoţie.

— Şi acum, spuse Barthélemy Piéchut, hai să bem un tulburel la Torbayon.

Torbayon (Arthur) era crîşmarul, şi în plus antreprenor de transporturi şi soţ al Adèlei, femeie tare dulce de privit.

•

Mai sînt necesare cîteva lămuriri ca să înţelegem de ce a fost atît de uimit Tafardel, cînd primarul i-a arătat mai adineauri locul pe care-l alesese. Să ne uităm în plan. Vedem acolo că biserica din Clochemerle e încadrată de două fundături, care sînt, cînd stai cu faţa la intrare, Fundătura

Cerului la dreapta şi Fundătura Călugărilor la stînga. Această din urmă denumire a rămas, fără îndoială, din vremea mănăstirii. E de presupus că pe drumul acesta se duceau călugării la slujbele religioase.

Fundătura Cerului, în care dă presbiteriul părintelui Ponosse, răzbate pînă-n cimitirul situat în spatele bisericii, pe coasta dealului, o frumuseţe de teren însorit, unde morţii dorm liniştiţi.

Hotărnicită într-o parte de biserică şi în cealaltă de un lung zid prevăzut cu o singură portiţă ce răspunde îndărătul *Galeriilor beaujoleze* (una din prăvăliile principale ale tîrguşorului), Fundătura Călugărilor e o ulicioară astupată de rămăşiţele unei case foarte vechi, cu etaj, pe trei sferturi năruită, una din ultimele clădiri durate în evul mediu. La parterul acestei căsuţe, lipită de biserică, se afla o anexă a sacristiei, unde părintele Ponosse preda catehismul şi-i aduna pe Copiii Maicii Domnului [1]. Etajul cuprindea două odăiţe minuscule, locuite de o domnişoară pre nume Justine Putet, fată bătrînă de vreo patruzeci de ani, trecînd drept cea mai zeloasă enoriaşă din Clochemerle. Vecinătatea cu lăcaşul sfînt îi înlesnea lungi popasuri înaintea altarului, a cărui împodobire cu flori proaspete n-o lăsa în ruptul capului în grija altcuiva, şi de asemenea îi asigura un drept de supraveghere asupra credincioşilor care, ca să ajungă la confesional, o luau prin Fundătura Călugărilor. La fel proceda şi părintele Ponosse, de cîteva ori pe zi, cînd avea treabă la sacristie. Acest control al activităţii bisericii îi da mult de lucru cucernicei domnişoare, care cenzura fără milă moravurile tîrguşorului.

Aici, la intrarea Fundăturii Călugărilor, voia Barthélemy Piéchut să-şi construiască urinarul, de unde şi mirarea lui Tafardel, ţinînd seamă de megieşia cu biserica. Această megieşie primarul n-ar fi dorit-o, dacă s-ar fi găsit în centru un alt loc disponibil. Dar nu se găsea şi, la drept vorbind, acest lucru nu-i displăcea lui Piéchut. Din contra, îi surîdea ca iniţiativa lui să îmbrace un oarecare caracter de sfidare. Şi iată de ce:

De vreo cîteva luni, un ins pizmătăreţ, Jules Laroudelle, lucrînd în umbră prin insinuări ipocrite, ducea împotriva lui o campanie foarte activă în sînul comitetului, învinuindu-l de condamnabile condescendenţe faţă de eparhie. Ca şi cum ar fi vrut dinadins să confirme aceste susţineri, părintele

[1] Confrerie catolică, cu o preşedintă aleasă îndeobşte din rîndurile nobiliare, din care fac parte fetele tinere, neprihănite.

Ponosse, instigat de doamna baroană de Courtebiche, adevărata conducătoare a parohiei, a lăsat să-i scape oarecare cuvinte imprudente, calificîndu-l pe primar, în mod public, drept un om foarte vrednic, de loc ostil intereselor bisericii, în ciuda atitudinii sale politice, şi de la care se putea obţine orice. Că aşa se gîndea despre primar la castel, la eparhie şi, prin mijlocirea acestora, la episcopie, e lucru sigur. Piéchut nu respingea nimic din toată ierarhia puterii, socotind că oricare îi putea fi într-o bună zi de folos, contribuind, într-o măsură mai mare sau mai mică, la ascensiunea sa, pregătită cu răbdare. Numai că acest atestat laudativ, atît de prosteşte eliberat de eparhie, servea drept armă duşmanilor săi, în special veninosului Laroudelle, care îl utiliza pe lîngă comitet şi pe lîngă consilierii municipali din opoziţie. Tratîndu-l în sine drept tembel pe părintele Ponosse, care-i crea complicaţii electorale, primarul şi-a făgăduit să ia contra lui, în mod ostentativ, poziţie. Întru acest obiectiv a conceput Piéchut ideea urinarului. După ce a sucit-o şi a învîrtit-o pe toate feţele, a găsit că e, fără doar şi poate, o idee perfectă, aşa cum îi plăcea lui, utilizabilă pentru două scopuri, fără mari riscuri de-a se compromite prea tare. Plasat alături de biserică, urinarul va indispune eparhia, motiv ce va determina municipalitatea să voteze proiectul fără şicane, închizînd ochii asupra cheltuielilor. După ce-a rumegat ideea vreme de şase săptămîni, a ajuns la concluzia că instalarea acestui edificiu sanitar chiar în centrul comunei însemna un jalon solid în calea marilor sale năzuinţi. Proiectul fiind copt, i l-a încredinţat lui Tafardel, alt tembel pe care-l opunea lui Ponosse. El îşi rezerva rolul de-a conduce hora de la distanţă, din biroul său primarial, după cum în tabăra adversă baroneasa de Courtebiche o va conduce de la înălţimea castelului său. Convorbirea care a avut loc mai adineauri e prima manifestare a unui machiavelism ţărănesc, care n-a lăsat nimic la voia întîmplării şi care a şi purces să acţioneze pe căi piezişe.

Curînd, multe alte figuri clochemerline vor intra în scenă, pasiuni noi vor ieşi la iveală, alte zavistii or să-şi arate colţii. De pe-acum, însă, cu Fundătura Călugărilor pusă sub stricta supraveghere a Justinei Putet, care pîndeşte fără odihnă printr-un colţ de perdea a ferestrei sale, cu urinarul a cărui construcţie va fi curînd întreprinsă, cu activitatea sporită a lui Tafardel, nerăbdător să-şi vadă, în sfîrşit, butoniera înflorită, cu ambiţia de lungă scadenţă a lui Barthélemy Piéchut, cu apostolica neîndemînare a

preotului Ponosse şi cu influenţa semeaţă a doamnei baronese de Courtebiche (o galerie de personaje a căror acţiune se va lărgi treptat-treptat), avem primele elemente ale unei zarve ce va lua naştere în chip foarte straniu şi care va creşte năprasnic, culminînd cu „scandalurile din Clochemerle“ şi avînd ca deznodămînt drama.

Dar, înainte de a ajunge la aceste acute incidente, nu e de prisos să deschidem povestirea cu o plimbare în Clochemerle-ul anului 1922, o plimbare care va da cititorului prilejul de a face cunoştinţă cu niscai clochemerlini get-beget, care vor juca un rol mai direct sau mai pe ocolite în peripeţiile acestei odisei. Eroii care se vor perinda sînt mai interesanţi prin caracterul şi deprinderile lor, decît prin isprăvile ce le vor săvîrşi.

III • CÎŢIVA CLOCHEMERLINI DE SEAMĂ

O remarcă :

Dacă am da crezare unor excelenţi etnografi specializaţi în istoria moravurilor, cele dintîi nume de familie apărute în Franţa prin veacul al XI-lea şi-au avut obîrşia într-o particularitate fizică sau morală a individului şi, de cele mai multe ori, au fost inspirate de îndeletnicirea lui. Teoria asta ar confirma-o cîteva nume întîlnite în Clochemerle.

În anul 1922 brutarul se numea Farinard [1], croitorul — Futaine [2], măcelarul — Frissure [3], cîrnăţarul — Lardon [4], rotarul — Bafère [5], tîmplarul — Billebois [6], iar dogarul — Boitavin [7]. Aceste nume exprimă, de asemenea, trăinicia tradiţiei la Clochemerle, precum şi dovada că meşteşugurile s-au transmis din tată-n fiu, în matca aceloraşi familii, de veacuri în şir. O atît de remarcabilă perseverenţă implică o frumoasă doză de încăpăţînare, o îndărătnică pornire de-a împinge binele şi răul, fără distincţie, pînă la ultimele lor limite.

A doua remarcă :

Aproape toţi clochemerlinii cu stare s-au strîns în partea de sus a tîrgului, mai sus de biserică. De aceea se şi spune la Clochemerle : „E din tîrgul de jos", pentru a-i desemna pe mahalagii. E „clochemerlin din vale", sau mai simplu : „E de la poalele dealului" constituie un fel de insultă. Într-adevăr, Barthélemy Piéchut, notarul Girodot, farmacistul Poilphard, doctorul Mouraille etc. locuiesc în partea de sus a tîrgului. Şi dacă te gîndeşti bine, lucrul se explică. Vedeţi dumneavoastră, la Clochemerle s-a întîmplat acelaşi fenomen ca în mai toate oraşele mari pe cale de expansiune.

Aplicate la numele noastre patronimice, acestea ar fi :
1—Făinaru ; 2—Abagiu ; 3—Casapu ; 4—Grasu ; 5—Căruceru ; 6—Lemnaru ; 7—Butoianu.

Inşii cei mai cutezători (cuceritori prin însăşi firea lor) au atacat spaţiile virgine, unde noilor gospodării nu li se măsura terenul, în vreme ce timizii, ursiţi inerţiei, continuau să se îngrămădească pe locurile trecutului, cărora nu s-au căznit să le lărgească hotarele. Care va să zică tîrgul de sus, dintre biserică şi cotul cel mare, e cartierul celor tari, al celor puternici.

A treia remarcă :

Afară de negustori, de meşteşugari, de slujbaşi, de jandarmeria călare, condusă de brigadierul Cudoine, şi de vreo treizeci de sărăntoci, folosiţi pentru munci grosolane, toţi locuitorii tîrgului sînt viticultori, majoritatea proprietari sau urmaşi ai podgorenilor deproprietăriţi, muncitori cu braţele la via baronesei de Courtebiche, o notarului Girodot şi a cîtorva venetici sau castelani, care au proprietăţi în împrejurimile Clochemerle-ului. Aceste condiţii au făcut din clochemerlini o seminţie mîndră, greu de dus cu vorba şi iubitoare de independenţă.

•

Înainte de a părăsi biserica, să spunem cîteva cuvinte despre parohul Ponosse, pricina — într-o oarecare măsură — a tulburărilor din Clochemerle, neintenţionat, e adevărat, căci preotul acesta liniştit, ajuns la o vîrstă care-l făcea să-şi exercite preoţia ca şi cum ar fi fost în pragul pensionării, se fereşte mai mult ca oricînd de luptele care lasă în suflete numai amărăciune, fără a contribui, oricît ar vrea să spună unii, la slava Celui de sus.

Cînd, cu treizeci de ani în urmă, preotul Ponosse s-a stabilit la Clochemerle, el venea dintr-o parohie prăpădită din Ardèche. Stagiul acesta de vicar n-a avut darul să-l cioplească. Îi vedeai cît de colo originea ţărănească şi mai era încă bîntuit pe-atunci de stîngăcia plină de pudoare a seminaristului hărţuit de neliniştile pubertăţii. Spovedaniile femeilor din Clochemerle — orăşel cu bărbaţi activi — i-au dezvăluit taine care-l puneau în mare încurcătură. Experienţa lui personală fiind foarte redusă în această materie, se iniţiă, fără să vrea, prin întrebări neîndemînatice, în ticăloşiile cărnii. Revelaţiunile oribile furnizate de acest dialog duhovnicesc i-au făcut insuportabilă o singurătate populată noaptea de imagini diavoleşti şi lubrice. Constituţia sangvină a lui Augustin Ponosse nu-l înclina de loc spre misticism, care e partea sufletelor chinuite, sălăşluind îndeobşte în trupuri suferinde. Dimpotrivă, era înzestrat cu un organism echilibrat, mînca cu poftă, firea lui avea exigenţe pe care sutana le ascundea decent, fără a le împiedica totuşi să se manifeste.

Din fericire, venind la Clochemerle în plină văpaie a tinereţii, pentru a înlocui un preot răpus la patruzeci şi doi de ani de-o gripă afurisită, complicată cu pneumonie, Augustin Ponosse o găsi la presbiter pe Honorine, tip desăvîrşit de slujnică pentru un paroh catolic juruit celibatului. Ea nu contenea să-l bocească pe răposat, dovedind astfel un respectabil şi pios ataşament. Dar pasămite înfăţişarea viguroasă şi blajină a noului-venit a mîngîiat-o repede. Această Honorine era o fată tomnatică, pentru care o bună chivernisire a unei gospodării de popă nu mai prezenta nici o taină. Cu un ochi de menajeră experimentată, ea cercetă cu severitate boarfele stăpînului său, dojenindu-l pentru starea jalnică a rufăriei :

— Halal să-ţi fie, glăsui ea cu indignare, da' prost ai mai fost îngrijit !

Îl sfătui să poarte vara chiloţi scurţi şi nădragi de alpaga, care feresc de năduşeli excesive sub sutană, îl obligă să-şi cumpere flanele şi-l învăţă cum să se simtă comod, îmbrăcat sumar, cînd rămîne acasă.

Părintele Ponosse simţea din plin alinătoarea dulceaţă a acestei solicitudini, pentru care mulţumea cerului. Era totuşi trist, hărţuit de halucinaţii care nu-i dădeau pace şi împotriva cărora, cu creierul congestionat, lupta precum sfîntul Anton în pustie. Dar nu trecu mult şi Honorine bănui pricina chinurilor sale. Ea cea dintîi făcu o aluzie, într-o seară, după cină, pe cînd părintele Ponosse îşi umplea cu melancolie pipa.

— Of, tinere, bietul de dumneata, spuse ea, trebuie să suferi mult la vîrsta dumitale veşnic singur. Nu-i omeneşte să te perpeleşti aşa... Că doar bărbat eşti, la urma urmei.

— Ah, Honorine !... suspină părintele Ponosse, roşindu-se foc şi cuprins deodată de imbolduri vinovate.

— Într-o bună zi o să ţi se urce la cap, cum te văd şi mă vezi. Pe cîţi nu i-a înnebunit faptul că s-au abţinut prea mult...

— Cînd porţi haină preoţească, Honorine, nu există altă cale decît pocăinţa, răspunse cu glas stins nefericitul.

Dar devotata slujnică îi vorbi mai departe ca unui copil fără judecată :

— Că doară n-o să-ţi vatemi bunătate de sănătate ! Şi ce-o să cîştige bunu' Dumnezeu dacă te-alegi c-o boală grea ?

Părintele Ponosse îşi plecă ochii în pămînt şi schiţă un gest vag, care voia să spună că problema întrece propria lui competenţă şi, de-i era scris să-şi piardă minţile dintr-un exces de castitate, dacă aşa voia Dumnezeu, el se va resemna. Numai de l-ar ţine puterile pînă la capăt... Era însă puţin probabil. Atunci Honorine se apropie de el ca să-i spună îmbărbătîndu-l :

— Cu bietu' părinte, răposatul, care era un om sfînt ca nimeni altu', m-am înţeles...

O liniştitoare bună vestire au fost pentru părintele Ponosse cuvintele astea. Ridicînd un pic pleoapele, o privi pe Honorine discret, cu alţi ochi. Nu era de loc nurlie slujnica — departe de asta ! — dar poseda, cu toate că reduse la cea mai simplă expresie (deci puţin îmbietoare), acceptabile reliefuri femeieşti. Că aceste oaze trupeşti erau neatrăgătoare, cu contururi nu prea ispititoare, ele erau totuşi nişte oaze salvatoare, orînduite de pronia cerească în dogoritoarea pustietate în care părintele Ponosse simţea că-i gata să-şi piardă minţile. În mintea lui se aprinse ca un licăr de lumină. Nu era oare mai umil, mai cinstit, să se lase ispitit, dacă pînă şi-un preot cu atîta experienţă şi pe care îl regreta tot Clochemerle-ul îi deschisese drumul ? Nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să calce, fără fals orgoliu, pe urmele acelui om cucernic. Şi aceasta cu-atît mai mult cu cît butucănoasa conformaţie a Honorinei îi îngăduia să acorde naturii numai strictul necesar, fără a căuta prea multe desfătări din zbenguielile astea, fără a zăbovi în păcătoase voluptăţi, care agravează păcatul.

Îngăimînd în mod automat o rugăciune, părintele Ponosse se lăsă în voia Honorinei, căreia i se făcuse milă de sfiala stăpînului ei. Totul se consumă într-o beznă adîncă, în grabă, părintele Ponosse alungîndu-şi cît putea mai departe gîndurile de la fapta sa, căinîndu-se pentru ceea ce săvîrşea trupul lui şi oftînd pentru el. Dar petrecu apoi o noapte atît de liniştită, se trezi atît de bine dispus, încît îşi dădu seama că nu-i rău să recurgă din cînd în cînd la expedientul acesta, în chiar interesul slujbei sale. În privinţa periodicităţii, se hotărî să respecte normele stabilite de predecesorul său, asupra cărora Honorine îl va putea desigur informa.

Ce să ne ascundem, însă, după deget : săvîrşise un păcat şi trebuia să se spovedească, dar mărturisirea îl stingherea mult pe Augustin Ponosse. Din fericire, interesîndu-se în dreapta şi-n stînga, află că în satul Valsonnas, la douăzeci de kilometri distanţă, trăia abatele Jouffe, un fost coleg de seminar. Părintele Ponosse găsi că-i mai nimerit să-şi descarce sufletul unui prieten adevărat. A doua zi, ridicîndu-şi poalele sutanei şi vîrîndu-şi-le sub centură, încălecă pe bicicleta lui ecleziastică, cu cadru ca pentru femei — încă o moştenire de la răposatul — şi, pornind pe-un drum accidentat, suflînd din greu, ajunse la Valsonnas.

Revederea dintre cele două feţe bisericeşti a fost un moment de mare bucurie. Pînă la urmă, însă, părintele din Clochemerle trebui să mărturisească

de ce anume venise. Stingherit la culme, îi povesti colegului său ce făcuse cu slujnica lui, Honorine. După ce-l absolvi de păcat, părintele Jouffe îi mărturisi că şi el proceda la fel, de olecuţă de ani, cu slujnica sa, Josépha. Atunci oaspetele îşi aminti că-i deschisese uşa o femeie oacheşă, un pic zbanghie, dar care părea o bondoacă plăcută şi încă destul de tinerică. Găsi că în privinţa asta prietenul său, Jouffe, era mai norocos decît el, căci şi lui i-ar fi plăcut ca Honorine să fie mai plinuţă. (De cîte ori Satana voia să-l ducă în ispită, să-i asmută poftele cărnii, îi trimetea mereu în minte imagini de femei grase, cu pielea foarte albă, cu sîni şi şolduri de-o splendidă opulenţă.) Ponosse alungă însă acest gînd pizmătăreţ, împănat de lubricitate, potrivnic milostiveniei creştineşti, ascultînd mai departe explicaţiile lui Jouffe, care spunea :

— Bunul meu prieten, ţinînd seama de faptul că nu ne putem desprinde cu totul de materie, aceasta fiind o favoare acordată numai cîtorva sfinţi, încă-i o binefacere că avem la domiciliu mijloacele de a-i acorda tainic tributul, fără a da prilej de scandal şi a tulbura pacea sufletelor. Să ne bucurăm, deci, că slăbiciunile noastre nu prejudiciază bunului renume al bisericii.

— Şi afară de asta, îşi dădu cu părerea Ponosse, nu crezi că-i util să avem şi noi o oarecare competenţă în toate treburile astea, avînd în vedere că de multe ori sîntem chemaţi să luăm hotărîri şi să dăm sfaturi ?

— Şi eu cred la fel, dragul meu Ponosse, răspunse Jouffe, dacă judec după cazurile de conştiinţă ce mi-au fost supuse aici. Cu siguranţă că fără o experienţă personală m-aş fi bîlbîit. Porunca a şasea furnizează tema marilor controverse. De n-am avea niscai cunoştinţe în privinţa asta — dacă nu aprofundate, totuşi destul de mulţumitoare — ni s-ar întîmpla să călăuzim sufletele pe căi greşite. Între noi fie zis, o abstinenţă totală îngustează judecata.

— Mai mult decît atîta : sugrumă inteligenţa, exclamă Ponosse, aducîndu-şi aminte de chinurile sale.

Bînd vin de Valsonnas, inferior celui de Clochemerle (de data asta, Ponosse era mai norocos decît Jouffe), cei doi preoţi apreciară că o neaşteptată asemănare de speţe a intervenit ca să strîngă legăturile de prietenie începute în adolescenţă. Adoptară apoi o serie de măsuri comode, de pildă să se spovedească de-aci înainte unul altuia. Ca să se scutească de deplasări numeroase şi obositoare, hotărîră să-şi sincronizeze frecvenţa slăbiciunilor trupeşti. Pentru acestea aleseră în principiu lunea şi marţea, zile inactive, după marile slujbe duminicale, şi joia fiecărei săptămîni pentru spovedanii. De asemenea, hotărîră să-şi împartă osteneala pe din două : o dată se ducea Jouffe la Clochemerle să se spovedească şi să primească spovedania lui Ponosse, iar în săptămîna

următoare îi venea lui Ponosse rîndul să se ducă la Valsonnas, la părintele Jouffe, pentru a se spovedi şi a obţine iertarea păcatelor.

Douăzeci şi trei de ani această ingenioasă înţelegere le dădu toată satisfacţia. Graţie cumpătării cu care se înfruptau din Honorine şi Joséphe, ca şi plimbărilor bilunare de patruzeci de kilometri, cei doi preoţi nu s-au plîns niciodată de sănătate şi, fiind sănătoşi, îşi puteau permite să aibă vederi largi şi un spirit milostiv, care făcură minuni atît la Clochemerle, cît şi la Valsonnas. În tot acest răstimp, nu s-au poticnit decît o singură dată.

Era în 1897, pe-o iarnă cumplită. Într-o joi dimineaţă părintele Ponosse se trezise hotărît să se ducă la Valsonnas pentru absoluţiunea săptămînală. Din nenorocire, căzuse peste noapte atîta zăpadă încît drumurile deveniseră impracticabile. Preotul din Clochemerle ţinea însă cu tot dinadinsul să plece, neluînd în seamă nici împotrivirea, nici ţipetele slujnicei sale. Îl apăsa faptul că păcătuise mai mult ca oricînd, căci de cîteva zile abuzase oarecum de Honorine, ca urmare a lungilor şi plicticoaselor veghi de iarnă. De două ori căzuse în zăpadă, dar, în pofida curajului său, părintele Ponosse nu izbutise să facă mai mult ca patru kilometri. Se întorsese pe jos, abia trăgîndu-şi sufletul, şi intrase în casă dîrdîind de frig. Honorine trebuise să-l culce şi să-l doftoricească, făcîndu-l să asude. Nefericitul începuse să aiureze din pricina păcatului cumplit, a cărui povară simţea că n-o mai poate suporta. Văzînd că Ponosse nu mai vine, părintele Jouffe fusese la rîndul său cuprins de-o mare nelinişte : peste două zile trebuia să slujească o liturghie solemnă şi se întreba dacă se cădea s-o facă. Spre norocul lui, preotul din Valsonnas nu era lipsit de idei. O trimise urgent pe Joséphe la poştă cu o telegramă pentru Ponosse cu răspuns plătit : *Ca de obicei, respectat angajamentul, Miserere mei cu prima poştă. Jouffe.* Preotul din Clochemerle îi răspunsese imediat :*Absolvo te. Cinci pater, cinci ave. Ca de obicei, plus trei. Profund îndurerat. Miserere urgent. Ponosse.* Absoluţiunea îi fu expediată telegrafic, cinci ore mai tîrziu, însoţită şi de-o rugăciune pentru ispăşire.

Cei doi preoţi au fost atît de încîntaţi de sistemul acesta expeditiv încît s-au gîndit să-l folosească mereu. I-a oprit, totuşi, un scrupul : într-adevăr, aceasta ar fi însemnat să cam ia păcatul în băşcălie. De altă parte, dogma spovedaniei, în cele mai mici amănunte ale ei, datează dintr-o vreme cînd nimeni nu bănuia măcar invenţia telegrafului. Folosindu-l în scopul de mai sus, însemna să ridice o problemă de drept canonic, care ar fi necesitat luminile unui întreg sobor de teologi. S-au temut să nu comită o erezie şi au hotărît să

recurgă la telegraf numai în caz de absolută necesitate, caz ce nu s-a ivit, în total, decît de trei ori.

La douăzeci şi trei de ani, după prima vizită pe care-o făcuse Ponosse prietenului său, abatele Jouffe avu mîhnirea s-o piardă pe Joséphe, în vîrstă de şaizeci şi doi de ani. Femeia se conservase pînă în ultima clipă destul de bine, deşi ajunsese să cîntărească optzeci de kilograme, cifră respectabilă pentru o persoană a cărei înălţime nu depăşea un metru cincizeci şi opt. Povara asta pe care-o căra în spinare îi provocase umflarea picioarelor, iar stratul gros de osînză care-i căptuşea inima împiedica acest organ să funcţioneze nestingherit. Murise de anghină pectorală. Preotul Jouffe n-o mai înlocui : ca să-şi strunească o slujnică nouă, care să-i cunoască toate metehnele, i se părea o osteneală peste puterile lui. De altfel, împlinise şi el cincizeci de ani, îi depăşise chiar, şi se potolise. Se mulţumi cu o femeie cu ziua, care-i deretica zilnic în casă şi-i pregătea masa de prînz. Seara, o supă şi o bucată de brînză îi erau de ajuns. Nemaiavînd nevoie de absoluţiuni pentru greşeli anevoie de mărturisit, încetă să se mai ducă la Clochemerle. Acest lucru dezorganiză viaţa părintelui Ponosse.

Acesta urma să împlinească şi el sorocul a cincizeci de ani. De multă vreme s-ar fi putut lipsi, fără nici un neajuns, de Honorine. Devotata slujnică trecuse de mult vîrsta pensionării şi, contrariu Joséphei, slăbise mereu : se coşcovise ca un şirag de mătănii. Dar părintele Ponosse, sfios ca totdeauna, se temea să n-o jignească pe biata femeie, punînd capăt unor raporturi a căror trebuinţă n-o mai simţea ca înainte. Hotărîrea lui Jouffe îl decise şi pe el. Se cade să spunem că drumul la Valsonnas devenise un adevărat calvar pentru preotul din Clochemerle, care făcuse burtă şi mai avea şi-un pic de enfizem. La poalele fiecărui deluşor trebuia să se dea jos de pe bicicletă, iar la coborîş avea ameţeli. Atîta timp cît Jouffe îi întorcea vizitele, mai avea niţeluş curaj. Dar cînd se văzu osîndit să facă singur toate drumurile, se gîndi că posomorîtele vestigii ale Honorinei nu mai meritau atîtea ceasuri de eforturi supraomeneşti. Atunci mărturisi slujnicei sale că nu mai poate. Honorine i-o luă în nume de rău, se simţi jignită — tocmai de ceea ce se temuse părintele Ponosse. Se stropşi la el :

— Nu cumva ai nevoie de-o prospătură, hai, ce zici domnule Augustin ?

Îi spunea „domnule Augustin" numai în împrejurări grave. Ponosse încercă s-o liniştească :

— Nu zic că Solomon şi David n-au avut nevoie de femei mai tinere. Dar cu mine e mult mai simplu : mie nu-mi mai trebuie nimic, buna mea

Honorine. Am ajuns la o vîrstă cînd se cuvine să trăim liniştiţi şi să nu mai săvîrşim păcate.

— Asta te priveşte pe dumneata, îi ripostă tăios Honorine. Eu n-am păcătuit niciodată.

Credincioasa slujnică era convinsă în cugetul ei că spune adevărul. Totdeauna crezuse că are creştineasca îndatorire să facă ceea ce preoţii îi cereau. Reluă deci cu acelaşi timbru de voce autoritar care-l băga pe bietul preot în sperieţi :

— Au nu cumva crezi că am făcut-o din desfrînare, cum fac atîtea dezmăţate din tîrg ? Cum ar face, de-o pildă, alde Putet, care-ţi dă mereu tîrcoale ? Dacă gîndeşti aşa, ar trebui să roşeşti, domnule Ponosse, iaca, ţi-o spun eu, o biată femeie de nimica ! Tot ce-am făcut am făcut numai pentru sănătatea matale ; se ştie că bărbaţii se îmbolnăvesc cînd se abţin atîta... Numai pentru sănătatea matale, auzi, domnule Augustin ?

— Ştiu, ştiu, buna mea Honorine, răspunse bîlbîindu-se părintele Ponosse. Cerul o să te răsplătească.

Pentru părintele Ponosse a fost o zi grea, urmată de săptămîni de persecuţie şi bănuieli. Totuşi, cînd s-a convins că nu i se răpea nici un privilegiu ca să-i fie dat alteia, Honorine s-a liniştit. În anul 1922, aşadar în ultimii zece ani, relaţiile preotului din Clochemerle cu slujnica sa erau ireproşabile.

Fiecare vîrstă cu cerinţele şi bucuriile ei. În aceşti ultimi zece ani părintele Ponosse şi le-a găsit pe ale sale mai fumînd o pipă, mai bînd un păhărel de vin — excelentul vin de Clochemerle, pe care se învăţase să-l preţuiască într-un mod savant — ştiinţă care, în cele din urmă, l-a răsplătit pentru devotamentul său apostolic. Şi iată cum.

În urmă cu treizeci de ani, poposind la Clochemerle, tînărul preot Augustin Ponosse găsise o biserică încă frecventată de femei, dar neglijată — cu rare excepţii — de bărbaţi. Înflăcărat de-un zel juvenil, nespus de dornic să fie pe placul arhiepiscopiei, convins că procedează mai bine decît predecesorul său, noul preot (o, eternă vanitate a tineretului !) se pusese pe recrutări şi convertiri. Înţelese însă numaidecît că nu va avea nici o trecere la bărbaţi cît timp nu va fi considerat un bun cunoscător la vin, vinul fiind singura preocupare la Clochemerle. În această localitate inteligenţa se măsoară după rafinamentul gustului. Cel ce nu-i în stare, după trei sorbituri mutate de cîteva ori dinspre o falcă înspre alta, să declare răspicat : „E un Brouilly, un Fleurie, un Morgon sau un Juliénas“ apare acestor podgoreni împătimaţi un dobitoc sadea, de duzină. Lui Augustin Ponosse îi lipsea această pricepere. Toată viaţa nu

băuse decît dezgustătoarele amestecuri de la seminar, iar în Ardêche, poşirci infame, nevrednice de orice comentariu. În primele zile, tăria vinului de Beaujolais îl dăduse gata : ehei, ăsta nu era apă chioară de cristelniţă, nici ceai de spiţerie pentru oficianţii de liturghii bolnavi de stomac.

Sentimentul datoriei îi dădu ghes părintelui Ponosse. Învins pe terenul competenţei, jură să se apere prin capacitate, uimind pe clochemerlini cu isprăvile sale. Însufleţit de zel evanghelic, începu să frecventeze tot mai des hanul lui Torbayon, să ciocnească fără mofturi cu unul şi cu altul, să răspundă glumelor cu glume — şi erau de multe ori cam piperate, cu aluzii la moravurile domnilor preoţi. Părintele Ponosse nu se formaliza de loc, iar muşteriii lui Torbayon îi umpleau mereu paharul, juruindu-şi să nu se lase pînă nu-l văd „beat-criţă". Dar îngerul păzitor al preotului Ponosse veghea să-i păstreze un licăr de luciditate decentă în fundul creierului şi o ţinută potrivită demnităţii sale ecleziastice. Paznicul acesta tutelar era ajutat în misiunea sa de Honorine, care, de cîte ori vedea că stăpînul ei întîrzie să vie acasă, ieşea din presbiteriul situat taman peste drum, trecea strada şi se proţăpea în pragul hanului : siluetă severă, imaginea însăşi a remuşcării.

— Părinte, spunea ea, sînteţi aşteptat la biserică. Trebuie să veniţi imediat !

Ponosse golea paharul şi se ridica îndată. Lăsîndu-l să treacă înainte, Honorine trîntea uşa, după ce, mai întîi, arunca o căutătură fioroasă la trîntorii şi băutorii-făr-de-sete, care-l destrăbălau pe stăpînul ei, abuzînd de credulitatea şi blîndeţea lui firească.

Totuşi, sistemul acesta nu a readus pe calea Domnului nici o oiţă rătăcită. Ponosse a cîştigat însă o reală competenţă în materie de vinuri, cucerind astfel stima podgorenilor din Clochemerle, care, vorbind de el, spuneau că nu-i fudul nici de doi bani şi nici turnător de predici ieftine, totdeauna bucuros să golească fără mofturi un păhăruţ cu ei. Într-un răstimp de cincisprezece ani, nasul lui Ponosse îmbobocise de mai mare dragul, devenind cogeamite nas beaujolez, un nas enorm, cu o nuanţă nehotărîtă între violetul episcopal şi purpura cardinalicească. Era un nas care inspira încredere în regiune.

Nimeni nu poate fi competent într-o materie dacă n-are vocaţie, iar vocaţiile se transformă repede în necesităţi. Aşa s-a întîmplat şi cu Ponosse. Consumul lui zilnic se ridica la aproximativ doi litri de vin, de care nu se putea lipsi fără să sufere. Această cantitate nu i se urca niciodată la cap ; în schimb, îi dădea o stare de beatitudine cam artificială, ce-i devenise treptat-treptat necesară, ca să poată suporta neplăcerile funcţiunii sale, agravate de plictiselile convieţuirii cu Honorine.

Îmbătrînind, Honorine se schimbase mult. Ciudat lucru : din ziua în care părintele Ponosse luase hotărîrea să respecte o burlăcie riguroasă, Honorine nu-i mai arăta acelaşi respect grijuliu de odinioară. Mai mult chiar, se vădea că o părăsise şi evlavia. Rugăciunile, ea le înlocuise cu tabacul de prizat, ce părea să-i procure plăceri superioare. Ceva mai tîrziu, profitînd de stocurile de vin vechi prăfuite în pivniţa presbiteriului — nepreţuită bogăţie provenită din cutia milelor — ea se puse pe băut şi bău cu-atîta lipsă de măsură încît fu văzută uneori picînd cu nasul în ligheanul de spălat vase. Se înăcrise, nu-şi mai vedea de treabă şi o lăsase şi vederea. Vorbea de una singură, la pereţi, în pustietatea cuhniei, unde Ponosse nu se mai încumeta să intre, bolborosind cuvinte ciudate, niţeluş ameninţătoare. Sutanele preotului erau acum pătate, bavetele prost călcate, cămăşile fără nasturi ; pe deasupra, bietul om trăia într-o veşnică teroare. Dacă odinioară Honorine îi procurase niscai plăceri şi-i fusese de ajutor, acum îi otrăvea bătrîneţile. Înţelegem, aşadar, de ce nestematul buchet al unui vin de soi era mai mult ca oricînd o alinare necesară preotului din Clochemerle.

Doamna de Courtebiche, după instalarea ei definitivă la Clochemerle, în 1917, îi prilejui şi alte consolări. De cel puţin două ori pe lună Ponosse lua masa la castel, unde era primit cu o politeţe ce se adresa mai puţin lui, preotului, cît principiului al cărui reprezentant rustic era. („E cam nătăfleţ", spunea despre el nobila doamnă.) Dar preotul nu sezisa nuanţa, iar atenţiile baronesei, pornite dintr-o princiară grijă de-a ţine pe fiecare la rangul cuvenit, îi mergeau drept la inimă. Tot acolo, la amurgul vieţii, la o vîrstă cînd nu mai avea de aşteptat plăceri noi, avu el revelaţia mîncărurilor rafinate, servite de lachei stilaţi, cu mare lux de lingerie, cristălărie şi argintărie blazonate, a căror mînuire îl puneau la grea ananghie, dar îl încîntau totodată. La cincizeci şi cinci de ani preotul Ponosse se iniţia în fastul acelei clase sociale pe care, fără să-şi fi dat vreodată seama, o slujise predicînd virtutea creştină a resemnării, atît de favorabilă expansiunii marilor averi şi, naiv, admira mărinimia acestei clase ce acţiona sub oblăduirea providenţei şi catadicsea ca un biet preot de ţară, cucernic în limita slabelor sale puteri, să fie ospătat împărăteşte.

Tot la castel avu pentru întîia dată intuiţia clară a rafinamentelor cereşti care urmau să răsplătească, mai tîrziu, pe cei drepţi. Nefiind în stare să conceapă extazul etern fără un echivalent material în realitatea terestră, părintele Ponosse îşi închipuia, într-un mod nedesluşit, că timpul în rai se va scurge bînd fără întrerupere vin de Clochemerle şi — păcatul fiind abolit acolo — gustînd

din plăceri îngăduite, alături de preafrumoase femei, a căror pigmentaţie o puteai varia după pofta inimii şi ale căror contururi le puteai îndrepta la nevoie. (Monotona şi exclusiva lui legătură cu Honorine îi inspirase o dorinţă aprinsă de variaţii şi-i dăduse gustul fanteziei şi al experienţelor rafinate.) Aceste năluciri mocneau undeva, într-un ungher tainic al minţii sale, pe care le evoca însă numai rareori. Cînd voia să se desfete cu ele, recurgea la un subterfugiu. Îşi zicea : „Să presupunem că am ajuns în rai şi că totul îmi este îngăduit". Atunci vămile văzduhului se populau îndată cu forme chinuitor de dulci, din rîndurile cărora se puteau recunoaşte părţi detaşate ale celor mai chipeşe din enoriaşele sale, părţi pe care le ţinuse toată viaţa sub lupa privaţiunilor şi care acum, sub efectul acestui miraj supraomenesc, se măreau de-o sută de ori. Nu avea gînduri necurate, dar, la adăpostul legămîntului său condiţional, se delecta cu aceste imagini. Ispititoarele nebuloase îi procurau o fericire abstractă, care nu mai corespundea cu nici una din dorinţele pămînteşti. Iată de ce, la vîrsta de aproape şaizeci de ani, şi fără nici o primejdie, îşi putea permite să mîngîie aceste viziuni edenice, după ce resursele breviarului său fuseseră secătuite. Totuşi, nu abuza niciodată de aceste evocări, care-l deprimau şi-l uluiau, cînd constata cîte tulburătoare tînjiri se pot cuibări în lobii unui creier evlavios.

Din ziua cînd începuse a frecventa casa baronesei, părintele Ponosse îşi făurise o şi mai sublimă imagine despre cer. Şi-l plăsmuia decorat şi mobilat la infinit, ca interiorul castelului de Courtebiche, cea mai splendidă locuinţă din cîte cunoscuse. Plăcerile eternităţii rămăseseră pentru el neschimbate, numai că acum erau de-o calitate incomparabilă, graţie frumuseţii cadrului, distincţiei anturajului şi servitorimii numeroase, angelice şi mute, gata oricînd să le înlesnească. Cît priveşte desfătătoarele făpturi, acestea nu mai erau de spiţă vulgară, ci marchize, prinţese, toate de o subtilă gingăşie, pricepîndu-se să alterneze agrementele unei conversaţii spirituale cu voluptuoasele iniţiative aplicate serafic asupra preafericiţilor care n-aveau de ce să roşească şi nici să-şi strunească voluptăţile. A nu-şi înfrîna plăcerile, de acest lucru nu avusese parte părintele Ponosse pe pămînt, totdeauna stînjenit de scrupule şi de searbedele momeli ale Honorinei, care mirosea mai degrabă a ceară de parchet decît a parfum de budoar.

Aşa se înfăţişa la trup şi suflet părintele Ponosse spre sfîrşitul lui 1922, cuminţit şi împovărat de ani. Statura lui, altădată, cînd cu consiliul de revizie, de un metru şi şaizeci şi opt, scăzuse acum la un metru şaizeci şi doi. În schimb, diametrul cingătoarei se triplase. Cu sănătatea o ducea destul de bine, numai

că gîfîia un pic, avea din cînd în cînd hemoragii pe nas, iarna suferea de reumatism şi mai tot anul de sîcîieli acute la ficat. Dar bravul om suporta cu răbdare toate aceste mizerii, oferindu-le Domnului întru ispăşire, îmbătrînind paşnic, la adăpostul unei reputaţii nepătate, pe care scandalul n-o întinase niciodată.

•

Acestea fiind zise, să ne continuăm plimbarea ca şi cum, ieşind din biserică, am lua-o la dreapta. Prima clădire pe care o întîlnim, făcînd colţ cu Fundătura Călugărilor, este aceea a *Galeriilor beaujoleze*, cel mai mare magazin din Clochemerle, cel mai bine asortat, cel mai frecventat. Găseşti numai noutăţi acolo : stofe, pălării, haine de gata, articole de croitorie şi tricotaje, produse de băcănie de lux şi lichioruri fine, jucării şi articole de menaj. Mai poţi comanda orice marfă pe care comerţul local nu-i în stare să ţi-o furnizeze în mod obişnuit.

Pe-atunci o femeie chezăşuia atracţia şi deverul frumoasei prăvălii. În pragul *Galeriilor beaujoleze* o admirai — parcă ieşită din jeratic, încomată de flăcări furate astrelor — pe Judith Toumignon, cea cu părul de foc. Insul necioplit o eticheta „roşcată", din prostească simplificare, sau „roşcovană", din ciudă. Trebuie să facem deosebirea. Există roşcate din cele spălăcite, roşcate-cărămizii, de-un roşu supărător, pe care-l bănuieşti impregnat cu o grăsime rîncedă. Dimpotrivă, din aur roşu, de culoarea corcoduşei scăldate în soare, era părul Judithei Toumignon. Drept vorbind, această frumoasă femeie era blondă, cu miere la subsuori, dar de-un blond ajuns la apogeu, orbitoare apoteoză a tonurilor celor mai calde, adicătelea exact blondul denumit veneţian. Turbanul stufos de scînteieri, ce-i împodobea capul şi se termina asfinţind cu murinde moliciuni în umbra cefei, atrăgea toate privirile. Şi, robite, privirile toate zăboveau pe ea cu încîntare, din cap pînă-n picioare, găsind peste tot prilejul unei desfătări fără de pereche, savurată de bărbaţi în taină, dar ale căror simptome nu izbuteau totdeauna să le ascundă de ochii nevestelor, devenite clarvăzătoare dintr-un presentiment pornit din rărunchi şi care le-o denunţa pe uzurpatoare.

Uneori naturii îi place să zămislească o minune, în pofida adversităţilor, a rangului, a educaţiei, a averii. Această creaţie a fanteziei sale suverane ea o plasează unde-i place, făcînd-o ici ciobăniţă, colo artistă de circ şi dînd prin atari sfidări un impuls nou gravitaţiunilor sociale, preparînd noi amestecuri,

noi grefe, noi tocmeli între dorinţă şi nesaţ. Judith Toumignon întruchipa una din minunile a căror perfectă reuşită e rară. Ironia soartei o fixase în centrul tîrgului, în ipostază de comersantă primitoare, ceea ce nu era decît o superficială aparenţă, căci rolul ei principal, rolul ei ocult, dar profund uman, era acela de instigatoare a elanurilor amoroase. Cu toate că, în ceea ce-o privea, numai leneşă nu era şi-şi dădea drumul din toată inima, participaţia Judithei la numărul înlănţuirilor clochemerline nu însemna mare lucru în comparaţie cu funcţia alegorică şi sugestivă pe care-o deţinea în orăşel. Această făptură radioasă, arzoaica asta era o torţă, o vestală opulentă, aleasă — ea însăşi pildă vie — de o zeitate păgînă să întreţină flacăra zămislirii la Clochemerle.

Despre Judith Toumignon se poate vorbi fără teamă ca despre o capodoperă. Sub fascinantele torsade, faţa ei niţeluş lătăreaţă, deşi bine modelată, cu maxilare îndrăzneţe, cu dinţi admirabili, de mîncăcioasă înzestrată cu un straşnic apetit, cu buze fragede necontenit umezite de limbă, era însufleţită de doi ochi negri, care, prin contrast, îi sporeau şi mai mult splendoarea. Cu neputinţă de intrat în detaliile acestui trup din cale-afară de ispititor. Liniile curbe erau parcă dinadins calculate pentru circuitul fără greş al privirii. Trupul ei părea plămădit din colaborarea lui Fidias cu Rafael şi Rubens, pînă într-atît materia lui era cizelată cu o desăvîrşită măiestrie, nelăsînd nicăieri ceva neterminat, ci dimpotrivă, insistînd cu pricepere asupra plinătăţii, a volumelor, în aşa fel încît să ofere dorinţelor popasuri şi mai evidente. Sînii formau două promontorii adorabile şi pretutindeni descopereai numai moviliţe, trambuline, ostroave atrăgătoare, dulci piaţete, munţi şi poieniţe catifelate, unde pelerinii bucuros ar fi zăbovit în lungi închinăciuni, ogoindu-şi setea la izvoarele lor înviorătoare. Dar accesul acestor tărîmuri mănoase era interzis fără un permis de liberă-trecere, rareori acordat. Numai ochiul le putea explora de sus, surprinzînd un locşor umbros, mîngîind o creastă, însă nimănui nu-i era îngăduit să se aventureze fiziceşte. Dar pielea ! Albă ca laptele, mătăsoasă, încît, numai privind-o, bărbaţilor din Clochemerle li se schimba vocea şi-i apuca o poftă sălbatică de-a săvîrşi acte nesăbuite.

Înverşunate să-i găsească cu tot dinadinsul metehne sau lipsuri, femeile îşi rupeau unghii şi dinţi în această platoşă a frumuseţii fără cusur, frumuseţe ce o apăra şi sufleteşte, îngăduindu-i o indulgenţă înflorită pe buzele ei splendide în zîmbete calme şi generoase, care pătrundeau ca nişte junghere în carnea nejinduită a geloaselor.

Femeile din Clochemerle, cele care mai participau încă la competiţia amoroasă, nutreau faţă de Judith Toumignon o ură tainică. Ură nedreaptă, ingrată, căci din toate femeile astea mofluze nu găseai una care să nu-i fie obligată Judithei de omagiile obţinute de ele în întunericul odăii, prielnic substituirilor imaginare, omagii deviate de la destinaţia lor ideală, pe care se munceau să le obţină prin mijloace necinstite.

Galeriile beaujoleze erau situate în inima orăşelului, aşa că bărbaţii din Clochemerle treceau aproape zilnic prin faţa lor şi aproape zilnic o puteau contempla pe olimpiana zeitate, cînd mai pe faţă, cînd numai cu coada ochiului, cinic sau ipocrit, precum le era caracterul, reputaţia sau meseria. Hămesiţi după această carne crăiască, ei puneau, întorcîndu-se acasă, mai multă inimoşie în consumarea searbedei zămurci a îndatoririlor conjugale. În oala veche a ciorbelor menajere, piperul şi mirodeniile exotice îl constituiau gîndul la Judith, iar exuberanţa ei înscria pe cerul nocturn al orăşelului o strălucită constelaţie a Venerei, o călăuzitoare stea polară pentru sărmanii rătăciţi în ţinuturi pustii, lîngă împietrite neveste, şi pentru flăcăii murind de sete în singurătăţile înăbuşitoare ale timidităţii. De la vecernie pînă a doua zi, la utrenie, întregul Clochemerle se hodinea, visa şi procrea sub oblăduirea Judithei, surîzătoare zeiţă a îmbrăţişărilor fericite şi a îndatoririlor legitime bine îndeplinite, dăruitoare de răsplăţi pline de iluzii bărbaţilor bine intenţionaţi, ce se opinteau voinicеşte. Graţie acestei vestale miraculoase, nici un clochemerlin nu rămînea cu mîinile goale. Pînă şi pe bătrînii amorţiţi îi încălzea darnica asta. Neascunzîndu-le nimic din pometurile îmbelşugate ale trupului ei — cu mărinimia biblicei Ruth aplecată asupra acestor bătrîni Booz friguroşi, ştirbi şi tremurători — ea izbutea să mai smulgă dintr-înşii vagi pîlpîiri, care-i mai bucurau un pic înainte de răceala mormîntului.

Vrem acum să ne-o reprezentăm şi mai bine pe frumoasa comersantă în vremea cînd domnea de pe culmea cea mai înaltă a splendorii şi frumuseţii sale ? Atunci să citim raportul paznicului comunal Cyprien Beausoleil, care a acordat întotdeauna o deosebită atenţie femeilor din Clochemerle — din scrupul profesional, zicea.

Cînd muierele sînt potolite, totul merge strună. Dar ca să fie potolite, bărbaţii n-au voie să trîndăvească !

Unii oameni afirmă că, în privinţa asta, Beausoleil a fost harnic ca nimeni altul, oricînd gata să sară în ajutor, milostiv şi fratern faţă de clochemerlinii

cu balamalele slăbite, ale căror femei se obrăzniceau din cale-afară şi deveneau peste măsură de arţăgoase.

De altfel, paznicului nu-i plăcea să vorbească despre aceste mici servicii făcute prietenilor săi. Dar să-l ascultăm povestind cu simplitate faptele :

— Cînd Judith Toumignon rîdea, dom'le, lăsa să i se vadă gura întreagă, bine umezită, cu un şirag de dinţi ca perlele, cu o limbă rotundă şi liniştită la mijloc. Zîmbetul ei larg şi umed îţi aprindea creierii. Dar zîmbetul nu era totul. Mai erau ele şi altele, care dovedeau că avea cu ce-şi ţine făgăduielile. Femeia asta dată naibii — pot ca să vă spun, dom'le — i-a îmbolnăvit pe toţi bărbaţii din Clochemerle.

— Cum aşa, i-a îmbolnăvit, domnule Beausoleil ?

— Iac-aşa, dom'le, i-a îmbolnăvit de-a binelea ! S-au îmbolnăvit de cît s-au ţinut să nu-şi vîre mîinile în anumite locuri. Nişte locuri cum avea muierea asta, zău dacă am mai văzut ! Ehei, dom'le, de cîte ori n-am înjurat-o în gînd, ca să mă răzbun că prea mă gîndeam la ea după ce-o vedeam ! Şi să nu te gîndeşti la ea după ce-o vedeai era aproape cu neputinţă. Prea îţi trecea pe sub nas, da' nu cu aeru' că o face înadins, şi-asta profitînd că tontălău' de bărbat-su e lîngă ea şi că nu-i poţi face nici un compliment, cît de mic, afurisitei ! Ca un flămînd erai cînd îţi trecea Judith pe dinainte şi-i adulmecai proviziile de carne albă, frumoasă şi durdulie, cu interdicţia de-a pune mîna, fir-ar să fie ! Pîn' la urmă nu m-am mai dus. Prea îmi făcea rău s-o văd pe muierea asta. Mi se urca sîngele la cap şi aveam ameţeli, ca atunci cînd eram cît pe ce să capăt insolaţie. Era în anul dinaintea războiului, cînd cu căldurile alea mari. Trebuie să vă spun că începutu' ăla de insolaţie l-am căpătat din pricina chipiului, care-ţi strînge prea mult scăfîrlia şi ţi-o ţine închisă, fără pic de aer. Pe arşiţă mare, cum e în anii secetoşi, dacă mai trebuie să şi stai afară cînd dogoreşte soarele, musai să nu bei un vin mai tare de zece grade. Şi-n ziua cu pricina băusem la Lamolire din ăla de vro treişpe-paişpe, două sticle de vin vechi, pe care l-a scos din pimniţă să mă cinstească, că-i făcusem un serviţ pentru care mi-era îndatorat, ştiţi, un serviţ din ăla pe care ai deseori prilejul să-l faci cînd eşti paznic comunal, după cum ai şi posibilitatea să-i laşi pe oameni în pace sau să-i zgîndăreşti cînd ţi se năzare, depandă dacă-ţi place sau nu mutra lor...

Şi-acum e timpul să ne întoarcem la Judith Toumignon, crăiasa tîrguşorului, căreia toţi bărbaţii îi plăteau tributul lor de pofte, iar femeile de ură mocnită, urîndu-i zilnic ca toate buboaiele şi puroaiele lumii să roadă din trupul ei neruşinat.

Bîrfitoarea cea mai înverşunată a Judithei Toumignon se numea Justine Putet, vecina ei cea mai apropiată, generăleasa virtuoaselor din Clochemerle, cea care putea supraveghea în voie, de la fereastra ei, dosul *Galeriilor beaujoleze*. Din atîtea duşmănii pe care le avea de înfruntat, duşmănia fetei bătrîne era cea mai cîinoasă, cea mai eficace, căci îşi trăgea incomparabila-i forţă din evlavie şi, mai mult ca sigur, şi dintr-o feciorie fără leac, pe care o aducea prinos bisericii. Retranşată în fortăreaţa inexpugnabilei sale virtuţi, Justine Putet cenzura cu o neostoită severitate moravurile tîrgului şi îndeosebi pe-ale Judithei Toumignon, ale cărei hohote de rîs melodios şi al cărei prestigiu erau pentru ea jigniri sfîşietoare, de fiece zi. Frumoasa comersantă era fericită şi nu-şi ascundea fericirea. Lucru greu de iertat.

Titlul de posesor oficial al splendidei Judith aparţinea lui François Toumignon, soţul. Dar posesorul activ, omul pe care ea îl iubea, se numea Hippolyte Foncimagne, grefierul judecătoriei, un bărbat înalt, oacheş şi frumos, cu părul des şi uşor cîrlionţat, purtînd manşete chiar în zilele de lucru, cravate scumpe (cel puţin pentru Clochemerle) şi care, burlac fiind, locuia în pensiune la hanul Torbayon. E fără doar şi poate necesar să spunem cum a ajuns Judith Toumignon la această dragoste vinovată, care, în schimb, o răsplătea cu mari şi dese bucurii, priind de minune tenului şi bunei sale dispoziţii. Din această bună dispoziţie se înfrupta orbul de François Toumignon, datorînd tocmai dezonoarei sale liniştea vrednică de jinduit de care se bucura în cămin. În vălmăşagul treburilor lumeşti aceste legături imorale sînt, din păcate, destul de dese.

De origine obscură, Judith fusese silită să-şi cîştige existenţa de timpuriu. Cum era fîşneaţă şi frumoasă, nu-i fusese greu. La şaisprezece ani plecase din Clochemerle la Villefranche, unde trăsese la o mătuşă şi fusese, pe rînd, chelneriţă, madamă de hotel şi vînzătoare în cîteva prăvălii. Pe unde trecea, numai urme adînci lăsa, pretutindeni prezenţa ei stîrnea patimi, mai toţi stăpînii ei propunîndu-i să-şi părăsească nevestele şi negustoria şi să fugă cu ea, mulţumindu-se să ia numai banii cu ei. Ea refuza demn ofertele acestor bărbaţi bine situaţi, dar dezgustător de burtoşi, preferînd o dragoste pură, întruchipată într-un băiat chipeş şi desprinsă de interesele băneşti, cu care, fiziceşte, nu se putea hotărî s-o confunde. Dezgustul acesta i-a dictat purtarea. Mai mult ca orice rîvnea să fie iubită, dar iubită cu o dragoste nici prea părintească, nici prea siropoasă. Avea necesităţi imperioase şi atît de exclusive încît prefera oricărei averi, cît de mari ar fi fost, clipele acelea de uitare deplină pe care i le procurau sincerele sale dăruiri. N-a fost zi în care să nu

fi cunoscut asemenea bucurii, chiar dacă acestea se sfîrşeau mai totdeauna cu o chinuitoare suferinţă. Pînă în clipa de faţă i se cunoşteau mai mulţi amanţi şi cîteva legături trecătoare.

În 1913, la douăzeci şi doi de ani, în plinătatea frumuseţii, se întorsese în tîrg, unde zăpăcise toate minţile. Mai cu seamă un clochemerlin se îndrăgostise pînă peste urechi de ea, François Toumignon, „fiul *Galeriilor beaujoleze*", moştenitorul sigur al unui fond comercial important şi care tocmai urma să se logodească cu Adèle Machicourt, o altă fată frumoasă. O părăsise însă ca să se ţină scai de Judith şi să-i cadă în genunchi, iar Judith, încă sub impresia unei decepţii sau poate fiindcă îi surîdea să-i şterpelească rivalei un amorez, poate şi din dorinţa de-a se căpătui, se măritase cu el. Jignirea asta, Adèle Machicourt — care peste şase ani avea să devie Adèle Torbayon — nu i-o iertase niciodată. Nu fiindcă, părăsită fiind, l-ar fi regretat pe primul ei logodnic (Arthur Torbayon era neîndoios un bărbat mai frumos ca François Toumignon), ci fiindcă jignirea aceasta era dintre acelea pe care o femeie nu le uită uşor, ocupînd, pe de altă parte, tot răgazul pe care ţi-l dă o viaţă trăită la ţară. Duşmănia lor era aţîţată şi de vecinătatea hanului cu *Galeriile beaujoleze*, amîndouă situate la acelaşi nivel, de o parte şi de alta a străzii. Din pragul lor, aceste femei se zăreau de cîteva ori pe zi şi-şi examinau, lacom, frumuseţea, fiecare sperînd să-i găsească celeilalte nod în papură. Duşmănia Adèlei stîrnea în mod obligatoriu dispreţul Judithei. De cîte ori îşi întîlneau privirile, amîndouă femeile afişau un aer de mare fericire — cît se poate de măgulitor pentru respectivii soţi — amîndouă se întreceau în bucurii secrete.

Chiar în primul an de căsnicie, mama lui Toumignon muri, iar Judith puse stăpînire deplină pe *Galeriile beaujoleze*. Pricepîndu-se la comerţ, ea făcu să crească deverul magazinului. Nu-i vorbă, avea tot timpul să se ocupe de prăvălie, cu François Toumignon nepierzîndu-şi mai de loc vremea. Se arătase, de altfel, în toate privinţele un neputincios. Judith luase obiceiul să se ducă o dată pe săptămînă fie la Villefranche, fie la Lyon — pentru nevoile comerţului, zicea. Colac peste pupăză, războiul îi venise de hac lui Toumignon, care, pe deasupra, mai căzuse şi în darul beţiei.

Hippolyte Foncimagne apăruse la Clochemerle la sfîrşitul lui 1919, se instalase la han şi pornise îndată în căutarea acelui supliment de indispensabile plăceri, pe care bănuitoarea supraveghere a lui Arthur Torbayon îi interzisese să le găsească, cum era şi normal, în persoana gazdei sale. Se dusese la *Galeriile beaujoleze* să facă niscai cumpărături mărunte, dar vizitele lui

înmulţindu-se, luară un caracter de madrigal. Procedînd pe sorturi, se aprovizionă cu optsprezece nasturi automaţi, din care burlacii fac mare consum, neavînd pe nimeni să-i îngrijească. Văzîndu-i atît de neajutoraţi, sufletele milostive spun : „Ţi-ar trebui o femeie", iar ei, cînd sînt şmecheri, le răspund cu foc : „Da, dar numai o femeie ca dumneata..." Ochii frumosului grefier erau languroşi ca ai orientalilor şi făcură o puternică impresie asupra Judithei, redîndu-i toată impetuozitatea tinereţii, îmbogăţită cu o experienţă pe care numai maturitatea ţi-o dă.

Curînd se observă că joia, zi în care Judith lua autobuzul pentru Villefranche, pleca invariabil şi Foncimagne pe motocicleta sa, lipsind toată ziua. De asemenea, se mai observă că frumoasa comersantă începuse să practice tot mai des sportul pe bicicletă — din igienă, chipurile — dar că această preocupare pentru igienă o conducea mai totdeauna spre pădurea Fond Moussu, refugiul îndrăgostiţilor din Clochemerle. Justine Putet dădu în vileag faptul că grefierul se strecura, pe furiş, la căderea nopţii, în Fundătura Călugărilor, oprindu-se în faţa portiţei ce răspundea în curtea *Galeriilor beaujoleze*, tocmai cînd Toumignon chefuia la cîrciumă. În fine, lumea vorbea că grefierul şi Judith fuseseră zăriţi la Lyon, pe-o stradă ticsită cu hoteluri.

De atunci nimeni n-a mai pus în cumpănă dezonoarea lui Toumignon.

În toamna lui 1922, împlinindu-se şase ani de cînd tot dura, fără pic de ruşine, manejul acesta, nimeni nu-i mai dădea nici o atenţie. După ce aşteptase o vreme să izbucnească scandalul, poate chiar o dramă, opinia publică văzîndu-i temeinic şi tihnit culcuşiţi în ilegalitate, nu se mai sinchisi de ei. Singurul în toată valea care habar n-avea de nimic era Toumignon. Ba încă îşi făcuse din Foncimagne cel mai bun prieten, poftindu-l mereu la el acasă, mîndru ca nimeni să i-o arate pe Juditha lui. În cele din urmă, tot ea găsi că-i mai nimerit să intervină, spunînd că prea era des văzut băiatul ăsta la ei şi că oamenii or să înceapă a bîrfi.

— Or să bîrfească ? Pe cine şi de ce ? întrebă Toumignon.

— Pe mine şi pe Foncimagne. Nu-ţi dai seama ce sînt în stare să scornească ? Cutra aia de Putet crezi c-o să-şi ţie gura şi n-o să povestească la toată lumea că sînt amanta lui ?

Ideea asta i se păru lui Toumignon culmea caraghioslîcului. Avea pretenţia că pe nevastă-sa nimeni n-o cunoaşte mai bine decît el şi că, dacă există o femeie căreia puţin îi pasă să se culce cu cineva, apăi, sfinte Sisoaie, asta e a lui ! Nu spunea dintotdeauna — nu numai de azi — că pe ea amorul o

plictiseşte ? Furia lui însă nu mai cunoscu margini împotriva palavragiilor care numai de rele se ţin.

— Dacă dai cumva de unul care trăncăneşte vrute şi nevrute, trimite-l la mine, auzi ? Lasă-l pe mine !

Şi pentru că hazardul brodeşte uneori bine lucrurile, taman atunci intră şi Foncimagne pe uşă. Toumignon îl primi vesel nevoie mare :

— Stai să-ţi spun una grozavă, domnule Hippolyte. Cică lumea vorbeşte că te culci cu nevastă-mea.

— Cum ?... se bîlbîi grefierul, simţind că-i dogoresc obrajii.

— François, pentru numele lui Dumnezeu, ce-s prostiile astea ? îi luă repede vorba Judith, roşind şi ea, chipurile ruşinată şi vrînd să pună capăt unei situaţii penibile.

— Ei, drăcia dracului, mie să nu-mi închizi tu gura ! se stropşi la ea Toumignon, îndîrjit. În oraşul ăsta de tîmpiţi prea multe ocazii ca să ne distrăm nu avem. Ascultă aici, domnule Hippolyte, cică ţi-ai face mendrele cu Juditha mea. Să nu mori de rîs ?

— Te implor, François, încetează odată ! repetă infidela.

Dar omul îşi dăduse drumul şi nu mai voia să ştie de nimic.

— Ia spune, domnule Hippolyte, ce părere ai de Judith ? Nu-i aşa c-o găseşti frumoasă ? Ei bine, află atunci de la mine că nu e femeie, ci mai degrabă un sloi de gheaţă. Dacă te vei simţi vreodată în stare s-o dezgheţi, mă rog, o să-ţi plătesc serviciul ăsta împărăteşte. Haide, nu te jena ! Uite, te las singur cu ea. Am ceva de lucru cu Piéchut. Profită, dom'le, ce stai ? Să vedem dacă te pricepi mai bine ca mine...

Trase apoi uşa după el, făcînd o ultimă recomandaţie :

— Dacă-l mai prinzi pe unu că trăncăneşte, trimite-l la mine ! Mai înţeles, Judith ?

Niciodată frumosul grefier n-a fost mai adorat de frumoasa negustoreasă ca în ziua aceea. Şi complicitatea asta, bazată pe încredere, statornici de-atunci încolo fericirea celor trei fiinţe.

IV • CÎŢIVA CLOCHEMERLINI DE SEAMĂ

(urmare)

La treizeci de metri distanţă de *Galeriile beaujoleze* se află oficiul poştal, condus de domnişoara Voujon, iar zece metri mai sus, debitul de tutun, unde-şi are sediul doamna Fouache. Despre această persoană vom mai avea prilejul să vorbim.

Lîngă tutungerie, casa doctorului Mouraille atrăgea atenţia prin firma ei mare, de aramă, şi oblonul de fier al garajului de la parter, pe-atunci unicul în Clochemerle.

La rîndul lui, doctorul Mouraille se deosebea de toţi ceilalţi localnici. La vîrsta de cincizeci şi trei de ani era un bărbat voinic, rumen la faţă, zurbagiu ca nimeni altul, liber-cugetător. „O brută", spuneau bolnavii între ei în şoaptă. Doctorul Mouraille practica medicina cu fatalism, lăsînd naturii iniţiativa şi grija deznodămintelor. Metoda aceasta o adoptase o dată pentru totdeauna după cincisprezece ani de experienţe şi statistici. Medic tînăr fiind, făcuse cu sănătatea trupurilor aceeaşi greşeală pe care, ca preot tînăr, o săvîrşise Ponosse cu sănătatea sufletelor : dăduse, adicătelea, dovadă de prea mult zel. Pornise atacul împotriva maladiei cu diagnosticuri îndrăzneţe, originale, cu violente contraofensive terapeutice. De pe urma acestui sistem se alesese, în cazurile grave, cu douăzeci şi trei la sută pierderi, proporţie redusă repede la nouă la sută cînd luase hotărîrea să se mărginească la medicina constatativă, cum procedau, în genere, toţi medicii din localităţile învecinate.

Doctorului Mouraille îi cam plăcea să tragă la măsea, avînd o preferinţă, rar întîlnită la Clochemerle, pentru aperitive. Obiceiul acesta şi-l însuşise în timpul studiilor mult prelungite şi consacrate deopotrivă cîrciumilor, curselor, pokerului, caselor de toleranţă, excursiilor şi, ce-i drept, şi facultăţii.

Totuşi, clochemerlinii ştiau de frica medicului, zicîndu-şi că azi-mîine tot vor începăea pe mîna lui şi că n-ar fi de-a mirare să se răzbune de cine ştie ce jignire, spărgînd anapoda un abces sau extrăgînd sălbatic o măsea. Într-adevăr, ocupaţia predilectă a doctorului Mouraille erau maxilarele clochemerline. Altminteri spus, scotea măsele slujindu-se de instrumente rudimentare, spăimîntătoare, pe care le mînuia cu un pumn de fier, nelăsînd să-i scape prada cu una cu două. Curăţatul şi plombatul dinţilor, zicea el, sînt o şarlatanie, iar anestezia o complicaţie inutilă. Era de părere că durerea este, prin ea însăşi, un antidot, iar surpriza, cel mai bun corolar al ei. Plecînd de la aceste observaţii, pusese la punct o tehnică operatorie rapidă şi aproape totdeauna eficace. Pe falca deformată de umflătură aplica, fără nici un preaviz, un pumn zdravăn, care-l lăsa pe pacient mai mult mort decît viu. Apoi, în gura deschisă de răcnetele de durere, îşi înfigea cleştii pînă la os şi trăgea, opintindu-se, pînă ce dintele se rupea. Nu lua în consideraţie nici periostitele, nici şiroaiele de puroi, nici urletele. Cînd se dezmeticea, operatul era atît de năucit încît scotea îndată banii din chimir, gest care nu se prea obişnuia la Clochemerle.

Prin atari procedee viguroase medicul impunea respect. Nimeni în tîrg n-ar fi cutezat să se încontreze cu doctorul Mouraille. În schimb, îşi putea permite să-şi aleagă duşmanii, preotul Ponosse fiind unul din aceştia, involuntar altminteri. Pasămite, se amestecase odată unde nu-i fierbea oala, cînd cu burta Sidoniei Sauvy. Istoria asta merită a fi povestită. Dar mai bine s-o auzim din gura Babettei Manapoux, una din limbile cele mai ascuţite din Clochemerle, mare specialistă în asemenea snoave. S-o ascultăm deci :

— Şi ce să vezi, unde începe într-o zi burta Sidoniei să crească şi să se umfle. Vă daţi seama, la vîrsta ei, nici pomeneală de păcat. E adevărat, unii spun că în tinereţe alde Sidonia îl cam ascundea sub fuste pe Satana. Dar astea-s scorneli, n-ai cum să le controlezi, prea-s vechi poveştile astea. O femeie care are şaizeci de ani bătuţi pe muchie, cine-şi mai aduce aminte ce-a făcut cînd era fată ? Ca să vorbim drept, o fi păcătuit, n-o fi păcătuit, tot aia e acum, cînd nu mai poate face nimic. Oare cînd trebuie să-ţi pară rău ? Cînd ai făcut sau cînd n-ai făcut ? Care va să zică iat-o pe Sidonia noastră cu o burtă care-i creşte ca lubeniţa la soare, cînd e frumos afară. Burta asta era fiindcă nu-şi mai putea face nevoile... Asta i-a provocat o *fluxie* intestinală...

— Vreţi să spuneţi o ocluzie intestinală, doamnă Manapoux ?

— Că bine zici, dragă domnule, aşa a spus şi doctorul. Eu i-am zis *fluxie,* fiindcă şi-aia tot umflătură e. Numa' că o burtă umflată se numeşte altfel decît o falcă umflată... Şi cum spuneam, burta asta îi băgă-n spărieţi pe copiii ei, mai cu seamă pe Alfred. Cînd să se învelească ziua cu noaptea, numa' ce se hotăreşte Alfred s-o întrebe pe mumă-sa : „Ce-i, mamă, nu ţi-e bine ? N-ăi fi avînd călduri ?" Atîta i-a spus, da' Sidonia n-a zis nici pîs, fiindcă nici ea nu se dumirea ce se întîmplase cu burta ei. Da'-n toiu' nopţii o ia cu friguri de se scutura patu' cu ea. Copiii au mai aşteptat pînă la nouă dimineaţa, ca să fie siguri că nu mai e nici o nădejde să se facă bine singură — asta fiindcă nu voiau să arunce de pomană banii pe doctor. Abia atunci a zis Alfred că nu trebuie să se uite la cheltuială şi că e mai creştineşte să cheme doctoru'. Pe doctoru' Mouraille îl cunoaşteţi ? Nu zic ba, s-o fi pricepînd el la mîini şi picioare rupte, nimic de zis. Doar el a pus la loc picioru' lu' Henri Brodequin, cînd s-a dat de-a rostogolu' pe scară scuturînd nucu', şi braţu' lui Antoine Patrigot, pe care-l izbise manivela unui camion. Da' pentru ăia cu beteşuguri pe dinăuntru e mai puţin meşter ca pentru oasele rupte, doctoru' Mouraille. Şi iacătă-l venind la alde Souvy, dînd la o parte plapuma Sidoniei. Numa' ce se uită şi-şi dă seama :

„A ieşit afară ?" întreabă el.

„Ba n-a ieşit de loc", răspunse Alfred.

După ce-a isprăvit de pipăit burta Sidoniei, care era tare ca un butoi şi tot atît de mare — zău că aşa era ! — le spune copiilor : „Să mergem în curte". Şi cînd toţi ajung în curte, îi zice doctoru' lui Alfred :

„Aşa cum o vezi, nu mai are mult".

„Din pricina burţii ? întreabă Alfred. Da' ce are înăuntru ?"

„Gaze, răspunde doctoru' Mouraille. Ori îi plesneşte burta, ori se înăbuşă. Da' oricum ai lua-o, i-a sunat ceasu'."

Aşa zicînd, doctoru' se cară, cu aerul unuia care ştie el ce ştie. Zău aşa, cînd te gîndeşti că dai bani grei pe vorbele unui doctor pentru că are aftomobil, ca să ţi le servească plocon la domiţil, mai mare ruşinea ! Mai cu seamă cînd vorbele astea-s şi mincinoase, ca în cazu' de faţă, cum s-a dovedit, o să vedeţi mai încolo.

„Va să zică e de rău ?" întreabă alde Sidonia pe Alfred, cînd s-a întors din curte.

„Nu-i tocmai bine", zice el.

După felul cum i-a vorbit Alfred, bătrîna a înţeles că o să-i meargă şi mai rău, ba chiar n-o să-i mai meargă de loc. Trebuie să spun că Sidonia

era o femeie cu frica lui Dumnezeu, de cînd trecuse de o anumită vîrstă. Cînd şi-a dat seama că e cît pe ce să-şi ia adio de la lume, a cerut să vină popa, care nu era altul decît părintele Ponosse, pe care-l cunoaşteţi. Şi cînd cineva îl cheamă pe popă-n casă, înseamnă că lucrurile stau rău de tot. Iacătă-l şi pe părintele Ponosse intrînd binişor în casă şi întrebînd cu vocea lui dulce care-i necazul. I se povesteşte istoria cu burta Sidoniei, care nu mai vrea să funcţioneze, şi că doctoru' Mouraille nu mai dă nici un ban pe ea. Drept care părintele Ponosse cere să fie dată plapuma la o parte, ca să vadă şi el burta Sidoniei, ceea ce, la început, i-a cam mirat pe ăilalţi. Da' Alfred îndată s-a gîndit că nu din curiozitate cerea asta, mai ales în halul în care se afla biata femeie. Şi unde începe părintele să pipăie burta Sidoniei, taman cum făcuse şi doctoru'. Da' cu părintele Ponosse nu mai era acelaşi cîntic.

„Văd, zice. Nici o grijă, o fac eu să iasă îndată. Aveţi cumva nişte untdelemn de salată?" îl întreabă el pe Alfred.

Alfred aduce o sticlă plină. Părintele Ponosse umple două pahare mari şi-i dă Sidoniei să bea. O mai povăţuieşte să spună şi cîteva rugăciuni, cît mai multe, ca să aibă şi Dumnezeu drăguţu' un ce profit cînd s-o uşura burta Sidoniei. Pe urmă pleacă liniştit, spunînd tuturor să aibă răbdare şi să nu-şi mai facă sînge rău degeaba. Sidoniei, asta i-a destupat burta — aşa cum bine grăit-a părintele — şi-aşa de bine s-a uşurat, că n-a mai fost chip s-o opreşti, şi toate gazele alea clocite dusu-s-au şi ele cu multă gălăgie şi duhoare, cum vă e lesne de înţeles. Duhnea în stradă ca în zilele cînd se curăţă haznalele — era ceva cu totul neobişnuit — şi toată lumea în tîrgu' de jos zicea: „Asta-i burta Sidoniei care se uşurează". Şi-aşa de bine s-a destupat Sidonia noastră, că două zile mai tîrziu îşi pune bluza peste fustă şi-o porneşte voioasă prin Clochemerle, povestind în dreapta şi-n stînga că doctoru' Mouraille a vrut s-o omoare şi că părintele Ponosse a făcut o minune în burta ei, cu untdelemn de salată sfinţită. Istoria asta cu burta Sidoniei tămăduită ca prin minune cu untdelemn şi mătănii vă daţi seama că a făcut vîlvă în Clochemerle şi a pus umărul şi la trebile dumnezeieşti. Din ziua aceea oamenii s-au hotărît să se aibă cît mai bine cu părintele Ponosse — pînă şi ăi care nu se prea duceau la biserică — şi, la caz de boală, să-l cheme mai degrabă pe el decît pe doctoru' Mouraille, care, în daravela asta, a cam feştelit iacaua. De-aia îi şi poartă sîmbetele părintelui şi-l duşmăneşte. Da' popa al nostru n-are nici o vină, el fiind un om cumsecade,

mîndru nici cît negru sub unghie, şi-un bun cunoscător al vinului de Beaujolais, zic vinarii.

•

Farmacistul Poilphard era un om ciudat, uscat, gălbejit, totdeauna consternat. În creştetul capului, pe locul .de tonsură al preoţilor, avea un zbenghi de mărimea corcoduşei, iar grija de a-şi ascunde această umflătură îl silea să poarte totdeauna o tichie cu pompon, ceea ce-i dădea un aer de alchimist copleşit de tristeţe. Fără îndoială, împrejurările vieţii sale fuseseră dureroase, totuşi la el suferinţa era o adevărată vocaţie. Deznădejdea o moştenise de la părinţi : pe maică-sa nu-şi amintea s-o fi văzut vreodată rîzînd, iar pe taică-su nu-l cunoscuse, acesta murind foarte de tînăr, poate din plictiseală, poate ca să scape de-o nevastă neprihănită, a cărei prezenţă îi trezea o poftă nebună să-şi ia cîmpii, la o adicătelea şi-n purgatoriu. De la maică-sa, Poilphard moştenise însuşirea de-a împroşca o apăsătoare morocăneală, iar viaţa, care nu refuză acestei însuşiri înnăscute prilejul de-a se manifesta, i-a provocat de timpuriu motivele unor gemete prelungite. Iată, pe scurt, povestea lui.

Înainte de-a se înscăuna la Clochemerle, Dieudonné Poilphard ceruse în căsătorie o fată frumoasă, orfană, căreia sărăcia şi sfaturile grijulii ale unor tutori grăbiţi s-o căpătuiască nu-i îngăduiau să refuze o partidă atît de bună. Fata primise o educaţie religioasă la un pension de călugăriţe. Înainte de-a lua o hotărîre, aprinse o lumînare la biserică şi-şi încercă soarta dînd cu banul : ce-o să iasă, capul sau pajura ? Dacă ieşea capul, intra la mănăstire ; dacă pajura, se mărita cu Poilphard. Pisată de tutorii ei, nu mai avea decît aceste două alternative : trebuie spus că nici prima, nici a doua nu-i surîdeau. A ieşit pajura. Atunci şi-a zis că aşa a vrut Dumnezeu şi s-a măritat cu Poilphard. Acesta a copleşit-o cu atîta plictiseală încît biata femeie a murit cît a putut mai repede, lăsînd în urma ei o fată ce-i semăna leit — alt prilej de regrete eterne pentru văduvanul nostru, căci fiică-sa i-o amintea pe răposată.

După moartea soţiei, Poilphard luă o serie de măsuri ca să poată plînge în voie. Pe fiică-sa o internă într-un pension şi-şi angajă un elev care să-l înlocuiască la farmacie, veniturile acesteia fiind asigurate cu prisosinţă în urma unei înţelegeri cu doctorul Mouraille, care lua un procent din vînzare. Avînd timp liber berechet, farmacistul pleca tot mai des la Lyon,

constrîns de nevoi sentimentale de-un caracter cu totul deosebit. Se lăsa momit de femei necunoscute, cărora le cerea unele servicii cam ciudate, constînd, pentru ele, în a se întinde goale sub un cearşaf bine înfăşurat pe trup şi a păstra o rigiditate cadaverică, ochii închişi şi mîinile împreunate pe-o cruciuliţă, pe care farmacistul o avea întotdeauna la îndemînă. Pe urmă, palid ca un mort, le părăsea pe aceste frumoase înviate ca să se ducă întins la cimitir, unde-l atrăgea o pasiune de colecţionar. Acolo alegea epitafurile cele mai originale şi şi le nota într-un carneţel, cu scopul de a-şi îmbogăţi o colecţie ce-i prilejuia unele reverii deosebit de lugubre, pe care le savura în nopţile de veghe din Clochemerle.

Tafardel îl stima nespus de mult pe Poilphard, găsind că mutra-i morocănoasă se potrivea de minune cu mimica lui solemnă. Se ducea des la farmacie, unde nu se mai sătura descifrînd inscripţiile savante de pe borcane. Poilphard era, de asemenea, obiectul unei afectuoase simpatii din partea cîtorva domnişoare bătrîne din Clochemerle, care ajunseseră la limita de vîrstă cînd o fată bătrînă se mai poate oploşi pe lîngă un văduv nu tocmai atrăgător, cu simţurile potolite, cu manii adînc înrădăcinate şi care mai degrabă are nevoie de-o tovarăşă ca să-i întreţină lingeria, să-i pună prişniţi şi să se vaicăre cu el. Unele domnişoare bătrîne, acordîndu-şi din oficiu ultime termene pentru încercarea seducţiunii lor tardive şi devotate — seducţiune care nici pe naufragiatul într-o insulă pustie nu l-ar fi vrăjit, nici pe sihastrul în refugiul său ascetic nu l-ar fi tulburat — le mai şi prelungeau într-un mod abuziv.

Cliente fidele, aducătoare de sticluţe cu urină şi de mici beteşuguri intime, solicitau consultaţii pentru fleacuri, în nădejdea că ochii tristului farmacist se vor deschide într-o zi, hotărîte, pentru această caritabilă misiune, să-şi jertfească comorile unei pudori neîntinate.

Poilphard îşi limita însă investigaţiile numai la locurile indicate de ele, necerînd să i se arate mai multă piele decît era necesar. Descoperea, cu indiferenţă, dermatozele, urmele de albumină, de artritism şi diabet, consecinţele constipaţiei, lenevia ganglionilor, tulburările nervoase ale sterilităţii, găsind în constatarea acestor metehne fizice prilejurile unei deznădejdi tot mai acute, care îl posomora şi mai mult. Meticulozitatea cu care îşi spăla mîinile după ce atingea trupurile acestea încinse era de-a dreptul descurajantă. Iar concluziile şi le trăgea din pesimismul cel mai sumbru.

— E incurabil ! spunea (dar nu uita să vîndă bolnavei un flaconaş). Încercaţi asta. Se recomandă de obicei în cazul dumneavoastră. Din zece cazuri unul poate să se vindece.

Cele mai îndrăzneţe îl întrebau, făcîndu-i complice cu ochiul :

— O să-mi acordaţi o reducere de preţ, nu-i aşa, domnule Poilphard ? Ştiţi, ca pentru mine...

Farmacistul se uita chiorîş la scălămbăiala femeii, la pălăria ei ridicolă, la îmbrăcămintea ei demodată, cu volane plisate. Se informa :

— Figuraţi cumva pe lista pauperilor comunei ?

Atari erori de judecată i-au atras — fără ca măcar să-şi dea seama — o serie de duşmănii, din categoria cea mai perseverentă şi mai activă : a neînţeleselor ofensate. Femeile acestea indignate şi vigilente insinuau că palpările lui Poilphard aveau un caracter nu tocmai farmaceutic. Că ştia cum să-şi ascundă jocul, vădanul ăsta plîngăcios, dar că se ştie ce fel de femei momea el în dosul prăvăliei : slujnicuţe cu forme pline, ţaţe fără pic de ruşine, golance fără chiloţi, mai degrabă gata să-şi arate bărbaţilor dosul decît să-şi facă semnul crucii. Nişte bulendre de muieri, cine nu le cunoaşte ? Ehei, dar şi pe Poilphard îl ştiau, ca pe-un cal breaz îl ştiau. Individul ăsta atît de posomorît avea trebuinţă de abundenţele moi ale grăsanelor, ca să se mai însenineze un pic — asta era ! Totuşi, istoriile astea nu prea aveau crezare la Clochemerle, unde farmacistul inspira o teamă respectuoasă. Căci, dacă Mouraille mînuia bisturiul, iar Ponosse sfîntul mir, apăi Poilphard mînuia arsenicul şi cianura. Cu mutra lui lugubră, de otrăvitor, era mai prudent să fii în termeni buni cu el.

•

Lipită de farmacia cu galantarele ei prăfuite, unde cîţiva eczematoşi (produs al artei publicitare) se scărpinau de zor, o prăvălie cu totul diferită atrăgea privirile prin strălucirea nichelurilor, a panourilor pictate, a fotografiilor şi telegramelor sportive lipite de geamuri. Un instrument minunat, rîvnit de întreg tineretul bărbătesc al Clochemerle-ului, ocupa locul de onoare al vitrinei : o bicicletă marca „Supéras", tip „Turul Franţei", din toate punctele de vedere identică — atestau cataloagele — exemplarelor aparţinînd celor mai celebri ciclişti.

Prăvălia aceasta aparţinea negustorului de biciclete Fadet, prenumit Eugène, un personaj remarcabil prin modul cum încăleca pe şa la viraje şi

prin supleţea mişcărilor sale de ciclist, ceea ce trecea drept expresia celei mai rafinate eleganţe velocipedice. Eugène avea o puternică înrîurire asupra flăcăilor din Clochemerle, care se mîndreau cu prietenia lui. Pentru mai multe motive : întîi, pentru modul foarte personal de a-şi potrivi, şifonînd-o artistic, şapca, „coviltiruindu-se", cum spunea el, cît şi pentru tăierea părului la ceafă — imitată, însă niciodată egalată — pe care frizerul din Clochemerle n-o reuşea decît pe capul lui Fadet, anume conformat pentru eleganţa asta de fante. Pe deasupra, în calitatea sa de fost alergător ciclist şi de mecanic de avion, Fadet îşi permitea, în povestirile-i legendare şi totdeauna perfecţionate prin repetire, să trateze marile vedete ale pistei şi ale aerului cu o familiară libertate de limbaj. Mai presus de toate, însă, avea la activul său o mare performanţă : „Cînd am venit al doilea, în roata lui Ellegard, campionul lumii de pe atunci, era în 1911, la Velodromul de Iarnă..." Urma o descriere a velodromului, cu o entuziastă galerie în delir, şi cuvintele lui Ellegard, la culme de mirat : „A trebuit să mă opintesc, nu glumă !" Tinerii din Clochemerle nu se mai săturau să tot asculte povestea asta, ce le dădea o idee despre glorie. Şi-l rugau mereu s-o repete :

— Hai, povesteşte-ne cum a fost în ziua aia cînd ai venit al doilea în roata lui Ellegard... Da' tipii din Paris ce-au zis ?

— Ha, ha, să vezi ce le-am mai luat piuitu' ! spunea Fadet cu dispreţul simplu al celui mai tare.

Şi le istorisea din nou, pentru a nu ştiu cîta oară, pasionantele detalii, terminînd întotdeauna cam în felul următor :

— Care-i ăla, băieţi, care face cinste ?

Totdeauna se găsea un flăcău de şaptesprezece ani, însetat de stima lui Fadet, care să găsească în fundul buzunarelor suma necesară. Atunci, înainte de-a închide uşa prăvăliei, Fadet striga :

— Tino, plec în cursă !

Şi se grăbea s-o ia din loc. Dar nu totdeauna destul de repede spre a evita să nu-l oprească vocea unei muieri arţăgoase, nevastă-sa, Léontine Fadet, care se răstea :

— Iar te duci cu golanii la cîrciumă ? Şi cu treaba ce faci ?

Un om care pe vremuri cutreierase velodroamele şi terenurile de aviaţie, care arăta unei întregi generaţii de tineri metoda de-a „îmblînzi muierile" („muierile să se tîrască în genunchi, la picioarele voastre, smiorcăindu-se, numai aşa aveţi dreptul să spuneţi că sînteţi bărbaţi !"), un personaj de-o

asemenea anvergură nu putea îngădui ca prestigiul lui să fie compromis în public.

— Ce te-a găsit, Tino ? răspundea cu cel mai şmecher accent de mahala, *gentleman*-ul în pantaloni ciclişti. Mereu rîmîi în urmă de grosul plutonului ! Strînge frîna, că acu' derapezi la viraj ! Păstrează-ţi forţele, Tino, pentru sprintul final !

Aceste riposte plastice aveau mare succes în rîndurile unui public de băieţi tineri, uşor impresionabili. Trebuie spus că ceva mai tîrziu, cînd rămînea singur cu Léontine, Fadet avea o voce mică de tot, căci doamnei Fadet, femeie ordonată şi metodică, nu-i ardea de glumă şi ţinea să-i amintească bărbatului ei de exigenţele precise ale scadenţarului şi ale sertarului de la tejghea. Doamna Fadet asuma direcţia financiară a firmei, un mare avantaj, în definitiv, pentru acest fond de comerţ, pe care toată verva lui Fadet nu l-ar fi salvat cînd îşi făceau apariţia, la finele lunii, ca să încaseze poliţele, domnii cu servieta sub braţ. Din fericire, tineretul din Clochemerle habar n-avea de aceste mici detalii de administraţie interioară. Credul cum era, nici prin gînd să-i treacă că fostul confident al lui Navarre şi Guynemer, fostul rival al lui Ellegard, era tratat în intimitate de „sărman imbecil" şi — lucru de necrezut ! — nu crîcnea măcar. De altminteri, Fadet lua toate precauţiunile ca să nu dea în vileag certurile cu nevastă-sa.

— Aşa e Tina, zicea, se răţoieşte cînd e lume de faţă. O face pe grozava. Nu-i nimic, am eu ac de cojocul ei, ştiu cum s-o pun cu botu' pe labe !...

Un fel al lui de-a închide şmechereşte ochiul stîng îl scutea să dezvăluie mai departe misterioasele procedee la care recurgea cînd n-avea martori. Prin atari mijloace putea domina, şi încă de sus, grupul tinerilor sportivi din Clochemerle, care-i invadau în fiecare seară prăvălia. În cele din urmă, însă, privirile încruntate ale doamnei Fadet reuşeau să-i gonească pînă şi pe cei mai curajoşi. Atunci, luîndu-l pe Fadet cu ei, se refugiau cu toţii lîngă Piaţa Mare, la cafeneaua „Ciocîrlia" (la Josette, o femeie deocheată), unde făceau atîta tărăboi încît clochemerlinii cartierului spuneau : „Asta-i tot gaşca lui Fadet !" De altfel, curînd, vom vedea această gaşcă în acţiune.

•

În bucla marii cotituri, de unde începe să se desfăşoare, pînă la rîul Saône, perspectiva văilor, se află cea mai frumoasă casă de oameni înstăriţi din Clochemerle, cu un grilaj elegant completînd zidurile de la jumătate

în sus. Această casă are un portal de fier forjat, alei aşternute cu pietriş alb, răzoare bogate de flori, arbori de toate soiurile şi o peluză englezească cu o alee de carpeni, un bazin, o mică lucrare ornamentală imitînd stînci şi pietre naturale, scaune confortabile de grădină, un crochet, un balon de sticlă suspendat care reflectă tîrgul pe de-andoaselea şi, în fine, un peron elegant, străjuit de-o marchiză cu vase de flori. Cînd ţii pentru plăcerea ta asemenea loc, înseamnă că nu te mai uiţi la bani. Era limpede că Girodot avea venituri grase, altminteri n-ar fi făcut o asemenea risipă de teren, cu un loc tocmai bun pentru o vie pe rod.

Aici locuia notarul Girodot împreună cu soţia şi fiica sa, Hortense, o tînără fată de nouăsprezece ani. Fiul lui intra în anul al doilea de retorică la iezuiţii din Villefranche, după ce fusese trîntit de două ori la bacalaureat, ruşinea aceasta fiind tăinuită clochemerlinilor. O pramatie, ce să mai vorbim, şi pe deasupra mînă-spartă şi aiurit, apucături jalnice de la un sortit să ajungă notar. Se cuvine să mai spunem că tînărul Raoul Girodot luase de timpuriu, cînd nimeni n-ar fi bănuit, o dublă hotărîre : să nu fie niciodată notar şi să trăiască liniştit din averea agonisită de mai multe generaţii de Girodoţi prevăzători, avere care ar fi căpătat proporţii imorale, dacă o odraslă a acestei familii — instrument al unui şir întreg de generaţii — nu s-ar fi născut la timp ca să purceadă la o nouă distribuire a unor bogăţii care aiurea lipseau, conform spiritului de dreptate ce veghează nevăzut asupra echilibrului acestei lumi. Raoul Girodot nu simţea nevoia să muncească ; nu încape îndoială că strămoşii săi abuzaseră într-atîta de facultatea de-a munci încît nu mai ajunsese pînă la el nici cea mai mică părticică de rîvnă pentru muncă. Timpul liber pe care i-l procura trîndăvia şi-l consacra încă de la cincisprezece ani unor profunde şi intuitive meditaţii asupra vieţii, fixîndu-şi două obiective, care, gîndea, sînt singurele demne de-un băiat de familie : să aibă un automobil de curse şi o amantă blondă, foarte grasă (predilecţia aceasta pentru formele pline fiind o reacţie împotriva proverbialei slăbiciuni a femeilor din neamul Girodot ; acest fiu nesupus visa să se descotorosească de toate tutelele şi să rupă cu toate tradiţiile neamului său). Lumea se înşela, aşadar, asupra caracterului acestui elev puturos, care avea în el o forţă în stare să înfrîngă orice rezistenţă. Bacalaureatul — la care de altminteri nici nu năzuia — nu şi l-a luat niciodată, în schimb a avut totdeauna bani berechet, iar mai tîrziu şi amantă blondă, şi automobil ; amanta şi automobilul, în care el o purta de colo pînă colo, l-au ajutat să facă, în scurt timp, două sute cincizeci de mii de franci datorii, cu concursul pokerului,

e-adevărat. Hortense a ajuns şi ea destul de rău. Firește, din vina ei, că de sfaturi bune n-a dus lipsă. Dar, ascultînd numai de imboldurile temperamentului său, primejdios de romantic, a împins lucrurile atît de departe încît s-a apucat să citească mult, şi mai cu seamă poezii, ceea ce a făcut-o să se îndrăgostească de un băiat sărac, supremă pedeapsă pentru fetele care nu-şi ascultă părinţii. Anticipăm însă şi ne depărtăm de la povestirea noastră.

Ciudată familie aceşti Girodoţi, putred de bogaţi, notari din tată-n fiu de patru generaţii! Străbunicul lor fusese un om cu prestanţă, cu bun-simţ şi corect. Dar urmaşii lui, însurîndu-se mai degrabă cu averi decît cu femei, au sleit rasa. O vorbă de-a lui Cyprien Beausoleil explică bine această evoluţie: „D'alde Girodot sînt o sămînţă de oameni care fac dragoste prin cheutoarea puşculiţelor". Cu bani poţi cumpăra orice, numai un sînge viguros nu. Procedînd în felul acesta, cu timpul, membrii familiei Girodot s-au gălbejit şi s-au scorojit ca pergamentele vechi din arhivele lor. Cu faţa lui pămîntie şi bolnăvicioasă, cu ţurloaiele lui jigărite şi umerii înguşti, Hyacinthe Girodot era pilda vie a acestei decăderi fizice.

Dacă ar fi să-l credem pe Tony Byard, Girodot nu era decît un „zgripţuroi dezgustător, un zgîrie-brînză şi un libidinos bătrîn, cu nişte apucături din cale-afară de neruşinate", un om care nu da niciodată un sfat dezinteresat şi care, ca să-şi facă interesele, punea beţe-n roate altora. Cert este că Tony Byard, mare invalid de război, reformat sută în sută, era îndrituit să-l cunoască bine pe Girodot, căci timp de zece ani — înainte de 1914 — fusese ajutor de notar în biroul lui. Dar afirmaţiile lui Tony Byard pot fi puse sub semnul îndoielii, căci de cîţiva ani cei doi oameni erau certaţi la cuţite din pricina unei neînţelegeri. Invalidul socotea că are tot dreptul să fie supărat pe fostul său patron şi, bineînţeles, exagera în aprecierile sale. Dintr-un scrupul de istoric vom arăta originea acestor pretinse neînţelegeri.

În 1918, cînd Tony Byard se întorcea invalid la Clochemerle, se dusese să-i facă o vizită lui Girodot. Notarul îl primise cu mari efuziuni, îi vorbise de vitejia lui minunată, îl numise „erou" şi-l asigurase că patria îi va fi de-a pururi recunoscătoare, că rănile lui vor fi veşnic acoperite de glorie. Îi oferise chiar să-l reangajeze la notariat, fixîndu-i şi o leafă, bineînţeles ţinînd seama de randamentul scăzut al lui Byard, potrivit incapacităţii sale fizice. Acesta îi răspunsese că are o pensie. În fine, după o jumătate de oră de conversaţie cordială, Girodot îi spusese fostului său ajutor: „La urma urmei, ai scos-o destul de bine la capăt..." şi, petrecîndu-l pînă la uşă cu aceste

cuvinte de consolare, îi strecurase în mînă o monedă de zece franci. Cuvintele astea, cei zece franci şi slujba cu plată redusă — de aia se supărase Tony Byard.

Era îndreptăţit oare Tony Byard să se formalizeze? Vorbind cu el, Girodot se gîndise, ca mai totdeauna, numai la bani; ascultîndu-l, Tony Byard se gîndise la cu totul altceva. Din punctul de vedere al lui Girodot, n-am putea spune că ar avea vreo vină: să ai, la izbucnirea războiului, o lefşoară de una sută patruzeci şi cinci de franci pe lună şi perspectiva de a cîştiga, la cincizeci de ani, două sute douăzeci şi cinci şi să te întorci acasă, după patru ani, cu optsprezece mii de franci rentă anuală — asta înseamnă, din punct de vedere financiar, să dai lovitura! Remarca lui Girodot fusese de ordin strict financiar, dar Tony Byard, egoist cum era, nu se gîndise decît la faptul că, plecînd cu patru membre la război, se întorsese, la treizeci şi trei de ani, numai cu două, după amputarea antebraţului stîng şi a piciorului drept de la jumătatea şoldului. Se socotea diminuat — lucru de netăgăduit — totuşi greşea neluînd în consideraţie că optsprezece mii de franci pentru antebraţul şi piciorul unui ajutor de notar de provincie era un preţ bun, chiar exagerat de bun. Orbit de patimă, Byard nu ţinea seama cîţi bani o să coste el de-acum înainte statul. Numai că de acest lucru Girodot ţinea seama, fiind mai lucid, căci scăpase teafăr, neîncetînd o clipă să-şi ascută inteligenţa în probleme economice. Iată raţionamentul notarului: „Dacă o să începem acuma să reformăm sută în sută oamenii care n-au pierdut decît *două* membre, înseamnă să deschidem larg uşa tuturor absurdităţilor". Vedea în aceasta un grav prejudiciu adus logicii matematice şi treaba asta îl enerva. Îşi spunea: „Care va să zică, iată un băiat care mai poate trăi încă douăzeci de ani de-aci înainte. Presupunînd că ar mai fi încă una sută de mii ca el, cîte parale o să ne coste?" Rezultatul calculului îl îngrozi:

$$18.000 \times 20 = 360.000 \times 100.000 = 36.000.000.000$$

Treizeci şi şase de miliarde! Păi unde o să ajungem? „Plăteşte neamţu'", uşor de zis! Başca, dacă pui la socoteală şi pensiile văduvelor, şi regiunile devastate... De unde să luăm atîta bănet? De unde, mă rog? Calculă că subscrisese cinci sute şaptezeci şi cinci de mii de franci la diverse împrumuturi. Nu era mai nimerit să vîndă cupoanele şi să cumpere valori străine, emise de state care n-au de rambursat mii de picioare şi de braţe amputate? Îşi notă în agendă cuvîntul *Împrumut* şi-l sublinie de trei ori. Mai era solicitat şi de-un alt raţionament: „Să presupunem — presupunere de altfel

cu totul neîntemeiată — în fine, să presupunem că eu, Girodot, am pierdut la război un braţ şi un picior ; ei bine, mie, Girodot, nu mi se va rambursa *decît* optsprezece mii de franci ! Păi se vede cît de colo că-i ceva putred la baza acestui sistem al pensiilor !" Şi lucrul acesta îl impresionă deodată într-un mod neplăcut : care va să zică, toate mădularele pierdute erau rambursate la acelaşi preţ ; tariful era identic şi pentru un braţ de notar şi pentru al unui ajutor de notar sau al unui muncitor necalificat ! De neconceput ! Doamne, la cîte absurdităţi nu duce politica asta demagogică !

— Ticăloşii ! Vor să ne ruineze ! exclamă tragic Girodot, în liniştea cabinetului său de lucru.

Se gîndea la oamenii politici răspunzători de aceste măsuri administrative. Pe urmă, o groaznică îndoială îi străfulgeră mintea, ca un dangăt funebru vestind falimentul epocii contemporane : abolirea sentimentelor sublime, pe care atîta vreme s-a rezemat civilizaţia umană. *„Războiul, care ar trebui să fie o şcoală a sacrificiului, să nu fie, la urma urmelor, decît o încurajare la trîndăvie ?"*

Am dat toate aceste amănunte pentru a arăta şi mai bine amploarea raţionamentului lui Girodot, a cărui judecată, chiar dacă uneori se oprea, în treacăt, la interesele sale personale, se ridica totuşi totdeauna pînă la interesele naţionale, revărsîndu-se în previziuni utile pentru viitor.

Dar Tony Byard ce gîndea ? Să recunoaştem că argumentele lui erau mai puţin convingătoare. Fiindcă pierduse un braţ şi un picior la război, nenorocitul raţiona ca şi cum accidentul acesta fără proporţii prea mari ar fi trebuit să solicite, în mod cu totul special, atenţia contemporanilor, ca şi cum toţi oamenii care nu pierduseră nimic i-ar fi fost lui datori ! Caraghiosul ăsta de Tony Byard credea că i se cuvine totul ! După ce că băgase optsprezece mii de franci la teşcherea, nu era barem recunoscător ! Şi cînd un om respectabil, stimat, care cu averea lui era scutit să mai fie milostiv, îi dăruia zece franci, felicitîndu-l pentru pleaşca asta de-a putea încasa, la treizeci şi trei de ani, o rentă anuală de optsprezece mii de franci, Tony Byard se burzuluia ! Avea dreptul să se burzuluiască ? Să precizăm că beneficiase, din partea lui Girodot, de un tratament de favoare. Cînd Jean-Louis Galapin se întorsese ciung la Clochemerle, cu un an înaintea lui Tony Byard, Girodot se mulţumise să-i spună în treacăt pe stradă : „Îmi pare nespus de rău, sărmane Galapin ! Ţine-aici, vreau să fac ceva pentru tine..." şi-i strecurase în mînă numai cinci franci, fără să-i ofere un post.

După cum bine remarcase însă notarul, nimeni nu se gîndeşte decît la propriile sale dureri. Da' ce, Girodot nu avusese de suferit din pricina războiului? Mai bine zis a moratoriului, care suspendase forţat o parte din tranzacţii? Atunci subscrisese cinci sute şaptezeci şi cinci de mii de franci la împrumut — un act de mare curaj, comportînd nenumărate riscuri. În fine, într-un avînt de entuziasm patriotic — în urma citirii unui articol curajos al domnului Marcel Hutin — vărsase Tezaurului, desigur contra ramburs, o treime din cocoşeii pe care-i poseda, adicătelea şase mii de franci aur. „Fiecare din noi, de la locul său, e obligat să-şi facă datoria pînă la capăt. Sus inimile, prieteni!" repetase neobosit Girodot în anii măcelului, dînd el însuşi, cu o mare fermitate, pilda jertfelor necesare. În 1914 şi pînă la jumătatea lui 1915 dăruise douăzeci de franci fiecărui luptător ce se întorcea la Clochemerle, după un stagiu prealabil la spital. Mai tîrziu, se văzuse obligat să reducă suma, războiul prelungindu-se dincolo de orice aşteptare, iar numărul răniţilor şi văduvelor sporind peste măsură. Cu toate acestea, nu încetase o clipă să-şi facă datoria.

În 1921, Girodot, un om ordonat, care-şi nota totul în carneţel, avu curiozitatea să adune cheltuielile sale excepţionale de război, adică darurile oferite oamenilor şi contribuţiile sale la chetele publice. Cotrobăi în carnetele vechi şi, pentru perioada august 1914-sfîrşitul anului 1918, ajunse la un total de nouă sute douăzeci şi trei de franci şi cincisprezece centime, bani pe care nu i-ar fi cheltuit dacă nu era războiul (fără să mai pomenim de pomenile obişnuite şi daniile la biserică, pe care nu le redusese). E adevărat, această generozitate îşi găsise o compensaţie în creşterea întregii sale averi. Paralel, îşi calculă şi averea. Evaluînd la cursul zilei podgoriile sale din Clochemerle, casa, notariatul, proprietatea din Dombes, moşiile din Charollais, pădurile şi portofoliul de valori, făcu socoteala că această avere se ridică la patru milioane şase sute cincizeci de mii de franci (faţă de aproximativ două milioane două sute de mii de franci în 1914), deşi pierduse şaizeci de mii de franci la bonurile ruseşti. Şi cum în ziua aceea spiritul său era înclinat spre statistici, luă dintr-un sertar al biroului un carneţel cu menţiunea *Danii secrete*. Totalul acestor danii se ridica, în anii războiului, la treizeci şi trei de mii de franci. Să adăugăm că daniile acestea ale notarului Girodot coincideau cu deplasările lui la Lyon şi fuseseră distribuite cu osebire în cartierul Arcaşilor unor persoane demne de tot interesul pentru graba cu care se dezbrăcau şi pentru atitudinea foarte intimă pe care o aveau faţă de domnii respectabili.

Gîndindu-se la cele nouă sute douăzeci şi trei de franci şi cincisprezece centime, Girodot îşi spuse: „Credeam că am dat mai mult", iar la cele treizeci şi trei de mii de franci: „N-aş fi crezut că am mers atît de departe..." În cazul din urmă, stabili că preliminariile, mesele, şampania, plimbările cu trăsura şi, uneori, şi cadourile, îl costaseră mai mult decît şedinţele intime. Ştia însă că toate aceste preparative sînt absolut necesare ca să-şi recapete buna dispoziţie. „La urma urmei, conchise, prea multe distracţii în văgăuna asta nu am!" Zîmbind, murmură: „Straşnice muieruşti!" Pe urmă, comparînd cele trei cifre — patru milioane şase sute cincizeci de mii de franci; treizeci şi trei de mii de franci; nouă sute douăzeci şi trei de franci şi cincisprezece centime — făcu următoarea remarcă: „Puteam să dau ceva mai mult... Nu se făcea gaură-n cer..."

Din cele de mai sus, vedem că notarul Girodot era un om fără de prihană. Insinuările lui Tony Byard erau calomnioase şi pornite din vrăjmăşie, ce mai calea-valea. Din fericire, nimeni la Clochemerle nu-l judeca pe Girodot după spusele lui Tony Byard. Notarul era în fruntea oamenilor chibzuiţi. Termenul anevoie poate fi definit şi comportă şi niscai nuanţe locale. În genere, se poate spune că presupune o bună stare materială (cui i-ar trece prin cap să-l aplice unui om sărac, pînă într-atîta mintea noastră refuză să asocieze aceşti doi termeni: chibzuinţă şi sărăcie), însă o stare materială corespunzînd unei folosinţi cumpătate, binevoitoare, şi pînă la un punct filantropice a averii, armonizînd convingerile şi faptele posesorului ei. Ceea ce, după cum s-a văzut, era cazul notarului Girodot.

Hyacinthe Girodot era considerat un reprezentant de vază al burgheziei, căci îl precedaseră, în demnitate burgheză, cîteva generaţii de Girodoţi bogaţi. În afară de notar, burghezia nu avea nici un reprezentant la Clochemerle, baştinaşii fiind mai toţi proprietari de vii sau simpli podgoreni îmbogăţiţi. Aceasta îi asigura lui Girodot un rang deosebit, intermediar între clanul aristocratic al baronilor de Courtebiche şi restul populaţiei. Luînd exemplu după castelani, îl invita pe părintele Ponosse la masă, ambiţia lui fiind s-o poată număra printre invitaţii săi şi pe baroneasa de Courtebiche. Dar nobila persoană nu catadicsea să-i facă această onoare. Cu toate că transferase, de la notarii săi din Paris şi Lyon, o parte din valorile sale la Girodot, refuza să-l considere altfel decît ca pe-un simplu intendent al averii sale. Din cînd în cînd, îl invita la castel, aşa cum, pe vremuri, regele îşi chema supuşii la curte, dar la el în casă nu se ducea, după cum nu se ducea

nici la parohie. Asupra felului de a-şi păstra rangul, baroneasa avea cîteva principii neclintite, de o dovedită eficacitate. Nu încape îndoială că, frecventîndu-se prea des, deosebirile dintre clase se şterg, superioritatea uneia dispare. Baroneasa domnea tocmai prin raritatea dovezilor sale de simpatie. Faţă de notar, a cărui avere creştea mereu, pe cînd a ei scădea în aceeaşi măsură, rămăsese dîrză pe poziţie.

— Ascultaţi-mă pe mine, dacă am mai şi mînca din aceeaşi strachină, notăraşul ăsta de provincie ar fi în stare să vrea să mă ia sub aripa lui ocrotitoare !

Aceste refuzuri repetate ale baronesei îl amărau nespus pe Girodot şi, ca să ne facem o idee despre aceasta, să spunem că, pentru a-i înfrînge cerbicia, notarul renunţase de bunăvoie să-şi încaseze în întregime beneficiile din operaţiunile făcute în numele clientei sale. Prin asta, stirpele lor se deosebeau. Mîndra baroneasă nu se putea compromite frecventînd un om care-şi pierdea timpul tocmindu-se.

În schimb, printre clochemerlini, notarul Girodot se bucura de multă stimă şi consideraţie. Era un respect amestecat cu teamă, acelaşi respect ca şi pentru Ponosse, care le distribuia privilegii cereşti, ca şi pentru Mouraille, care le ocrotea vieţile. Pe cîtă vreme însă problemele de viaţă şi de moarte se pun rareori, iar problema veşniciei o singură dată în viaţă, taman la urmă, cînd partida terestră e definitiv jucată, problema bănească se pune neîncetat, de dimineaţă pînă seara, din copilărie pînă la bătrîneţe.

Ideea cîştigurilor băneşti pulsa în creierul clochemerlinilor în acelaşi ritm ca al sîngelui în artere, aşa încît funcţia lui Girodot o întrecea în importanţă pe cea a lui Ponosse şi a lui Mouraille, prioritatea aceasta conferind notarului un deosebit prestigiu. În sufletele clochemerlinilor sondajele cele mai adînci le făcea, bineînţeles, notarul, căci dacă erau în tîrg oameni care să nu fi fost niciodată bolnavi, iar alţii care să se sinchisească prea puţin de problemele veşniciei, în schimb nu găseai unul care să nu aibă griji băneşti şi nevoie de sfaturi ca să-şi plaseze bănişorii.

Girodot se ducea la biserică, prăznuia paştele după datini şi nu citea decît ziarele guvernamentale. Repeta adesea : „În profesiunea noastră trebuie să inspirăm încredere". (De altminteri, acest din urmă cuvînt, spus din vîrful buzelor, n-avea, probabil, nici o legătură directă cu convingerile sale.) Cît priveşte sănătatea sa, Hyacinthe Girodot era măcinat de carii dentare, de furuncule şi abcese, în genere de boli provocînd supuraţii. Pe deasupra,

de la patruzeci şi trei de ani, începuse să aibă crize de reumatism de origine microbiană. Microbul îşi arătase colţii în organismul lui Girodot patru zile după una din „daniile" sale secrete. Medicii reuşiseră să-l juguleze, dar nu şi să-l stîrpească definitiv, căci găsise în ţesuturile artritice ale notarului un teren foarte prielnic ambuscadelor. Aceste atacuri repetate şi nespus de sîcîitoare, necesitînd un diagnostic compatibil cu liniştea sufletească a doamnei Girodot şi cu bunul renume al notarului, îl puneau pe acesta din urmă la cheremul doctorului Mouraille, a cărui discreţie fiind recunoscută, era răsplătită cu cele mai bune ipoteci ale notariatului.

V • O INAUGURARE TRIUMFALĂ

Ca un trubadur cuceritor, care le făcea odinioară pe femeile curioase să se aplece la ferestre, devenind astfel favoritul doamnelor, primăvara îşi făcu apariţia într-o dimineaţă, cu cincisprezece zile înainte de ridicarea cortinei prevăzută de regizorii anotimpurilor. Oferindu-le bucheţele de violete, gingaşul paj obraznic farda cu rozul florii de piersic obrajii femeilor şi le hărţuia cu dulci sîcîieli, care mult le tulburau, cu întrerupte suspine, însă toate răscolite de plăcere şi aşteptări, păstrînd pe buze un gust de flori, de fructe şi de dragoste.

Reprezentaţia începu cu un salt al termometrului. În noaptea de 5 aprilie 1923 o uşoară pală de vînt nordic, venind încărcată de miresme burgunde, mătură straşnic bolta cerească, gonind — nu se ştie unde — scamele de norişori plumburii care, urnindu-se în ajun din apus la răsărit, întristaseră oamenii din Clochemerle, cel de la poalele munţilor Azergues, abia vizibili în pîcla fumurie şi umedă. Într-o singură noapte, îngrijitorii cerului făcuseră curăţenie deplină, desfăşuraseră larg flamurile, atîrnaseră candelabrele. Şi pe acest satin albastru, desfăşurat la infinit, soarele scînteia de mama focului, se desfăta împărăteşte, dădea mai multă gingăşie primelor floricele, făcea mai zvăpăiaţi băieţii, mai molatice fetele, pe bătrîni mai puţin îmbufnaţi şi moralişti, pe babaci mai înţelegători, ceva mai deştepţi jandarmii, mai îngăduitori oamenii respectabili şi femeile bigote, mai largă filantropia burghezilor cărpănoşi ; în rezumat, umfla toate piepturile. Vrînd-nevrînd, trebuia să-i faci cu ochiul ştrengarului ăsta, ce provoca revărsări de veselie în borcanele smaragdine şi rubinii ale lui Poilphard. Doamna Fouache vindea mai mult tutun, în fiecare seară hanul Torbayon era ticsit de lume, părintele Ponosse strîngea mai mulţi gologani în căldăruşe, farmacistul vărsa

şiroaie de lacrimi, doctorul Mouraille tămăduia la sigur, notarul Girodot încheia contracte de căsătorie, Tafardel dura o lume mai bună şi gura lui mirosea a micşunele. În ascuns, Piéchut îşi freca mîinile de bucurie, şi între sînii dezveliţi ai frumoasei Judith ziceai că, toropită de voluptate, aţipise aurora.

O vopsea nouă împrospătase totul, inimile înmagazinaseră un stoc de iluzii care le uşura de povara vieţii. Din vîrful tîrguşorului, descopereai pădurile scorţoase, încă pleşuve, abia desfăşate din scutecele iernii, ogoare cafenii, grase, înţepate de tulpiniţe umede, cîmpii reavăne împodobite cu puful grîului încolţit, trezind în sufletele clochemerlinilor dorinţa de-a fi nişte mînji slobozi, săltîndu-şi crupa mai sus decît botul, sau nişte viţeluşi plăpînzi, care par să fi şterpelit patru ţăruşi dintr-un gard ca să-şi facă picioruşe. Clochemerle era atras într-un vîrtej de freamăte călduţe, în concertul învierii miilor de fiinţe nevăzute, totul era numai botez, numai paşi de început, zboruri de început, strigăte de început. Lumea ieşea iarăşi din găoace. Şi soarele, indiscret la culme, îi bătea pe oameni pe umăr, ca un vechi prieten regăsit.

— Sfinte Hristoase, ziceau oamenii din Clochemerle, ce dar dumnezeiesc o zi ca asta!

Îi zgîndăreau dorinţi vechi de cînd e lumea, aceasta fiind legea lumii, mai presus de toate legile şi moralele îngrăditoare. Era un impuls ancestral de-a hăitui fete frumoase şi proaspete, cu şolduri imense ca veşnicia, cu sîni şi coapse de paradis pierdut. Încolţea din nou în femei dorinţa biblică, mereu prezentă, de a întruchipa ispitele, goale pe pajişti, cu zefirul mîngîindu-le pletele nerăbdătoare, cu haita sălbăticiunilor îmblînzite sărind în juru-le şi apropiindu-se să lingă polenul trupului lor în floare, aşteptînd ivirea cuceritorului căruia dinainte i se dădeau învinse, aceasta fiind făţarnica lor victorie. În căpăţînile tîrgoveţilor din Clochemerle instincte pornite din primele ere ale omenirii se amestecau cu principiile pe care civilizaţia li le dăduse imprecis, toate acestea alcătuind un bagaj de idei prea complicate, care-i năucea. Ehei, odată primăvară, picată din senin pe scăfîrlia lor, pe grumajii lor, în măduva lor! Erau răscoliţi cum nu se mai poate, zăpăciţi de-a binelea.

Şi timpul acesta avea să mai dureze.

Sosea la ţanc, de sărbătoarea inaugurării, fixată peste două zile, la 7 aprilie, într-o sîmbătă, ca lumea să se poată odihni duminica.

Festivitatea trebuia să consacre victoria lui Barthélemy Piéchut şi a lui Tafardel. Încă acoperit sub o pocladă, urinarul era plasat la intrarea Fundăturii Călugărilor, lipit de zidul *Galeriilor beaujoleze*.

La sugestia primarului, totdeauna doritor să atragă la Clochemerle cîteva personalităţi politice, municipalitatea hotărîse, cu prilejul acesta, să organizeze o petrecere benevolă, cu caracter cîmpenesc, popular, cu scopul de a consfinţi progresele urbanismului rural. Serbarea fusese anunţată sub deviza : „Serbarea vinului din Clochemerle", dar rostul ei adevărat era urinarul. Se putea conta pe prezenţa subprefectului, a deputatului Aristide Focart, a cîtorva consilieri judeţeni, a mai multor primari din satele învecinate şi funcţionari ministeriali, a trei preşedinţi de sindicate vinicole, a unor savanţi din regiune şi a poetului Bernard Samothrace (pe adevăratul lui nume Joseph Gamel), care urma să vină dintr-o localitate învecinată, cu o odă rustică şi republicană, special compusă pentru această ocazie. În fine, făgăduise să vină şi cel mai celebru dintre fiii tîrgului : fostul ministru Alexandre Bourdillat.

Toţi cei ce împărtăşeau, la Clochemerle, idei avansate se bucurau de această manifestaţie ; conservatorii, dimpotrivă, se pregăteau să-i caute nod în papură. Doamna baroană de Courtebiche, indirect solicitată să participe, trimisese vorbă, cu obişnuita-i aroganţă, că „nu se bagă ea în albie de porci". Un cuvînt ca acesta nu se uită uşor. Din fericire, atitudinea ginerelui ei, Oscar de Saint-Choul, mai aranjă un pic lucrurile. Fără a avea o profesiune, fără aptitudini pentru nici un fel de activitate, gentilomul acesta îşi pregătea, pentru orice eventualitate, o candidatură politică de-o nuanţă încă imprecisă, prudenţa sfătuindu-l să nu jignească inutil nici un partid cîtă vreme nu-şi arătase convingerile. Acest lucru urma să-l facă abia în ultimul moment, ca să evite riscul unei greşeli în profesia sa de credinţă. El le răspunse cît se poate de cuviincios emisarilor democraţiei, niţeluş descumpăniţi de aplombul cu care îşi purta monoclul şi de excesiva lui politeţe măgulitoare, dar totodată dispreţuitoare, că baroneasa era o persoană din alt veleat, că moştenise prejudecăţile epocii sale, pe cîtă vreme concepţia sa despre îndatoririle cetăţeneşti era mult mai largă ; de altminteri, spuse el, nici o iniţiativă legitimă („nu zic *legitimistă*, luaţi seama, domnii mei !", această remarcă fiind însoţită de-un zîmbet plin de subînţelesuri) nu l-ar putea lăsa indiferent.

— Îl stimez mult pe Piéchut al dumneavoastră, spuse el. Sub o manieră dinadins necioplită, dar cît se poate de savuroasă, omul acesta ascunde o

vastă inteligenţă. Voi veni cu multă plăcere la serbarea dumneavoastră. Vă rog însă să mă înţelegeţi, dragii mei prieteni, că în situaţia mea ereditară nu-mi pot îngădui să atrag atenţia asupra mea. Aşa-i nobleţea, îţi cere unele constrîngeri. Voi face aşadar o simplă apariţie, pentru a vă dovedi că există în rîndurile monarhiştilor (străbunicul meu dinspre mamă a fost tovarăş de exil cu Ludovic al XVIII-lea, şi acest lucru îmi impune anumite obligaţii, trebuie să admiteţi, domnilor), în rîndurile noastre, zic, există oameni pe care patima nu-i orbeşte şi care sînt foarte dispuşi să vadă cu ochi buni eforturile dumneavoastră.

Pentru Barthélemy Piéchut, care va să zică, reuşita se anunţa deplină, însoţită fiind şi de acea discretă sfidare la care rîvnise. Răspunsul jignitor al baronesei era o garanţie că manevrase bine.

•

Dimineaţa memorabilei zile fu splendidă, iar vremea deosebit de prielnică succesului unei petreceri vesele. O limuzină condusă de Arthur Torbayon în persoană se dusese să-l ia de la Villefranche — unde înnoptase — pe Alexandre Bourdillat. Automobilul se întorsese la orele nouă, cînd tocmai sosea un alt automobil, din care coborî deputatul Aristide Focart. Cei doi bărbaţi se ciocniră nas în nas, fără nici o plăcere. Aristide Focart spunea cui voia să-l asculte că fostul ministru e „un guguman bătrîn, cu un trecut binişor pătat, a cărui prezenţă printre noi face jocul duşmanilor", iar Bourdillat spunea despre Focart că e „unul din acei arivişti lipsiţi de scrupule, care sînt pacostea partidului şi, pe deasupra, ne şi desconsideră". Luptînd sub acelaşi steag, domnii aceştia nu ignorau părerea bună pe care o aveau unul despre celălalt. Dar politica îi învaţă pe oameni să se stăpînească. Ei îşi deschiseră aşadar larg braţele şi-şi acordară o sinceră îmbrăţişare, cu patetismul acela de paradă şi cu acele cavernoase tremolouri din fundul beregăţii, specifice oratorilor sentimentali şi actorilor care storc lacrimi publicului din subprefecturi.

Văzînd dragostea frăţească ce-i leagă pe conducătorii săi, încîntată, respectuoasă, mulţimea clochemerlinilor admiră augusta îmbrăţişare. Cînd aceasta luă sfîrşit, Barthélemy Piéchut făcu cîţiva paşi înainte şi atunci, din toate părţile, izbucniră cuvinte amicale, avînd şi doza obligatorie de deferenţă: „Ura, Bourdillat!", „Ne mîndrim cu dumneavoastră, domnule ministru!", „Să ne trăieşti, Barthélemy!", „Hai noroc, prietene!", „Ai avut o idee grozavă!"

— Ce vreme minunată ! spunea Bourdillat. Şi cît sînt de fericit că mă aflu din nou în bătrînul meu Clochemerle ! Scumpii mei prieteni, dragii mei concetăţeni, dacă aţi şti de cîte ori mă gîndesc cu adîncă emoţie la voi ! adăugă el către primele rînduri ale spectatorilor.

— E mult de cînd aţi părăsit Clochemerle-ul, domnule ministru ? întrebă primarul.

— Dacă e mult ?... Ehei... Mai bine de patruzeci de ani... Cînd te gîndeşti că au trecut patruzeci de ani de-atunci... Mai aveai încă mucii la nas, dragul meu Barthélemy.

— Hm, domnule ministru, dar încă de pe-atunci şovăiam între muci şi mustaţă...

— Totuşi, încă nu te hotărîseşi ! răspunse Bourdillat, izbucnind într-un hohot de rîs sincer, simţindu-se în dimineaţa aceea plin de vigoare intelectuală şi fizică.

Cei de faţă gustară din plin frumoasele replici, demne de cea mai bună tradiţie franţuzească, care totdeauna pus-au numai oameni de spirit în fruntea bucatelor. Şi mai rîdeau încă, respectuos, cînd, deodată, un individ necunoscut, slab şi deşirat, se strecură lîngă fostul ministru. Omul purta o redingotă ciudată, înfoiată ca o fustă, mai mult ca sigur moştenită din bătrîni, căci croiala ei data, în mod evident, din veacul trecut. Vîrfurile gulerului scrobit care-i strîngeau beregata îl sileau să stea cu capul ţeapăn. De altfel, însuşi capul lui era impresionant sub pălăria cu borurile largi, bălăbănite, cu ceafa acoperită de plete lungi, aşa cum se mai văd şi azi în unele gravuri ale sfîntului Ioan Botezătorul, Vercingetorix, Renan, la unii vagabonzi bătrîni rătăcind pe drumuri de ţară, cărora primăriile le interzic staţionarea. Acest Avesalom [1] în haine cernite, pe faţa căruia se citea superioara năuceală a gînditorilor, ţinea în mîna înmănuşată în negru un sul preţios de hîrtie. O lavalieră bogată şi panglica Legiunii de Onoare completau ansamblul acesta sever. Necunoscutul se înclină şi-şi descoperi, cu un gest larg, capul, arătînd că pentru întregul său sistem capilar greşeai bizuindu-te numai pe foarte îmbelşugatele aparenţe ale cefei sale.

— Domnule ministru, spuse Barthélemy Piéchut, daţi-mi voie să vi-l prezint pe Bernard Samothrace, celebrul poet.

[1] Personaj biblic. E vorba de fiul lui David, care, fugind de mînia tatălui său, împotriva căruia se răzvrătise, pletele lui lungi se agăţară, din goana calului, de crengile unui copac. Rămase astfel spînzurat, pînă cînd Joab, care-l urmărea, îl străpunse cu trei săgeţi.

— Cu plăcere, Barthélemy, cu cea mai mare plăcere. De altfel, numele ăsta de Samothrace parcă-mi spune ceva !... Mi se pare că am mai cunoscut niște Samothrace. Unde ? Cînd ? Vă rog să mă iertați, domnule Samothrace, se adresă el poetului cu o gentileţe lipsită de apret, dar văd atîţia oameni !... Nu-mi pot aminti toate fizionomiile şi toate împrejurările.

Tafardel, care era în apropiere, sufla cu o grabă disperată :

— Victoria ! Victoria de la Samothrace ! Istoria greacă... Insula, insula, insula, din Arhipelagul...

Dar Bourdillat nu-l auzea. Continua să strîngă mîna noului-venit, care aştepta din partea lui dovada unei stime mai personale. Omul politic îl înţelese :

— Va să zică, reluă el, sînteţi poet, scumpe domn ? Frumos lucru să fii poet... Cînd reuşeşti în branşa asta, ajungi departe. Victor Hugo pînă la urmă a ajuns milionar... Pe vremuri aveam un prieten care scria mici istorioare... S-a prăpădit, bietul de el, la spitalul de nebuni... Nu vă spun asta ca să vă descurajez... Versurile pe care le faceţi de cîte picioare sînt ?

— De toate măsurile, domnule ministru.

— O, în cazul acesta sînteţi foarte talentat ! Şi în ce gen le faceţi ? Trist, vesel, umoristic ? Poate şansonete ? Am auzit că se cîştigă bani frumoşi cu ele.

— Scriu în toate genurile, domnule ministru.

— Perfect ! Care va să zică sînteţi un adevărat poet, ca academicienii. Foarte bine, foarte bine... Numai că, ştiţi, eu cu versurile...

Pentru a doua oară de la sosirea sa în Clochemerle fostul ministru făcu unul din acele apropouri care contribuie atît de mult la popularitatea unui om politic. Pe buzele lui înflori zîmbetul modest care de obicei însoţeşte declaraţia : „Ştiţi, eu m-am ridicat prin prqpriile mele mijloace".

— În materie de *rime*, zise el, eu nu cunosc decît *rîmele*. Ştiţi, domnule Samothrace, eu am fost ministru la Agricultură.

Această aluzie delicată a lui Bourdillat la fosta sa funcţie nu fu, din păcate, auzită de toată lumea. Dar cei care o auziră îi făcură o caldă primire, iar jocul acesta de cuvinte, repetat din gură-n gură, stîrni un curent de simpatie în orăşel : era încă o dovadă pentru clochemerlini că onorurile nu i se suiseră la cap ilustrului lor compatriot, acesta ştiind să găsească, în orice împrejurare, accentele de bonomie atît de gustate de public.

Un singur om nu împărtăşea entuziasmul acesta : poetul nostru, care, ca atîţia alţi indivizi de categoria lui, suferea de tendinţa bolnăvicioasă de-a se considera persecutat. El puse cuvîntul acesta pe seama afronturilor din pricina cărora avusese atît de suferit. Acum, pierdut în mulţimea oamenilor de rînd, medita cu amărăciune la felul cum ar fi fost tratat, cu două veacuri în urmă, la Versailles. Gîndurile lui se duceau la Rabelais, Racine, Corneille, Molière, La Fontaine, Voltaire şi Jean-Jacques Rousseau, protejaţii regilor şi prietenii prinţeselor. Ar fi părăsit bucuros locul, dacă n-ar fi avut în mînă poemul său, o operă valoroasă de una sută douăzeci de versuri, rod al unor veghi de cinci săptămîni şi al unei febre lirice întreţinute binişor cu drojdie de Beaujolais, care-l sleise. Opera aceasta urma s-o citească în faţa a două mii de persoane, din rîndurile cărora abia dacă putea conta pe doi sau trei oameni cultivaţi. Cu un prilej ca acesta, greu să se mai întîlnească un poet într-o societate unde elitele sînt neînţelese.

În timpul acesta, cortegiul pornise spre piaţa din Clochemerle, unde fusese ridicată o estradă. În jurul estradei se îngrămădiseră clochemerlinii, bine dispuşi după ce se înfruptaseră din excelente mizilicuri stropite cu vin din belşug. Profitînd de vremea neobişnuit de prielnică, bărbaţii nu purtau pardesie, iar femeile arătau pentru prima oară în anul acela largi suprafeţe de piele mată, părînd şi mai albă prin faptul că fusese ţinută acoperită toată iarna. Priveliştea acestor frumoase calupuri de sîni, a dolofanelor rotunjimi ale umerilor, a subsuorilor unde sclipeau picături de rouă şi a coapselor solide, puse în evidenţă de rochiile subţiri, înveselea toate inimile. Oamenii erau gata să aplaude orice, din simpla plăcere de-a face zgomot şi de-a simţi că trăiesc. Coriştii cerului vesteau pe maiestuoşii soliști ai elocvenţei oficiale cu arabescuri înaripate şi triluri glumeţe, niţeluş piţigăiate, nefiind încă bine exersaţi. Soarele — şef al protocolului — regiza totul, în văzul lumii.

Seria discursurilor începu cu cîteva cuvinte de bun-sosit şi de mulţumiri rostite de Barthélemy Piéchut, cu o pondere şi o modestie ce se ridicau deasupra certurilor de partid. N-a spus un cuvînt de prisos, a atribuit meritul înfrumuseţărilor din Clochemerle întregii primării, acest important organism indivizibil, care-şi datorează existenţa votului liber exprimat de concetăţeni. Pe urmă, s-a grăbit să-i dea cuvîntul lui Bernard Samothrace. Acesta trebuia să recite poemul întru întîmpinarea lui Bourdillat. Poetul

desfăşură sulul de hîrtie şi începu să citească cu glas tare, articulînd fiecare cuvînt şi scoţînd în valoare toate semnificaţiile textului :

O, tu, măreţe Bourdillat, de umilită obîrşie,
Cu-a tale însuşiri unite, c-o îndîrjită trudă
Ai cucerit puterea în bătălie crudă
Şi numele Clochemerle l-ai dus spre-o faimă vie.

O singură menire ai : să-i crească veşnic gloria
Acestui tîrg ce te-a născut şi unde azi revii.
O, numele ţi l-a înscris în cartea ei Istoria.
Primeşte închinarea mea, binevenit să fii !

O, Emanuel, Alexandre, François Bourdillat,
Tu, scump vlăstar al nostru şi cel mai minunat
Noi cei de la Clochemerle atît te-am aşteptat
Că-ntregul tîrg te-aclamă, emoţionat : URA !

Masiv în jilţul său, Bourdillat asculta aceste elogii, clătinîndu-şi din cînd în cînd capul cărunt, aplecat pe piept. Apoi, întorcîndu-se spre Piéchut :

— Ia spune, Barthélemy, cum numeşti dumneata genul ăsta de versuri ?

Tafardel, care stătea în spatele lor şi nu-şi lua ochii de la primar, răspunse neîntrebat :

— Alexandrini, domnule primar.

— Alexandrini ? făcu Bourdillat. Ce drăguţ ! Nici vorbă că se pricepe băiatul ăsta, ştie să se poarte. E bine, foarte bine ! Citeşte ca un actor de la Comedia Franceză !

Fostul ministru era convins că alexandrinii fuseseră aleşi, dintr-o delicată atenţie, după numele lui : Alexandru.

Terminînd de recitat poemul şi în timp ce clochemerlinii aplaudau de zor şi strigau : „Trăiască Bourdillat !", Bernard Samothrace înfăşură sulul de hîrtie la loc şi-l oferi fostului ministru, care-l strînse pe poet la pieptul său. Cîteva degete striviră în colţul pleoapelor lacrimi care produseră cea mai frumoasă impresie.

Atunci se ridică şi Aristide Focart. De curînd ales deputat, el aparţinea aripii de extremă stîngă a partidului. Avea acea impetuozitate a tinereţii căreia îi este totul îngăduit şi o ambiţie niciodată satisfăcută. Ca să-şi atingă mai repede scopul, voia să se descotorosească de vechii aleşi, care nu mai năzuiau nici o schimbare, unica lor preocupare fiind de a rămîne cît mai mult la putere. Într-o anumită coterie se spunea despre Aristide Focart că este omul de mîine. El ştia acest lucru şi mai ştia că, la nevoie, e bine să strecori în discursuri cîteva fraze agresive, ca să dai satisfacţie clientelei fanatice pe care te sprijini. La Clochemerle, pe acest teren al concilierii, nu se putu opri să nu bată şaua ca să priceapă Bourdillat.

— Ca valurile ce se izbesc de stînci şi prin necurmata lor repetire le macină încetul cu încetul, aşa se succed generaţiile, unele după altele. Să izbim fără încetare în stîncile vechilor erori, ale egoismelor, ale privilegiilor scandaloase, ale abuzurilor şi inegalităţilor mereu renăscute. Odinioară oameni de mare merit au slujit cu devotament Republica. Iată de ce astăzi ei culeg laurii — şi e drept să fie aşa. Nimeni mai mult decît mine nu se bucură de acest lucru. Dar la Roma, în plină glorie, consulul renunţa la putere în favoarea generalilor tineri, mai activi — şi cred că şi acest lucru era bun, era nobil, contribuia la măreţia patriei. Democraţia nu trebuie să stagneze niciodată. Vechile regimuri s-au prăbuşit din pricina inerţiei şi a unei laşe îngăduinţi faţă de corupători. Ca republicani ce sîntem, nu vom comite niciodată această greşeală. Vom fi necruţători şi ne vom avînta spre viitor, cu inimile călite, cu metode generoase, drepte şi îndrăzneţe, inspirate dintr-un ideal ce-şi propune să aducă omenirea la un grad tot mai înalt de demnitate şi frăţietate. Iată de ce, scumpe Alexandre Bourdillat, ţie, a cărui frunte o văd încununată de-o glorie neîntinată, sub arcurile de triumf ridicate în acest preafrumos tîrg al Clochemerle-ului, care e vatra ta părintească — precum s-a amintit mai adineauri cu alese cuvinte — ţie, care ne dai tuturor o pildă vie şi care ai ajuns pe culmile unei cariere bine împlinite, îţi spunem: „Nu te teme! Acestei Republici, pe care ai iubit-o şi pe care ai slujit-o cu atîta credinţă, vom şti să-i păstrăm tinereţea, strălucirea şi frumuseţea!“

Această tiradă admirabilă stîrni un entuziasm de nedescris. Însuşi Alexandre Bourdillat dădu semnalul aplauzelor, spunînd cu glas tare şi cu mîinile întinse într-un mare elan:

— Bravo! Foarte bine, Focart!

Pe urmă, schimbîndu-se brusc la faţă şi întorcîndu-se în fotoliu, îi şopti primarului din Clochemerle, vecinul său din stînga :

— Mare puşlama, Focart ăsta ! O lichea sinistră ! Vrea să mă distrugă prin toate mijloacele, ca să-şi facă lui drum. Şi cînd te gîndeşti că eu l-am creat, că eu l-am înscris pe lista mea acum trei ani. Ce pramatie ! Ascultă-mă pe mine, o să facă carieră, are colţi de lup... Cît priveşte Republica, îţi dai seama că-l doare în cot !

Barthélemy Piéchut nu se îndoi o clipă că aceste cuvinte, mai mult decît pupăturile şi cununile de lauri pe care şi le decernau reciproc, erau pe deplin sincere. Aşa se dumiri că, fiind prost informat, greşise invitîndu-i pe Bourdillat şi pe Focart împreună, cu toate că acesta din urmă trecea din cînd în cînd drept un discipol al primului. Era păcat să lase să-i scape prilejul de-a afla mai mult şi de-a trage spuza pe turta lui.

— Focart are trecere în partid ? întrebă el.

— Da' de unde ! Ce trecere vrei să aibă ? Face gălăgie şi-i atrage pe nemulţumiţi de partea lui. Mai mult nu-i în stare.

— Care va să zică, nu te poţi bizui pe făgăduielile lui ?

Bourdillat întoarse către Piéchut o faţă îngrijorată şi neîncrezătoare :

— Cum, ţi-a făgăduit ceva ? În ce privinţă ?

— O, o nimica toată... A fost dintr-o simplă întîmplare... Şi ziceţi că nu trebuie să pun prea mult temei pe făgăduielile lui ?

— Categoric nu ! Cînd ai nevoie de ceva, Barthélemy, vino la mine.

— Tocmai la asta mă gîndeam şi eu. Dar mi-era teamă să nu vă deranjez...

— Se poate, Barthélemy ? Doi vechi prieteni ca noi ? Păi l-am cunoscut pe taică-tu, pe bătrînul Piéchut. Îţi mai aduci aminte de el ?... Dar s-o lăsăm pe mai tîrziu, mai vorbim noi de treburile tale. Aranjăm noi totul.

Convins de sprijinul lui Bourdillat, Piéchut se gîndi să se asigure şi de sprijinul lui Focart, amintindu-i acestuia, în treacăt, de făgăduielile lui Bourdillat şi întrebîndu-l dacă fostul ministru e într-adevăr un om de onoare şi cu trecere în partid. Lucrurile mergeau cum nu se putea mai bine. Piéchut îşi aminti de cuvintele bătrînului Piéchut, despre care tocmai i se vorbise : „Dacă ai nevoie de o căruţă, zicea el, şi ţi se dă o roabă, nu fă nazuri, pune mîna pe roabă. Cînd o să capeţi căruţa, o să le ai pe amîndouă." Căruţă sau roabă — Bourdillat sau Focart ? Mai ştii de unde sare iepurele ? „Tot e bună la ceva înţelepciunea bătrînilor", gîndi Piéchut. La o vîrstă cînd propria lui înţelepciune era contestată de cei mai tineri, îşi

Chez Corbayon
RF
MONNEUR
À BOURDILLAT ET À FOCART
VIVE PIECHUT !
RF
AMICALE

AUX GALERIES
IMPASSE DES MOINES

însuşise înţelepciunile pe care le tăgăduise odinioară. Îşi dădea seama că înţelepciunea nu se modifică de la o generaţie la alta, ci de la o vîrstă la alta, în succesiunea generaţiilor.

În sfîrşit, veni rîndul lui Bourdillat să încheie seria discursurilor. Scoţîndu-şi ochelarii şi cîteva foi de hîrtie, începu să citească buchisind, poticnindu-se la fiece frază. A spune că nu era orator ar fi prea puţin. Totuşi, clochemerlinii continuau să fie încîntaţi, poate datorită soarelui, poate pentru că nu le era dat de multe ori să vadă atîţia profeţi, care promiteau marea cu sarea, adunaţi în Piaţa Mare a tîrgului. Ca şi antevorbitorii săi, Bourdillat anunţa un viitor de pace şi de prosperitate, în termeni vagi, dar sonori, ce nu se deosebeau prea mult de termenii folosiţi mai înainte la tribună. Toată lumea asculta într-o respectuoasă reculegere, în afară, poate, de subprefect, care nu ascundea că atenţia sa e de comandă. Bărbatul acesta tînăr, distins, cu o expresie gînditoare, pusă în valoare de uniforma neagră cu fireturi de argint, arăta ca un diplomat rătăcit la o serbare cîmpenească dintr-un ţinut sălbatic. Cînd uita să-şi supravegheze masca, pe faţă i se citeau gîndurile : „Ia uitaţi-vă la ce treabă mă pun !“ Auzise, rostite de oamenii regimului, sute de astfel de discursuri, care promiteau sarea şi marea. Se plictisea de moarte.

Deodată, un sfîrşit de frază îl făcu să tresară : *...că care oameni fuseră într-adevăr republicani dintr-o bucată...*

Cu un viu simţ al oportunităţii, rostind această frază, Bourdillat se opri, permiţînd astfel poznaşei cacofonii să-şi facă efectul din plin asupra urechilor sensibile.

„Genial ! Bourdillat e în plină formă !“ îşi spuse subprefectul, ducîndu-şi repede mîna la gură, ca omul ce simte urcîndu-i-se din stomac o mică necuviinţă pe care decenţa îţi cere s-o înăbuşi. Şi brusc avu senzaţia că nu se mai plictiseşte.

— *Errare humanum est !* spuse cu doxă Tafardel. A fost un lapsus, un simplu lapsus, care nu ştirbeşte de fel frumuseţea ideilor.

Notarul Girodot şopti la ureche vecinului său :

— Mă mir că nu l-au pus la Instrucţiunea Publică.

Nu departe de ei şedea Oscar de Saint-Choul, ale cărui ghetre, împreună cu pantalonii, mănuşile şi pălăria alcătuiau o rară armonie de tonuri bej. De uimire, monoclul îi sări din arcada sprîncenelor. Punîndu-le la loc, stupefiat, gentilomul exclamă :

— Pe manele străbunicului meu mort în exil, dar o retorică mai stranie ca asta n-am auzit !

În acelaşi moment, în aerul sonor al acestei preafrumoase dimineţi se auzi un zgomot ciudat. Simţind că-l gîdilă rîsul, farmacistul Poilphard dăduse drumul unui sughiţ enorm.

La stînga lui Barthélemy Piéchut, unde venise să se aşeze iar, deputatul Focart, înecîndu-se de furie, nu-şi mai putu ascunde felul de-a gîndi :

— Mă, da' mare guguman şi Bourdillat ăsta ! Şi cînd te gîndeşti că au putut face ministru din aşa ceva ! Ştii povestea ? Zău n-o ştii ? Păi o ştie tot parlamentul, dragul meu. N-o să trădez un secret povestindu-ţi-o.

Şi începu să-i istorisească cariera lui Alexandre Bourdillat, celebrul fiu al Clochemerle-ului şi fost ministru al Agriculturii.

Tînăr fiind, Bourdillat venise la Paris şi se angajase chelner la o cafenea. Mai tîrziu, se însurase cu fiica patronului său şi se instalase la Aubervilliers, unde îşi deschisese şi el o cafenea. Timp de douăzeci de ani localul său fusese un centru foarte activ de propagandă electorală şi sediul mai multor grupări politice. La patruzeci şi cinci de ani, Bourdillat, hotărît să ia taurul de coarne, se dusese într-o zi la un membru foarte influent al partidului : „Ce naiba ? De atîta timp de cînd tot aleg deputaţi plătind băutura, strigase el, mie nu-mi mai vine rîndul niciodată ? Vreau şi eu să fiu deputat, ce dracu !"

Raţionamentul acesta fusese găsit cît se poate de logic, cu atît mai mult cu cît cafegiul avea de unde să-şi acopere cheltuielile electorale. În 1904, la patruzeci şi şapte de ani, Bourdillat fusese ales pentru prima oară. Sistemul care-l ajutase să se aleagă deputat l-a folosit mai tîrziu ca să devie ministru. Mai mulţi ani la rînd a repetat într-una : „Ei, drăcia dracului, care va să zică pe mine m-aţi uitat ! Că doar n-oi fi mai prost ca alţii ! Eu, cu băutura mea, am făcut pentru partid mai mult decît toţi domnii ăia simandicoşi, cu discursurile lor cu tot, s-o ştiţi de la mine !" În sfîrşit, în 1917 îi venise şi lui apa la moară. Clemenceau tocmai îşi forma ministerul. Îl chemase pe preşedintele partidului în cabinetul său de lucru din strada Franklin : „Pe cine îmi propui ?" îl întrebase. Între alte nume a fost rostit şi numele lui Bourdillat. „Nu cumva e o vită încălţată, Bourdillat ăsta al dumitale ?" îl întrebase Clemenceau. „Domnule preşedinte, i se răspunsese, deşi nu este o personalitate, ca om politic poate fi pus în categoria mediocrităţilor cinstite." „Asta gîndeam şi eu", ripostase preşedintelui bătrînul om de stat, cu un gest tăios al mîinii, ca să pună capăt oricărei clasificări inutile. Ră-

măsese o clipă gînditor, apoi, brusc : „Bine, a spus, fie şi Bourdillat ! Cu cît vor fi mai mulţi imbecili în jurul meu, cu-atît voi avea mai multe şanse să fiu lăsat în pace !"

— Nu-i aşa că-i nostimă povestea ? stărui Focart. Da' pe asta o ştii ? Vorbind despre prostie, Clemenceau spunea : „Nu mă bag, asta e împărăţia lui Bourdillat", iar despre imbecili : „Ăştia sînt vasalii lui Bourdillat, împăratul tejghelei". Cum aşa, nici despre discursul din Toulouse, capodopera lui Bourdillat, n-ai auzit nimic ?

Aristide Focart nu-şi întrerupea confidenţele decît ca să aplaude sau să-şi exprime entuziastele sale aprobări. În răstimp, Bourdillat îi dădea de zor înainte, perseverent, înşirînd una după alta formule experimentate în patruzeci de ani de întruniri politice. Ajungînd la ultimele rînduri ale discursului, delirul clochemerlinilor nu mai cunoscu margini. În sfîrşit, urmate de mulţime, persoanele oficiale se ridicară şi porniră pe uliţa principală spre centrul tîrgului. Sosise clipa veselei inaugurări a micului edificiu, pe care băştinaşii îl şi botezaseră : „Gresia lui Piéchut".

Ca să dezvelească monumentul, au fost chemaţi pompierii. Iată-l acum, apărînd în utila şi îmbietoarea lui sobrietate. Cineva propuse să fie botezat cu vin de Clochemerle, spărgînd gîtul unei sticle de paravanul de tablă. La această ceremonie s-ar fi cuvenit să participe un preot de seamă. I s-a preferat o vestală.

Subprefectul tocmai se dusese s-o caute în mulţime pe cea pe care o remarcase de la început şi pe care n-o slăbise din ochi, pe Judith Toumignon. Aceasta se apropie de persoanele oficiale legănîndu-şi şoldurile de zeiţă cu o graţie simplă şi neafectată, care stîrni un murmur de admiraţie. Rîzînd, ea fu deci aceea care boteză urinarul. Ca să arate cît de mulţumit e, bătrînul Bourdillat o sărută pe amîndoi obrajii. Focart, împreună cu alţi cîţiva, vrură să-i urmeze pilda. Dar Judith se împotrivi, zicînd :

— Doar nu pe mine mă inauguraţi, domnii mei !

— Regretăm din tot sufletul ! spuseră într-un glas domnii aceştia galanţi.

Deodată se auzi o voce strigînd :

— Hai, Bourdillat, arată-ne că ai rămas un fiu al Clochemerle-ului ! Fă tu primul !

Şi întreaga mulţime repetă :

— Da ! Da ! Fă tu primul, Bourdillat !

Cererea îl cam descumpăni pe fostul ministru, care de cîţiva ani avea mari neplăceri cu prostata. Totuşi, se pretă unui simulacru. Cînd fu de partea cealaltă a paravanului de tablă, o uriaşă aclamaţie umplu văzduhul Clochemerle-ului, iar femeile, ca gîdilate, se porniră pe-un rîs ascuţit.

De altminteri, mulţi din clochemerlinii care erau de faţă simţeau şi ei nevoia să se uşureze, după o atenţie atîta timp încordată. Aşa că începură să se perinde în Fundătura Călugărilor, după gardianul comunal Beausoleil, un om plin de iniţiativă, care le împărtăşi şi celorlalţi impresiile sale.

— Apa asta care şiroieşte îţi face poftă !

— Lunecă bine gresia lui Piéchut, confirmă Tonin Machavoine.

Aceste distracţii rustice ţinură pînă la ora mesei. Pe urmă, la hanul lui Torbayon se servi un banchet de optzeci de tacîmuri. Cu adausurile politice şi mormanele de păstrăvi, de fripturi de berbec, de păsări la frigare, de vînat, de sticle de drojdie bătrînă de regiune, de toasturi şi alte discursuri, zaiafetul ţinu cinci ore în şir. În sfîrşit, Bourdillat, Focart, subprefectul şi alte cîteva persoane sus-puse avînd timpul drămuit — fiindcă în buzunarele lor se aflau alte discursuri, alte făgăduieli şi alte itinerarii, trasate cu cel puţin o lună înaintea inaugurărilor şi banchetelor, unde prezenţa lor de devotaţi slujitori ai ţării era solicitată — au fost conduşi la maşinile lor.

•

Din toate punctele de vedere, ziua aceasta a fost de pomină pentru locuitorii Clochemerle-ului. Unică a fost îndeosebi pentru unul dintre ei, Ernest Tafardel, căruia Bourdillat, cu aprobarea ministrului, i-a decernat laurii academici. Această emblemă a meritelor sale strălucite i-a redat învăţătorului o nouă tinereţe, aşa încît a fost văzut zburdînd ca un licean şi bînd într-un mod cu totul neobişnuit, pînă cînd s-au tras ultimele obloane ale cîrciumilor. Pe urmă, ameţindu-şi concetăţenii sub un potop de cuvinte ce dovedeau un minunat elan al gîndirii — din păcate, de la orele nouă seara, compromisă de aluzii obscene — şi rămînînd singur, Tafardel urină maiestuos, în mijlocul uliţei principale, urlînd cît îl ţinea gura această stranie profesie de credinţă :

— Mă... pe inspectorul Academiei ! Da, da... mă... pe el ! Nu mi-e frică să i-o spun verde în faţă acestui fîrţîngău ! Uite cum o să-i spun : „Domnule inspector, sînt sluga dumneavoastră preaplecată, iar sluga dumneavoastră preaplecată se... pe dumneata, şi d-a-n-picioarelea, şi de pe cal, şi

din maşină! Ai înţeles, domnule ministru? Cară-te de-aici, fandositule, ignorantule! Piei din faţa mea, maimuţoiule, dobitocule! Auzi, dom'le? Scoate-ţi pălăria în faţa ilustrului Tafardel!"

Astfel glăsuind în faţa stelelor unui cer îngăduitor, învăţătorul intonă un refren indecent şi, verificînd paralelismul uliţei principale, urcă spre primărie. Această expediţie îi ceru mult timp şi îl costă şi o sticlă de la ochelari, spartă după cîteva căzături nefericite. Izbuti, totuşi, să ajungă pînă la şcoală, unde adormi pe pat, aşa îmbrăcat cum era, beat criţă.

La această oră tîrzie din noapte în tot tîrgul nu mai ardea decît o singură luminiţă: a farmacistului Poilphard, care se desfăta vărsînd şiroaie de lacrimi. Spectacolul veseliei celorlalţi era totdeauna pentru el un minunat imbold lacrimal.

VI • HALUCINAŢIILE JUSTINEI PUTET

În afacerea asta cu urinarul, Barthélemy Piéchut îşi pusese în joc reputaţia. Ştia asta, dar nu fără niţică nelinişte. Ar fi fost de ajuns să le vină clochemerlinilor nădăbaia de-a dispreţui micul edificiu, şi iată că iniţiativa lui rata ţinta electorală. S-a întîmplat însă că zeii locali să fie favorabili combinaţiilor sale, cu osebire Bachus, aciuiat de cîteva veacuri pe meleagurile Beaujolais-ului, Mâconnais-ului şi Bourgognei.

În anul acela primăvara era excepţional de blîndă, excepţional de timpurie şi de florală. Curînd, sănătoasele sudori ale piepturilor şi grumajilor începură să umezească cămăşile, aşa că încă din luna mai oamenii se apucară a bea în ritmul verii, care ritm e vestit la Clochemerle şi nu şi-l pot nici pe departe închipui bicisnicii şi plăpînzii băutori de la oraşe. Aceste grozave dezlănţuiri ale beregăţilor produseră drept consecinţă în organismele bărbăteşti o activitate renală puternic susţinută, urmată de vesele dilatări ale vezicelor, care cereau să se deşarte cît mai des. Favorabila vecinătate cu hanul Torbayon conferi urinarului o nemaipomenită căutare. Desigur că băutorii şi-ar fi putut satisface nevoile şi în curtea hanului, dar locul era întunecos, rău mirositor, prost întreţinut, lipsit de agrement. Parcă erai pus la corvoadă, manevrai pe bîjbîite şi oricînd în dauna încălţămintei. Mai uşor era să treci strada. Această de-a doua metodă avea mai multe avantaje : dezmorţea picioarele, oferea plăcerea unui itinerar nou şi, pe deasupra, prilejul de-a arunca din mers o căutătură Judithei Toumignon, totdeauna delectabilă privirii, ale cărei ireproşabile forme plastice îţi dichiseau imaginaţia.

În fine, urinarul avînd numai două locuri, oamenii se duceau în genere perechi-perechi, ceea ce procura şi desfătarea unei mici taclale în vreme

ce-ţi făceai treaba, făcînd şi mai apreciabilă atît taclaua, cît şi treaba, prin faptul că ţi se dăruiau concomitent două satisfacţii. Bărbaţi din aceia care beau cu mare competenţă şi straşnică vigoare şi care urinau aşijderea nu puteau decît să se felicite stînd alături, avînd prilejul să se bucure de cele două haruri nedespărţite : să bea vîrtos, pe săturate, şi pe urmă să urineze pînă la ultima picătură, pe-ndelete, fără zor, într-un loc curat, bine aerisit, spălat zi şi noapte cu apă din belşug. Ei da, plăceri simple, de care tîrgoveţii prinşi în vălmăşagul necruţător al marelui oraş nu mai ştiu să se bucure, dar care îşi mai păstrau la Clochemerle întreaga lor valoare. Şi care valoare atît de apreciată era, că Piéchut, trecînd pe-acolo — ceea ce făcea destul de des, să se convingă că edificiul său nu şomează — ocupanţii, dacă se brodeau a fi din generaţia lui, nu uitau niciodată să-şi arate mulţumirea.

— În sănătatea ta, Barthélemy ! strigau ei.

— Va să zică e bine acolo, hai ? întreba primarul apropiindu-se.

— Ba bine că nu ! Barthélemy, simt că fac ca la douăzeci de ani !

— Ştii că-i netedă gresia ta ? Ai zice că-i pielea unui şold de codană.

Cuvinte de şagă, exprimînd plăcerile unor oameni copţi, care ştiau că partea cea mai durabilă a plăcerii sînt comentariile şi că, la o anumită vîrstă, în anumite împrejurări, cuvintele ţin loc şi de plăceri şi de isprăvi.

De aceeaşi faimă se bucura urinarul şi în rîndul tineretului, dar pentru cu totul alte motive. Situat în centrul tîrgului, făcea joncţiunea între tîrgul de sus şi cel de jos, în vecinătatea bisericii, a hanului şi a *Galeriilor beaujoleze,* locuri predestinate, care atrăgeau totdeauna atenţia. Era punctul cel mai indicat pentru întîlniri. Dar, în afară de asta, mai era ceva care-i ispitea pe băieţi acolo : aleea Călugărilor, pe care treceau fiicele Maicii Domnului în drum spre parohie, şi în luna mai ele se duceau în fiecare seară la vecernie. Aceste pudice copile ale Maicii Domnului, fete proaspete, cu sînii daţi în pîrg, îl aveau pe vino-ncoace văzute de-aproape. Rose Bivaque, Lulu Montillet, Marie-Louise Richôme şi Toinette Maffigue erau cele mai acostate, cele mai hîrjonite, cînd se ivea prilejul, de tinerii din Clochemerle, care, de altfel, roşeau la fel ca şi ele şi, fiind grosolani, în realitate voiau să pară duioşi. Cînd erau în bandă, făceau pe vitejii, după cum, în plină zi, fiicele Maicii Domnului făceau pe mironosiţele, cu toate că, în sinea lor, ştiau la ce rîvnesc : să nu mucegăiască în confreria virtuoaselor, cu cordon albastru, iar băieţii să simtă pentru ele aceeaşi emoţie nelămurită pe care ei le-o inspirau lor, lucru de care nu se îndoiau, sclifositele ! Păşind în grupuri dese,

ca să poată ţine piept filfizonilor, ele înaintau ţinîndu-se la braţ, chipurile nepăsătoare, fîşneţe, hlizindu-se cînd se simţeau săgetate de privirile înflăcărate. Pe urmă, în semiîntunericul bisericii, luau cu ele amintirea unui chip sau a unui glas, a cărui dulceaţă se contopea cu imnurile religioase. Din aceste aspre confruntări, din aceste neîndemînatice declaraţii se zămisleau noile generaţii ale Clochemerle-ului.

Două locuri nu erau de ajuns, dacă ne gîndim că trei sau patru vezici se puteau umple concomitent, ceea ce se întîmpla destul de des într-un tîrguşor de două mii opt sute de vezici, din care aproape jumătate erau vezici bărbăteşti, singurele autorizate să se sloboadă în uliţa mare. Dar cînd erau grăbiţi, oamenii se întorceau la vechile deprinderi, mai expeditive, pururi bune. Se uşurau pe zid, lîngă urinar, fără să se zorească, nevăzînd în aceasta un păcat şi nici vreo pricină ca să se reţină cîtuşi de puţin. Unii, mai independenţi din fire, preferau mai de grabă afară decît înăuntru.

Cît priveşte băieţii din Clochemerle, ar mai fi fost ei nişte juveţi de şaisprezece-optsprezece ani, înzestraţi cu prostia caracteristică vîrstei acesteia a neliniştilor, dacă n-ar fi găsit aici un prilej pentru niscai excentricităţi ? Cînd erau în bandă, îşi disputau recorduri de înălţime şi distanţă. Aplicînd organismului lor procedee de fizică elementară, reduceau debitul şi măreau presiunea, obţinînd astfel efecte de fîntîni arteziene înveselitoare, care-i obligau să se dea cîţiva paşi îndărăt. Aceste amuzamente neghioabe se obişnuiesc aproape în toate ţările şi s-au practicat în mai toate timpurile. Oamenii învechiţi care le condamnă au o memorie scurtă. În schimb, femeile de treabă din Clochemerle, care urmăreau spectacolul de departe, priveau cu un ochi îngăduitor aceste distracţii ale unui tineret încă necopt pentru isprăvi virile. Zdravenele cumetre care-şi spălau rufele la rîu spuneau, hohotind :

— Păi nu vedeţi că-s ageamii ? Nici o grijă, fetele noastre n-o să păţească nimic.

Aşa mergeau lucrurile în primăvara lui 1923, la Clochemerle, fără pic de făţărnicie, ci mai degrabă cu o înclinaţie specific galică pentru glume deocheate. Urinarul lui Piéchut constituia marea atracţie locală. Din zori şi pînă-n noapte clochemerlinii defilau în Fundătura Călugărilor, purtîndu-se fiecare după fire şi vîrstă : tinerii grăbindu-se, neluînd nici o precauţiune ; oamenii maturi măsurîndu-şi cu chibzuinţă gesturile şi debitul ; bătrînii icnind încetişor, opintindu-se, tremurînd, abia producînd cîţiva stropi firavi, ce se împrăştiau în picături răzleţe. Toţi însă — flăcăi, bărbaţi şi bătrîni —

îndată ce intrau în alee, săvîrşeau acelaşi gest pregătitor, ţintind la început drept înainte, şi acelaşi gest consecutiv, continuat în stradă, pe îndelete, gest care avea drept axă — pentru un echilibru mai judicios şi pentru mai mult confort — furca pantalonilor, ce se purtau la Clochemerle mai largi în fund şi erau mai totdeauna ţinuţi cu o cingătoare destul de largă, ca să nu stingherească mişcările unor podgoreni îndeobşte cu spinările aplecate la pămînt. La urma urmei, toate aceste gesturi se rezumau la unul singur, primordial.

Gestul acesta, de patruzeci de mii sau de cinci sute de mii de ani identic, îi înrudeşte îndeaproape pe Adam şi pe Antropopitec cu bărbatul veacului al XX-lea. Gestul acesta invariabil, internaţional, planetar, gestul acesta esenţial şi ameninţător, gestul acesta de-o rară forţă sintetică, clochemerlinii îl făceau fără ostentaţie şi fără false pudori, îl făceau calm şi simplu, fără făţărnicie, în Fundătura Călugărilor şi pornind de la principiul că trebuie să fii bătut în cap ca să vezi în el un păcat. Acelaşi gest conţinea însă ceva provocator cînd era săvîrşit sub ochii unei făpturi ce şi-l închipuia adresat ei ca o sfidare şi care, ascunsă după perdea, unde o ţintuia locului o stranie atracţie, nu se putea dezlipi de-acolo, ca să nu piardă din frecvenţa lui. De la fereastra sa, Justine Putet urmărea acel continuu du-te-vino din fundătură. Bătrîna fecioară vedea perindarea neîntreruptă a bărbaţilor, care-şi făceau treaba liniştiţi, convinşi că nu-i observă nimeni. Bizuindu-se pe singurătatea aceasta, poate că într-adevăr nu luau toate precauţiunile cerute de-o mai scrupuloasă decenţă.

•

Acum intră în scenă Justine Putet. Să vorbim despre ea. Închipuiţi-vă o femeie negricioasă, plină de fiere, sfrijită şi veninoasă ca o năpîrcă, cu o faţă pămîntie, cu o căutătură rea, cu o limbă otrăvită, cu maţe leneşe, şi toate acestea la un loc acoperite sub o agresivă cucernicie şi o şuierătoare blîndeţe. Era prototipul unei virtuţi excesive, căci virtutea întruchipată sub atari trăsături e respingătoare la vedere cînd porneşte dintr-un spirit de răzbunare şi de mizantropie, şi mai puţin dintr-o predispoziţie înnăscută. Justine Putet număra într-un mod exaltat mătăniile, recita pătimaş rugăciunile şi, dezlănţuită, răspîndea calomnii şi panici clandestine ; într-un cuvînt, era scorpia Clochemerle-ului, dar o scorpie camuflată într-un buburuz. Vîrsta ei ? Iată o întrebare pe care nimeni nu şi-o punea, nu şi-o pusese niciodată. I se putea da ceva mai mult de patruzeci de ani, numai că nimeni nu se sinchisea ce

vîrstă are. Orice prestigiu fizic îi fusese răpit încă din copilărie. Tot aşa cum nu avea vîrstă, Justine Putet nu avea nici istorie. La moartea părinţilor moştenise o mie o sută de franci rentă, iar la douzeci şi şapte de ani îşi începuse cariera de fată bătrînă şi singuratică în Fundătura Călugărilor, la umbra bisericii. De acolo veghea zi şi noapte asupra tîrguşorului, denunţîndu-i infamiile şi stricăciunile în numele unei morale de care clochemerlinilor le păsa prea puţin.

Două luni urmărise Justine Putet necontenitul du-te-vino din jurul urinarului şi furia ei creştea cu fiecare zi. Tot ce era bărbătesc îi inspira numai ură şi mînie.

Vedea cum se leagă, plini de stîngăcie, băieţii de fete, cum fetele îi provoacă pe băieţi, şi cum, încetul cu încetul, între aceste mironosiţe şi chipeşii flăcăi se stabileşte o înţelegere, spectacol care-i da de gîndit că jocurile acestea duc fetele pe drumul pierzaniei. Mai mult ca totdeauna, îşi zicea că bunele moravuri sînt primejduite din pricina urinarului. În fine, Fundătura Călugărilor, o dată cu căldurile mari, începuse să miroase urît.

Meditînd îndelung şi rugîndu-se lui Dumnezeu, bătrîna fecioară se hotărî să pornească în cruciadă, primul ei efort concentrîndu-se asupra acestei neruşinate citadele a desfrîului. Bine căptuşită pe dedesubt cu scapulare şi medalii sfinţite, amestecînd mierea evlaviei cu veninul pe care-l împroşca, iat-o, într-o dimineaţă, plecînd ca din puşcă la femeia Satanei, la ticăloasa, la căţeaua de Judith Toumignon, vecina ei, căreia de şase ani nu-i adresase cuvîntul.

Din vina Justinei Putet, a cărei rîvnă apostolică slei repede discuţia, întrevederea se sfîrşi prost. E suficient să redăm cum s-a încheiat această convorbire aprinsă. După ce a ascultat plîngerile fetei bătrîne, Judith Toumignon a răspuns :

— Drept vorbind, nu văd motivul pentru care ar trebui să dărîmăm urinarul, domnişoară Putet. Pe mine nu mă incomodează.

— Dar putoarea n-o simţi, doamnă Toumignon ?

— De loc, domnişoară Putet.

— Atunci dă-mi voie să-ţi spun că n-ai un nas prea fin, doamnă Toumignon !

— Nici o ureche prea fină, domnişoară. Aşa că de tot ce se spune despre mine, nici că-mi pasă...

Justine Putet lăsă ochii în jos.

— Nici de ce se întîmplă în alee nu-ţi pasă, doamnă Toumignon ?

— După cît ştiu eu, nu se întîmplă nici o necuviinţă, domnişoară Putet. Bărbaţii se duc acolo ca să facă ceea ce ştii şi dumneata. Undeva — acolo sau în altă parte — tot trebuie să facă. Unde vezi dumneata crima ?

— Unde văd crima, doamnă Toumignon ? Nu-i o crimă că nişte ticăloşi mă fac să văd numai blestemăţii ?

Judith zîmbi şi spuse :

— Zău ? Şi sînt chiar atît de mari blestemăţiile astea ? Cred că exagerezi, domnişoară.

Starea de spirit a Justinei Putet o făcea să se simtă totdeauna ultragiată. Îi răspunse de la obraz :

— Las' că ştiu eu anumite persoane pe care lucrurile astea nu le sperie de loc, doamnă Toumignon. Dimpotrivă, cu cît văd mai multe, cu-atît au mai multă plăcere.

Proptită în carnea ei splendidă şi îndestulată, victorioasă în mod strălucit asupra acestei pizmaşe, frumoasa negustoriţă răspunse calm :

— Am impresia că şi dumneata, domnişoară, te cam uiţi la blestemăţiile astea, cînd se brodeşte...

— Dar eu nu mă ating de ele, doamnă, cum fac anumite persoane, care nu-s prea departe de aici şi pe care le-aş putea numi !...

— Nu eu o să te împiedic să te atingi de ele, domnişoară. Şi nici n-am să te întreb cum îţi petreci nopţile.

— Mi le petrec curat, doamnă ! Şi nu-ţi permit să spui...

— Dar n-am spus nimic, domnişoară... Eşti liberă să faci ce-ţi place. Toată lumea e liberă...

— Eu sînt o fată cinstită, doamnă !

— Dar cine spune contrariul ?

— Eu nu sînt ca neruşinatele alea gata să se înhaite cu primul venit... Şi cînd te înhaiţi cu doi, te înhaiţi şi cu zece. Eu, una, ţi-o spun de la obraz, doamnă Toumignon !

— Ca să te poţi înhăita, domnişoară Putet, trebuie mai întîi să ţi se propună... Dumneata vorbeşti despre un lucru de care n-ai habar.

— Se prea poate, dar nici nu-mi lipseşte ! Află, doamnă, că sînt cît se poate de fericită că nu-mi lipseşte, cînd văd pînă unde pot să ajungă celelalte din pricina desfrînării !

— Sînt gata să te cred, domnişoară, că nu-ţi lipseşte de loc. Totuşi, sacrificiul ăsta nu te ajută să arăţi prea bine şi nici să ai o bună dispoziţie.

— N-am nevoie să fiu bine dispusă, doamnă, ca să stau de vorbă cu nişte persoane care fac tîrgul de ruşine ! Las' că ştiu eu ce ştiu, doamnă Toumignon ! Eu văd limpede, doamnă ! Aş avea eu ce povesti... Ştiu cine intră şi cine iese, şi la ce ore... Şi aş mai putea şi să le numesc pe alea care le pun coarne bărbaţilor... Da, doamnă, aş putea să spun !

— Degeaba te osteneşti, domnişoară Putet. Nu mă interesează.

— Şi dacă mi-ar plăcea mie să vorbesc ?

— Atunci aşteaptă un pic, domnişoară. E cineva pe-aici pe care lucrul ăsta l-ar putea interesa...

Şi întorcîndu-se spre fundul prăvăliei, Judith strigă :

— François !

François se ivi îndată în pragul uşii.

— M-ai chemat ? întrebă el.

Dintr-o simplă mişcare a capului, nevastă-sa i-o arătă pe Justine Putet.

— Nu ştiu ce vrea să-ţi spună domnişoara Putet. Cică îţi pun coarne. Bănuiesc că-i vorba de Foncimagne al tău, care-i văzut mereu la noi. Ce mai tura-vura, dragă François, porţi coarne. Asta-i !

Toumignon era din oamenii aceia care pălesc numaidecît şi capătă o paloare febrilă, cu reflexe urîte, verzui, spăimîntătoare la vedere. Făcu cîţiva paşi în direcţia bătrînei domnişoare.

— Aş vrea să ştiu mai întîi ce caută broscoiul ăsta la noi ? zise el.

Jignită, Justine Putet vru să riposteze. Toumignon n-o lăsă să vorbească.

— Cum adică ? Ploşniţa asta îndrăzneaţă să-şi vîre nasu' în casele oamenilor ? Ai face mai bine să-ţi vîri nasu' în fustele tale. Sigur că nu miroase frumos ! Şi-acum, şterge-o cît mai repede de-aici, hoaşcă împuţită !

Bătrîna domnişoară pălea în felul ei, se făcea galbenă ca şofranul.

— Ce ? Acum mă şi înjuri ? ţipă ea. Ei bine, aflaţi că nu las eu să treacă una ca asta ! Şi să nu pui mîna pe mine, beţivanule ! O să mă duc la sfinţia-sa arhiepiscopu' şi-o să-i spun tot !...

— Marş afară ! Sau te strivesc ca pe-un gîndac, scîrnăvie ! răcni Toumignon. Cară-te cît mai repede ! Ţi-arăt eu ţie dacă sînt încornorat, gălbejita dracului, buboi scîrbos !

Şi-o petrecu cu înjurăturile pînă în Fundătura Călugărilor. Pe urmă se întoarse acasă, mîndru nevoie mare şi surescitat.

— Ei, ce zici ? Nu-i aşa că ţi-am mătrăşit-o fain pe matracuca asta ? îi spuse neveste-si.

Judith Toumignon avea acea indulgenţă frecventă la femeile voluptuoase. Făcu o remarcă :

— Vai de capul ei, biata fată ! Se vede cît de colo că-i stătută... O zgîndără... Trebuie s-o înţelegi.

Adăugă :

— Da' şi tu eşti un pic vinovat de născocirile astea, François. Prea îl inviţi des pe Foncimagne la noi. Dai sămînţă de vorbă oamenilor. Nu-i ştii cît sînt de răi ?

Toumignon mai avea o rezervă de furie în el şi o folosi spunînd :

— Hippolyte o să vină la noi ori de cîte ori o să vrea ! Paştii şi dumnezeii !... Ce, o să hotărască alţii în casa mea ?

Judith oftă. Făcu un gest de neputinţă.

— În fine, spuse şireata, ştiu că totdeauna ai să faci numai după capul tău, François.

•

Bigotă, exemplară, Justine Putet se identifica cu tot ceea ce era mai sfînt în ale bisericii. Afrontul cumplit pe care-l înghiţise şi în care vedea un atentat odios împotriva sfintei cauze a religiei o umplu de-o ură rece, pentru ea însăşi expresia mîniei cereşti. Aşa fiind, înarmată cu o sabie de foc, se duse glonţ la părintele Ponosse să-şi verse năduful. Îi demonstră că urinarul e un obiect de scandal şi de corupţie, o gheretă spurcată, în care iadul îşi vîrîse santinelele, ca să abată tineretul feminin din Clochemerle de la îndatoririle sale, o manoperă nelegiuită a unei municipalităţi condamnate la chinurile veşnice pentru crima de-a fi plasat edificiul acolo. Îl conjură să propovăduiască unirea tuturor bunilor catolici pentru dărîmarea acestei viziuni a abjecţiei.

Însă preotul din Clochemerle detesta asemenea misiuni violente, care nu puteau avea alt rezultat decît să semene dihonia în rîndurile păstoriţilor săi. Acest preot cumsecade, pocăit după greşelile săvîrşite în tinereţe, ţinea încă de tipicul vechii datini a bisericii galice : se ferea să confunde puterea spirituală cu cea temporală. Era evident că urinarul ţinea de puterea temporală şi, ca atare, depindea, conform legii, numai de municipalitate. Nu era de părere că utilul edificiu ar avea în sufletele credincioşilor urmările detestabile despre care vorbea înverşunata sa enoriaşă. Se străduí deci să-i explice bătrînei fete acest lucru :

— Scumpa mea domnişoară, oamenii au anumite necesităţi fireşti, care le-au fost impuse de pronia cerească. Pronia nu poate vedea nimic rău într-un edificiu care serveşte satisfacerii acestor necesităţi.

— Cu acest raţionament ajungem departe, părinte, îi răspunse ea acru. Pe temeiul acestor necesităţi fireşti, am putea găsi o explicaţie şi purtărilor nedemne ale unor anumite persoane... Aflaţi că atunci cînd femeia lui Toumignon...

Părintele Ponosse o întrerupse pe bătrîna domnişoară la limita unei caritabile discreţii :

— Ssst, dragă domnişoară, ssst !... Mai bine să nu rostim nume. Greşelile oamenilor cată a-mi ajunge la ureche numai pe calea spovedaniei. Nimeni nu are a vorbi decît despre propriile sale greşeli.

— Ba să avem iertare, părinte, am dreptul să vorbesc despre ceea ce ştie o lume întreagă ! Ce părere aveţi despre bărbaţii ăia care, intrînd în fundătură, nu se sinchisesc să ascundă... care arată, părinte, care arată tot ?

Părintele Ponosse alungă aceste vedenii păcătoase, restituindu-le proporţia exactă pe care le-o atribuie legea fenomenelor naturale.

— Scumpă domnişoară, acele cîteva necuviinţe pe care le-ai surprins din întîmplare se datorează, fără îndoială, unei comportări neglijente, dar fără pic de răutate, a populaţiei noastre săteşti. Cred că aceste manifestări sporadice — regretabile, desigur, dar destul de rare — nu sînt de natură a prejudicia fetelor noastre, copilele Preacuratei, care-şi ţin privirile-n jos, pudic plecate în jos...

Această candoare o făcu pe bătrîna domnişoară să sară ca friptă :

— Aşa crezi dumneata, părinte ? Ei bine, află că copilele Preacuratei au ochi buni şi că văd tot, dintr-o ochire, crede-mă. De la fereastra mea le observ cum procedează. Ard ca jarul, nici nu vreau să spun unde... Ba ştiu cîteva care nu dau nici doi bani pe fetia lor, şi-ar fi în stare s-o ofere şi pe gratis, şi să mai spună şi mersi ! termină de vorbit Justine Putet, rînjind sarcastic.

Fire indulgentă, părintele Ponosse nu putea admite această prezenţă continuă a păcatului. Preotul acesta de treabă ştia din propria lui experienţă că rătăcirile omeneşti sînt de scurtă durată şi că viaţa, urmîndu-şi cursul, stinge patimile, prefăcîndu-le în scrum şi cenuşă. Virtutea, după părerea lui, era o problemă de răbdare, de uzură. Încercă deci s-o potolească pe bigotă :

— Nu cred că fetele noastre evlavioase fac prea de timpuriu cunoştinţă cu anumite lucruri, nici chiar... hm !... pe cale vizuală, scumpa mea domni-

şoară. Totuşi, presupunînd că aşa ar fi — dar e departe de mine gîndul că ar putea fi aşa — răul tot ar avea un leac, căci s-ar putea transforma într-un bine, prin publicarea formalităţilor de căsătorie. Şi-ar mai avea şi-o utilitate, cred că nu păcătuiesc spunînd acest lucru : le-ar iniţia treptat-treptat pe tinerele noastre fete în nişte taine pe care, pînă la urmă, tot vor trebui să le cunoască... Fetele noastre, copilele Preacuratei, domnişoară Putet, sînt sortite să fie mame bune. Iar dacă, din păcate, una din ele s-ar grăbi un pic, atunci sfînta taină a cununiei ar drege repede totul.

— Asta-i bună ! exclamă Justine Putet, nemaiputînd să-şi stăpînească indignarea. Care va să zică, părinte, acum încurajaţi preacurvia ?

— Eu încurajez precurvia ? îngăimă preotul speriat. Da' pentru numele lui Dumnezeu, domnişoară Putet, eu nu încurajez nimic ! Vreau să spun numai atît : că toate bunurile de pe acest pămînt sînt făcute de mîna omului şi cu încuviinţarea lui Dumnezeu şi că femeile sînt hărăzite să devie mame. „Vei naşte în dureri." În dureri, domnişoară Putet ! Unde vezi dumneata aici preacurvia ? Este o chemare în vederea căreia tinerele noastre fete trebuie să se pregătească din vreme, asta am vrut să spun.

— Care va să zică, femeile care nu fac copii nu sînt bune la nimic, aşa-i părinte ?

Părintele Ponosse îşi dădu numaidecît seama că făcuse o gafă. Spaima îi dictă aceste cuvinte liniştitoare :

— Să nu exagerăm, domnişoară ! Dimpotrivă, biserica are nevoie de suflete de elită. Dumneata faci parte din ele, graţie unei remarcabile predestinări, cu care Atotputernicul nu-i învredniceşte decît pe cei aleşi. Pot afirma acest lucru fără teama de-a aduce vreun prejudiciu dogmelor sfinte. Totuşi, aceste suflete de elită sînt puţine la număr, şi noi n-avem dreptul să îndrumăm tot tineretul pe făgaşul acesta... hm... pe făgaşul acesta virginal, care cere însuşiri cu totul excepţionale, draga mea domnişoară...

— Şi-atunci ce facem cu urinarul ? întrebă Justine Putet. Părerea dumneavoastră este...

— ...să-l lăsăm deocamdată unde e. Bineînţeles pentru moment, scumpă domnişoară. În clipa de faţă, un conflict între parohie şi primărie n-ar face decît să tulbure tihna sufletelor. Un bob zăbavă. Şi dacă se mai întîmplă să vă cadă sub ochi niscai necuviinţe, întoarceţi-vă privirile în altă parte, spre neţărmurirea priveliştilor pe care pronia cerească ni le pune în faţa ochilor. Aceste neplăceri mărunte vor spori meritele dumneavoastră, care

sînt încă de pe-acum atît de deosebite. Cît mă priveşte, domnişoară Putet, mă voi ruga ca totul să reintre în ordine, mă voi ruga din suflet...

— Biiine... răspunse rece Justine Putet. Atunci să-i las să-şi facă mendrele mai departe, în văzul lumii. Eu, una, mă spăl pe mîini ! Dumneavoastră însă, părinte, o să vă căiţi că nu m-aţi ascultat. Ţineţi minte ce vă spun !

•

Incidentul din *Galeriile beaujoleze* s-a aflat repede şi s-a răspîndit în tot tîrgul, mai cu seamă datorită concursului neprecupeţit al Babettei Manapoux şi al doamnei Fouache, femei bune de gură, a căror misiune era să alimenteze cronica scandaloasă a orăşelului, încredinţînd tainele lui urechilor unde putea dospi în voie.

Babette Manapoux, prima dintre informatoarele acestea, era şi cea mai activă ţaţă a cartierului din vale. Viguroasele ei comentarii şi le dezvolta la spălătorul comunal, în faţa unui sobor de cumetre straşnic blindate prin mînuirea zilnică a maiului şi a rufelor murdare, muieroaie aprige, care-i băgau în sperieţi pînă şi pe bărbaţi şi despre care se ştia că-s de prima forţă la gîlceavă. O reputaţie ce începea în ghearele acestor zmeoaice era repede forfecată şi distribuită apoi numai zdrenţe pe la casele oamenilor, împreună cu baloturile de rufe spălate.

Doamna Fouache, tutungioaica, alimenta cu acelaşi zel cronica cartierului de sus, cu toate că metodele ei erau mult diferite. În vreme ce comentatoarele populare, cu mîinile în şold, împroşcau cu afirmaţii necruţătoare şi încărcate de epitete, doamna Fouache, o femeie cu maniere distinse, totdeauna grijulie să arbitreze fără părtinire (avînd în vedere negoţul ei de tutun, care trebuia să rămînă un teren neutru), proceda prin insinuări mieroase, întrebări piezişe, ezitări indulgente, oftaturi şi exclamări de spaimă, de groază, de milă, şi-un potop de încurajări nestăvilite precum : „Scumpa, sărmana mea doamnă", „biata mea domnişoară", „să nu-mi fi spus dumneata, zău dacă credeam !" etc. etc., ceea ce făcea ca pînă şi cele mai şovăielnice să se încredinţeze acestui suflet milostiv. Nu era în tot tîrgul femeie mai pricepută să te tragă de limbă.

Destul de bine că, graţie ajutorului Babettei Manapoux şi al doamnei Fouache — totdeauna informate primele, chiar şi de evenimentele cele mai neînsemnate, datorită cărui misterios privilegiu nu se ştie — la Clochemerle se lăţi zvonul că la *Galeriile beaujoleze* izbucnise între soţii Toumignon

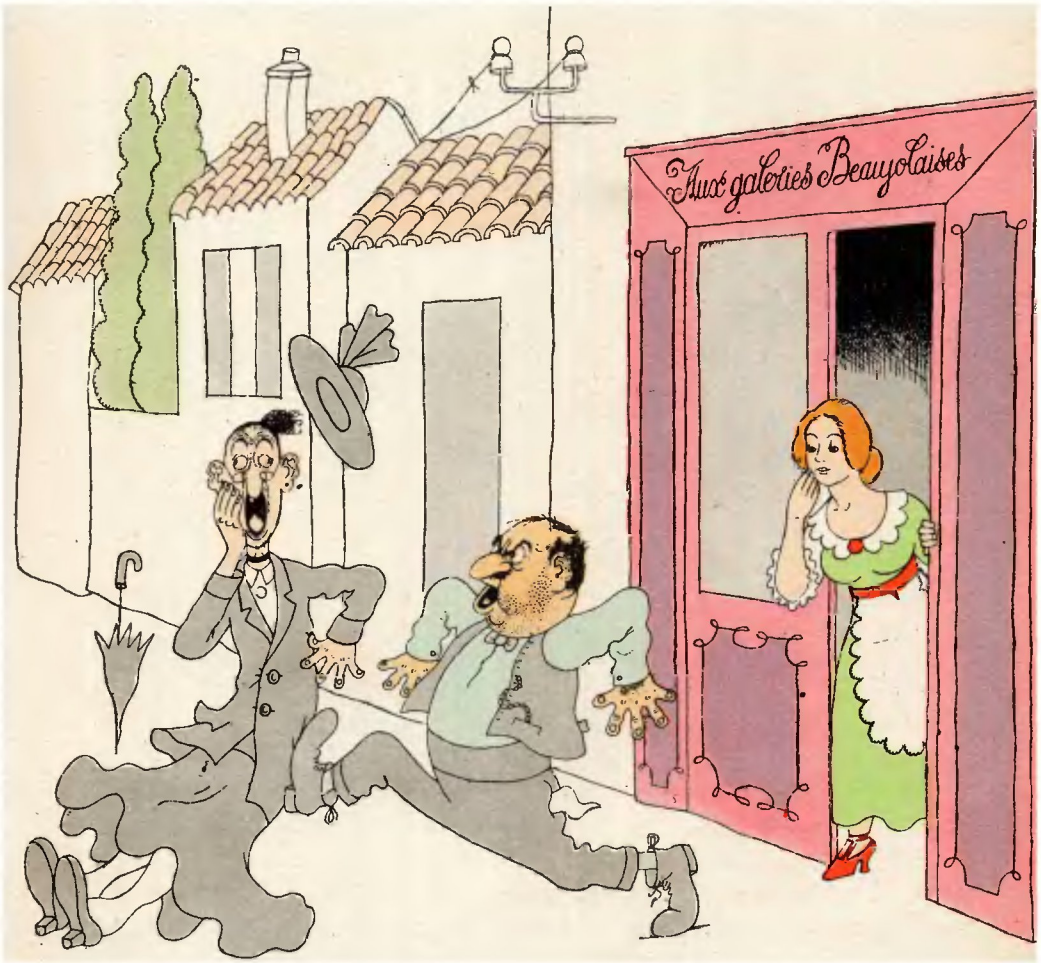
Aux galeries Beaujolaises

şi Justine Putet o ceartă în toată regula. Aceste zvonuri, repede umflate şi deformate prin trecerea lor din gură-n gură, merseră pînă acolo încît le arătă pe respectivele doamne încăierîndu-se de-a binelea, păruindu-se şi zgîriindu-şi feţele cu unghiile, în timp ce Toumignon — aşa se spunea — o scutura pe duşmanca nevesti-si „ca pe-un prun". Ba unii afirmau că au auzit răcnete fioroase, iar alţii certificau că au văzut piciorul lui Toumignon lansat cu toată puterea în direcţia posteriorului smochinit al Justinei Putet.

De asemenea, s-a mai spus că bătrîna domnişoară, ascunsă îndărătul perdelelor sale, urmărea cu cea mai mare atenţie faptele şi gesturile clochemerlinilor, nelăsînd să-i scape nici una din necuviinţele pe care unii şi le îngăduiau în dreptul zidului fundăturii.

Era la începutul lui iulie. Furtunile, în anul acela, cruţaseră colţul acesta de Beaujolais : sulfatarea viilor se terminase, timpul era ideal de frumos. Toată lumea isprăvise de lucrat, strugurii trebuiau lăsaţi să se coacă în voie, în timp ce oamenii stăteau la taclale, udîndu-şi beregăţile cu băuturică rece. Păţania Justinei Putet dădu sămînţă de vorbă tîrgului, iar fantezia ţesînd în jurul acestei teme comico-eroice, o îmbogăţi cu detalii savuroase.

Într-o zi, veni vorba la cafeneaua „Ciocîrlia" despre bătrîna domnişoară Putet. Numele ei stîrni o competiţie periculoasă în rîndurile ciracilor lui Fadet.

— Păi dacă-i atît de curioasă Justine, e lesne să-i facem pe plac.

Şi s-au dus buluc pe înserat în Fundătura Călugărilor. Expediţia fusese organizată cu o disciplină cazonă. Ajungînd în alee, derbedeii s-au aliniat şi au strigat-o pe Justine, ca să nu piardă nimic din spectacol. Pe urmă, la comanda : „Prezentaţi arm'...", s-au dedat la cele mai mari necuviinţe. Şi nu mică le-a fost satisfacţia văzînd umbra bătrînei domnişoare mişcîndu-se îndărătul perdelei.

De atunci, soiul acesta de saturnale deveni o distracţie zilnică. Ce mai încoace-ncolo, trebuie să condamnăm purtarea nesăbuită a clochemerlinilor, care priveau amuzîndu-se aceste glume de prost-gust, rîzîndu-şi pe ascuns în barbă. Pe de altă parte — ca mai totdeauna în cursul povestirii noastre — trebuie să atribuim această inconştienţă faptului că sătenii duc lipsă de distracţii. Clochemerlinii nu vedeau cu ochi răi isprăvile astea, şi fiindcă era vorba de nişte băieţi tineri, şi fiindcă ideea de prospeţime şi de fermecătoare inconştienţă se asocia acestor năzbîtii. La rîndul lor, femeile se gîndeau la aceste isprăvi nu fără o tainică plăcere. În sfîrşit, bravii tîrgoveţi

nu-şi puteau închipui că joaca asta — mă rog, detestabilă în sine — ar avea urmări nefaste asupra minţii bătrînei domnişoare.

Am fi preferat să nu vorbim despre aceste condamnabile ştrengării. Totuşi ele au jucat un rol în cursul evenimentelor ce au urmat. De altfel, la rîndul ei, Istoria e plină de atari exhibiţii, de atari poveşti de alcov şi dezordini, care au fost la originea unor evenimente foarte importante, a unor catastrofe uriaşe. Lauzun, de pildă, ascuns sub pat şi spionînd suspinele regale, voia să surprindă secrete de stat. Ecaterina a Rusiei, preocupată de ereditatea Romanovilor, l-a însărcinat pe amantul ei să vegheze la circumciderea augustului ei soţ, aşteptînd ca un nou consorţiu al amanţilor ei să-i vie de hac respectivului. Ludovic al XVI-lea, monarhul lălîu, se ţinea numai de fleacuri, în loc să se ocupe activ de Maria Antoineta. Bonaparte, generalul famelic şi de-o tragică paloare, şi-a clădit cariera pe infidelităţile Josephinei ; dacă frumoasa creolă nu avea nuri politici, poate că geniul soţului ei n-ar fi ieşit la iveală. Cît despre prinţii care au trecut lumea prin foc şi sabie pentru frumoşii ochi ai unei gîsculiţe — chiar prinţesă fiind — numărul lor e legiune. La originea războiului Troiei se află o poveste de alcov. În definitiv, toate acestea nu sînt nici mai importante, nici mai puţin dezgustătoare ca isprăvile tinerilor noştri.

La Clochemerle — trebuie să insistăm asupra acestui lucru — mersul evenimentelor a fost următorul. La capătul Fundăturii Călugărilor, Justine Putet, urmărind cu ipocrizie ceea ce n-o priveşte, surprinde nişte obiecte a căror vedere îi jignesc privirile. Dacă şi-ar semnala prezenţa, poate că totul ar reintra în ordine. Însă aceste incidente fără importanţă ea vrea să le transforme în prilej de scandal. Manevra, degenerînd într-o bufonerie rurală, se întoarce împotriva ei. Obiectele delictuoase se înmulţesc într-un mod ofensiv, caracterizîndu-se de data aceasta printr-o viguroasă îndrăzneală tinerească. Acum toată lumea ştie că bătrîna domnişoară asistă la aceste spectacole atît de nepotrivite cu starea ei şi întreg tîrgul se amuză pe socoteala ei. Justine Putet se simte profund umilită.

Umilită încă n-ar fi nimic. Dar mai e ceva şi mai grav : sihăstria îi devine de acum înainte insuportabilă. Există o serie de aptitudini selective : aptitudinea pentru pocăinţă, pentru descurajare sau pentru deznădejde, la care omul consimte neconstrîns de nimeni. Aptitudinile Justinei Putet nu mai aveau însă nici o alternativă : sterpiciunea fizică nu-i mai dădea posibilitatea să aleagă. Devenise fată bătrînă fiindcă soarta fusese neîndurătoare

cu ea şi nimeni n-ar fi putut spune dacă nu suferise din pricina aceasta. Fiinţelor lipsite de gingăşie viaţa la refuză totul, pînă şi compătimirea. În ceea ce clochemerlinii vedeau numai nişte farse fără consecinţe poate că era o prigoană. Da, da, să ştiţi chiar că era o prigoană, şi chiar din cele mai sălbatice. Justine Putet putuse răbda vreme îndelungată singurătatea, străduindu-se să uite ceea ce-i leagă îndeobşte pe bărbaţi de femei. Dacă însă îi aminteşti mereu de această singurătate, ea devine insuportabilă. Nopţile Justinei sînt acum bîntuite de vedenii, coşmarurile pline de ticăloşii nu-i dau pace. Imaginaţia ei atîta vreme strunită prin eforturi şi rugăciuni se dezlănţuie cu o înverşunare nouă, deformînd totul, făcînd-o să sufere chinurile iadului. Astfel torturată, Justine Putet se hotărăşte să ia taurul de coarne, şi anume să se ducă la primar, la Barthélemy Piéchut în persoană.

VII • CLOCHEMERLE IA ATITUDINE

Primarul din Clochemerle se aştepta la această vizită de două săptămîni. Şi tocmai fiindcă se aştepta, avusese tot răgazul să se pregătească a fi din cale-afară de uimit văzînd-o pe Justine Putet.

— Ia te uită cine vine, domnişoara Putet în persoană ! Te pomeneşti că ai venit pentru o operă de binefacere ? Atunci ţi-o trimit îndată pe nevastă-mea.

— Cu dumneata am de vorbit, domnule primar, răspunse răspicat bătrîna domnişoară.

— Eşti sigură că vrei să vorbeşti cu mine ? Atunci intră.

O conduse pînă la biroul lui, unde îi oferi un scaun.

— Ştiţi dumneavoastră ce se petrece în sat la noi, domnule primar ? întrebă Justine Putet.

— Ce anume ?

— De Fundătura Călugărilor n-aţi auzit nimic ?

— Drept să spun, domnişoară Putet, n-am auzit nimic. Va să zică se petrec lucruri extraordinare ? Aflu ceva nou.

Înainte de-a se aşeza şi el, îi propuse :

— Cu ce te putem servi ? O băuturică, poate ? Nu ne prea dai atît de des prilejul să-ţi oferim un păhărel. Pariez că preferi ceva dulce. Face nevastă-mea un lichior de coacăze negre, c-o să mă pomeneşti !

Se întoarse cu sticla şi cu păhărelele, pe care le umplu.

— În sănătatea dumitale, domnişoară Putet ! Ei, ce zici de lichioru' ăsta ?

— Mmmm... e fain... e fain de tot !

— Nu-i aşa ? E un rachiu din ăl bătrîn. Nici că există ceva mai bun. Şi ce vreai să spui despre Fundătura Călugărilor ?

— Cum, încă n-aţi aflat nimic, domnule primar ?

Barthélemy Piéchut ridică braţele spre cer :

— Nu prididesc să mă ocup de toate, dragă domnişoară Putet. Primăria, hîrtiile... Ba unu', ba altu', care vin să-mi ceară un sfat... Oameni care nu se înţeleg... Başca viile, situaţia timpului, întrunirile, deplasările... Cum ţi-am spus, nu pot prididi. Îs mai puţin informat decît ultimul om din Clochemerle, care are numai treburile lui pe cap. E mai simplu să-mi spui tot ce ştii.

Pudică, foindu-se pe scaun şi pironindu-şi ochii în podea, bătrîna domnişoară îngăimă :

— Îmi vine destul de greu să...

— Haide, haide, despre ce e vorba ?

— E vorba despre urinar, domnule primar.

— Despre urinar ?... Cum adicătelea ? întrebă primarul, care se amuza.

Justine Putet îşi luă inima în dinţi :

— Unii bărbaţi fac alături, domnule primar.

— Zău ? făcu Piéchut. Firește, ar fi mai bine să facă altfel. Dar am să-ţi spun ceva : cînd urinarul nu exista, toţi bărbaţii făceau pe-afară. Acuma cei mai mulţi fac înăuntru. E un progres.

Justine Putet nu-şi ridică ochii în sus. Simţea că stă ca pe cuie. Se hotărî, în sfîrşit :

— Asta n-ar fi nimic, dar unii fac dinadins şi lasă să li se vadă...

— Să li se vadă, aşa ai spus, domnişoară Putet ?

— Da, da, domnule primar, să li se vadă... răspunse uşurată bătrîna domnişoară, gîndind că a fost înţeleasă.

Dar Piéchut se delecta pîrpălind-o pe jeraticul pudorii sale. Se scărpină în cap, sub pălărie.

— N-am priceput prea bine, domnişoară Putet. Ce lasă să se vadă ?

Justine Putet fu nevoită să golească pînă la fund cupa amară a ruşinii :

— Toată prăvălia, şopti ea cu un dezgust cumplit.

Primarul se porni pe-un rîs puternic, rîsul acela sănătos, lipsit de răutate, pe care ţi-l stîrneşte destăinuirea unui lucru într-adevăr năstruşnic.

— Tiii, că nostime lucruri aud ! spuse el în chip de scuză.

Apoi îşi reluă aerul serios şi întrebă fără să clipească :

— Şi mai departe ?

— Cum, mai departe ?... murmură fata bătrînă. Păi asta-i tot !

— A, asta-i tot ? Biiine... Ei şi, domnişoară Putet ? continuă rece Piéchut.

— Cum, ei şi ?... Am venit să mă plîng, domnule primar. E scandalos ce se întîmplă. În Clochemerle se comit atentate la pudoare.

— Pardon, domnişoară. Stai să ne înţelegem, cu voia matale, replică primarul cu toată seriozitatea. Doar n-o să pretinzi că toţi bărbaţii din Clochemerle se comportă necuviincios ? Probabil e vorba numai de niscai gesturi involuntare, accidentale ?

— Da' de unde ! Fac înadins.

— Eşti chiar atît de sigură ? Şi anume cine ? Oameni mai vîrstnici ? Din cei tineri ?

— Din cei tineri, domnule primar. Banda lui Fadet, puşlamalele de la „Ciocîrlia". Îi ştie toată lumea. Ar merita puşcăria.

— Exagerezi, domnişoară. Ca să poţi aresta oamenii trebuie un delict, trebuie dovezi. Ia notă că eu nu refuz să acţionez. Dar dă-mi niscai dovezi. Martori ai ?

— Martori ? Cîţi vrei ! Numai că s-ar zice că asta nu le căşună oamenilor...

Aici Piéchut îşi îngădui o mică răzbunare, scontînd dinainte că vorbele lui vor fi repetate :

— N-am ce face, dragă domnişoară... Părintele Ponosse e oricînd gata să afirme că sînt „un om foarte de treabă", de la care obţii tot ce vrei. Transmite-i din partea mea că-mi pare nespus de rău...

— Care va să zică, conchise Justine Putet agresivă, porcăriile or să continue ?

— Uite ce te rog, domnişoară, o sfătui Piéchut ca să pună capăt discuţiei, cînd ieşi de-aici, treci pe la jandarmerie. Comunică-i lui Cudoine ce te doare. O să vadă el dacă e cazul să pună jandarmi de pază.

— Eu ştiu ce trebuie ! Trebuie să desfiinţaţi urinarul, asta trebuie ! spuse violent fata bătrînă. E un adevărat scandal că l-aţi plasat acolo.

Piéchut clipi de cîteva ori din ochi şi-şi luă expresia lui aspră. Expresia aceasta el o însoţea cu o mare dulceaţă a glasului, dar o dulceaţă inflexibilă.

— Să mutăm urinarul ? Să ştii că nu-i exclus. Mai mult : o să te şi sfătuiesc cum să procedezi. Semnezi mata o petiţie. Dacă obţii majoritatea, fii sigură că primăria se va supune. Nu mai serviţi puţin lichior, domnişoară Putet ?

•

În pofida făgăduielilor lui Cudoine, totul a rămas pe loc. E adevărat, din cînd în cînd un jandarm îşi făcea apariţia în Fundătura Călugărilor, dar jandarmeria avea un personal prea restrîns pentru ca straja să fie de lungă durată. Fapt e că jandarmul, după ce se folosea şi el de urinar, atras de veselul lui clipocit, pleca într-aiurea. Nu prea erau severe consemnele lui Cudoine, conform recomandării doamnei Cudoine, care n-o putea suferi pe Justine Putet. Ifosele ei de virtuoasă ostentativă o iritau. Dumneaei nu putea tolera ca o simplă particulară să rivalizeze în virtute şi zel civic cu soţia brigadierului de jandarmi, un fel de comandant militar al tîrgului Clochemerle. Aşa că totul rămase ca mai înainte, şi banda lui Fadet continuă nestingherită s-o persecute pe domnişoara Putet, cu aprobarea binevoitoare a majorităţii clochemerlinilor.

•

Şi totuşi ora biruinţei avea să sune şi pentru Justine Putet. La 2 august 1923 un zvon se lăţi ca o dîră de praf de puşcă în tot Clochemerle-ul : o copilă a Sfintei Fecioare rămăsese însărcinată, juna Rose Bivaque, care avea să împlinească abia în decembrie optsprezece ani. Era o bondocuţă chipeşă, cu rotunjimile de sub bluză pîrguite înainte de vreme şi avînd ascunse sub fuste daruri capabile să rivalizeze cu multe femei gata formate, femei de douăzeci şi cinci de ani. Plină de prospeţime era această Rose Bivaque, cu aerul ei liniştit, cu ochii ei mari deschişi, în care se citea nevinovăţia, şi cu un zîmbet plăcut, niţeluş prostuţ, pe buzele ei ispititoare, parcă anume creat ca să inspire încredere.

Nimic provocator la această micuţă Rose Bivaque ; dimpotrivă : rezervată, de loc guralivă, de loc obraznică, numai ascultare şi supunere, politicoasă în modul cel mai gentil cu bunicile trăncănitoare, pe care le asculta cu răbdare, ca şi pe bătrînele domnişoare moraliste, ducîndu-se regulat la spovedanie, cuviincioasă în biserică, cîntînd cu o voce pură lîngă orgă, adorabilă

cum nu se mai poate în rochia ei albă la ceremonia Joiei Mari („o adevărată primă-comuniantă"), şi apoi acasă pricepută la cusut, la bucătărie, la călcat şi la cîte şi mai cîte. În fine, o adevărată perlă, codana asta, şi pe deasupra şi frumuşică, de care lucru familia era pe bună dreptate mîndră, ultima pe care cei din Clochemerle să-şi fi închipuit a fi în stare s-o ia pe-un drum greşit — şi poftim, tocmai mititica asta de Rose Bivaque, dată de exemplu, păcătuise !

— După o ispravă ca asta... murmurau înspăimîntate mamele cu fete mergînd pe cincisprezece ani.

La debitul de tutun, unde nărăvitele în tabac veneau de sîrg cînd se întîmpla vreun eveniment important, doamna Fouache, cu o tristeţe de mare calibru moral, compara moravurile celor două epoci, paralelă întru totul în avantajul vremurilor trecute.

— Pe vremea mea nici nu-ţi puteai închipui asemenea pîrdălnicii. Cu toate astea, am fost crescută la oraş, unde ocaziile sînt mult mai dese şi mai strălucite, prin forţa lucrurilor. Şi aveam la douăzeci şi doi de ani un vino-ncoace... Toată strada întorcea capul după mine, astăzi pot să v-o spun. Dar niciodată, doamnele mele, absolut niciodată n-aş fi permis cuiva să mă atingă nici măcar cu vîrful degetului celui mic, sau să mă las acostată, vă închipuiţi... Cum zicea bietu' meu Adrian — care avea şi gust şi scaun la cap — cu situaţia pe care a avut-o, vă daţi seama : „Cînd te-am cunoscut pentru întîiaşi dată, Eugenio, nu îndrăzneam să ridic ochii la tine. Ca un soare erai, Eugenio !" Şi cît era Adrian al meu de bun de gură şi de seducător, în faţa mea tremura ca varga cît eram încă domnişoară. Mi-a mărturisit-o mai tîrziu : „Cu tine simţeai, nu ştiu de ce, că trebuie să-ţi cîntăreşti cuvintele, aşa erai de neprihănită. Fată cinstită ca tine mai va, Eugenio !" Trebuie să vă spun, doamnele mele, că am fost crescută cum se creşteau pe-atunci fetele de familie...

— Unde mai pui, doamnă Fouche, că ai avut norocu' să dai peste un bărbat din alte vremuri...

— Trebuie să recunoaştem că Adrian al meu era un as al bunelor maniere, doamnă Michat. Nu era un fitecine, ce mai încoace-ncolo. Orice s-ar zice, tot femeile îi fac pe bărbaţi ce sînt...

— Adevăr grăieşti, doamnă Fouache !

— Pot spune că nimeni nu şi-a permis să fie necuviincios cu mine !

— Nici cu mine, doamnă Lagousse, crede-mă !

— Alea care nu sînt respectate este că nu vor !

— Sfînt !

— Că bine zici, doamnă Poipanel !

— Ştii ce sînt ? Nişte fluşturatice !

— Nişte destrăbălate !

— Sau le mănîncă curiozitatea ! Totuşi, numai unu' Dumnezeu ştie că totu-i numai...

— Zău aşa...

— Cîte şi cîte nu se spun despre asta ! Dar cînd te gîndeşti mai bine...

— Cu ce te alegi ? Numai cu deziluzii !

— Mai mare daraua decît ocaua !

— Nu ştiu cum sînteţi dumnevoastră, doamnelor, dar mie treaba asta nu mi-a spus niciodată nimic...

— Mie nici atîtica, doamnă Michat ! Dacă n-ar fi vorbă să dai nitică plăcere...

— Şi să-ţi faci o datorie creştinească, pe de altă parte...

— Şi ca să-i ţii pe bărbaţi, să nu zburde pe-alături...

— Aici ai nimerit !...

— Auzi, să găseşti o plăcere în asta !

— Trebuie să fii anapoda de tot, Doamne fereşte !

— Ce corvoadă !

— Dumneata nu eşti de aceeaşi părere, doamnă Fouache ?

— Ceea ce e sigur, doamnele mele, e că mie de loc nu mi-a lipsit cînd am rămas singură... Şi pot să vă spun că nici Adrian al meu nu se prea dădea în vînt după asta...

— Mare noroc ai avut ! Gîndiţi-vă, au fost femei care şi-au pierdut viaţa din pricina nesaţiului lor !

— Ei şi dumneata, doamnă Lagousse, şi-au pierdut viaţa !...

— S-avem iertare, doamnă Poipanel, aş putea pomeni şi nume. Nu ştiţi că există bărbaţi veşnic nemulţumiţi ? Aţi cunoscut-o pe femeia aia, Trogneulon, din tîrgul din vale, care s-a prăpădit la spital acum şapte sau opt ani ? Din pricina asta a murit, doamnă Poipanel, oricine ţi-o poate adeveri. E îngrozitor...

— Mai rău ca dobitoacele !

— Nişte victime, bietele femei ! Niciodată nu poţi şti peste cine dai.

— Fiindcă veni vorba, doamnă Fouache, se ştie cine i-a făcut figura Rosei Bivaque ?

— Am să vă spun, doamnele mele, numai să nu se ducă vorba. E un tînăr militar care nu fumează decît ţigarete din pachet, Claudius Brodequin.

— Fugi de-acolo, doamnă Fouache! Brodequin face armata.

— În aprilie a venit în permisie, doamnele mele, cînd cu inaugurarea. Un ostaş care să cumpere un pachet întreg de ţigări „Gauloises", vă închipuiţi că-l ţin minte. Bine-a zis cine-a zis că astăzi nu-i nevoie să pierzi multă vreme ca să duci fetele în păcat... Prizaţi nişte tutun, doamnele mele? Eu ofer.

Femeile pe care le-am auzit pălăvrăgind erau nişte ţaţe mai degrabă bune de vorbă decît de treabă, sensibile cu osebire la sperieturile însoţite de văicăreli şi la bocete colective. Dar nici bigotele, la rîndul lor, adunate şi asmuţite de Justine Putet — mai neagră, mai şofranie, mai plină de fiere şi mai clonţoasă ca oricînd — nu stăteau de pomană. Justine Putet intra din casă în casă, din bucătărie în bucătărie, ca să propovăduiască cuvîntul cel bun.

— Ce grozăvie, Doamne, ce grozăvie! O copilă a Sfintei Fecioare, doamna mea! Ce ruşine pentru Clochemerle! Parcă se putea termina altfel? Cu toate porcăriile alea din fundătură? Am spus-o de la început! Şi numai Dumnezeu ştie ce-o să se mai întîmple şi cu celelalte copile ale Sfîntei Fecioare. Un tineret întreg corupt...

Şi-atîta s-a zbătut, că repede a îngroşat legiunea părăsitelor, a înăcritelor, a rîncezitelor, a tuturor acelora al căror pîntec nu purtase rod. Şi-atîta au ţipat, că s-a iscat un scandal îngrozitor, încît, învinuit că patronează păcatele, mai de voie, mai de nevoie, părintele Ponosse a trebuit să le acorde acestor dezlănţuite concursul. Aşa a început cruciada împotriva urinarului, pricina tuturor nelegiurilor, căci, punîndu-i pe băieţi în calea fetelor, le-a dat ghes să pactizeze cu Satana.

Povestea asta cu urinarul a luat curînd o atît de mare amploare, încît a dezbinat Clochemerle-ul. Tîrgul s-a împărţit în clanuri înverşunate. Tabăra parohiei — pe care o vom numi a Urinofobilor — avea în fruntea sa pe notarul Girodot şi pe Justine Putet, precum şi semeţul patronaj al baronesei de Courtebiche. În tabăra opusă — a Urinofililor — se aflau în primele rînduri Tafardel, Beausoleil, doctorul Mouraille, Babette Manapoux etc., susţinuţi fiind de Barthélemy Piéchut, care-i lăsa pe toţi să-şi facă mendrele, rezervîndu-şi pentru mai tîrziu hotărîrile importante. În clanul „fililor" figurau şi soţii Toumignon şi Torbayon, ale căror convingeri în afacerea asta erau dictate de interese comerciale: ieşind din urinar, clochemerlinii se abă-

teau cu plăcere pe la han şi pe la *Galeriile beaujoleze,* unde îşi lăsau banii, acestea fiind în drumul lor. Încolonîndu-se în clanul „fobilor", un om ca Anselme Lamolire lua poziţie împotriva lui Barthélemy Piéchut. Cît priveşte restul populaţiei, atitudinea ei era mai totdeauna în funcţie de rolul pe care-l jucau femeile în cămin. Acolo unde cînta găina — lucru tot atît de frecvent la Clochemerle ca pretutindeni aiurea — oamenii se afiliau clanului parohiei. În sfîrşit, mai erau flotanţii, neutrii şi indiferenţii. Printre aceştia din urmă se număra şi domnişoara Voujon de la poştă, care n-avea interese personale nici într-o parte, nici în cealaltă. Doamna Fouache, la rîndul ei, asculta cu cea mai mare atenţie tot ce se spunea şi încuviinţa, cînd în dreapta, cînd în stînga, cu : „Ei da, desigur !", încurajatoare, în mod oficial însă nu se declara de partea nimănui. Tutunul, produs al monopolurilor statului, trebuia să rămînă în afara taberelor. Dacă „filii" erau mari consumatori de ţigări, fumătorii de trabuc se alegeau îndeobşte din rîndurile „fobilor". Doamna baroană de Courtebiche trimetea să i se cumpere cutii întregi de trabucuri scumpe pentru musafirii ei. La fel şi notarul Girodot.

Poilphard încarna tipul indiferentului total. Pe el îl preocupau cu totul alte lucruri. Farmacistul suferea de un guturai cronic. O întristătoare umiditate îi inunda veşnic faţa şi se scurgea din vîrful nasului ca nişte stalactite ale mîhnirilor lăuntrice. Acest guturai îi provocase un puseu semierotic. Cu prilejul unei călătorii la Lyon, întîlnise o femeie numai piele şi os, o prostituată fără clienţi, o jigăritură, care simula de minune rigiditatea cadaverică, graţie ciolanelor ei ascuţite ce-i ieşeau din articulaţiile bazinului, coastelor foarte vizibile, de crucificată. Acest rarisim talent de evocare mortuară, Poilphard îl utiliza într-un cadru ce-l scotea şi mai bine în evidenţă. Într-o ulicioară strîmtă din cartierul Iacobinilor, închiriase un subsol întunecos, aproape o dărîmătură insalubră, unde se ducea o dată sau de două ori pe săptămînă, ca să purceadă la puneri în raclă. Trupul persoanei avea o imobilitate atît de satisfăcătoare, o paloare de ceară atît de autentică, încît Poilphard îşi putea permite delicii supreme contemplîndu-l gol, între două sfeşnice funerare. Iar miasmele puturoase care pătrundeau din scara de serviciu îi procurau, pe deasupra, şi iluzia descompunerii. O fiinţă mai nimerită să-i dea senzaţii de-un gen atît de special încă nu întîlnise. Era atît de încîntat de această imitaţie cadaverică încît fixase persoanei o leafă lunară, de altfel pe sponci, de teamă ca bunăstarea să nu-i răpească cumva din aspectul scheletic şi din paloarea de ceară ce-l punea şi mai bine în valoare. Teamă cu totul nejustificată. Căci, hămesită cum era, femeia avea

de umplut douăzeci şi cinci de ani de mizerie. Hrana aruncată în prăpastia unui trecut de foamete nu sporea greutatea nefericitei. Însuşirea aceasta de-a se ghiftui fără a se îngrăşa o făcea preţioasă şi scumpă lui Poilphard, care-i consacra mult timp şi multe lacrimi. Niciînd nu-i procurase văduvia atîtea voluptăţi. Dedîndu-se în întregime pasiunii sale, puţin îi păsa de evenimentele care dezbinau Clochemerle-ul.

Şi-n vreme ce urile se grupau, aşteptînd momentul să-şi dea drumul, micuţa Rose Bivaque îşi purta fără ruşine tînăru-i pîntec, care începuse a se ţugui cu o impertinenţă ce sfida morala publică, căci în ea încolţea un mic clochemerlin anonim, iar oamenii nu ştiau dacă va fi botezat Bivaque sau Brodequin, ori după numele unui al treilea fîrţîngău, implicat în această tulburătoare poveste la adăpostul nopţilor de primăvară. E de presupus că limbile rele nu stăteau de pomană şi că sporeau peste măsură păcatul bietei fete. Atîta răutate îl indigna pe Tafardel, om generos, în ciuda părţilor sale ridicole şi partizan al adevărului, aşa încît, într-o zi, întîlnind-o pe tînăra păcătoasă în plină stradă, îi spuse cu obişnuita lui grandilocvenţă :

— S-ar părea, drăguţă, că fătul tău nu-i de stirpe princiară. De ce nu i-ai ales un tată inelat cu blazoane, ca un trabuc ? Ehei, să fi văzut atuncea cît de adorabil ar fi fost pîntecul tău şi cît de glorios rodul lui !

Aceste cuvinte de îmbărbătare nu le-a prea înţeles Rose Bivaque, o fată cu suflet curat, cu pîntec fecund, cu un organism sănătos şi cu reacţii normale. Prea mult nu suferea că-şi pierduse panglicuţa de copilă a Sfintei Fecioare. Pe deasupra, fata asta inconştientă avea — în faza actuală a sarcinii — o strălucire înduioşătoare, de invidiat, aşa încît nu te puteai uita la ea fără să-i zîmbeşti, fără s-o încurajezi pentru acest început de maternitate. Tocmai strălucirea asta nu i-o puteau ierta neprihănitele. Dar Rose Bivaque nu ştia ce-i ura. Ea îl aştepta pe Claudius Brodequin al ei, care trebuia să sosească de la o zi la alta.

VIII • SOSEŞTE CLAUDIUS BRODEQUIN

La orele patru după-amiază, în plină arşiţă de august, trenul se opreşte în gara din Clochemerle. Din el coboară un singur călător, un militar în uniforma vînătorilor de munte, avînd pe mînecă galonul de soldat fruntaş.

— Care va să zică ai venit, Claudius ? îl întreabă impiegatul care controlează biletele.

— Cum vezi, am venit, Jean-Marie, îi răspunde militarul.

— Taman la serbare ai venit, baftosule !

— Taman, Jean-Marie.

— O să fie o serbare de pomină la Clochemerle !

— Ihî, o serbare de pomină, aşa mi-am zis şi eu.

De la gară pînă în tîrg sînt cinci kilometri de urcat, mergînd pe serpentinele şoselei. Abia o oră de mers pentru un militar care păşeşte voinicește, cu pas de vînător, cel mai bun pas soldăţesc din lume şi cel mai iute. Claudius Brodequin o ia pe şosea, care scîrţîie prietenos sub bocancii lui solizi, bine ţintuiţi, în care piciorul se simte în largul său.

Totdeauna te bucuri să-ţi revezi satul natal, darmite cînd te aşteaptă ceva plăcut. Claudius Brodequin e mulţumit şi mîndru de uniforma sa, de uniforma sa de culoare închisă, împodobită cu o bentiţă de soldat fruntaş propus pentru gradul de caporal înainte de terminarea stagiului militar, ba încă de caporal de vînători, tot ce e mai prima-ntîi printre caporali. Soldat bun, vînător bun, bine notat la companie, descurcăreţ, asta-i Claudius Brodequin, cu bereta lui, cu tunica lui de vînător ferches, cu pulpele lui de vînător, cele mai frumoase pulpe din armată, cele mai frumoase din toate armatele lumii, cele mai pline, mai frumos strunjite, mai rotunde unde trebuie să fie. E adevărat, sînt pulpe de postav. Totuşi, nu-i dat oricui să poarte moletiere bine înfăşurate

şi de două ori mai mult postav în jurul pulpelor decît soldaţii de trupă, cu moletierele lor puse drept şi neîncrucişate, care le fac nişte glezne groase, nişte ţurloaie otova, fără pulpe, ca să zic aşa. Toată mîndria lui Claudius Brodequin stă în pulpele sale. Ca să mergi bine, ca să te caţeri bine, trebuie să ai pulpe bune, pulpe zdravene, se ştie asta, după cum se ştie că valoarea unui infanterist constă în capacitatea sa de-a merge pe jos, de-a mărşălui vreme îndelungată, cu pas întins, cu pas egal. Iac-aşa merge Claudius Brodequin, vînător fruntaş, mărşăluitor neobosit, cu pas de vînător, cel mai sprinten din cîţi există şi cel mai răsunător la paradă.

La regiment e vînătorul de munte Brodequin, matricula 1103, straşnic vînător, cum am spus, şi totuşi cam descumpănit, căci îşi pierde punctul de reazim. Aici, însă, în contact cu satul în care tocmai soseşte, simte că devine iarăşi Claudius, un adevărat flăcău al Clochemerle-ului, numai că e mai dezgheţat acum ca înaintea plecării, ceva mai clonţos şi mai crai, asta datorită stagiului la cazarmă. E vesel nevoie-mare văzînd colinele pe care se întind mănoase podgoriile şi se bucură că va ajunge curînd în sat. Îşi făgăduieşte multe plăceri şi mai întîi cea prilejuită de serbare, care are un gust de cozonac cald, de vin rece, de sudori femeieşti şi de trabucuri cu inel. Se mai aşteaptă la multă plăcere şi de la Rose Bivaque. Fată bună Rose, plină de dulci moliciuni şi pe care e într-adevăr plăcut s-o strîngi în braţe. Claudius Brodequin se gîndeşte la ea. De aceea a şi cerut o permisie.

Cînd e la regiment, rar să nu se ducă Claudius Brodequin barem o dată pe săptămînă la duduci. Asta impune celorlalţi — un vînător bun trebuie să fie totdeauna gata de atac. În privinţa asta, Claudius Brodequin nu se arată a fi de loc molîu, ba chiar se poate spune că se înhamă ca nimeni altul. E un vînător cu spirit de tagmă şi care-i în stare să facă orice pentru prestigiul uniformei. Vezi bine, cînd sînt cu duducile, vînătorii sînt cei mai prompţi. De isprăvile astea Claudius Brodequin e îndeobşte destul de mîndru. Dar aici, cucerit de ambianţa meleagurilor natale, gîndindu-se la femeile garnizoanei, îşi spune : „Totuşi, sînt nişte tîrfe !" Observaţie a cărei evidenţă reiese şi mai bine la vederea blîndelor coline ale Beaujolais-ului. Acolo, pe drumul de-atîtea ori bătătorit, de-atîtea ori scoborît cu bicicleta împreună cu ceilalţi băieţi, se gîndeşte la femeile din Clochemerle, care nu-s nişte bune-de-nimic, nişte rele-de-muscă. Da, da, sînt cu totul altceva femeile din Clochemerle : femei serioase, care ştiu să se poarte, bune la treabă şi la aşternut, meştere la ciorbă şi în dragoste (una n-o împiedică pe cealaltă). Ceea ce le deosebeşte şi mai mult e că toate aceste femei de treabă nu-s pentru venetici : sînt nu-

mai pentru clochemerlini. Se întîmplă uneori, desigur, să fie pentru mai mulţi clochemerlini deodată, şi la intervale nu prea lungi, să se cam dedulcească destul de des, dar totdeauna numai cu clochemerlini ; altminteri spus, totul se petrece în familie, numai podgorenii au dreptul să le giugiulească.

Gîndurile lui Claudius Brodequin se duc la Rose Bivaque, la fata asta bună din Clochemerle, care mai tîrziu va deveni o nevastă bună din Clochemerle, liniştită şi aşa mai departe, care va şti să facă copii, borş cu varză, o mîncărică bună şi curăţenie în casă, în timp ce el, Claudius, va trebălui la via babacului, moş Brodequin, care în momentul de faţă e încă zdravăn, dar pînă la urmă tot se va boşorogi ca mulţi alţii, uscaţi şi răsuciţi ca butaşii de vie. Toate astea : Rose, butaşii, căsuţa, sînt straşnice pentru viitor. De ce şi-ar face griji de pomană, Claudius Brodequin ? Musai numai să fie avansat caporal, caporal de vînători. Ei da ! Pe urmă se va întoarce acasă, cu cinste mare, ca să cultive bunul vin de Clochemerle, care se vinde la preţ bun în anii buni.

Venind de la gară, după ce-ai făcut trei kilometri, dai peste o cotitură de unde zăreşti devale Clochemerle-ul. Ţi se pare că nu mai ai decît un pas de făcut pînă la prima casă, numai că trebuie să ţii seama de serpentinele şoselei. Privind tîrgul, Claudius Brodequin îşi spune că va intra îndată în uliţa mare, cu frumoasa lui uniformă şi cu frumoasele lui pulpe de vînător, cu aerul lui de şmecher care a ieşit din vizuină şi a gustat din plăcerile oraşului. Ştie că pe Rose Bivaque n-o va putea întîlni înainte de căderea nopţii, din pricina părinţilor fetei şi a oamenilor care, cum văd un băiat cu o fată, cum încep să trăncănească. Care va să zică, pentru Rose n-are de ce să se grăbească. Cît priveşte părinţii lui, ei locuiesc într-o căsuţă izolată, din celălalt capăt al tîrgului, la două sute de metri de primărie. Aşa stînd lucrurile, ar fi păcat să treacă prin centru fără să se oprească. Claudius Brodequin a mers repede şi postavul uniformei e gros. Cu toate că s-a descheiat la tunică şi şi-a scos cravata, năduşeşte. Pîrdalnicul ăsta de soare îi face sete. Ce-ar fi să se oprească la Torbayon hangiul, să bea un păhărel ? La Torbayon o s-o vadă pe Adèle. Şi deodată gîndul îi fuge la Adèle.

Îşi aminteşte de vremea de dinainte de cătănie. În viaţa lui de flăcău Adèle Torbayon jucase un rol tainic, rolul pe care un băiat de optsprezece ani îl atribuie îndeobşte unei femei de peste treizeci, al cărei farmec înnăscut, îmbelşugat, e un punct de reper ce nu lasă imaginaţia să rătăcească pe căi pustii. Din motive de exaltare intimă, i se mai întîmplă şi azi lui Claudius Brodequin (deşi acum o are pe Rose) să se gîndească la Adèle. Vezi, Doamne,

nu te dezbari uşor de deprinderile din tinereţe şi — din toate cîte îi năpădesc în minte — imaginea Adèlei e cea mai plăcută pentru anumite nebunii, pe care, la drept vorbind, nu le-a pus niciodată în practică : o imagine e uimitor de supusă, mult mai supusă ca un trup, cu ea poţi face ce ţi se năzare, fără să te pripeşti. În capul vînătorului, Rose e ceva sigur şi trainic, pe cînd coaptele rotunjimi ale Adèlei Torbayon sînt bune pentru fantezie şi pentru jocurile imaginaţiei. Pe scurt, Adèle Torbayon e favorita indulgentă a acestui mic harem imaginar, pe care Claudius Brodequin şi l-a făurit, la voia întîmplării, din ziua cînd pubertatea i-a deschis ochii asupra unor aspecte ale lumii fizice. Aşadar, intrînd în Clochemerle cu pas de voinic, Claudius Brodequin se gîndeşte cu plăcere la Adèle Torbayon. Plăcere lesne de înţeles.

Printre femeile din Clochemerle care produc asupra bărbaţilor un efect sigur, a doua după Judith Toumignon (care e incontestabil cea mai frumoasă) se clasează, după părerea tuturor, Adèle Torbayon. Mai puţin frumoasă decît Judith, într-adevăr, cu o carne mai puţin atrăgătoare, dar de care te poţi apropia mai uşor (prin faptul că ţine un restaurant), Adèle e o femeie oacheşă, nurlie, atrăgătoare în felul ei. Cînd Adèle se apleacă să pună paharele pe masă, gestul acesta de bună hangiţă dă coapselor ei muşchiuloase o rotunjime de cel mai bun efect sub satinul bine întins, drept care nu mai stai mult pe gînduri şi comanzi încă o sticlă. Ceea ce dă şi mai mult farmec Adèlei e faptul că-ţi permite s-o pipăi niţeluş pe şolduri. Să fim înţeleşi : dă voie fără a da voie. Adicătelea nu prea te bagă în seamă, e chipurile distrată, taman cît trebuie ca să facă vînzare bună. E de înţeles că o femeie ca Adèle, hangiţă de felul ei, femeie cu reputaţie bună în tîrg şi atît de cu vino-ncoace, dacă ar mai şi începe s-o facă pe mironosiţa, cu siguranţă şi-ar pierde muşteriii. Nu din viciu procedează aşa, ci din pricina concurenţei necinstite a cafenelei „Ciocîrlia" din tîrgul de sus, de lîngă primărie. Iată povestea.

În timpul războiului se opleşeşte în sat o pereche de refugiaţi. Obţine autorizaţia de a deschide o cafenea lîngă Piaţa Mare, ceea ce dă sămînţă de vorbă despre Barthélemy Piéchut şi muierea aia, o bălancă din Nord, cam deocheată. Lucrurile se adeverese : cum a deschis cafeneaua, creatura asta a şi început cu manevrele ei deşucheate, şi de-atunci nu s-a mai oprit. Din pricina fîşneţei ăsteia, Adèle e constrînsă să se gîndească mai puţin la cele ce se petrec în partea opusă persoanei sale. (Oricît te-ai strădui să serveşti un caş bun de capră, cîrnaţi de porc veritabil şi cel mai bun vin de Clochemerle, una ca ea e în stare, pînă la urmă, să-ţi căşuneze. Bărbaţii se duc la cafenea pentru plăceri de tot soiul. Aşa-s bărbaţii, nişte porci, e în firea lor. Trebuie

să-ţi dai seama de asta ca să reuşeşti în comerţ.) Dar virtutea e totdeauna răsplătită : pentru splendoarea coapselor nu există comparaţie între hanul Torbayon şi cafeneaua „Ciocîrlia". Cunoscătorii rămîn credincioşi nurilor Adèlei, deşi n-o să meargă pînă acolo încît să nu-i dea respectul cuvenit. Cînd Adèle simte că unul îi dă tîrcoale şi vrea să împingă lucrurile prea departe, să obţină mai mult decît ar avea dreptul, se supără foc !

— Nu cumva crezi că hanul Torbayon e un tractir ? Sau vrei să-l chem pe bărbatu-meu ?

Nici n-apucă bine să rostească vorbele astea, şi iacătă-l pe Arthur Torbayon, un zdrahon lung şi puternic, care cercetează bănuitor în jur.

— Adèle, m-ai chemat ? zice el.

Ca să risipească stinghereala, Adèle răspunde cu o prezenţă de spirit pentru care cumătrul îi e recunoscător :

— Îi Mâchavoine care vrea să ciocneşti cu el.

Delicventul dă un rînd de băut, fără a se lăsa rugat, fericit că a scăpat numai cu atîta. Şi cum toată lumea profită de această împrejurare, toţi o aprobă şi o laudă pe Adèle pentru frumoasa ei purtare.

Astfel că, deşi oamenii sînt oricînd gata de bîrfă, despre Adèle Torbayon nici că se poate spune ceva rău. Se lasă cîntărită în palmă, e adevărat, dar mai mult ca sigur numai cît să le facă oamenilor un hatîr. Toată lumea îşi poate da seama de acest lucru, cu condiţia să bea regulat la han şi să rămînă în limitele bunei-cuviinţe. Această bună înţelegere, această decenţă dau hanului o atmosferă familială. Obişnuiţii casei îl stimează — nu fără un pic de invidie — pe Arthur Torbayon, posesorul legitim al acestei femei. Într-un sens, e măgulitor pentru Torbayon. Bineînţeles, femeile din tîrg nu sînt ţinute la curent cu darurile Adèlei. Aceste daruri Claudius Brodequin a avut prilejul să le preţuiască : era un client statornic, un adept înflăcărat, deşi cam prea sfios, cam prea timid, fiind încă prea tinerel (mai tîrziu s-a căit adeseori de timiditatea sa). Adèle, maternelă, era darnică mai degrabă cu băieţii tineri decît cu bărbaţii copticei. Sînt proaspeţi tinerii, de loc primejdioşi. Fac zurbă, se laudă, dar repede se pierd cu firea şi roşesc uşor. Pe deasupra, tinerelul nu se uită la bani, bea fără discernămînt cîte-o jumătate de poşircă niţel oţeţită, o dă pe gît hîhîind, ca şi cum ar fi vin de-ăl bun.

Aceste amintiri încă vii despre Adèle Torbayon îl năpădesc pe Claudius Brodequin în timp ce înaintează. Trebuie să recunoaştem că ispititoarea hangiţă se află în fruntea distracţiilor tîrguşorului.

Pentru un militar care merge cu pas întins, gîndindu-se la lucruri plăcute, doi kilometri sînt o nimica toată. Claudius Brodequin ajunge în dreptul primelor case din Clochemerle. Dinăuntru nu răzbate nici un zgomot, pe stradă e puţină lume şi totuşi de pretutindeni pornesc bineţe :

— Bine-ai venit, băiete !

— Ai venit la ţanc, Claudius Brodequin ! Te-aşteaptă fetele la dans.

E prietenoasa primire a clochemerlinilor ! Claudius Brodequin răspunde tuturor, dar nu se opreşte ; o să-i vadă pe toţi mai tîrziu, pe fiecare în parte. Deocamdată treaba lui e să defileze. Nimic nu s-a schimbat în tîrg.

Iată-l acum pe Claudius Brodequin în faţa hanului Torbayon. Sînt trei trepte de urcat, trei trepte tocite, semn că afacerile merg bine : băutorii au tocit piatra. Din pricina soarelui care bate pe faţadă, au fost trase obloanele. Orbit, Claudius se opreşte în pragul sălii pustii, întunecoase şi răcoroase, unde bîzîie roiuri de muşte invizibile. Strigă :

— Ei, nu-i nimeni aici ?

Apoi stă nemişcat, în pragul uşii, cu silueta decupată pe lumina de afară, ca să-şi obişnuiască ochii cu întunericul. Aude un pas, o formă se desprinde din umbră, se îndreaptă spre el. E chiar Adèle, mai ispititoare ca oricînd. Îl priveşte atent, îl recunoaşte. Vorbeşte ea prima :

— Ia te uită ! Claudius, tu eşti ?

— Eu sînt.

— Cum aşa, vii fără să ne dai de veste, Claudius ?

— Precum vezi !

— Tu eşti în persoană, ca să zic aşa ?

— Eu sînt, ca să zic aşa, cum te văd şi mă vezi, Adèle.

— Va să zică ai venit !

— Am venit !

— Barem eşti mulţumit ?

— Păi de ce să nu fiu mulţumit ?

— De bună seamă.

— Păi da, de bună seamă.

— Atunci eşti, cum s-ar zice, mulţumit ?

— Cum s-ar zice !

— Bun lucru-i să fie omu' mulţumit, nu-i aşa ?

— Buuun...

— Apăi, dacă ai venit, înseamnă că ţi-e sete.

— Asta da, Adèle, mi-e tare sete.

— Care va să zică ai venit să bei ceva ?

— Asta da, aş bea ceva, Adèle, dacă nu-i cu supărare.

— Atunci, să-ţi dau să bei. Tot din vinu' ăla ?

— Tot din ăla, Adèle.

În timp ce se duce să aducă o sticlă, flăcăul se aşază la o masă dintr-un colţ mai retras, unde-i plăcea odinioară. Acolo visa el ca puşti, lăsînd să-i zboare gîndurile pe-un ocean de desfătări rare, ale cărui valuri succesive închipuiau aievea îngemănatele legănări ale Adèlei. Se aşază la vechiul lui loc, îşi scoate bereta, se şterge pe faţă şi pe gît pînă la mijlocul pieptului, apoi pune coatele pe masă, cu braţele încrucişate, mulţumit că e în inima tîrgului regăsit. Adèle se întoarce şi-i toarnă în pahar. În timp ce bea, ea îl priveşte şi pieptul ei pare că se ridică de emoţie, dar e numai efectul treptelor de la pivniţă. De data asta, după ce s-a şters pe gură cu dosul mînecii, Claudius Brodequin vorbeşte el primul :

— Ia zi, Adèle, de ce m-ai întrebat dacă-s mulţumit ?

— Păi, am întrebat şi eu aşa, că de-aia are omu' gură.

— N-o fi vorbit careva ceva ?

— De ce te faci că nu ştii ? Totdeauna se găsesc unii să vorbească. Aşa, uneori.

— Şi despre ce-au vorbit, Adèle ?

— Păi... despre Rose.

— Despre Rose ?

— Da, despre fata lui Bivaque, fireşte. Ce te miri ?

— Mai întîi trebuie să ştiu despre ce e vorba, ca să-ţi răspund.

— E vorba despre burta ei, care a început să se vadă binişor, ca una care a păcătuit.

A dracului poveste ! Burta Rosei, care-şi face mendrele în lipsa lui. Şi tot satul care ştie pocinogul... E de înţeles că babacii n-au motive să fie mulţumiţi... Are de ce să fie zdruncinat flăcăul, chiar dacă e vînător fruntaş. În orice caz, chestia cere chibzuire. Claudius Brodequin îşi toarnă de băut, bea, se şterge încetişor. Pe urmă zice :

— Va să zică, Adèle ?

— Va să zică uite cum stau lucrurile. E sigur că tu n-ai nici un amestec în... ?

— În ce să am amestec, Adèle ?

— Ei, în chestia cu burta Rosei, dacă e să ţi-o spun.

— S-a spus așa ceva ?

— S-au găsit unii să zică, dar nu chiar pe șleau, îți închipui și tu. Oamenii vorbesc fiindcă au gură.

— Cine anume ?

— Din ăia care trăncănesc fără să știe despre ce e vorba, ca totdeauna. Cel mai în măsură să spună dacă are sau n-are amestec în chestia cu Rose ești tu. Firește că tu ești mai în măsură să știi decît alții, care nu erau la fața locului cînd s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Cum, nu știi nimic ?

— Nu știu nimic, Adèle.

— Atunci e bine că ți-am spus. Pentru părinți. Și pentru oamenii care pălăvrăgesc prin tîrg. Că s-ar putea să fie minciuni, că totdeauna se găsește cine să îndruge așa, fiindcă are mîncărime de limbă.

— Dar dacă-s chiar minciuni, Adèle ?

— Asta se cheamă că ești pus în gardă, și nu căzut din lună, ca să le închizi botu' ălora care trăncănesc fără să știe exact despre ce e vorba și care își bagă nasu' unde nu le fierbe oala. Mai repet o dată, s-ar putea să fie minciuni.

— Da, s-ar putea.

— După cum s-ar putea ca să fii tu...

— Cum adicătelea, Adèle, să fiu eu ?

— Păi, fac și eu niște presupusuri, na... Fiindcă nu pot să ghicesc cum s-au întîmplat într-adevăr lucrurile, sigur că nu pot să ghicesc.

— Sigur că nu poți să ghicești, Adèle.

— Da' dacă-i adevărat, știi ce-ți rămîne de făcut.

— Știu, Adèle.

— Ăla de-a momit-o pe Rose, făcîndu-i pe deasupra și-un plod — poate că tu ești ăla, dar nu-i decît un presupus — ar face mai bine s-o ia de nevastă. Nu-i așa că nu zici ba, Claudius ?

— Pentru ăla care a făcut isprava, sigur că nu zic ba, Adèle.

— Și unde mai pui că Rose Bivaque e-o fată bună, drăguță cum nu se mai poate. Merită s-o iei de nevastă nu numai fiindcă i s-a întîmplat asta... Nu-i de rușine. Nu ești de aceeași părere, Claudius ?

— Păi da, nu-i de rușine...

— Ăla care ar lua-o de nevastă, luîndu-i și pruncul — bineînțeles, dacă l-a făcut el — n-ar face o afacere proastă, cred eu.

— Nu, n-ar face o afacere proastă, Adèle.

— Claudius, să știi că ești un băiat bun.

— Şi tu o femeie cu suflet, Adèle.

— Am zis aşa gîndindu-mă la Rose.

— Şi eu tot la Rose m-am gîndit.

— În sfîrşit, ai venit acasă.

— Ei da, am venit !

— E mai bine pentru Rose, de bună seamă.

— Om vedea...

— Zic aşa gîndindu-mă c-o să nască un prunc şi nu-i tocmai plăcut pentru o fată să nască un prunc, dacă nu poate lămuri cum de-a venit pe lume. Acum însă că te-ai întors...

În timp ce stă de vorbă cu ea, Claudius Brodequin pune patruzeci şi cinci de centime lîngă sticlă. Îşi ia bereta, raniţa, se ridică.

— S-auzim de bine, Adèle, zice.

— S-auzim de bine, Claudius. O să te mai vedem, nu-i aşa, dacă te-ai întors ?

— Sigur că da, Adèle.

•

„Măi să fie al dracului ! Ei, drăcia dracului ! se gîndeşte Claudius Brodequin pe uliţa mare din Clochemerle, atît de cufundat în gînduri încît nu mai vede pe nimeni. Măi să fie al dracului ! Ei, drăcia dracului ! Care va să zică Rose e borţoasă ! Paştele şi grijania !“ Mai departe nu poate gîndi. Uită pînă şi de demnitatea sa de vînător fercheş, de orgoliul său de vînător fruntaş şi-şi continuă drumul ca şi cum ar avea pulpe de răcan, prost formate, şi nu cele mai frumoase pulpe din toate armatele lumii, nişte pulpe pe care a avut grijă să le înfăşoare încă din tren, cu două staţii înainte de Clochemerle. „Măi să fie al dracului !“ Uită chiar să se oprească la tutungerie, să-şi cumpere nişte ţigări şi să-i dea bineţe doamnei Fouache, care nu pierde niciodată prilejul să-i măgulească pe tinerii săi muşterii, spunîndu-le că cel ce nu fumează nu e bărbat. O fată borţoasă pe cap — ăsta-i un lucru nou şi care poate să-i căşuneze, avînd în vedere că bătrînii Bivaque şi bătrînii Brodequin sînt la cuţite din pricina unei poveşti vechi de hotărnicie. Atît de tulburat e Claudius Brodequin încît uită să răspundă la saluturi. Fadet, negustorul de biciclete, pe care, trecînd, nici nu-l vede, îl bate pe umeri :

— Ce-am auzit, băiete, că eşti un ţintaş pe cinste !

— Ia te uită, tu eşti, Eugène ? îi răspunde Claudius. Măi să fie al dracului !

Altceva nu ştie ce să spună şi-şi continuă drumul pînă în Piaţa Mare. Acolo zăboveşte un pic, se foieşte în jurul castanilor, cu capul tobă de „Măi să fie al dracului!" şi „Paştele şi grijania!", care-l asurzesc ca un tunet şi-i întunecă viitorul. Totuşi, pînă la urmă, îi vine şi lui o idee în cap: „Cel mai bun lucru e să vorbesc cu maică-mea". Şi o porneşte din nou, de data asta spre casă.

— Te-ai întors, băiete?

— Cum vezi, m-am întors, mamă.

— Plesneşti de sănătate, Claudius, şi parcă te-ai mai înzdrăvenit un pic, nu-i aşa?

— Da, poate că m-am înzdrăvenit un pic, pentru că am făcut gimnastică.

Adriana Brodequin pregăteşte în bucătărie ciorba. Taie prazul şi curăţă cartofii. După ce l-a sărutat pe fiu-său, îşi vede de treabă, sporovăind mai departe:

— Chiar acu' ai sosit?

— Chiar acu', vin de la gară.

— Să ştii că ai venit la ţanc. Zic aşa fiindcă tocmai ne gîndeam să-ţi trimitem răvaş. Vezi ce bine am făcut că nu ne-am zorit, că uite, tot ai venit... Gînd la gînd... De-aia îţi spun c-ai venit la ţanc.

— Şi despre ce voiaţi să-mi scrieţi?

— Păi, despre nişte poveşti care umblă prin sat... N-ai vorbit cu nimeni pe drum?

— Ba am vorbit, dar fără să spunem lucruri importante.

E momentul să-şi descarce sufletul. Claudius Brodequin ştie acest lucru şi mai ştie că ar fi mai nimerit să deschidă el vorba, pînă nu se adună familia, ceea ce nu poate să întîrzie. Dar n-are habar cum să înceapă, se întreabă cum să aducă vorba. Pendula cea mare bate tic-tac-ul ei hodorogit, bălăngănind un soare aurit care se duce şi vine îndărătul geamului de la cutie. Timpul trece, împins cu mecanismul care scîrţîie. Cîteva viespi enervante roiesc deasupra unui raft pe care se află un coş cu prune. Păi, dacă maică-sa are aerul că ştie, ar trebui ea să vorbească prima... Adriana şi fiul ei sînt unul în spatele celuilalt (e mai comod, ca să rosteşti vorbe de-o anumită gravitate), ea mereu ocupată să-şi aleagă zarzavaturile, el gîndindu-se numai la Rose, neştiind cum să înceapă. Şi deodată, fără să întoarcă capul, maică-sa îl întreabă domol, fără urmă de supărare:

— Spune, Claudius, tu ai făcut asta?

— Ce-am făcut ?

— Tu ai îmborţoşat-o pe Rose ?

— Păi, ştiu şi eu ?

— Haide, haide, spune, te-ai culcat sau nu cu ea ?

— M-am culcat un pic astă-primăvară.

— Care va să zică, s-ar putea să fii chiar tu ?...

— S-ar putea...

Acestea fiind zise, orologiul are din nou cuvîntul, continuînd să-şi fabrice secundele, nu mai grăbit acum decît altă dată, fie zi bună, fie zi rea. Cu o cîrpă maică-sa plesneşte viespile, care au devenit prea obraznice.

— Nu mai e de trăit anu' ăsta cu păcătoasele astea de viespi !

Pe urmă îl întreabă :

— Şi zi, ai de gînd să te însori cu ea ?

Claudius preferă să pună el întrebări decît să i se pună lui. Meteahna asta a moştenit-o de la taică-su, Honoré Brodequin, un om care-şi cîntăreşte temeinic cuvintele.

Răspunde :

— Dumneata ce gîndeşti ?

Părerea Adrianei e gata formată. Dovadă e graba cu care răspunde :

— Eu n-aş avea nimic contra, dacă crezi tu că aşa e bine. Ar putea să stea la noi, mi-ar mai da şi mie o mînă de ajutor, că de lucru aici, slavă Domnului, e şi pentru două. Nu mai sînt chiar aşa de sprintenă ca în tinereţe.

— Da' tata ce zice ?

— Păi n-ar zice ba, dacă bătrînul Bivaque îi dă de zestre via din Bonne-Pente.

— Şi d'alde Bivaque ce zice ?

— Părintele Ponosse şi-a căutat de lucru mai zilele trecute la noi. Pun mîna în foc că era înţeles cu Bivaque. I-a spus lui taică-tu că tu şi cu Rose trebuie mai întîi să vă puneţi bine cu Dumnezeu. Da' Honoré nu s-a lăsat dus cu vorba. I-a spus părintelui aşa : „După ce ne-om pune mai întîi bine cu notaru', ne-om pune bine şi cu Dumnezeu. Că doar părinţii fetei n-ar să-l mînie pe Dumnezeu pentru un petecuţ de vie." Ascultă la mine, băiete, în chestia însurătorii lasă totul în seama lui taică-tu. A fost totdeauna un om cu scaun la cap.

— Oi face cum ziceţi voi, mamă.

Totul fiind astfel hotărît, Adriana Brodequin se întoarce cu faţa la fiu-său şi-l priveşte drept în ochi.

— Într-o privinţă ai fost destul de dibaci ! Să ştii că taică-tu nu-i supărat. Acum că Rose tot a păţit-o, bătrînul Bivaque — vrea, nu vrea — trebuie să-i dea via. E drăgălaşă Rose a ta, şi d'alde Bivaque au pămînt bun, la soare. Da, da, să ştii că ai fost cum nu se poate mai dibaci, Claudius !

E adevărat, taică-su nu-i supărat. Întorcîndu-se acasă, îi spune lui Claudius, chipurile în dojană :

— O făcuşi lată, drac împieliţat !

Dar toate cutele feţei lui tăbăcite se încreţesc de mulţumire. Gîndindu-se la frumoasa vie din Bonne-Pente, care peste puţin nu va mai fi a Bivaquilor şi va trece în mîinile Brodequinilor, nu se poate împiedica să nu admită că o clipă de plăcere îţi poate aduce mai mult decît o viaţă întreagă de trudă. Pas de mai crede în bălmăjelile popilor ! Bineînţeles că popii vorbesc despre cer ca să împace lucrurile. Prostii ! Ce, există podgorii în cer ? Pînă una-alta, mai bine să punem mîna pe via bătrînului Bivaque, dacă tot s-a ivit prilejul. La urma urmei, cine a păcătuit ? Rose sau Claudius ? Auzi întrebare ! Rolul băieţilor e să le facă pe fete să păcătuiască, iar al fetelor să se păzească. Totuşi Honoré, om cu scaun la cap şi care ştie să-şi ia din vreme toate precauţiunile, socoate că e mai cuminte să aibă de partea lui şi cerul, şi preotul. Gîndul că peste puţin va rotunji averea Brodequinilor îl face risipitor.

— Uite, vă spun pe cuvîntul meu de onoare că la cununie îi dau părintelui Ponosse două sute de franci ! Două sute de franci, bani-peşin, îi dau pentru biserică !

— Două sute de franci ? se văicăreşte Adriana, ca trăsnită de moarte (ea adună economiile în dulapul de rufe, de unde nu le scoate decît ca să le pună într-un loc mai sigur).

— ...Biiine, atunci o să-i dau numai cincizeci de franci, spune Honoré, căruia îi vine mintea la loc.

Ce mai încoace-încolo, lucrurile merg strună. La orele opt seara un militar chipeş, cu o pereche de pulpe de mai mare frumuseţea, coboară din tîrgul de sus cu mîndrul pas al vînătorilor la paradă. E Claudius Brodequin, învingătorul, mai fudul ca oricînd. Priviţi-l, invidiaţi-l, admiraţi-l ! E Claudius Brodequin, care s-a giugiulit cu mititica Rose Bivaque, fetişcana aia atît de drăgălaşă. E primul care a drăgostit-o. Treaba asta nu numai că i-a făcut plăcere — şi-o să-i mai facă — dar îi va aduce plocon o parcelă demnă de

invidiat din via din Bonne-Pente, unde sînt viile cele mai mănoase din Clochemerle. Totul s-a aranjat de minune ! În timp ce Rose o să-i facă liniştită copilul, el o să-şi termine serviciul militar şi-o să fie avansat caporal, caporal la vînătorii de munte, măi, oameni buni ! Şi cînd o fi să se întoarcă acasă de la regiment, copilul va fi născut, via anexată proprietăţii Brodequinilor, şi Rose a lui din nou gata de plăceri. Aşa lovitură de maestru mai zic şi eu !

Claudius începe să rîdă de unul singur, îndreptîndu-se voios spre Rose, care desigur îl aşteaptă. Rîde şi-şi spune :

— Măi să fie al dracului ! Ei, drăcia dracului !

IX • SFÎNTUL ROCH

Serbarea din Clochemerle se ţine în fiece an de Sîn Roch, patronul localităţii. Cum sărbătoarea cade la 16 august, a doua zi după Sfînta Maria, în anotimpul în care nu mai e altă treabă decît să laşi strugurii să se coacă liniştit, ea este îndeobşte marcată de desfătări, ce se întind cîteva zile în şir. Clochemerlinii, fiind foarte rezistenţi la plăcerile meselor şi băuturilor, se întîmplă ca serbarea să ţie şi toată săptămîna, dacă şi timpul e prielnic.

Ai putea să te întrebi de ce sfîntul Roch e patronul Clochemerle-ului, preferat atîtor alţi sfinţi, toţi oameni cumsecade, unul şi unul. Nu încape îndoială că sfîntul Roch era cel mai indicat pentru a fi miruit oblăduitor al podgorenilor. Cum alegerea nu s-a făcut fără temei, a trebuit să mergem la sursă. Rezultatul cercetărilor noastre ne îngăduie să vă dăm motivele autentice care au determinat, pe vremuri, alegerea.

Înainte de secolul al XVI-lea, olaturile pendinte de Clochemerle nu erau terenuri viticole, ci pămînturi de arătură şi păşune, cuprinse între locurile împădurite. Pe imaşuri creşteau vite şi cu osebire capre. De asemenea şi porci din belşug. Ţinuturi de păstrămării şi brînzeturi. Cea mai mare cîtime a cultivatorilor erau pălmaşi, iobagi şi simbriaşi, robotind în folosul mănăstirii, care avea trei sute de călugări juruiţi canoanelor sfîntului Benoît. Stareţul depindea de arhiepiscopul conte de Lyon. Moravurile erau acelea ale epocii, nici mai bune, nici mai rele.

Venit-a ciuma de pomină din 1431, al cărei iureş năprasnic băga groaza în tîrguri şi sate. De peste tot, din împrejurimi, pribegeau într-acoace sărăimani cătînd adăpost la Clochemerle, ce număra pe-atunci o mie trei sute de locuitori. Primiţi erau, dar lumea toată straşnică frică avea ca nu cumva vreun fugar să aducă germenele cumplitei boleşniţi. Atunci stareţul adună

populaţia în păr şi aceasta făcă jurămînt de-a se hărăzi sfîntului Roch, sfînt-de-molime-ocrotitor, dacă tîrgul Clochemerle scapă nevătămat. Legămîntul fu întocmit cu mare limpezime în latineasca de liturghie şi consemnat prin scris, chiar în acea zi, pe un pergament gros, pecetluit cu sigilii, hrisov ajuns mai tîrziu în posesiunea familiei de Courtebiche, de îndelungă vreme puternică în ţinut.

Chiar în următoarea zi, marcată de o procesiune solemnă, ciuma se ivi la Clochemerle. În cîteva luni s-au numărat nouă sute optzeci şi şase de victime (peste mie, după unii cronicari), în hecatomba cărora se prenumăra însuşi stareţul, ceea ce scăzu populaţia la şase sute treizeci de suflete, inclusiv refugiaţii. După care flagelul îşi luă tălpăşiţa. Atunci noul stareţ îi adună pe cei şase sute treizeci de supravieţuitori, ca să tîlcuiască împreună dacă fusese sau ba o minune din partea sfîntului Roch. Cuvioşia-sa, stareţ proaspăt uns, înclina către minune, precum tot aşa şi o seamă de călugări, cărora decesele le dăduse importanţă în ochii obştei. Toţi mîntuiţii căzură curînd de acord că într-adevăr fuse minune, mare minune, de vreme ce mai rămăseseră în viaţă şase sute treizeci care s-o confirme şi şase sute treizeci numai ca să-şi împartă între ei pămînturile ce hrăniseră mai bine de o mie trei sute de inşi. Lesne s-a admis că morţii au plătit ale lor păcate, pe care numai cerul, în luminata sa milostenie, cade-se a fi jude. Aşa că toţi izbăviţii adoptară cu mare însufleţire părerea. Afară de unul singur, un biet nărod din ăia care vor musai să ştie „de ce" şi „pentru ce", Renaud la Fourche pre nume, un prăpăstios din aceia care împiedică societatea să meargă pe drum oblu. Aşadar, Renaud la Fourche se ridică în plin sobor, cu riscul de-a conturba pacea sufletelor şi de-a clătina convingerea unanimă a clochemerlinilor. Fără să ia seama la rugăminţile pioase ale stareţului, el cuvîntă precum urmează, ca un adevărat ignorant ce era:

— Nu avem căderea de a zice că a fost minune cîtă vreme cei o mie de morţi, ale căror bunuri ni le împărţim, nu vor învia, ca să ne spună şi părerea lor.

Vorbe de potlogar sadea. Însă Renaud ăsta avea uşurinţa la vorbă a iobagului trîndav, care uită fără păsare să mai vadă şi de cele brazde, preferînd să-şi petreacă timpul în voroave tendenţioase, în fundul unei cocioabe întunecoase, în tovărăşia unor pramatii de teapa lui. El dezvoltă tema protestului său cu multă tărie, într-o limbă neguroasă — amestec de latină corcită, de roman şi de dialecte celtice. Clochemerlinii acelor timpuri erau oameni simpli, absolut neştiutori de carte. Se sileau din răsputeri să priceapă ce îndrugau

Renaud şi stareţul. Fiind şi vară, erau leoarcă de năduşeală şi li se umflaseră vinele frunţii.

Veni şi clipa cînd Renaud la Fourche, înfierbîntat de dialectica sa nelegiuită, îşi urcă atît de tare glasul, că acoperi pe cel al stareţului. Auzind urletul ăsta peremptoriu, cei de faţă prinseră a-şi zice că Renaud avea dreptate şi că se putea ca sfîntul Roch să nu fi săvîrşit nici o ispravă. Stareţul simţi mişcarea. Din fericire, el nu-şi pierdea sîngele rece, era cu multă învăţătură şi înzestrat cu o bună doză de subţietate ecleziastică. Ceru o suspendare de şedinţă, sub pretext că merge să consulte scrierile sfinte, ce cuprindeau îndrumările cele de folos în călăuzirea lumii. Cînd dezbaterile reîncepură, el declară că textele sfinte prescriau ca în cazuri de vrajbă, cum e cel la ordinea zilei, să se dubleze dările pe care plugarii le aveau de plătit mănăstirilor. Toţi clochemerlinii, ca unul, pricepură că Renaud la Fourche nu avea pic de dreptate şi că sfîntul Roch săvîrşise cu adevărat minunea. Numaidecît impostorul fu declarat eretic. Pe loc se şi apucară să ridice un rug în piaţa tîrgului, pe care în amurgite fu ars Renaud, încheindu-se astfel, spre a tuturor mulţumire — căci vremile acelea erau cu desăvîrşire lipsite de distracţii — ziua juruită slăvirii sfîntului Roch. De atunci clochemerlinii i-au fost cu statornicie fideli.

Întîmplările acestea din anul 1431 sînt istorisite ca atare, cu o naivitate încîntătoare, de un al doilea document al epocii. Traducerea lui o datorăm unui strălucit sorbonian, ale cărui diplome numeroase ne-au chezăşuit a sa vastă inteligenţă şi autenticitatea. Aşadar, nu există nici o putinţă de-a pune la îndoială evenimentele care i-au determinat pe clochemerlinii din cel de al XV-lea secol să adopte pe sfîntul Roch ca ocrotitor.

•

Toată lumea ştie ce trebuie să se înţeleagă prin „o frumoasă lună august". Într-adevăr, luna august 1923 a fost la Clochemerle o extraordinară lună august, ceva ca o experienţă paradisiacă încercată pe pămînt. Curenţi de aer priincioşi, bine canalizaţi pe văi, păstraseră inalterat seninul cerului cincizeci şi două de zile la rînd (începînd de la 26 iulie), fericit scăldate de ploicele nocturne, care aşa la ţanc picau după miezul nopţii încît nimeni nu se simţea contrariat. Erau o capodoperă de urbanism aplicat la stropitul oraşului ploile astea discrete, ce pregăteau pentru primii cetăţeni deşteptaţi străzi curate ca nişte alei de parc şi un cîmp îmbătător de miresme ca o grădină. Anevoie de descris minunăţia asta albastră, desfăşurată peste minunăţia verde a colnicelor acoperite cu podgorii. Zorile surprinse de lumina bogată a dimineţii îşi

adunau vaporoasele cosiţe bălaie şi se grăbeau să dispară, lăsînd la orizont o trandafirie trenă de pudoare ofensată. În urma lor, ziua se ivea cu un obraz atît de proaspăt, că puteai să te crezi în clipele dintîi ale facerii lumii. În cursul dimineţii păsărelele îşi deznodau gîtlejurile cu arpegii de virtuoşi înnăscuţi, în stare să ducă la disperare toată tagma violoniştilor. Florile, neputincioase să-şi stăpînească parfumurile, îşi desfăceau corolele cum îşi descopcesc prinţesele mantourile, nepăsătoare. Natura avea o respiraţie de logodnică la primul sărut. Beausoleil, guardul comunal, deja în picioare, nu-şi contenea admiraţia :

— Doamne Dumnezeule, îşi spunea, oricum, cine-o fi făcut toate astea ? Ehei, nici ciung, nici moale de minte nu fuse meşterul !

Asta era rugăciunea lui de dimineaţă, omagiul său rustic adus Ziditorului. Descoperea măreţia lumii.

Clochemerlinii erau de-a dreptul beţi de atîtea surîsuri, dezmierdări, zvîcniri, armonii, acorduri, beţi de această frumuseţe neînţeleasă, copleşitoare, beţi de bună dispoziţie şi de atîta dulceaţă pe lume. Amurgurile alunecau în nemărginire, cu nuanţări şi tonalităţi ce scoteau din minţi pînă şi pe cei mai mehenghi. Amiezile erau ca nişte măciuci izbite în moalele capului. Trebuia să te tolăneşti la răcoarea ferestrelor oblonite din odăile cu podea de piatră, care miroseau a poame, a brînză de capră, şi să-i tragi un somn digestiv, avînd grijă de a-ţi pregăti dinainte, în găleata scoasă anume din puţ, clondirul cu apă de clătit gura la trezire.

Ce mai încoace-încolo, era o vreme ce făcea de neînchipuit boala, nenorocirile, cutremurele de pămînt, sfîrşitul lumii, recolta proastă a viilor, vreme — să te culci pe-o ureche, să-ţi reînvie ghiesul pentru nevastă, să conteneşti a-ţi mai buşi plozii, să uiţi a-ţi număra gologanii, o vreme — să laşi să alunece toate în voie, pe întinsul acesta imens de optimism.

Asta i-a cam căşunat Clochemerle-ului. Căci, în timp ce natura îşi vedea singură de treabă, umplînd cu alcool strugurii, oamenii, neavînd ce face, îşi dezmăţau limba, se amestecau în daravelile vecinilor, în amorurile altora, şi cam prea trăgeau multişor la măsea din pricina acelei afurisite şi generoase arşiţe ce-ţi seca trupul de apă, îţi pompa de cincizeci de ori pe zi năduşeala, pe care uşoarele adieri de vînt — strecurate pe oriunde găseau loc de trecere — o zbiceau la subsuori, între spete, în jgheabul sînilor, la curmătura şalelor şi pe sub fustele destul de lărguţe.

În fine, cea mai straşnică vară a lui Dumnezeu ce se poate închipui ! O vreme în stare să te facă să crezi că raiul nu-i o minciună gogonată. O vreme

pe care ţi-ai dori s-o ai pereche după ce va fi sunat teribila goarnă a judecăţii de apoi.

Vai, însă ! oamenii de pe-acest pămînt ciudat mai sînt făcuţi, anapoda dulgheriţi ai zice, căpăţîni sucite, să dai cu ele de pereţi a deznădejde ! Cînd au de toate ca să fie fericiţi — soare, vin bun, femei bune să mai şi vîndă, cogeamite zile ca să se bucure de toate astea — trebuie să-şi strice viaţa cu prostii lumeşti. Nu le rezistă ! Taman ce făcură neghiobii de clochemerlini, în loc să stea liniştiţi la umbră, ca să isprăvească de golit poloboacele şi să lase spaţiu liber bunătăţii ce se cocea, adevărată minune de la Caana Galileii, pregătită pentru dînşii, Doamne atotputernic, pentru aceşti amorţiţi de trîndăvie, care n-aveau nevoie măcar să mişte un degeţel, o minune în stare să le umple doldora buzunarele de bani.

Peste tot sub bolta cerească se aşternea numai pace, pace fierbinte, îmbătătoare toropeală de pace, grele miraje de fericire, făgăduinţi de belşug, bucurie încă nedezghiocată. Nu rămînea decît a te lăsa să trăieşti în această pace nemeritată, în acest leagăn de pace. Îţi vine a crede că prea era simplu pentru nişte oameni şi că tare-i mînca să născocească o prostie cu moţ.

În inima păcii acesteia şopotea urinarul, pe care duhul lor răuvoitor avea să-l prefacă în motiv de război civil. Cele două clanuri erau la cuţite, iar blîndul preot Ponosse, băgat cu anasîna în conflict, făgăduise că va acţiona şi că va rosti din strană, la hramul sfîntului Roch, cuvinte de dojană la adresa partizanilor urinarului.

Dar să lăsăm asta. O să vorbim cînd va sosi momentul. Să urmărim pas cu pas mersul evenimentelor.

•

O întrebare ce se pune istoricului : trebuie să relateze cu expresiile întocmai discuţiile ce i-au ajuns la cunoştinţă, expresii pline de violenţă provocatoare, ce-au determinat faptele de care se ocupă aici, sau trebuie să îndulcească aceste expresii pornite din mînie ? Teamă mi-e ca în cazul de-al doilea să nu pară neclare acţiunile ce se vor perinda. Cuvintele dezlănţuie faptele : dacă doreşti să înfăţişezi faptele, se impune să redai fidel cuvintele ! Cititorul va ţine seama că ne aflăm în plin Beaujolais, ţara vinului bun, alunecînd uşor pe gît, însă diabolic pentru minte, care înviîvorează fulgerător limbuţia, dictează sudălmile şi ameninţările. Să nu se uite că Beaujolais-ul e aşezat în vecinătatea Bresse-ei, Bourgognei, Charollais-ului, Lyonnais-ului, toate ţinuturi mănoase, grase, vesele, ale căror abundenţe naturale au pătruns în limbajul

de fitece zi. Şi, de altfel, graiul vine de la glie, de unde toate se trag. Vocabularul clochemerlinilor are izul pămîntului de baştină, colorat şi reavăn, iată ce trebuie spus.

Cu această probă de vară e lesne de închipuit ce-a fost serbarea : benchetuială chiar din dimineaţa lui 15 august, cu o risipă de pui cinătuiţi în ajun, cu iepuri de casă ţinuţi patruzeci şi opt de ceasuri la baiţ, cu şoldani de cîmp găbjiţi fraudulos cu laţul, cu turte puse înainte cu o zi în forme şi coapte în cuptorul brutarului, cu raci de la eleşteiele din vale, melci, buturi de berbec, şunculiţe, cîrnaţi fripţi, budinci — în sfîrşit, atîtea lucruri bune, că femeile de prin case trebuiau să facă cu rîndul la soba de gătit. Între vecini nu se vorbea decît despre mîncare.

În seara de 15, stomacurile, îndopate peste capacitatea lor obişnuită, erau ca baloanele. Se lăsaseră totuşi bucatele cele mai faine pentru a doua zi, căci clochemerlinii nu sînt oameni să dea îndărăt înaintea a două zile consecutive de praznice. Noaptea fu luminaţie de retragere cu torţe. Balul s-a orînduit în mijlocul pieţei, unde stăteau gata pregătite estrada lăutarilor şi „fîntîna cu vin".

Această „fîntînă cu vin" e o datină a Clochemerle-ului. Li se dă cep poloboacelor instalate sub cerul liber şi toată lumea are dreptul să bea la discreţie, cît ţine serbarea. O mînă de voluntari îşi iau sarcina să ude cît mai des butoaiele învelite în paie, pentru ca vinul să se păstreze rece. Alături de fîntînă se pun table mari de gresie, pe care un juriu special scrie numele cetăţenilor dornici să concureze pentru titlul de „Prim-Biberon", decernat în fiece an aceluia care a „supt" mai mult decît toţi ceilalţi competitori. Juriul marchează cu scrupulozitate punctele, căci titlul e foarte jinduit. Cel mai faimos „Prim-Biberon" pe care l-a cunoscut Clochemerle-ul a fost un anume Pistachet, care la o serbare a băut în patru zile trei sute douăzeci şi unu de pahare de vin. Isprava datează din 1887, şi acest record e considerat de tehnicieni ca imbatabil. De altminteri, în momentul cînd Pistachet l-a stabilit, la vîrsta de treizeci de ani, era în culmea capacităţii sale şi, cu toate că a păstrat titlul mai bine de zece ani, a început după aceea să decadă. A murit pe la patruzeci şi patru de ani de ciroză, ajunsă în aşa hal încît ficatul lui, devenit numai abces, i-a plesnit în abdomen. Numele lui însă e nepieritor.

În 1923 titlul de „Prim-Biberon" aparţinea de trei ani postaşului Blazot. Bine antrenat, el mergea pînă la şaizeci de pahare pe zi, şi iată că venise sorocul să-şi apere reputaţia. În viaţa curentă consumaţia lui nu depăşea

treizeci de pahare. Era şi el pe drumul bun al cirozei şi începea să se moaie. François Toumignon visa să-i răpească titlul.

Deci o parte din noapte s-a băut şi s-a dansat. S-a băut cum se ştie bea la Clochemerle, adicătelea vîrtos. S-a dansat cum se dansează în toate satele franceze, adicătelea strengăreşte, strîngînd tare în braţe, fără prea multă grijă pentru cadenţă şi fără fasoneli inutile, cumetre cumsecade şi fete voinice, care nu poartă sutiene ca la oraş cu nimica în ele şi nici nu au acea stranie siluetă de scîndură — sfidare adusă naturii — care fac desigur atît de triste nopţile orăşenilor cu neveste la modă.

De altminteri, plăcerile cele mai acătării ale acestei nopţi dansante se gustau dincolo de zona luminoasă a lampioanelor. Multe umbre puteau fi văzute mergînd perechi-perechi departe de marginea tîrgului şi strecurîndu-se în vii. Întunecoasele afundişuri ale boschetelor erau şi ele populate. Anevoie de afirmat că atîtea umbre împerecheate, de-o absolută discreţie, reprezentau soţi şi soţii, însă toată lumea era dispusă s-o creadă, deşi un lucru putea da de bănuit : între aceste umbre nu surprindeai nici discuţii, nici acel schimb de cuvinte dulci-acrişoare, pe care nişte fiinţe convieţuind de mult timp împreună nu contenesc să şi le arunce în faţă. E de presupus că această excepţională rezervă era efectul temperaturii clemente şi al vinului bun. Căci ar fi imoral să se atribuie armonia cine ştie căror scandaloase compromisuri cu buna-cuviinţă. Cel mult s-ar fi putut săvîrşi oarecari erori, deoarece unii clochemerlini, niţel cam galanţi cu „jumătatea" vecinului, nu se mai gîndeau să se ocupe de-a lor, care nu putea sta proţăpită în mijlocul serbării cu braţele bălăbănite, ca una care nu mai merită osteneala. Din fericire, clochemerlinii despărţiţi de nevastă se ocupau de cea a altora, cu rezultatul unui aranjament în doi, cam fantezist poate, dar care nu lăsa nimic de dorit sub raportul simetriei. Lucrurile astea între clochemerlini nu aveau consecinţe. E de amintit că starea sanitară a tîrgului era excelentă, cu excepţia recidivelor lui Girodot. Dar notarul nu se amesteca niciodată cu mulţimea şi nu făcea în văzul lumii „danii secrete".

Drept vorbind, aceste mici abateri aveau motive ce le făceau scuzabile. Trăind foarte aproape unul de altul, soţii sfîrşesc prin a se cunoaşte prea bine şi, cu cît se cunosc mai intim, mai puţin rămîne nedezvăluit, mai puţin găseşte a fi satisfăcută nevoia de ideal. Această nevoie de ideal cată a fi plasată aiurea. Bărbaţii o proiectează pe nevasta vecinului, căreia îi descoperă un nu ştiu ce, inexistent la femeia lor. Mai lucrînd şi imaginaţia, li-e capul

plin de muierea vecinului ; asta îi pune în stări imposibile, uneori să se îmbolnăvească, nu alta, în aşa hal li-e mintea de răvăşită. Fireşte, în cazul cînd li s-ar dărui nevasta vecinului în schimbul celeia a lor, curînd s-ar întîmpla aidoma ca şi cu legitima cea de mai de mult, şi dumnealor ar începe din nou să privească pe furiş peste zăplaz. La fel şi femeile : rîvnesc la bărbatul vecinei, pentru că bărbatul acela se uită mai stăruitor la ele decît soţii, care nu se mai uită de loc, ceea ce e de înţeles. Ele nu pot să priceapă că bărbatul lor a încetat să le mai privească fiindcă le cunosc în toate colţurile şi colţişoarele şi că celălalt, care le tulbură cu gentilele sale maniere, o să se lase păgubaş de îndată ce-şi va fi băgat nasul prin toate părţile. Aceste nestatornicii sînt în firea omului, din nefericire, şi asta complică lucrurile, şi oamenii nu sînt niciodată mulţumiţi.

Aşa bunăoară, în fiece an serbarea oferea un prilej de materializare a iluziilor care luni de zile sîcîiseră minţile. Scăpaţi din căminurile lor conjugale, amestecaţi toşcă unii cu ceilalţi, oamenii profitau, ştiind că libertăţile vor fi de scurtă durată. Aceste mici desfrîuri aveau şi ceva bun, căci puteau fi considerate ca o supapă de evadare a prisosului de dezamăgiri, care riscau să otrăvească unele suflete. Precizăm, de altfel, că mofluzii nu alcătuiau majoritatea. La Clochemerle cea mai mare parte a bărbaţilor se împăcau cu femeile lor şi cea mai mare parte a femeilor cu bărbaţii lor. Asta nu se cheamă că se mergea pînă la adoraţie, dar în cele mai multe căsnicii bărbaţii şi femeile se suportau destul de bine. Ceea ce-i de-ajuns de frumos.

Aşadar, noaptea aceea de 15 spre 16 august s-a scurs în desfătări, ca şi în anii precedenţi, pînă pe la trei dimineaţa, cînd cetăţenii au găsit că e momentul s-o ia din loc. În piaţă n-au mai rămas decît cerbicoşii, toţi „biberoni" patentaţi, care împinseseră destul de departe libaţiunile, ceea ce dădea o ciudată rezonanţă emisiunilor vocale în faptul zorilor. Această cacofonie era atît de neplăcută încît păsărelele indignate îşi mutaseră graţioasele lor coruri prin satele vecine, lăsînd Clochemerle-ul vuirii sale beţivăneşti.

•

În ziua de 16 august, la ceasul zece, clopotele vestiră liturghia cea mare. Toate femeile din Clochemerle o luară spre biserică, gătite digranda, atît din cucernică deprindere, cît şi pentru a face paradă cu toaletele ce le şedeau deosebit de bine şi care fuseseră aranjate în secret, ca să impresioneze puternic opinia publică în ziua cînd pomenitele toalete vor apărea pe trupurile de

invidiat ale acestor doamne. Vedeai numai rochii roz, azurii, verde-deschis, lămîi, tango [1], scurte şi lipite pe şolduri, cum se purtau pe-atunci, care lăsau să se vadă picioarele solide ale acestor vajnice gospodine. Cînd vreuna din ele se apleca pentru a-şi înnoda ciuboţelele sau ca să înbumbe pantalonaşii puştiului, surprindeai deasupra ciorapilor sclipirea unei frumoase coapse albe şi pline (aveai cu ce te desfăta la domiciliu !), priveliştе ce prezenta multă atracţie pentru clochemerlinii înţesaţi pe uliţa mare, unde nimic nu le scăpa din defilarea aceasta, care oferea un tablou comparativ exact al plăcerilor conjugale respective.

La hanul Torbayon, unde stăteai ca într-o lojă de rangul întîi, o mare afluenţă de bărbaţi, cam înfierbîntaţi la cap de excesul de băuturi variate, se îmboldeau gălăgioşi cu măscări grozav de piperate şi cu lăudăroşenii. Printre ei strălucea cu deosebire François Toumignon. Avînd la răboj patruzeci şi trei de pahare de vin băute din ajun şi pînă în momentul de faţă, se cheamă că nu mai era decît la şapte duşti de Blazot, care înghiţise uşor cincizeci. Nu se îndoia, zicea, că de astă dată va cîştiga titlul de „Prim-Biberon". Siguranţă provenită, fără doar şi poate, din starea de beţie în care se afla.

Pe la zece şi jumătate vorbăria cîrmi spre urinar şi curînd spiritele se învîlvorară.

— S-ar părea, strecură Torbayon, că Ponosse o să trebuie să zică contra în predica sa.

— Nici o grijă, n-o să zică nimic, afirma Benoit Ploquin, ins sceptic din fire.

— A zis c-o să zică şi s-a rezis mai departe, iată tot ce pot zice, insistă Torbayon. Aşa cum îl înşurubează Putet, mai că m-ar mira să nu zică...

— Da' pe Courtebichoaia, care şi ea îl împinge, unde-o pui ?

— Şi pe Girodot, gata oricînd să-şi bage coada cînd e vorba de pîră ?

— Asta înseamnă că, la urma urmei, s-ar putea ca să spună...

— Eu mă dau cu ideea că nu e exclus, da, da...

— E o bucăţică de vreme de cînd o coc...

— Tot ţinînd-o mereu contra, o să-i facă, în cele din urmă, pe ăia de la primărie să dărîme urinarul. O să vedeţi dacă n-o fi aşa !

La aceste cuvinte, gînduri furioase începură să se zbată în tidva înnegurată a lui François Toumignon. Tot ce se referea la urinar îl scotea din sărite, de cînd cu sfada avută cu Justine Putet. Se ridică de pe scaun şi rosti înaintea

[1] Un portocaliu-roşcat.

acestei adunări de clochemerlini cumpăniţi nişte cuvinte care-l angajau foarte grav :

— Putet, Courtebichoaia, Girodot, Ponosse — auziţi ? mă spurc pe ei ! Întîi şi-ntîi, urinarul e lipit de zidul meu. Nu dau voie să fie dărîmat ! Interzic să fie dărîmat ! Scurt pe doi, interzic !

Cuvinte pline de exagerare şi considerate tocmai aşa de oamenii care aveau mintea la locul ei. Ăi cu scaun la cap rînjiră :

— Nu poţi tu să-i împiedici, sărmane François !

— Zici că nu pot, măi, Arthur ? De ce vorbeşti fără să ştii ? Şi eu îţi răspund că da, am să-i împiedic.

— Tu nu eşti în toate minţile, François, ca să bălăcăreşti aşa. E chestie de chibzuială aici, înţelege. Dacă părintele Ponosse se apucă şi-i zice alea în biserică, de la amvon, tocmai în mijlocul unei slujbe mari, la o sărbătoare ca cea de azi, să vezi ce ţi le mai întoarce pe muieri, şi pas de mai fă ceva.

Vorbele astea, rostite calm, sfîrşiră prin a-l irita pe Toumignon, care se porni să răcnească :

— Cum adicătelea, tu crezi că nu pot face ceva ? Eşti aşa de sigur că nu pot face ceva ? Eu nu-s nici ciung, nici papă-lapte, cum îs unii... Pot oricînd să-i astup fleoanca lui Ponosse !

Un val de milă îi făcu pe ascultătorii serioşi să ridice din umeri. O voce emise o povaţă :

— Ai face bine, François, să te duci să-ţi chifteşti băutura. Eşti beat-criţă.

— Cine-i încornoratul care îndrăzneşte să spună că-s beat ? N-are curaj să se arate ? Bine face ! I-aş astupa şi lui fleoanca, ca lui Ponosse !

— Zici că ai să-i astupi fleoanca lui Ponosse ? Şi unde, mă rog, ai să i-o astupi ?

— Chiar în biserică i-o astup, vascrisu şi dumnezeii !

Aici soţul Judithei obţinu cîteva momente de consideraţie. Se făcu o linişte adîncă. Tari vorbele ieşite din gura lui Toumignon ! Hm, tari de tot, şi rostirea lor zămislea o speranţă căpie, dar irezistibilă : dacă o fi să se întîmple ceva colosal ?... Da, mai ştii... Te pomeneşti că... Desigur, nimeni nu lua în serios lăudăroşiile crîşmarului ; ele ofereau însă un aliment acelei tînjiri ce dormitează veşnic în inima oamenilor şi care-i zgîndăre să dorească evenimente scandaloase, cu condiţia ca numai alţii să sufere de pe urma lor. În sfîrşit, aşa se prezentau lucrurile, nesigure, subordonate fără îndoială vorbelor care aveau să urmeze. Toumignon stătea în picioare, mîndru, umflat ca un burduf de efectul produs, de tăcerea hipnotică — opera lui — transportat

de sentimentul că domină asistența, gata la orice pentru a-și păstra prestigiul trecător, dar și gata de-a se reașeza pe scaun, de-a sta cuminte, de-a se mulțumi cu acest triumf ușor, dacă cei de față catadicsesc să i-l recunoască. Fu una din acele clipe de șovăială care hotărăsc destinele.

Marea speranță aproape că era pe dric, trebuiau să renunțe la ea. Din nenorocire, în adunarea aceasta se afla o caiafă, Jules Laroudelle, unul din acei indivizi cu față verde, trăsături chinuite, brăzdate, gura scălîmbă și șerpească, care sînt mari meșteri în arta de-a împinge oamenii la aman, zădărindu-le vanitatea, cu aerul că se adresează părinteşte raţiunii lor și că voiesc să-i oprească de la vreo năzbîtie. Debitul vocii sale subțiri și viclene picură deodată oțet pe amorul propriu exasperat al lui Toumignon :

— Îi tot dai cu gura, François... Vorbești și tot vorbești într-aiurea, da' degeaba, nici o scofală. Faci pe grozavu' și asta-i tot. Cît privește chestia cu a închide botul cuiva, ar fi mai bine să-l închizi pe-al tău.

— Nici o scofală, zici ?

— Te faci de rîs, François... Te fandosești cu gura, dar de la distanță. Cînd însă e să le spui verde de la obraz oamenilor în chestie, apoi taci ca toți ceilalți ! Ponosse poate să spuie tot ce-i place în biserica lui, fără teama c-o să-l deranjezi.

— Crezi adicătelea că mi-e frică de Ponosse ?

— Ehei, o să te și pună să bei apă din cristelniță, sărmane François !... Și cînd o să-ți sune și ție ceasul să te întinzi în lădoiul de brad, ai să chemi să vină Ponosse cu grijaniile lui. Decît să aiurezi așa, mai bine te-ai duce să te culci. Și unde mai pui că, dacă te vede Judith ieșind de aici în halul ăsta, n-o să fie moale pentru tine, mă François.

Bine chitită manevra. Asupra unui vanitos, asemenea domolitoare cuvinte au un efect deplorabil. François Toumignon înșfăcă un clondir și-l izbi cu-atîta violență pe masă încît paharele săriră în sus.

— Parastasu' și cădelnița ! strigă el. Pui rămășag că mă duc pușcă la biserică ?

— Mi-e milă de tine, mă François ! răspunse cu o prefăcută îndoială aţîțătorul. Ascultă-mi sfatul : du-te de te culcă !

Era o nouă sfidare adusă onoarei sensibile a unui beţiv. Toumignon mai izbi o dată cu sticla în masă. Îi sări pîrțagul :

— Pui rămășag că mă duc să i-o spun în față lui Ponosse ?

— Ce să-i spui ?

— Că mă spurc pe el !

O tăcere dispreţuitoare fu singurul răspuns al lui Jules Laroudelle ; însoţit totuşi de-un zîmbet trist şi de-o clipire din ochi, înadins subliniată, prin care acest periculos sforar lua ca martori pe cinstiţii gospodari din jur, faţă de excesele delirante ale unui smintit. Mimica aceasta insultătoare îl scoase de-a binelea din ţîţîni pe François Toumignon.

— Biseri-cru-cristelniţa şi toţi sfinţii ! răcni el. Vorbiţi cu mine cum aţi vorbi cu o stîrpitură ? Cică n-o să mă duc, auzi ce îndrăzneşte să zică ploşniţa asta ! O să vedeţi voi dacă nu mă duc ! O să vedeţi voi dacă mi-e frică să mă răstesc la Ponosse ! Tocmai nişte jugăniţi ca voi, nişte balegi să mă înfrunte că nu mă duc ? Ei na, că m-am şi dus la biserică ! M-am şi dus să-i spun părerea mea şoarecelui de colivă ! Nu veniţi şi voi, hei ?

S-au dus toţi în păr : Arthur Torbayon, Jules Laroudelle, Benoit Ploquin, Philibert Daubard, Delphin Lagache, Honoré Brodequin, Tonin Mâchavoine, Reboulade, Poipanel şi alţii, să tot fi fost vreo douăzeci.

X • IZBUCNEŞTE SCANDALUL

Îmbrăcat numai cu stiharul alb peste sutană, părintele Ponosse îşi scosese patrafirul, urcînd cu pas greoi şi destul de anevoios treptele amvonului. Începu prin a glăsui :

— Fraţilor, să ne rugăm !

Plasase în fruntea predicii rugăciunile pentru răposaţi şi pentru binevoitorii parohiei, ceea ce-i îngădui să mai răsufle în răstimpuri. S-au rugat mai cu deosebire ca în alte dăţi, pentru toţi clochemerlinii decedaţi de la faimoasa molimă din 1431 încoace. După terminarea rugăciunilor, Ponosse citi încunoştinţările din decursul săptămînii şi anunţurile de căsătorie. Sfîrşind, citi evanghelia de duminică, ce avea să-i servească drept temă pentru predica sa, căci pregătise pentru ziua aceea o predică specială, menită să impresioneze puternic sufletele şi care-i dădea destulă nelinişte. Aşadar, citi :

— *În vremea de atunci, Isus apropiindu-se de Ierusalim şi văzînd el oraşul, plînse asupra lui, zicînd : „Vai, încaltea dacă în ziua aceasta ce-ţi mai este dăruită ai şti ce-i în stare să-ţi aducă ţie pacea ! Dar toate astea sînt tăinuite acuma ochilor tăi...“*

Pe urmă, reculegîndu-se, preotul Ponosse croi un mare semn al crucii, cu o maiestate lentă, în care chibzuia să puie o solemnitate excepţională şi grea de ameninţări, dat fiind că se angajase într-o misiune tare neplăcută. Neplăcere de care era atît de covîrşit încît strania maiestate din gestul crucii, pe care-l credea impunător, îi dădea aerul de-a fi cam bolnav sau puţintel vinovat. Porni predica, cu anevoinţă, precum urmează :

— Aţi auzit, scumpii mei fraţi, ce-a spus Isus la vederea Ierusalimului : *„Vai, încaltea dacă în ziua aceasta ce-ţi mai este dăruită ai şti ce-i în stare să-ţi aducă ţie pacea !“* Scumpii mei fraţi, să ne cufundăm în noi înşine şi să

meditäm. Oare Isus, cutreierînd astăzi mănosul nostru Beaujolais şi descoperind de pe-un vîrf de munte minunatul nostru orăşel Clochemerle, oare Isus n-ar avea prilejul de-a rosti cuvintele pe care i le-a smuls odinioară vederea Ierusalimului dezbinat ? Au avem noi pacea, scumpii mei fraţi, adică milostenia, dragostea de aproapele nostru, pe care fiul Domnului a dus-o atît de departe, pînă la a muri pentru noi pe cruce ? Desigur că Dumnezeu, în nemărginita sa îndurare, nu ne cere jertfe peste bicisnicile noastre puteri. El ne-a dăruit favoarea de-a ne naşte într-o vreme în care mucenicia nu mai e trebuitoare pentru a-ţi adeveri credinţa. Un motiv mai mult, scumpii mei fraţi, deoarece meritul actului de credinţă ne este astfel uşurat...

De prisos de consemnat în întregime felul cum părintele Ponosse şi-a dezvoltat predica. Ea n-a fost strălucită. Ba în cele douăzeci de minute bunicéle vrednicul preot a cam bătut apa în piuă. Nu prea avea obişnuinţa unor asemenea îndeletniciri. În urmă cu treizeci de ani, el compusese, cu ajutorul amicului său, preotul Jouffe, vreo cincizeci de predici, suficiente ca să aprovizioneze în toate împrejurările un apostolat ce se desfăşoară lin. De atunci preotul din Clochemerle s-a ţinut de acest pios repertoriu, ce dădea cu prisosinţă satisfacţie nevoilor spirituale ale localnicilor, pe care o dialectică prea variată i-ar fi nedumerit desigur. Şi iată că deodată, în 1923, părintele Ponosse trebuia să recurgă la improvizaţie, pentru a strecura în predica sa oarecari aluzii la fatalul urinar. Aceste aluzii picate de la înălţimea amvonului, taman la sărbătoarea clochemerlină, ar regrupa din nou în jurul bisericii forţele creştine şi ar arunca, prin efectul surprizei, confuzia în tabăra ailaltă, alcătuită din moderaţi, nepracticanţi şi lăudăroşi, dar, în definitiv, din prea puţini atei sadea.

De două ori părintele Ponosse a scos discret ceasornicul. Elocinţa sa orbecăia din ce în ce mai mult în labirintul frazelor, din care nu mai găsea ieşirea. Nevoită era biata elocinţă să se întoarcă îndărăt, însoţită de hm !-uri, he-he-uri !..., de-o sumedenie de „preascumpii mei fraţi", care luau timp. Trebuia terminat odată. Preotul implora în gînd : „Doamne, dă-mi curaj, inspiră-mă !" Luîndu-şi inima în dinţi, se năpusti :

— Şi Isus grăi, gonind pe cei care împînzeau păcătos templul : „*Casa mea e o casă de rugăciune, dar voi aţi prefăcut-o într-o hrubă de tîlhari*". Ei bine, scumpii mei fraţi, vom lua ca model dîrzenia lui Isus. La fel şi noi, creştinii din Clochemerle, vom şti, dacă va trebui, să-i gonim pe cei care au instalat necurăţenia în vecinătatea scumpei noastre biserici ! Asupra pietrei, asupra

gresiei infame, pîngăritoare, îndrepta-vom tîrnăcopul izbăvirii. Fraţii mei, scumpii mei fraţi, vom dărîma !

O liniştе impresionantă urmă acestei declaraţiuni, atît de nepotrivită în gura preotului din Clochemerle. Şi iată că în liniştea ce domnea răsună, venind din fundul sălii, un glas dogit de băutură :

— Hă ! Hă ! Vino de-o dărîmă, dacă-ţi dă mîna ! N-ai să ştii cum s-o tuleşti mai iute ! Dumnezeul sfinţiei-tale nu opreşte pe nimeni să se p... !

François Toumignon şi-a ţinut prinsoarea.

•

Nici nu s-a stins ecoul acestor cuvinte, care au provocat uluire, că Nicolas, guardul bisericii [1], se şi apropie cu paşi mari de locul cu bucluc. Ca niciodată i s-a văzut o repeziciune în mişcări, nepotrivită cu pompa rituală a unui mers de guard. Ştiţi, mersul acela care îndeobşte e punctat ritmic de ciocănitul discret, dar ferm, al halebardei în lespedea podelei, toc-toc-toc, zgomot liniştitor, garantînd credincioşilor posibilitatea de-a se ruga în pace sub ocrotirea unei forţe vigilente, o forţă cu mustăţi mîndre, sprijinită pe două gaibarace tot atît de zdravene ca stîlpii de pod şi înzestrate cu nişte pulpoaie muşchiuloase, frumos bombate, care n-ar fi fost nelalocul lor nici în naosul unei catedrale de arhiepiscopie.

Ajuns în faţa lui François Toumignon, Nicolas îi adresă cîteva cuvinte severe, totuşi nu dezbrăcate de niţică bonomie, deşi ofensa adusă bisericii era mare şi de-o asemenea natură cum neam din neamul guarzilor clochemerlini n-au pomenit vreodată. Tocmai enormitatea incidentului făcea să-l lipsească pe Nicolas de elementele de apreciere. E de amintit că ceea ce-l determinase cîndva pe Nicolas să jinduiască postul onorific de guard bisericesc n-a fost atît gustul de autoritate, imitaţie a celeia deţinută de jandarmerie, ci sentimentul despre persoana sa, considerată a fi o desăvîrşită realizare trupească, pe care o datora misterioasei operaţiuni a naturii asupra mădularelor sale inferioare. Avea un picior frumos, coapsa binişor alungită, cărnoasă, tare, şi de-o pură convexitate în ceea ce priveşte curba exterioară, deci cu deosebire indicată pentru a fi mulată de pantalonul scurt şi strîmt, stacojiu. Această impecabilă piesă atrăgea toate privirile. Cît priveşte pulpele lui Nicolas, apoi ele erau mult mai falnice decît acelea ale unui Claudius Bro-

[1] Poartă un costum de operetă : jachetă de valet cu găetane, pantaloni roşii, scurţi pînă la genunchi, ciorapi albi, pantofi cu paftale, bicorn, şi ţine o halebardă într-o mînă şi un toiag lung în cealaltă.

dequin, bunăoară, şi nu datorau nimic vreunei intervenţii artificiale. Ceea ce divulga ciorapul lui alb, bine întins, nu erau decît vînji sadea, admirabilii gemeni împreunaţi precum capete de bou în jug, furnizînd pasului, fiecărei călcături, un maiestuos efort, care le deplasa şi le dilata volumele. De la îmbucătura vintrelor şi pînă jos, la degetul gros al labei, Nicolas putea înfrunta comparaţia cu statuia lui Hercule din Palatul Farnese. Atît de frumoase daruri îl îndemnau mai firesc la efecte de picior decît la îndeletniciri jandarmereşti. Iată de ce, surprins de noutatea delictului în materie de profanare, n-a găsit să spună făptaşului decît cuvintele următoare :

— Mucles, François, şi şterge-o repede de-aici !

Cuvinte moderate, trebuie să recunoaştem, cuvinte aşezate, indulgente, cărora François Toumignon le-ar fi cedat, fără îndoială, dacă nu se brodea după o noapte de petrecere şi dacă n-ar fi băut o imprudentă cantitate din cel mai bun vin al Clochemerle-ului. Circumstanţă agravantă : lîngă cristelniţă stăteau martorii lui : Torbayon, Laroudelle, Poipanel şi ceilalţi, atenţi nevoie mare şi zeflemisind pe înfundate. Ciraci în principiu ai lui Toumignon, nu credeau că omul lor, potaie împopoţonată, neînvăţat să poarte guler scrobit, cravata pusă aiurea, o barbă de douăzeci şi patru de ore, neţesălat şi vădit încornorat, ceea ce amuza tîrgul, nu credeau, zic, că un astfel de om i-ar fi putut ţine piept serios masivului Nicolas, găligan în deplinătatea prestigiului său de guard în uniformă de mare ţinută, închingat cu o panglică diagonală de mătase, bicorn cu pene, tesac la şold şi ţinînd în mînă halebarda cu ciucuri şi cu lunga ei coadă dichisită toată cu ţinte de alamă. Toumignon simţea scepticismul partizanilor săi, ceea ce marca un prim avantaj în favoarea guardului. Asta-l făcu să stea nemişcat locului, continuînd însă să rînjească cu îndărătnicie înspre părintele Ponosse, înmărmurit în amvon. Pierzîndu-şi un pic răbdarea, Nicolas reluă pe-un glas mai ridicat :

— François, nu face pe tîmpitul şi cară-te iute de-aici !

Era ameninţare în ton, şi la cuvintele guardului urmară zîmbete şovăielnice, deocamdată indicînd la spectatori intenţia de-a se alătura de partea celui mai tare. Aceste zîmbete în doi peri îi sporiră lui Toumignon exasperarea, provocată şi de sentimentul slăbiciunii sale în faţa blocului calm şi scînteietor care era Nicolas. Răspunse :

— Nu eşti tu ăla care să mă scoată de-aici, brezaio !

S-ar putea presupune că Toumignon, cu cuvintele acestea, chitea să-şi acopere retragerea, concretizînd-o imediat într-o ieşire onorabilă. Ei da, atari cuvinte sînt dintre acelea care dau voie unui om dotat cu mîndrie să-şi

salveze onoarea. În momentul acela, însă, se iscă un incident care sfîrşi prin a conturba toate spiritele. Din grupul evlavioaselor enoriaşe, şi al copilelor Maicii Preciste, strînse lîngă armonium, căzu o tavă pregătită pentru chetă, răspîndind pe jos cu mare vuiet o ploaie metalică de băncuţe, monete de argint puse acolo chiar de preotul Ponosse în persoană, care folosea acest şiretlic nevinovat pentru a-i îndemna la o mai largă filotimie pe păstoriţii săi, cam prea înclinaţi să chiulească la ofrande, dînd bănuţi de aramă. La gîndul că atîta bunătate de băncuţe de argint sînt risipite în toate ungherele bisericii, la îndemîna păcătoaselor cumetre, a căror cîrpănoşie întrecea cu vîrf şi îndesat evlavia lor, neprihănitele copile ale Maicii Preciste, pierzîndu-şi capul, se aplecară să le caute, într-o larmă asurzitoare de scaune urnite din loc, zvîrlindu-şi una celeilalte cifrele contabile ale unui recensămînt mereu, vai! deficitar. Dominînd acest tumult de argint, o voce ascuţită se auzi, hotărîtoare pentru scena ce va să vie:

— Înapoi, Satano!

Era glasul Justinei Putet (ca totdeauna prima în fruntea unei cruciade), intervenind să salveze nevolnicia părintelui Ponosse. Slab orator, acesta nu găsea ce să zică, de îndată ce împrejurări neprevăzute îl depărtau de predicile sale mălăieţe, în care nu era nevoie să se apeleze la inventivitate. Doborît de scandal, el implora cerul să-i procure o idee capabilă să restabilească ordinea şi să asigure izbînda credinţei. Din nefericire, nici un arhanghel nu-şi fîlfîia aripile la acea oră deasupra Clochemerle-ului, şi prin urmare preotul Ponosse nu avea nici un mijloc de-a scăpa din strînsoare, căci prea se obişnuise să se bizuie pe complezenţele divine ca să-i dezlege complicatele probleme pămînteşti.

Însă ţipătul Justinei Putet îi aminti guardului datoria. Păşind mai aproape de Toumignon, el îl apostrofă cu asprime, cu o vigoare vocală ale cărei sonorităţi au fost auzite de întreaga asistenţă:

— Îţi mai repet o dată să ieşi afară, François, că de nu te scot cu picioare-n dos!

Şi iată sosit momentul cînd pasiunile îşi dezlănţuie vijeliile în capetele întunecate, în aşa hal încît fiecare îşi uită de rost, de maiestatea locului, şi nu-şi mai măsoară glasul. Şi iată momentul cînd vorbele năvălesc dezmetic pe limbă, alandala, pentru a fi împroşcate diabolic, sub acţiunea cumplitelor forţe ale dezordinei lăuntrice. Să vedem cum stau lucrurile.

Nicolas şi Toumignon, însufleţiţi antagonist de zel religios şi de zel republican, vor ridica în asemenea grad tonul încît întreaga biserică va putea

urmări amănuntele gîlcevii, iar prin auditoriu, curînd, întreg orăşelul. Căci lupta se duce în faţa întregii suflări a Clochemerle-ului. Prea sînt angajate vanităţile, prea compromise principiile, pentru ca adversarii să mai poată da îndărăt. De o parte şi de cealaltă se vor arunca sudălmi, se vor aplica lovituri. Aceleaşi sudălmi, aceleaşi lovituri, aceleaşi metode vor fi puse în slujba cauzei bune, ca şi în a celei rele, cauze ce, de altminteri, nu se vor mai putea deosebi, într-atît de confuz fi-va vălmăşagul, într-atît egal de regretabile insultele. La ameninţarea jignitoare a guardului, Toumignon, întărindu-şi poziţia îndărătul unui meterez de scaune, ripostează :

— De ce nu vii să-mi dai picioare-n dos, puturosule ?

— N-ai să ai mult de aşteptat, sfrijitura naibii ! îl încredinţează Nicolas, scuturînd panaşe şi fireturi.

Tot ce atinge fizicul său ingrat îl turbează pe Toumignon. îi strigă lui Nicolas :

— Boşorogule !

Oricît de ţanţoş guard ai fi, în uniformă de mare ţinută, aflat deasupra insinuărilor, există cuvinte care-ţi rănesc dureros demnitatea de bărbat. Nicolas îşi pierde controlul de sine :

— Boşorog eşti tu, dihanie încornorată !

La această lovitură directă, Toumignon devine palid, face doi paşi înainte, înfigîndu-se agresiv în nasul guardului.

— Mai spune o dată, mă, linge-popă !

— Încornoratule, mai na o dată ! Şi dacă ţii, te pot informa şi cine ţi le garniseşte, neputinciosule !

— Nu oricine vrea poate să fie încornorat, mă umflatule, mă lingăule ! Nu cu şoriciul ei galben e în stare nevastă-ta să atragă muşterii ! I-ai dat şi tu destule tîrcoale Judithei !

— Îndrăzneşti să spui că eu i-am dat tîrcoale ?

— Da, porcule, i-ai dat ! Degeaba, că te-a pus pe goană, Judith. Cu mătura te-a pus pe goană, mă, manechin de biserică !

Nu-i greu de închipuit că nici o putere omenească nu-i mai poate opri pe cei doi oameni, a căror onoare e în mod public atinsă, acum cînd şi femeile sînt amestecate în conflict. S-a brodit ca doamna Nicolas să se afle în partea centrală a naosului. E o femeie ştearsă, pe care nici o altă femeie n-o consideră rivală, dar căreia pulpele lui Nicolas i-au creat în ascuns multe duşmance. Privirile o caută : adevărat că e galbenă ! Pe deasupra, cearta evocă făptura Judithei Toumignon, splendidă, cu eflorescenţa formelor ei

pline, mustoase, albe ca laptele, cu contururile ei plastice, cu magnificile rotunjimi ale pupei şi provei. Imaginea frumoasei Judith invadează sfîntul lăcaş, domneşte, oribilă încarnare a lubricităţii, viziune infernală zvîrcolindu-se în ruşinoasele plăceri ale iubirilor vinovate. Corul mironosiţelor se înfioară de groază şi dezgust. Din mijlocul acestui cîrd de abandonate se înalţă un plînset surd şi tărăgănat, asemănător bocetelor din săptămîna luminată. O jignită cade leşinată pe armoniu, care emite un zgomot ca de tunet îndepărtat, vestitor poate de pedepse cereşti. Preotul Ponosse e lac de năduşeală. Dezordinea a atins culmea. Strigătele continuă să răsune tot mai furioase, plesnind ca nişte bombe sub bolta joasă romană, ricoşînd şi lovind icoanele sfinţilor, înmărmuriţi de uluire.

— Boşorogule!

— Încornoratule!

Grozăvia devine totală, blasfematoare, satanică! Cine a făcut primul gest, cine a lovit întîi, nu se ştie. Dar Nicolas a ridicat halebarda ca un ciomag. Din toate puterile o repezi în ţeasta lui Toumignon. Halebarda era mai mult armă de teatru decît de luptă, şi din îndelunga şedere în dulapul sacristiei coada îi putrezise încetul cu încetul. Coada se rupse, şi bucata cea mai bună, aia care ţine ţăpuşa, căzu jos. Pe bucata cealaltă, rămasă în mîinile încleştate ale lui Nicolas, Toumignon se năpusti, o apucă şi el cu amîndouă mîinile şi, despărţit de guard prin această frîntură de băţ, îi repezi cu piciorul o serie de lovituri perfide, ţintind vintrele. Atins în atributele sale de slujbaş ecleziastic, în coapse şi în pantalonii săi stacojii, Nicolas, desfăşurînd o putere de sfarmă-piatră, nimicitoare, îl catapultă de-andaratelea pe Toumignon, care făcu mari ravagii într-un şir de strane. Simţind biruinţa apropiată, guardul se avîntă. În acel moment, un scaun ţinut de spetează e smucit şi rotit în aer ca pentru un elan teribil, ce trebuia să-şi termine forţa zdrobitoare într-o scăfîrlie — în scăfîrlia lui Nicolas, firește. Dar scaunul nu cade. În traiectoria lui a izbit cu violenţă un obstacol, frumoasa statuie de ghips vopsit a sfîntului Roch, patronul Clochemerle-ului, dăruit de doamna baroneasă Alphonsine de Courtebiche. Lovit în coastă, sfîntul Roch se clatină, şovăie pe buza soclului şi, în sfîrşit, cade într-un mod atît de nefericit în cristelniţa aşezată chiar dedesubt încît se ghilotinează de muchea tăioasă a vasului de piatră. Capul său nimbat se întîlneşte pe ciment cu halebarda lui Nicolas, de care-şi rupe nasul, ceea ce-l deposedează pe sfînt de orice aparenţă a unui personaj care se bucură de eternitatea preafericiţilor şi te ocroteşte de ciumă. O fierbere de nedescris urmează catastrofei.

Spiritele sînt atît de impresionate încît Poipanel, un păgîn notoriu, care nu pune niciodată piciorul în biserică, îi zice preotului cu compătimire :

— Părinte Ponosse, a mîncat papară sfîntul Roch !

— S-a lovit rău ? întreabă vocea acră a Justinei Putet.

— Cred şi eu că s-a belit urît, după o asemenea izbitură, răspunde Poipanel, cu seriozitatea omului totdeauna întristat cînd vede distrugîndu-se fără scop un lucru de preţ.

Un geamăt prelung de oroare porneşte din grupul consternat al evlavioaselor. Cu teamă, ele îşi fac cruce înaintea acestor preludii ale Apocalipsei, ce se perindă în fundul bisericii, unde trăsnesc acuma, fără încetare, blestemăţii ale Necuratului, împieliţat în persoana puhavă şi sulfuroasă a lui Toumignon, despre care se ştia că-i beţiv, încornorat, desfrînat, şi care se mai arată a fi pe deasupra un crîncen iconoclast, în stare să calce în picioare orice, să sfideze cer şi pămînt. Credincioasele, năpădite de-o sfîntă spaimă, aşteaptă cu sufletul la gură trosnetul suprem al aştrilor ciocnindu-se în tărie şi prăvălindu-se ploaie de cenuşă, ca pe-o altă Gomoră, peste Clochemerle, denunţat atenţiei puterilor răzbunătoare de modul deşănţat cu care Judith cea roşcovană îşi exploatează nurii, adevărată treucă pentru porci, unde Toumignon şi mulţi alţii au traficat cu demonii spurcaţi, care foiesc ca un ghem de vipere în măruntaiele păcătoasei. Momente de teroare nespusă, care fac pe evlavioase s-o ţină într-un behăit şi să strîngă cu înfrigurare la pieptul lor fără glorie iconiţe scorojite de sudoare ; momente care transformă pe copilele Maicii Preciste în plăpînde fecioare ce se cred asaltate de hoarde infernale, priapice, ale căror atingeri obscene şi fierbinţi parcă le simt pe carnea înfiorată a trupului lor neprihănit. Un formidabil suflu de sfîrşit de lume, cu duhniri de hoit şi de erotism, măturâ biserica din Clochemerle. Şi atunci, Justine Putet, cea cu inima tare şi răscolită de ură zămislită de dispreţurile masculine, dă măsura forţei sale, îndelung timp adunată într-un trup strict inviolabil, dar care doreşte totuşi ruguri de pasiune, unde să-şi consume tînjirile secrete, pe care stearpa ei conformaţie n-a împiedicat-o să le cultive. Sfrijita asta de culoarea gutuii bătrîne, sfrijita asta îngrozitor de păroasă, de posmăgită (aşa se face că pielea ei e numai cute şi creţuri în părţile unde, la alte femei, saţul o întinde, o netezeşte şi o catifelează), aşadar jigăritura asta se urcă pe-un scaun, în picioare. De la această înălţime, înflăcărata luptătoare, sfidîndu-l cu privirea pe incapabilul Ponosse, îi arată cu mîndrie calea ce are de urmat, cea a martiriului, şi în consecinţă intonează un extatic *Miserere*, ca să gonească Diavolul.

Vai, nimeni nu se ţine după ea ! Celelalte femei, molîi şi miorlăite, bune doar pentru cratiţă şi alăptat, mai mult sau mai puţin limfatice şi gîsculiţe, predestinate tuturor consimţirilor din tradiţie congenitală a femelei supuse, aşteaptă cu gura căscată, cu măduva sleită, cu crampe la lingurea şi cu picioarele de vată, aşteaptă, zic, ca bolta cerească să se prăvale în flăcări, sau ca arhanghelii nimicirii să vină fuga-fuguţa ca nişte pîlcuri de guarzi comunali.

Ăstimp, în fundul bisericii harţa e reluată cu o ardoare nouă. Greu de ştiut dacă guardul e pornit să-l răzbune pe sfîntul Roch, martirizat în efigie, sau ofensele aduse doamnei Nicolas şi preotului Ponosse. Nu-i exclus ca misiunile să se confunde în acest cap puţin subtil, care suportă mai bine penele de paradă decît ideile. Fapt e că Nicolas, un soi de bou orbit de furie, se repede la Toumignon, pitit după un stîlp, cu figura lui pîclisită şi verzuie de papugiu încolţit, care-i gata să înfigă adînc cuţitul. Labele late şi păroase ale lui Nicolas cad masiv asupra omuleţului, strîngîndu-l cu o putere de gorilă. Însă trupul pirpiriu al lui Toumignon găzduieşte o forţă furibundă puţin comună, inventivă în perfidii, ce înzeceşte eficacitatea armelor sale, unghiile, dinţii, coatele, genunchii. Fără speranţa de-a putea dovedi o huidumă blindată cu aurării şi cătărămi, Toumignon se înverşunează vicleneşte cu picioarele înspre părţile vulnerabile ale lui Nicolas. Pe urmă, profitînd de-o neatenţie a adversarului, îi rupe dintr-o fulgerătoare mişcare sfîrcul urechii stîngi. Sîngele intră în scenă. Văzînd, martorii socot că e timpul să intervină.

— Ho, nu cumva vreţi să vă bateţi ! spun bunii ipocriţi, bucuroşi în fundul inimii lor de această aventură de mare preţ pentru priveghiurile iernii şi trăncănelile crîşmii.

Ei înconjoară cu braţe împăciuitoare umerii beligeranţilor, dar sînt la rîndul lor tîrîţi într-un vîrtej de mădularele încordate, de trupuri bezmetice, aşa că mulţi din pacificatorii improvizaţi, descumpăniţi de îmbrînceli rotative, se prăvălesc peste stivele de scaune, punîndu-le într-o răsunătoare harababură. În stivele astea garnisite cu niscai cuie perfide se înţeapă urlînd de durere Jules Laroudelle, iar Benoit Ploquin îşi rupe pantalonii de duminică, proferînd un disperat „dumnezeii mă-si !"

Aşa de mare e în acest moment larma încît izbuteşte să-l scoată din starea semiletargică, în care-l afundă în permanenţă surzenia, pe Coiffenave, epitropul bisericii. Coiffenave stă de obicei într-o mică şi întunecoasă capelă

lăturalnică, unde, grație tenului său cenușiu, poate să spioneze neobservat lumea, pentru plăcerea lui secretă. Cu auzul miraculos înviat de-o zarvă prea nefirească în acest lăcaș de liniște și rugăciune, beteagul nostru nu-și crede urechilor, cărora de multă vreme nu le mai cere să-l cointereseze la agitația sterilă a oamenilor. Așadar, iată-l că se strecoară la marginea naosului, de unde aruncă o privire uluită asupra acestor spinări de credincioși. Aceștia stau cu dosul la altar și cu fața la ușă. O ia într-acolo, pășind mărunt în papucii lui fleșcăiți. Coiffenave pică în plină învălmășeală, și-atît de inoportun încît se alege cu cîteva degete de la picioare zdrobite de greii pantofi cu paftale ai lui Nicolas. Durerea îl face să aibă sentimentul unui pericol neobișnuit, imediat, ce amenință grav interesele religiei din care el trage mici gheliruri. Simte că trebuie făcut ceva, născocit ceva... În creierul acestui izolat în surzenie numai un gînd domină: clopotul său, orgoliul sau iubirea sa, singura al cărei glas îl aude distinct. Fără să mai stea mult în cumpănă, face o săritură în aer pînă la funia cea groasă, se atîrnă de ea cu o energie sălbatică, ce imprimă bătrînului clopot al mănăstirii de odinioară, „clopotului cu mierle" din evul mediu, un astfel de bălăngănit încît Coiffenave se pomenește ridicat la înălțimi impresionante. Văzîndu-l prin pervazul ușii deschise cum sare în văzduhul albastru, ai iluzia că un preafericit locuitor al cerului, poznaș și fără ocupație, ca să se distreze acolo sus, ține agățat de capătul unui elastic un drăcușor hîd, rînjit, remarcabil prin cantitatea peticilor de pe fundul pantalonului drapat pe-un șezut ascuțit. Coiffenave dă drumul unui formidabil dangăt de alarmă, că trosnesc căpriorii clopotniței.

•

Clopotul de alarmă al Clochemerle-ului n-a sunat din 1914. E de închipuit efectul pe care-l produc aceste dangăte „de dandana" într-o frumoasă dimineață de sărbătoare, atît de însorită încît ferestrele sînt larg deschise pretutindeni. Într-o clipă, toată suflarea tîrgului neaflătoare la slujba religioasă dă fuga în ulița mare. Cei mai îndărătnici „sugativi" își lasă litruța neisprăvită. Chiar Tafardel, el însuși, se smulge din hîrtiile cu care se desfată, își ia repede panamaua și coboară precipitat din înălțimile primăriei, ștergîndu-și lentilele ochelarilor și repetînd pînă la saturație: *Rerum cognoscere causas*" [1]. Căci s-a aprovizionat din lecturile sale ocazionale cu un

[1] A cunoaște cauza lucrurilor (în limba latină).

stoc de maxime latineşti, consemnate într-un carnet, ceea ce-l situează deasupra ignoranţilor de duzină.

Într-o clipă, o mulţime considerabilă e adunată înaintea bisericii. Şi asta pentru a vedea ţîşnind prin uşă, încleştaţi într-un pugilat disperat şi tîrînd după ei ciorchinele pacificatorilor, pe combatanţii noştri, guardul Nicolas şi François Toumignon, abia trăgîndu-şi sufletul, plini de sînge, amîndoi într-un hal fără de hal. Sînt, în sfîrşit, despărţiţi, dar ei tot mai schimbă ultime înjurături, alte desfideri, cu promisiunea de-a se întîlni din nou, ca să-şi spintece bojocii, de astă dată fără cruţare, şi fiecare felicitîndu-se că l-a caftit măr pe celălalt.

Pe urmă îşi face apariţia, cu ochii în jos, cîrdul evlavioaselor, patetice şi mute, devenite preţioase ca nişte vase sfinte, din pricina secretelor scandaloase pe care le deţin. Se vor răspîndi discret printre grupurile de-afară, depunînd pretutindeni sămînţa fecundă a clevetirii, care va da nemaipomenitului eveniment proporţii legendare şi va pregăti şiruri întregi de certuri şi defăimări insolubile. Abandonatele au acum un fericit prilej de a-şi da o importanţă care le va răzbuna de toate afronturile masculine, un fericit prilej de-a sfărîma, prin Toumignon, tronul Judithei, ale cărei triumfuri carnale le-au făcut să îndure un lung şi imoral martiraj. Prilejul acesta femeile evlavioase nu vor lăsa să le scape, chiar cu riscul unui război civil. Şi n-au neglijat nimic aceste persoane caritabile, al căror trup e un zid de apărare a moralei obşteşti, zid pe care nici un clochemerlin nu se gîndeşte să-l asedieze ca să împiedice războiul. Dar în primele clipe, cînd versiunile diferă încă, ele se feresc să precizeze, mulţumindu-se deocamdată cu prezicerea că ofensa adusă sfîntului Roch va readuce cu siguranţă ciuma la Clochemerle. Sau cel puţin filoxera, care-i ciuma podgoriilor.

Ultimul care părăseşte biserica, precum un căpitan vaporul în primejdie, este preotul Ponosse, cu bereta pleoştită pe ureche şi pieptăraşul în dezordine, escortat îndeaproape de Justine Putet, care ţine în braţe căpăţîna mutilată a sfîntului Roch, asemenea acelor femei curajoase ce se duceau odinioară la locul unde se făceau decapitările, pentru a lua capul amantului executat. În faţa rămăşiţelor sfîntului, umflate de apa din cristelniţă ca un cadavru înecat, ea strigă răzbunare. Transfigurată, o nouă Jeanne Hachette [1],

[1] Jeanne Laisné, poreclită Hachette, eroină franceză, născută la Beauvais în 1454. Beauvais-ul fiind asediat în 1472 de Carol Temerarul, ducele Burgundiei, Jeanne Laisné participă la lupte alături de bărbaţi şi, apucînd o toporişte, răsturnă dintr-o singură lovitură portdrapelul burgund. De-aci i se trage şi porecla (*hachette* în limba franceză însemnînd *toporişte*).

gata pregătită pentru misiunea sublimă a unei Charlotte Corday[1], pentru întîia oară în viaţa ei bătrîna domnişoară simte prin mădularele uscate, niciodată alintate, şi prin corsajul ursit singurătăţii amare străbătînd-o fiori adînci. Aşa că, ţinîndu-se scai de preotul Ponosse, ea se încăinează a-i oţeli caracterul, a-i îndrepta paşii spre o politică a violenţei, ce s-ar reînnoda de tradiţia epocilor glorioase, de cuceriri, ale bisericii.

Însă preotul Ponosse e înzestrat cu acea capsomanie a firilor slabe, capabile de mari eforturi cînd e vorba să-şi apere tihna. El îi opune Justinei Putet o apatie săpunoasă, pe care totul alunecă şi se rostogoleşte în golul intenţiilor. În timp ce merg, el o ascultă cu o prefăcută luare-aminte, ca şi cum ar fi de acord, dar profită de-o pauză ca să-i spună :

— Scumpă domnişoară, Dumnezeu te va răsplăti pentru comportarea dumitale curajoasă. Se cuvine, totuşi, să-i încredinţăm lui grija de-a rezolva dificultăţile pentru care judecata noastră omenească e insuficientă.

Perspective derizorii pentru rîvna fierbinte şi energică a fetei bătrîne. E gata să protesteze. Însă preotul Ponosse adaugă :

— Nu pot lua nici o hotărîre înainte de-a o vedea pe doamna baroneasă, preşedinta congregaţiilor noastre şi binefăcătoarea frumoasei noastre parohii.

Nici că se puteau găsi cuvinte care s-o rănească mai adînc pe Justine Putet. Va întîlni totdeauna în drumul ei pe această arogantă Courtebiche, care numai uşă de biserică n-a fost în tinereţe şi care acum pozează în femeie virtuoasă, pentru a dobîndi o stimă pe care viciul nu i-l mai putea dărui. A sosit timpul să i se ţină piept acestei baronese, cu un trecut atît de încărcat. Justine Putet ştie unele lucruri de care preotul din Clochemerle nu are habar, desigur. S-a zis cu castelana ! N-o mai menajează, va da totul pe faţă.

Ajunşi la presbiter, bătrîna domnişoară vrea să intre. Dar preotul o opreşte.

— Părinte, stăruie ea, aş dori să vă spun ceva confidenţial.

— S-o lăsăm pentru altă dată, scumpă domnişoară.

— Şi dacă v-aş cere să mă spovediţi, părinte ?

[1] Adversară a iacobinilor, Charlotte Corday a pătruns în camera de baie a lui Marat, unul din membrii Comitetului Salvării Publice, după instaurarea terorii iacobine, şi l-a ucis, înfigîndu-i un pumnal în piept. A murit în 1793, pe ghilotină.

— Scumpă domnişoară, nu e momentul. Şi pe urmă te-am spovedit acum două zile. Vezi dumneata, pentru a păstra sfintelor taine caracterul lor grav, se cade să nu abuzăm de ele pentru scrupule neînsemnate...

După tot ce-a făcut, iubirea îi este o dată mai mult refuzată Justinei Putet. Înghite cucuta cu o groaznică strîmbătură. Zice apoi cu un scrîşnet batjocoritor :

— Ar fi mai bine să fiu una din acele desfrînate care au de împărtăşit murdării ? Mda, sînt mai interesant de ascultat, alea !

— Să ne ferim de-a judeca, răspunde preotul Ponosse cu o rece onctuozitate. Locurile la dreapta Domnului sînt puţine şi rezervate sufletelor caritabile. Îţi dau absoluţiune provizorie. Du-te liniştită, scumpă domnişoară ! În ce mă priveşte, am mare trebuinţă să primenesc flanela.

Şi preotul din Clochemerle împinge uşa.

XI • PRIMELE CONSECINŢE

Cînd bate de douăsprezece, uliţa mare din Clochemerle începe a se goli de lume, care se risipeşte încetul cu încetul în grupuri mici. Chipuri simulînd consternarea sînt văzute şi auzite exprimînd păreri încă prudente, cu glas tînguitor, însă pline de o tainică şi enormă bucurie: faimosul incident din biserică făcea din această sărbătoare a sfîntului Roch, din 1923, cea mai de pomină dintre sărbătorile de pînă atunci ale localităţii. Bine aprovizionaţi cu date şi amănunte dramatice asupra încăierării, oamenii erau grăbiţi nevoie mare să ajungă cît mai repede acasă şi să dea nestingheriţi drumul la tot soiul de comentarii, pornite din patimi personale.

La Clochemerle — trebuie să repetăm — oamenii cam suferă de plictis. În mod curent nu prea îţi dai seama de acest lucru. Numai cînd îţi pică din cer o halima ca asta, nevisată, poţi face deosebirea între o existenţă monotonă şi una în care într-adevăr se întîmplă ceva. Scandalul din biserică îi privea exclusiv pe clochemerlini, pe iniţiaţi, era, ca să zicem aşa, o chestiune de familie. În treburi de astea îţi poţi concentra atenţia atît de intens încît nu rişti să pierzi nimic din măduva preţioasă a evenimentului. De lucrul acesta Clochemerle-ul era atît de încredinţat încît îi sălta inima de nădejdi şi de mîndrie.

Amintim că şi timpul frumos contribuia straşnic la plodirea scandalului. Acelaşi scandal iscat în dîrdora culesului ar fi dat chix: „Întîi să isprăvim de făcut vinul", ar fi obiectat clochemerlinii, lăsînd pe-alde Toumignon, Justine Putet, popa şi ceilalţi să se descurce singuri. Însă scandalul pica din cer, în plină vacanţă, într-o perioadă inactivă, şi taman cînd gospodarii se pregătesc să se aşeze la masă, într-o zi ca asta, cînd se scoteau din bufet tacîmuri de sărbătoare şi se aduceau din pivniţe sticle din cele

prăfuite. Ceva de basm, adevărat plocon ceresc, dăndănaia asta! Şi, luaţi seama, nu o flecuşteaţă de sfadă fără urmări, nu nişte vorbe pripite între vecini, între familii, pricini care de obicei mor în faşă. A, nu! Ci o istorie de mai mare dragul, plină de dedesubturi, ce angaja atitudinile şi opiniile întregii localităţi. Ce să ne mai ascundem pe după degete, o istorie să nu mai dea Dumnezeu sfîntul una la fel, parcă de dracu şi tot alaiul lui clocită şi care nu putea să se termine iac-aşa. Toată lumea simţea asta.

Aşadar, clochemerlinii s-au aşezat la masă cu mare poftă, cum nu se poate mai asiguraţi în ceea ce priveşte distracţiile următoarelor luni şi îndrituit mîndri de posibilitatea de-a oferi oaspeţilor veniţi din comunele vecine trufandaua unei năzbîtii ce avea să facă înconjurul judeţului. „Mare noroc că s-au nimerit şi oaspeţi de aiurea", gîndeau ei. Altminteri, pizmaşi cum sînt oamenii, niciodată locuitorii din împrejurimi n-ar fi vrut să creadă că Nicolas şi Toumignon s-au bătut de-adevăratelea în biserică şi că sfîntul Roch s-a ales din încăierare beteag rău. Un sfînt zvîrlit într-un agheasmatar, prin eforturile împerecheate ale unui guard bisericesc şi ale unui eretic, aşa ceva nu se vede în fitece zi. Din fericire, oaspeţii ar putea servi ca martori.

Şi în vreme ce clochemerlinii se ospătau pe la casele lor, toropeala grea a amiezelor fierbinţi năpădi tîrguşorul, prin care nici o adiere nu fremăta. Întreg Clochemerle-ul mirosea a pîine caldă, a gogoşi proaspete şi a tocană gustoasă. Cerul era de-un albastru orbitor; soarele, măciucă pentru ţestele încinse de prea multă mîncare şi băutură. Să iasă afară din răcoarea odăilor nimeni nu se încumeta. Muştele ce bîzîiau pe grămezile de gunoişte puseseră stăpînire pe tot tîrgul, care, fără ele, ţi s-ar fi părut că e fără suflare.

Să profităm de acalmia prilejuită de-o digestie laborioasă, pentru a întocmi un prim tablou al penibilei dimineţi, care va avea mai tîrziu urmări dramatice.

•

Dacă procedăm în ordinea importanţei, se cuvine să vorbim în primul rînd de trista păţanie a sfîntului Roch. Lovit în efigia sa de ipsos, din nebăgare de seamă, i-a fost scris sfîntului ca imaginea ce-l reprezenta să-şi aibă sfîrşitul în apă sfinţită, ceea ce-i un deznodămînt consolator pentru o imagine de sfînt. „Cum e sfîntul, şi tămîia." Numai că splendida statuie era un dar oferit în 1917 de doamna baroană de Courtebiche, cînd cu stabilirea ei definitivă aici. Baroneasa o comandase la Lyon, la nişte specialişti în arta

statuară religioasă, furnizorii înseşi a arhiepiscopiei. O plătise două mii o sută cincizeci de franci, sumă grasă pentru o operă pioasă. O asemenea cheltuială o autoriza pe castelană să se considere răscumpărată şi definitiv asigurată sub raportul stimei. Toată lumea era de acord.

Din 1917, însă, costul vieţii crescuse atît de mult încît o statuie de dimensiunile acesteia putea ajunge, în 1923, şi la trei mii, cifră care-i punea pe gînduri pe clochemerlini. Încă ceva : să dai atîta bănet pe sfinţi, ca să-i vezi pe urmă căsăpiţi de nişte beţivi (unii oameni pretind că şi Nicolas era „făcut"), nu-i un lucru încurajator. Se pune deci întrebarea : tîrgul Clochemerle fi-va văduvit de sfîntul său ? S-ar întîmpla pentru prima oară de cinci veacuri încoace. O asemenea eventualitate nu poate fi acceptată.

— Dacă l-am pune pe ăl vechi la loc ?

Undeva, în vreun pod, trebuie c-o mai fi existînd vechiul sîn Roch. Numai că-i tare ros de carii, ăl vechi, în aşa măsură încît şi-a pierdut de tot veresia la credincioşi sub raportul influenţei spirituale. Şi apoi, îndelunga şedere în praf şi în umezeală nu i-au redat, desigur, culorile frumoase pe care le avusese cîndva. Un sfînt mai ieftin, atunci ? Proastă soluţie ! Orice s-ar zice, evlavia se deprinde cu luxul, rugăciunile sînt adesea în raport direct cu dimensiunile idolului. În acest colţ de provincie franceză, unde banii se bucură de mare respect, nu se poate acorda aceeaşi consideraţie unui mic sfînt de bazar, ca la vreo cinci-şase sute de franci, ca şi unui sfînt maiestuos, de trei mii. Scurt, chestiunea rămîne în suspensie.

Să vorbim de oameni. Prestigiul preotului Ponosse e adînc lovit, ce mai tura-vura. Anselme Lamolire, un bătrîn din alt veleat, care nu spune vorbe de clacă şi e îndeobşte de partea popilor, ştiut fiind că popii sînt de partea organizaţiilor politice conservatoare, reprezentante ale proprietăţii, ei bine, acest Lamolire, care e şi cel mai mare proprietar din Clochemerle, după Barthélemy Piéchut, rivalul său, a zis fără menajamente :

— Ce să mai vorbim de pomană, Ponosse s-a comportat ca un bleg !

Asta nu-i retrage preotului din Clochemerle, pe tărîm profesional, nici una din prerogativele sale canonice : iertarea păcatelor, grijania etc. Îi va căşuna însă pe tărîm economic, căci i se vor reduce veniturile. Cu zece ani în urmă şi-ar fi răscumpărat neîndemînarea venind mai des la hanul Torbayon, să ciocnească fără nici o codeală un pahar. Numai că acum ficatul şi stomacul lui se împotriveau acestui soi de apostolat. Dacă n-ar fi muribunzii, care pentru călătoria cea de pe urmă vor să-şi asigure toate înlesnirile vamale, situaţia preotului ar fi cum nu se poate mai grea. Din fericire, se vor găsi

totdeauna destui muritori care nu-s tocmai în regulă cu conştiinţa, cînd e să-şi ia adio pentru totdeauna de la prieteni. Într-adevăr, situaţia unui om care eliberează paşapoarte pentru lumea de dincolo nu poate fi întru totul compromisă cît timp oamenilor le e frică de necunoscut. Blajinul părinte Ponosse va continua aşadar să exercite o dictatură care se sprijină pe teroare. Umil şi răbdător, îi lasă pe fuduli să ponegrească religia cît sînt încă în puterea vîrstei, dar îi va pîndi la cotitură, cînd bate la uşă Femeia cu coasa, cu rînjetul ei care-ţi îngheaţă sîngele în vine, cu orbitele ei scobite, sunîndu-şi ciolanele la picioarele patului tău. Ponosse e în slujba unui stăpîn care a spus : „Împărăţia mea nu-i pe lumea aceasta". Influenţa lui Ponosse începe o dată cu boala, iar aceasta îl va mîna mai totdeauna în locurile unde trebăluieşte doctorul Mouraille, ceea ce pe acesta din urmă îl scoate din sărite. O dată s-a şi răstit la el :

— Care va să zică venişi, groparule ? Probabil că aici pute a hoit !

— N-am ce face, a răspuns modest părintele Ponosse, care, cînd nu-i la amvon n-are lacăt la gură, iaca vin şi eu să duc la bun sfîrşit ceea ce dumneata ai început atît de bine. Să ştii însă că tot meritul ţi-l las dumitale !

Atunci doctorul Mouraille i-a spus furios :

— Las' că încapi dumneata o dată în mîinile mele, bădie !

— M-am obişnuit cu această idee, doctore. Dar o să încapi şi dumneata în ale mele şi n-o să mai zici nici „pîs", e tot atît de sigur ! a replicat Ponosse cu bonomie, ştiind el ce ştia.

Doctorul Mouraille a încercat să riposteze :

— Viu nu pui dumneata mîna pe mine, părinte !

Iar Ponosse, cît se poate de calm :

— Viaţa nu-i nimic, doctore. Forţa bisericii se exercită în cimitir şi prin faptul că poate aduna la sînul ei şi pe drept-credincioşi, şi pe cei fără-de-credinţă. După douăzeci de ani de la moartea dumitale nimeni nu va mai şti dacă ai fost sau nu un bun catolic în timpul vieţii. Biserica te va avea *in vitam aeternam* [1], doctore !

Să trecem la beligeranţi. În afară de sfîrcul sîngerînd al urechii sale stîngi, guardul bisericesc s-a ales şi cu vintrele vătămate. Cînd să iasă din biserică, oamenii au băgat de seamă că şchioapătă, iar mai tîrziu doctorul Mouraille

[1] In viaţa veşnică — în sens de eternitate, de-a pururi (în limba latină).

a confirmat acest lucru. Ceea ce dovedeşte că Toumignon a izbit taman acolo unde ştie că Nicolas e mai slab. Această contradicţie între cuvintele sale şi lovituri face să reiasă şi mai în evidenţă perfidia personajului. Pe de altă parte, cîţiva clochemerlini nepărtinitori îl sprijină pe Toumignon, zicînd că pe bună dreptate a ţintit în acelaşi loc unde Nicolas l-a atins pe el numindu-l încornorat. Loviturile lui Toumignon erau care va să zică îndreptăţite. Dar ceea ce clochemerlinii regretă în unanimitate, din spirit de economie, este distrugerea frumoasei uniforme a lui Nicolas: halebarda sfărîmată, bicornul călcat în picioare, spada răsucită ca o sabie de copil şi redingota de ceremonie sfîşiată la spate, de la guler pînă la brîu. Vor trebui să-i confecţioneze guardului un echipament nou.

Asupra persoanei lui Toumignon urmele încăierării nu sînt mai puţin vizibile. Pumnul lui Nicolas i-a făcut ochiul drept monstruos, bulbucat ca un ochi de broscoi, cu singura deosebire că e închis şi vînăt. La falca de jos îi lipsesc trei măsele. E vorba însă numai de trei cioturi, lîngă gingie, pe care se depusese mîzgă verzuie, ca la pilonii rămaşi multă vreme într-o apă stătută. Dinspre partea asta, deci, paguba nu-i mare. Mai mult chiar, e un cîştig: Nicolas a făcut să sară din alveolele lor nişte resturi dentare asupra cărora, mai devreme sau mai tîrziu, dentistul tot avea să-şi exercite instrumentele. Se cuvine să mai adăugăm o rotulă spartă şi faptul că grumazul lui Toumignon prezintă urme vizibile ale unui început de strangulare. De asemenea, şi hainele lui noi n-au ieşit întregi din luptă. Va trebui să le poarte numai în timpul săptămînii, după ce le va da la dres. Există însă la *Galeriile beaujoleze* un raion de confecţii, unde Toumignon se aprovizionează ieftin, la preţ de *en gros*. Nici paguba asta nu-i chiar atît de serioasă.

La Clochemerle părerile sînt împărţite: unii aruncă toată vina pe Toumignon, alţii pe Nicolas. În genere, cel dintîi e admirat pentru faptul că a scos-o destul de bine la capăt într-o luptă disproporţionată, cu cele şaizeci şi trei de kilograme ale sale contra optzeci şi ceva ale lui Nicolas. E de-a mirare cum poate încăpea atîta putere într-un trup atît de puţintel. Asta fiindcă oamenii, ca totdeauna, judecă superficial, fără a ţine seama de factorul moral. În această bătălie Nicolas n-a avut de apărat decît mîndria sa lezată, căci, pasămite, frumuseţea doamnei Nicolas nu poate fi o pricină serioasă de ceartă. Doamna Nicolas face parte din tagma acelor femei despre care se vorbeşte la trecut, despre care se spune: „Pe vremuri avea o oarecare prospeţime", dar prospeţimea aceea, pe vremea cînd exista, nu se ob-

serva. Cînd a dispărut, doamna Nicolas s-a încolonat pentru totdeauna în categoria modestă a urîtelor, femei de treabă, nici vorbă, ale căror moravuri nu sînt puse de nimeni la îndoială şi care, fiind inatacabile, îşi petrec mai tot timpul supraveghind virtuţile rîvnite, denunţînd căderile lor, de cele mai multe ori chiar înainte de termen.

Dimpotrivă, Toumignon avea în lupta asta motive puternice de emulaţie, acestea înzecindu-i puterile, căci pizmuita posesiune a unei femei ca Judith îi da destul de furcă şi-l desemna tuturor jignirilor pornite din gelozie. François se bătuse pentru onoarea celei mai frumoase femei din Clochemerle şi, ca atare, cea mai bănuită. Aşa se explică curajul real de care a dat dovadă în treaba asta, curaj de altfel pregătit de nenumărate chiolhanuri nocturne şi matinale. De obicei fricos, slab înzestrat fiziceşte, François Toumignon poate fi pus în categoria zurbagiilor care devin eroi cînd li se urcă vinul la cap.

Merită a mai fi semnalat un lucru. În pofida unor cercetări stăruitoare, şase din băncuţele de doi franci puse în tava milelor şi destinate a stimula zelul credincioşilor din Clochemerle dispăruseră. Era o pagubă netă de doisprezece franci asupra economiilor lui Ponosse, pagubă serioasă, nu glumă, căci veniturile lui sînt modeste: clochemerlinii, mai cu seamă bunii catolici, sînt cam cărpănoşi cînd e vorba de bani (darnici nu-s decît cheltuitorii care se duc zilnic la Adèle şi niciodată la biserică). Totuşi, din acest punct de vedere, dispariţia băncuţelor nu e chiar atît de gravă. Mai trist şi mai neliniştitor e faptul că a strecurat în tagma cucernică, aparent foarte unită a bigotelor, viermele suspiciunii. Unele, pe la colţuri, se acuză de furt. Să spunem îndată că peste cîteva zile o iniţiativă particulară va da iar apă la moara calomniei. Ce credeţi că i s-a năzărit Clémentinei Chavaigne, cea care se întrece întru evlavie cu Justine Putet (de unde şi duşmănia lor mieroasă)? Nici mai mult nici mai puţin decît să-i sugereze părintelui Ponosse ideea de-a deschide o listă de subscripţie pentru cumpărarea unui alt sfînt Roch, punîndu-se, bineînţeles, în capul listei cu suma de opt franci! Bătută de data aceasta pe terenul ideilor pioase, Justine Putet va rînji cu amărăciune, ca să-şi sfideze rivala. Între aceste bune creştine raporturile vor deveni curînd atît de încordate încît Clémentine va spune:

— Eu, domnişoară, nu mă urc în strană cînd biserica e plină, ca să mă vadă toată lumea ! Eu, domnişoară, mă mulţumesc să-mi dau obolul rupîndu-mi de la gură !

La care Justine Putet, posesoarea unor reflexe teribile, va avea această ripostă veninoasă :

— Domnişoară, banii de care pomeneşti poate că nu ţi-au cerut decît osteneala să-i culegi de pe jos !

— Ce vrei să spui, invidioaso ?

— Că trebuie să ai o conştiinţă foarte curată ca să-ţi permiţi a da lecţii altora, hoaţo !

Cîteva clipe mai tîrziu, domnişoarele noastre vor porni ca din puşcă spre presbiter, ca să-şi verse năduful în poala părintelui Ponosse. Altă tevatură pentru preotul din Clochemerle, care şi-aşa e destul de hărţuit între biserică şi republică, între conservatori şi partidele de stînga (de altfel şi ele tot conservatoare, clochemerlinii fiind mai mult sau mai puţin proprietari, iar cei care nu-s proprietari sinchisindu-se prea puţin de instituţiunile statului). Cu capul calendar, părintele Ponosse nu va reuşi să potolească aceste surori vrăjmaşe decît ameninţîndu-le că nu le mai dă absoluţiunea. Atunci ele se vor împăca, rostind de formă cîteva cuvinte dinainte hotărîte şi care, chipurile, trebuiau să dezmintă insultele, dar, văzînd flacăra din ochii lor, ne putem da seama că sînt gata să le confirme mai mult ca oricînd. Scandalul făcuse să plesnească sămînţa urii ce le mocnea în suflete. Mai tîrziu, Justine Putet va spune că Clémentine Chavaigne pute a şobolan mort. Privinţă în care nu minte : ajunge ca Justine Putet să-şi zărească de departe rivala detestată, care a cunoscut un frumos succes cu lista sa de subscripţie, pentru ca nările ei să simtă aievea această duhoare. Cîteva persoane binevoitoare informînd-o pe Clémentine Chavaigne ce se scorneşte pe seama ei, aceasta va dezvălui, sub pecetea secretului, că a surprins în sacristie, între epitropul Coiffenave şi Justine Putet, o conversaţie cît se poate de echivocă. Dacă e s-o credem, Justine ar profita de totala surzenie a lui Coiffenave ca să-i spună — privindu-l pătimaş — nişte porcării care-ţi fac părul măciucă, dînd astfel liber frîu pornirilor ei sadice — ehehe, de cînd demascate de Clémentine Chavaigne ! După ce ridică spre cer o privire îngrozită, femeia asta clarvăzătoare strecoară la urechea confidentei sale :

— Uite, nu m-ar mira de loc dacă aş auzi că Putoaica rîvneşte la părintele paroh...

— Fugi de-aici ! Ce vrei să spui, domnişoară Clémentine ? răspunde cealaltă, scuturată de fiori dulci.

— Păi n-ai văzut-o cum îl fură din ochi cînd îi vorbeşte ? Ascultă la mine, Putoaica asta e muierea dracului, o prefăcută cum nu mai există, care sub masca evlaviei îşi ascunde moravurile scîrboase... Mie una mi-e frică de ea.

— Slavă Domnului că părintele nostru e un om sfînt...

— Ai dreptate, e un om sfînt. Păi tocmai de-aia nu vede nimic rău în prefăcătoriile Putoaicei. Ştii cît a stat închisă în confesional mai zilele trecute ? Treizeci şi opt de minute, draga mea domnişoară ! O fată cinstită păcătuieşte atîta ca să aibă nevoie de treizeci şi opt de minute ? Mă rog matale, ce are atîta de povestit părintelui ? Vrei să-ţi spun eu ? Îl asmute împotriva noastră ! Şi vrei să mai ştii ceva ? Prefer o individă ca poama aia de Toumignon ! O să-mi spui că-i rea de muscă, că-i o căţea în călduri şi că tot tîrgul aleargă cu limba scoasă după fustele ei împuţite ? Barem cu femeile astea ştii cum stai, nu-s din alea cu două feţe !

Ne dăm seama pînă unde au ajuns lucrurile în primele momente de după scandal. Opinia publică nu s-a dumirit încă. Există partizani şi de o parte şi de cealaltă — partizani din primele momente — din cei care trec cu ochii închişi fie în tabăra parohiei, fie în a primăriei. Dar atitudinea masei flotante a populaţiei e determinată de sentimentele fiecărui individ în parte. Aşa că trebuie multă vorbărie şi multă chibzuială pînă să te poţi hotărî încotro s-o apuci. Preferinţele îşi au raţiunea lor şi nu-s totdeauna clare, nici uşor de mărturisit. Geloziile stau la pîndă. Ele vor dezbina, încetul cu încetul, pînă şi tagma femeilor cucernice.

O întrebare : cine e învingătorul ? Nicolas sau Toumignon ? Încă nu ne putem pronunţa. Vom şti mai tîrziu, după cantitatea pansamentelor, după durata invalidităţii fiecăruia.

O problemă capitală, impresionantă în gradul cel mai înalt : cine trebuie să plătească oalele sparte ? Mai încape îndoială ? zice tabăra bisericii, care susţine că lovitura de graţie i-a dat-o sfîntului Roch soţul Judithei, care se apără ca un leu-paraleu de această învinuire. Şi chiar dacă ar fi aşa ? În această controversă Tafardel a adus bogatele sale lumini. A cerut să i se explice cu de-amănuntul tot incidentul, a pus să i se repete înjurăturile.

— Aţi zis „încornorat" ? Nicolas l-a făcut pe Toumignon încornorat ?

— Nu numai o dată, de mai multe ori ! au confirmat Laroudelle, Torbayon şi ceilalţi.

Atunci Tafardel şi-a scos în semn de mare bucurie faimoasa lui panama şi, adresînd un larg salut bisericii pustii, a lansat următoarea sfidare celor din urmă lachei ai obscurantismului :

— Domnilor de Loyola [1], vă previn c-o să ne prăpădim de rîs.

După opinia lui Tafardel, eruditul Clochemerle-ului, termenul de „încornorat" lansat în public constituie un caz de defăimare susceptibil de-a aduce grave prejudicii celor ofensaţi, atît în ceea ce priveşte reputaţia lor, cît şi raporturile lor conjugale. În consecinţă, Toumignon şi soţia lui au tot dreptul să ceară lui Nicolas despăgubiri şi cheltuieli de judecată. Dacă parohia are de gînd să-l urmărească pentru distrugere de sfînt, lui Toumignon nu-i rămîne altceva de făcut decît s-o dea în judecată !

— Să ştii că ţi-ai găsit naşul, domnule Ponosse ! a încheiat Tafardel în semn de adio.

Acestea fiind zise, învăţătorul s-a îndreptat spre înălţimile primăriei, ca să se apuce îndată de treabă. Incidentul din biserică îi va furniza un material senzaţional, pe două coloane, în *Deşteptarea vinicolă* din Belleville-sur-Saône. La lectura acestei admirabile gazete, poporul va afla indignat cum o pereche de comersanţi cinstiţi sînt împinşi la divorţ, poate chiar la crimă pasională, de către înşişi zbirii bisericii. Cazul e într-adevăr cu totul nou.

•

Aţi remarcat un lucru ? În timp ce întreg Clochemerle-ul se agită, un singur personaj nu e de văzut, nu e de găsit nicăierea : Barthélemy Piéchut, primarul. Acest om chibzuit, acest om politic profund, al cărui urinar se află, la urma urmei, la origina catastrofei, cunoaşte virtutea tăcerii, a absenţei. Îi lasă pe impulsivi, pe naivi, să calce în strâchini, să se compromită, pe guralivi să trăncănească, şi-n timpul acesta el scrutează, pe oceanul tuturor deşertăciunilor, epavele profitabile ale adevărului. Tace, observă, cîntăreşte avantajele şi dezavantajele, înainte de-a se hotărî cum să-i manevreze pe clochemerlini pe eşichierul ambiţiei sale.

Barthélemy Piéchut vede departe ; are el un scop, de nimeni ştiut, în afară de Noémie Piéchut, nevastă-sa. Dar femeia asta e un mormînt dublat de-o casă de bani, cea mai cîrpănoasă femeie din Clochemerle, cea mai făţarnică. Asta înseamnă că e şi cea mai potrivită femeie pe care soarta o putea scoate în calea

[1] Ignaţiu de Loyola (1490—1556) — a instituit Ordinul iezuiţilor, mai degrabă ordin militant decît religios. Prin extindere, termenul de *iezuit* sugerează ideea făţărniciei, a şiretteniei perfide.

primarului unei comune unde oamenii sînt cam zănatici şi greu de condus. Bun sfetnic această Noémie, furnică strîngătoare, dar împingînd uneori lucrurile prea departe, aşa încît trebuie s-o mai domoleşti un pic, fiindcă, din prea mult calcul, greşeşte uneori socotelile. Totdeauna gata să semene zîzania în familii pentru un ban, să se scoale cu noaptea-n cap ca să-şi pîndească slugile. O femeie care prea se înverşunează pe truda altora, care socoate că nu a primit tot ceea ce i se cuvine decît numai o dată cu ultima picătură de sudoare ; într-un cuvînt, din cale-afară de obsedată de cîştig, singura ei meteahnă. Cu o meteahnă ca asta ar umple de fericire atîţia nefericiţi, duşi la sapă de lemn de nevestele lor risipitoare. Neavînd aşadar de ce să fie cu ochii în patru, Barthélemy Piéchut îşi poate vedea liniştit de treburile curente, bizuindu-se pe buna administraţie a Noémiei. Atît de hapsînă e administraţia asta încît de multe ori vin oamenii să i se plîngă de asprimea nevesti-si. Dar cum nu se teme că-i în pierdere, primarul e totdeauna dispus să le mai acorde o păsuire. Aceste concesii i-au adus lui Piéchut reputaţia de om cu care te poţi înţelege, cu care poţi sta de vorbă, de loc „cîinos" cu inferiorii săi — reputaţie excelentă, pe care-o datorează felului său de a vorbi, ridicînd din umeri : „Ce vreţi, aşa-i femeia. Nu ştiţi cum sînt femeile ?..." Despre Piéchut se spune îndeobşte : „Ehei, să nu fi fost nevastă-sa !..." Care va să zică, Noémie îl ajută să-şi facă afacerile, menajînd totodată opinia publică.

Altă calitate a Noémiei : nu e de loc geloasă. Îi pasă prea puţin de problema potrivirii la pat, problemă de cele mai multe ori foarte importantă în căsnicie. Niciodată nu i-a plăcut amorul. În primele luni ale căsniciei bineînţeles că ţinuse şi ea să se iniţieze în tainele lui. Împinsă la început de curiozitate, pe urmă din vanitate şi, în sfîrşit, din zgîrcenie, ca mai totdeauna în ceea ce-o priveşte. Fată bogată cînd s-a măritat cu Barthélemy Piéchut, care n-avea altă avere decît un fizic plăcut şi o reputaţie de om capabil, Noémie n-a vrut să fie în pierdere. A trebuit totuşi să recunoască un lucru : Barthélemy era corect în afaceri. O luase mai mult ca sigur pentru gologanii ei, dar îi dădea ceva în schimb, mai ales la început. E un merit al lui Barthélemy, căci Noémie, care nu se prăpădea după trebşoara asta, nici nu dădea plăceri. Totuşi, timp de cîţiva ani, s-a simţit obligată să-şi perceapă cuvenita dijmă în schimbul zestrei. În ziua însă cînd a avut amîndoi copiii, pe Gustave şi pe Francine Piéchut, i-a spus lui Barthélemy că de-acum înainte înţelege să fie lăsată în pace. I-a declarat că are şi-aşa destule pe cap : cu casa, cu copiii, cu slugile, cu bucătăria, cu spălatul rufelor, cu socotelile gospodăriei, ca să nu-şi mai piardă bunătate de somn pe nişte prostii pe care acum le ştie pe de rost. I-a dat a înţe-

lege că, dacă i s-ar ivi niscai făpturi cărora „treaba asta le place", n-are decît, din partea ei are toată libertatea : „Va fi o corvoadă mai puţin pentru mine". A început să se ducă din nou regulat la biserică şi a devenit şi mai cîrpănoasă, zgîrcenia fiind sursa marilor ei voluptăţi.

Ridicarea acestei ipoteci conjugale i-a convenit lui Barthélemy. Nevastă-sa fusese totdeauna o gloabă costelivă, de loc atrăgătoare, pe lîngă care ar fi trecut fără s-o privească, dacă n-ar fi avut un sentiment puternic al datoriei. De la naşterea copiilor, frigiditatea Noémiei îi tăia orice chef. Un bărbat trebnic cum era Barthélemy începuse chiar a face nazuri cînd era să-şi îndeplinească obligaţiile conjugale. Mai mult, trebuia să încerce de cîteva ori. Era deci încîntat de acest repaos nocturn, care-i îngăduia să-şi facă serioase rezerve de energie. Femeile îi arătaseră totdeauna o deosebită atenţie. Şi pe măsură ce îmbătrînea, funcţia sa îi reda din avantajele pe care vîrsta i le refuza. Consilier municipal, pe urmă primar, lui Piéchut nu-i lipseau niciodată ocaziile. Dacă uneori, împins de nevoi imperioase, se mai dădea la Noémie, ea îi spunea : „Ce Dumnezeu, n-ai de gînd să te dezbari odată de deprinderile astea ?" — şi punea atîta răceală în glas încît lui Barthélemy i-ar fi trebuit toată văpaia oarbă a tinereţii ca să mai insiste. De altminteri, în momentul de faţă — şi încă de mai multă vreme — evita orice aventură extraconjugală, manifestînd, chiar în chestiunile dragostei, acea chibzuinţă care constituia marea lui forţă. De o bună bucată de vreme, Barthélemy Piéchut o privea pe nevastă-sa ca pe-un vechil, iar în unele privinţe ca pe-un asociat. Totuşi, Noémie ţinea şi acum să doarmă în acelaşi pat cu el, acesta fiind un privilegiu al soţiei şi care o deosebea de muierile de pripas la care mai putea recurge bărbatu-său. Găsea că-i practică această vecinătate, ca să facă planuri împreună iarna, cînd nopţile sînt atît de lungi. În sfîrşit, patul comun ţinea loc de sobă în odaie. Era o economie serioasă.

E timpul, credem, să dăm la iveală măreţul proiect al lui Barthélemy Piéchut : în trei ani plănuia să-şi pună candidatura în Senat, în locul domnului Prosper Louèche, senator activ, cunoscut în cercurile bine informate ca un ramolit sadea. Această sleire a facultăţilor sale mintale n-ar fi fost o piedică la reînnoirea mandatului, dacă n-ar fi avut, în schimb, un surplus de activitate de-a dreptul scandaloasă. Într-adevăr, babalîcul ăsta, care arăta o atenţie mult prea binevoitoare puştancelor, atenţie ce numai filotimă nu era, trebuia pus din cînd în cînd la adăpost într-o casă de sănătate, ca să fie sustras indignării furioase şi cererilor de bani reclamate ca despăgubire pentru minorele a căror inocenţă fusese pîngărită de niscai jocuri clandestine, pur spectaculoase, între noi fie zis. Aceste isprăvi, pînă acum nescoase la iveală, riscau să prejudicieze

în cel mai înalt grad partidului. Fără îndoială, domnul Prosper Louèche ar fi putut răspunde că onorabilul său confrate, domnul de Vilepouille, nu-şi petrece nici el în alt chip vacanţele parlamentare. Dar domnul de Vilepouille era un membru al dreptei, educat pe vremuri de iezuiţi, cu care păstrase cele mai bune raporturi. E un fapt notoriu că acest bun catolic figurează în primele rînduri ale oamenilor cu sănătoase principii morale, sub pavăza aceasta fiindu-i îngăduite mici delicte, pe care le poate făptui fără ca măcar cineva să se gîndească a-l bănui de purtări urîte. Din păcate, domnul Prosper Louèche, adversarul lui politic şi tovarăşul lui credincios la anumite extravaganţe, se evidenţiase în tinereţe prin idei avansate şi spirit reformator. Şi, cu toate că mai tîrziu dăduse destule probe îmbucurătoare ale evoluţiei sale, întîi năzuind la onoruri burgheze, pe urmă arătînd un patriotism înflăcărat la Bordeaux, în 1914, în sfîrşit, cerînd de la tribuna Senatului ca războiul să fie dus pînă la capăt, fără cruţare, ei bine, acest Prosper Louèche rămăsese cu nenumăraţi duşmani. Cum însă nu i se putea pune la îndoială cinstea — oricum, nu într-o măsură suficientă — adversarii lui îşi juraseră să-i vină de hac pe chestia moravurilor. Graţie domnului de Vilepouille, acest mare grangur, care se bucura de-o perfectă impunitate şi care discuta despre toate acestea fără intenţia de a-i face vreun rău bătrînului său amic, dreapta fusese pusă la curent cu isprăvile lui Louèche : „Ce ciudat, zicea domnul de Vilepouille, cu aristocratica sa voce pe nas, deşi Louèche şi cu mine nu avem aceleaşi idei, avem totuşi aceleaşi gusturi. La amîndoi ne plac fructele ceva mai crude, scumpul meu prieten. La vîrsta noastră treaba asta te mai înviorează un pic. Trebuie să recunosc însă că Louèche are în acest domeniu nişte iniţiative... hm... să le zicem cam neobişnuite... nişte ştrengării de toată nostimada, scumpul meu ! Confratele nostru s-a dovedit întotdeauna şi în toate împrejurările un inovator !“ Pe scurt, interesele partidului cereau ca domnul Prosper Louèche să fie cît mai degrabă înlăturat, ca să se evite un scandal. Barthélemy Piéchut ştie acest lucru. Ca atare, trage sforile. S-a şi asigurat de unele concursuri şi speră să obţină şi sprijinul lui Bourdillat, şi pe-al lui Fouache, care vor veni curînd la Clochemerle, de data asta fiecare separat.

Cînd o fi senator, Piéchut o să-şi mărite fiica, pe Francine, care tocmai a împlinit şaisprezece ani. E încă de-acum o fată frumoasă, manierată, cu care te poţi prezenta în orice salon (numai el ştie cît l-au costat aceste bune maniere şi încă la călugăriţe !). Se gîndeşte s-o împeţească cu familia Gonfalon de Bec din Blacé, nobili de spiţă veche, cu finanţele într-o stare şi mai precară decît faţada castelului lor, acesta avînd totuşi un aspect falnic pe înălţimea pe care-i

situat, în fundul unui splendid parc franţuzesc, cu copaci de peste două sute de ani... Oameni cu ifose, aceşti Gonfaloni de Bec, dar care tare ar mai avea nevoie să-şi poleiască un pic blazonul. Peste trei sau patru ani, fiul lor Gaetan, astăzi în vîrstă de douăzeci de ani, va fi tocmai bun pentru Francine. Despre Gaetan se spune că e cam nătărău şi un bun de nimic. Cu atît mai bine, Francine îl va ţine de scurt, căci de pe-acum făgăduieşte a fi o femeie şi jumătate, întocmai ca maică-sa, şi cu ochii-n patru cînd e vorba de bani, avînd în plus şi ştiinţă de carte, lucru cu care maică-sa nu se prea poate lăuda. O dată nevasta acestui Gaetan, avînd pe deasupra şi un titlu de noblețe şi avere berechet, Francine va fi egală cu d'alde Courtebiche şi Saint-Choul, pe o treaptă ierarhică superioară lui Girodot, iar el, Piéchut, îşi va consolida situaţia politică graţie sprijinului acordat de nobilii din regiune.

Cu pălăria pe ceafă şi cu coatele pe masă, mîncînd tacticos, primarul din Clochemerle se gîndeşte la toate acestea. Urinarul şi încăierarea din biserică vor contribui la reuşita proiectelor sale. Stăpînindu-şi curiozitatea, familia îi respectă tăcerea. Totuşi, spre sfîrşitul mesei, Noémie îl întreabă :

— Şi ce crezi c-o să iasă din dăndănaia aia de la biserică ?

— Nu-i treaba ta ! îi răspunde Piéchut, sculîndu-se de la masă şi ducîndu-se să se zăvorească în odaia lui, unde-i place să-şi fumeze pipa meditînd.

Adresîndu-se copiilor, Noémie le spune :

— Ştie totul de pe-acum !

XII • INTERVINE BARONEASA

Dintr-o limuzină care scîrţîie din toate balamalele, cu roţi înalte ca de faeton, fabricată în 1911 şi semănînd cu o butcă ducală scoasă dintr-un şopron şi modernizată prin adausul unui motor hîrîit, baroneasa Alphonsine de Courtebiche coboară în faţa uşii preotului Ponosse. Automobilul acesta, o adevărată dardaraică ponosită, ar stîrni rîsul dacă n-ar fi condus de vechiul ei şofer. Numai că hodoroaga asta astmatică şi demodată, pe lîngă faptul că avea blazoane pe uşi, cînd transporta o nobilă încărcătură de Courtebiche, dovedea, dimpotrivă, că posesia unui automobil de ultimul tip e caracteristică numai negustorilor de porci îmbogăţiţi şi că nimic nu poate fi ridicol cînd e vorba de-o castă capabilă să arate un arbore genealogic ţinut la zi, fără nici o omisiune, încă din leatul 960. Arbore ilustrat şi prin nenumăratele sale rămurele, reprezentînd bastarzii născuţi dintr-o măgulitoare fantezie a regilor pentru cîteva femei aparţinînd acestui neam celebru. Şi apoi, vechimea acestui automobil se potrivea cu impozantul castel feudal, prevăzut cu metereze pentru operaţiuni balistice, avînd sub unghiul lui de tragere întregul ţinut.

Încadrată de fiica sa, Estelle de Saint-Choul, şi de ginerele său, Oscar de Saint-Choul, baroneasa coborî repede din vehicul şi ciocăni la uşa presbiterului. Era furioasă că trebuise să se deranjeze pînă la acest „mic popă de ţară". Aşa îl numea ea pe Ponosse. Să nu deducem de-aci că-i tăgăduia preotului orice putere spirituală. Din ziua de cînd se hotărîse să trăiască departe de lume, baroneasa îşi încredinţase sufletul preotului din Clochemerle, neînţelegînd să mai facă — de cîte ori avea nevoie de-o ştersătură de burete peste păcatele sale — drumul pînă la Lyon, unde era reşedinţa preasfinţiei-sale părintele de Latargelle, un iezuit subtil, care îi fusese vreme îndelungată duhovnic şi îndrumător spiritual, în epoca aceea a vieţii sale răscolite de pasiuni furtunoase.

„Pentru o văduvă care duce o viaţă atît de monotonă, bietul Ponosse e tocmai omul care-mi trebuie. Nu-l vedeţi ? E măgulit, nespălatul, că spovedeşte o baroneasă." Să completăm fişa acesteia cu o confidenţă făcută marchizei d'Aubenas-Theizé, vecina ei de moşie : „Înţelegi, draga mea, pe vremea cînd aveam păcate parfumate, doar nu era să le încredinţez unuia ca ăsta, rupt de la coarnele plugului. Acum, însă, cînd nu mai am decît păcate mărunte, de femeie bătrînă, o simplă cîrpă de praf ajunge. Draga mea, n-avem ce face, mirosim a tămîie din pricina virtuţii noastre forţate."

Vedem de-aici în ce fel se folosea baroneasa de Courtebiche de preotul Ponosse. De fapt, îl punea în rînd cu slugile : sfinţia-sa avea grijă de suflet, precum manicurista de mîini şi maseuza de trup. Baroneasa era de părere că pînă şi slăbiciunile trupeşti şi sufleteşti ale unei aristocrate, cu zece veacuri de blazon îndărătul ei, trebuiau respectate de netrebnicii ăia din popor, fie ei preoţi sau nu, cărora „şi-aşa le facem destulă cinste spovedindu-ne fără înconjur". De altminteri, cînd avea nevoie de serviciile preotului, trimetea şoferul să-l aducă la castel. („Nu-mi arde să iau pureci ţărăneşti în confesionalul sfinţiei-tale.") Ponosse se ducea s-o împărtăşească într-o mică încăpere a castelului, anume rezervată pentru aceasta. Baroneasa alegea zilele cînd nu primea oaspeţi, ceea ce-i îngăduia să-l oprească pe Ponosse la masă, fără obişnuitul ceremonial, care pe el l-ar fi stingherit.

Niciodată nu catadicsise baroneasa să se ducă la parohie fără a fi anunţată în prealabil. Demersul ei pe lîngă preot o indispunea. De la prima lovitură a ciocanului în uşă, care răsună într-un coridor lung şi rece, sunînd a gol ca un poloboc, doamna de Courtebiche se întoarse către ginerele ei şi-i spuse :

— Oscar, să n-ai nici un menajament pentru Ponosse !

— Bineînţeles, baroană, îi răspunse puţintelul de Saint-Choul, cel mai plăpînd om din lume şi pe care excedentul de energie al soacrei sale îl înspăimînta.

— Sper că Ponosse nu-i pe undeva la ciocnit pahare cu vinarii lui ! Trebuie găsit fără zăbavă ! Cum adică, după toate cîte s-au întîmplat, nici măcar nu vine să ceară un sfat la castel ?

În timp ce vorbea, bătea darabana în uşă şi o ciocănea cu inelele, ţinînd cu vîrful piciorului o cadenţă nervoasă.

— Am să spun la arhiepiscopie să-i tragă un perdaf număru' unu !

•

Trecută de cincizeci de ani, baroneasa mai păstra urmele unei frumuseţi căreia sentimentul pe care-l avea despre misiunea ei terestră îi mai conferea un

anumit prestigiu. Ştergînd cu de la sine putere Revoluţia din istorie, ea îi trata pe sătenii sălăşluiţi în văile dominate de castel ca pe iobagii unei moşii restituite familiei de Courtebiche. Asta însemna, adicătelea, restabilirea legitimă a unei bune şi încercate orînduieli sociale, care-l punea pe fiecare la locul său, fără chip de crîcnire.

Frumoasă şi voinică, măsurînd binişor un metru şaptezeci, baroneasa fusese între douăzeci şi patruzeci şi şapte de ani o mîndreţe de femeie, miezoasă precum fructul, cu o carnaţie admirabilă, cu ochii ca doi magneţi pentru alţi ochi, cu o gură vestitoare de ameţeli violente şi cu nişte mişcări legănătoare din şold de-un efect irezistibil. Ceea ce admirai în acest legănat era un nu ştiu ce autoritar, un neastîmpăr care la orice altă femeie ar fi mirosit a chivuţă, dar care la ea, printr-un har înnăscut, era de bună calitate. o indiferenţă de cucoană mare, sporită de-o impertinenţă provocatoare. Mijlocul ei de regină, bine proptit pe încleştătoare coapse de atletă şi pe care-l ghiceai plămădit magistral din ţesuturi ferme, fusese partea cea mai glorioasă a farmecului ei, într-o vreme cînd canoanele frumuseţii feminine se inspirau din opulenţa clasică. Cît priveşte bustul, în epoca corsetului, apoi ce altceva să spunem decît că era împodobit cu sîni fascinanţi, ridicaţi şi strînşi într-un corsaj binişor dezvelit, coşuleţ plin de fructe gemene de-o rară desăvîrşire. Însă trupul acesta ispititor era al unei persoane *nobile* şi ca atare trăind izolată de familiarităţile vulgare. Această nuanţă era îndată resimţită de toţi bărbaţii, făcîndu-i pînă şi pe adoratorii cei mai îndrăzneţi să tremure în faţa acestei tirane. În privirile lor ea citea cu neruşinare posibilităţile de care dispuneau pentru nesaţul plăcerilor sale. Aşa fusese baroneasa, amazoană neobosită timp de douăzeci şi şapte de ani, consacraţi aproape în întregime amorului.

Să trasăm în linii mari acest destin semeţ. La douăzeci de ani, Alphonsine d'Eychaudailles d'Azin, aparţinînd unei străvechi familii din regiunea Grenoble (pretindea că se trage, prin alianţă, din Marguerite de Sassenage, ibovnica lui Ludovic al XI-lea, căruia îi dăruise o fetiţă), la grea ananghie financiară, se căsătorise cu baronul Guy de Courtebiche, mai bătrîn ca ea cu optsprezece ani, destul de rablagit, dar încă foarte bogat, cu toate că de la majorat nu se ţinuse decît de blestemăţii. Guy de Courtebiche (Bibiche pentru intimii săi) ducea la Paris o viaţă de huzur, trăind ca un trîntor şi întreţinînd princiar pe-o anume Laura Tolleda, o cocotă celebră, care-l făcuse de nenumărate ori de rîsul lumii (se vede că asta îi plăcea baronului) şi-l împinsese la ruină cu un dispreţ şfichiuitor. Cînd o cunoscuse pe frumoasa Alphonsine, baronul de Courtebiche găsise că e chiar mai impozantă decît Laura, avînd pe deasupra

şi avantajul de-a putea fi prezentată oriunde. Aerul suveran al tinerei fete exercitase asupra lui o puternică atracţie, probabil şi dintr-o irezistibilă predispoziţie pentru un soi de masochism moral, care-l robise totdeauna femeilor ce-l umileau. Alphonsine fusese îndîrjit pisălogită de ai săi să nu lase să-i scape o partidă atît de strălucită. Povaţă inutilă : firea ei nesăţioasă îi dicta să profite de prima ocazie ca să-şi asigure independenţa. De altfel, Guy de Courtebiche, pe punctul de-a se prăbuşi fiziceşte, era, cînd îl cunoscuse, încărcat de glorie pariziană şi beneficia încă de-un mare prestigiu în ochii unei tinere provinciale.

Averea baronului se afla în ţinutul Lyonnais. Tînăra pereche avea un apartament la Paris, un altul la Lyon, în afara castelului din Clochemerle. Atît la Paris cît şi la Lyon frumoasa Alphonsine stîrnise senzaţie. Ca o încununare a faimei sale, fusese pricina unui duel răsunător.

Chel, bîţîit şi gălbejit de timpuriu din pricina unor beteşuguri organice ce aveau să-l bage de tînăr în mormînt, Guy de Courtebiche încetase curînd a mai fi un bărbat în toată puterea cuvîntului. Venind şi copiii pe lume, Alphonsine rămăsese cu baccelitul ăsta pentru titlul şi averea lui, precum şi ca să-l îngrijească : ştiindu-se puternică, îi plăcea să ocrotească. Şi se pornise în căutarea unor satisfacţii în care nici vanitatea, nici rangul nu-i erau puse la încercare. Avînd de unde să aleagă, se hotăra greu, după cum spuneau unii. Isprăvile ei fuseseră numeroase şi ea le săvîrşise în văzul lumii, cu o ostentaţie care inhiba calomnia, aceasta nemaigăsind un teren prielnic cînd ipocrizia lipseşte.

Văduvă fiind, şi pe deasupra bogată, preferase libertatea unor servituţi pentru care simţea că n-are nici o vocaţie. Trăise o viaţă de răsfăţ, care, pe măsură ce îmbătrînea, devenise din ce în ce mai costisitoare. Acest mod de-a trăi îi ştirbise serios averea, pe care, în treacăt fie zis, şi-o administra cu o indiferenţă împărătească şi cu un dispreţ suveran pentru meschinăriile burgheze, care totdeauna duc averile de rîpă. Cam pe la jumătatea războiului, se pomenise pradă unor serioase dificultăţi financiare şi a unor penibile complicaţii sentimentale, vestitoare ale prăbuşirii definitive. Se dăduse pe mîna notarului la fel cum s-ar fi dat pe mîna unui chirurg. Dar nu acesta era lucrul cel mai grav. La patruzeci şi nouă de ani Alphonsine avu cu sine însăşi o severă discuţie în faţa oglinzii. Din această confruntare trăsese o serie de reguli de conduită, cărora li se conformă îndată, cu aceeaşi dîrzenie de care dădea dovadă în toate. Prima hotărîre şi cea mai importantă : să-şi lase părul cărunt. „Trupul meu a gustat din toate bucuriile vieţii, îşi zisese atunci, nu am nimic de regretat. Acum se cuvine să

îmbătrînesc decent şi să nu mă mai las trasă pe sfoară de filfizoni fără scrupule."

Renunţă la apartamentul din Paris, reduse la minimum numărul servitorilor, dădu maternel răvaş de drum cîtorva adolescenţi atraşi de celebritatea ei amoroasă şi care voiau să-şi cîştige prin ea brevetele de bărbăţie, atîta timp şi cu atîta generozitate eliberate tineretului. Locuind o bună parte a anului la Clochemerle şi petrecînd mai toată iarna la Lyon, hotărî să se apropie de Dumnezeu. Procedă, de altfel, fără false umilinţi, considerîndu-l pe Dumnezeu ca pe cineva din lumea ei, care nu degeaba stabilise ca ea să se nască o d'Eychaudailles d'Azin, frumoasă şi cu un temperament focos, pentru ca să nu se poarte ca o cucoană, avînd pe deasupra şi toate avantajele firii şi rangului ei. Convingerea aceasta îi era atît de adînc înrădăcinată în suflet încît niciodată, nici chiar în timpul splendorii sale, nu renunţase cu totul la practicile religioase. Pe atunci se împărtăşea unui exeget plin de fineţuri, reverendul de Latargelle, care ştia că anumite necesităţi imperioase fuseseră hărăzite chiar de Dumnezeu făpturilor sale. Iezuitul acesta cu zîmbetul subtil, niţeluş sceptic, se conducea după o doctrină utilitară, pusă în slujba bisericii : „E mult mai bine, gîndea el, ca o păcătoasă să fie înlăuntrul religiei decît în afara ei. Mai ales cînd această păcătoasă e o femeie cu influenţă. Roma e puternică prin dovezile de ataşament ale claselor sus-puse."

Căutîndu-şi un refugiu, baroneasa nu făcuse greşeala de-a cădea în bigotism. Se ocupa cu diverse opere de binefacere, dar numai din nevoia de-a fi activă. La Clochemerle, în calitatea sa de preşedintă a copilelor Sfintei Fecioare, veghea la bunul mers al parohiei şi îl sfătuia pe Ponosse. La Lyon conducea cîteva ateliere de croitorie pentru femeile nevoiaşe, comitete filantropice, şi se ducea destul de des la arhiepiscopie. Neputînd uita că fusese pe vremuri frumoasa Alphonsine, una din femeile cele mai sărbătorite ale generaţiei sale, păstrase un ton autoritar ce nu admitea replica, moştenind, din trecutul ei aventuros, un limbaj cam fără perdea, care nu-i prea speria pe înalţii prelaţi (aceştia nu parveniseră pe treptele cele mai înalte ale ierarhiei bisericeşti fără să fi cunoscut îndeaproape nenumărate mîrşăvii), dar care îl îngrozeau uneori pe rusticul şi naivul preot Ponosse. Tot voinică, etalînd cu bravură un uşor excedent de grăsime, consecinţă a neglijării disciplinelor cochetăriei, în ultimii ani baroneasa se plîngea că-i slăbise auzul. Acest mic beteşug o făcea să ridice şi mai sus tonul ei aristocratic, cu vîrsta timbrul vocii sale căpătînd un accent viril, ce-i scotea şi mai mult în evidenţă bruscheţea caracterului.

Din cei doi copii ai Alphonsinei, cel mai mare, Tristan de Courtebiche, după ce făcuse războiul în diverse birouri ale statelor-majore, se afla în Europa Centrală ca ataşat de ambasadă. Băiat frumos, cu prestanţă, el era mîndria mamei sale.

— Cu mutriţa pe care i-am dat-o, totdeauna are s-o scoată la capăt, spunea baroneasa. Aşa că fetelor cu zestre nu le pot spune decît să se păzească.

Dimpotrivă, în momentul cînd baroneasa se retrăgea din viaţa mondenă, fiica ei Estelle, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, nu avea nici o perspectivă de căsătorie. Baroneasa examina viitorul fetei cu o lucidă amărăciune.

— Mă întreb care-o fi prostul care să-şi ia cogeamite molîie pe cap ! se mărturisi ea marchizei d'Aubenas Theizé.

De altfel, înţelegea să-şi asume singură răspunderea acestui eşec. Iată şi forma în care se exprima :

— Înţelegi, draga mea, prea am iubit mult bărbaţii pentru ca asta să nu se vadă pe mutra bietei Estelle. Mie nu mi-au reuşit decît băieţii !

Trebuie să recunoaştem că Estelle era o caricatură a Alphonsinei din epoca splendorii sale. De la maică-sa moştenise statura impozantă, dar carnea ce îmbrăca scheletul robust era cam gelatinoasă şi distribuită anapoda. Corpul ei voinic avea prea multă limfă şi prea puţin spirit. Cu toată frenezia ei amoroasă, baroneasa nu fusese lipsită de feminitate. Estelle, dimpotrivă, era o bărbătoaie. Frumoasa buză inferioară a femeilor din neamul d'Eychaudailles d'Azin, atît de plină de făgăduinţi voluptuoase, la ea se lăbărţa într-un buzoi sadea. Mutra ei posacă nu prea era un detaliu picant pentru searbăda anemie adipoasă. Şi totuşi priveliştea acestor cărnuri avuseseră darul să aţîţe flăcările pîlpîinde ale pirpiriului Oscar de Saint-Choul. Gentilomul acesta slăbuţ căuta din instinct în faţa baronesei o compensaţie pentru kilogramele şi centimetri care-i lipseau anatomic ca să fie un bărbat vrednic de acest nume. Din mare lipsă de alţi candidaţi, a fost acceptată cererea în căsătorie a lui Saint-Choul, deşi era aproape spelb şi-şi juca îndărătul monoclului (pe care-l purta nu fără scălîmbăieli şi ridicări din sprînceană) un ochi gălbui şi febril de orătanie speriată. Partida nu era prea strălucită, dar prezenta unele avantaje şi salva situaţia. Nu departe de Clochemerle, Oscar de Saint-Choul avea un conac dărăpănat, dar destul de spaţios, şi o moşie care-i permitea să huzurească din arendă, cu condiţia să nu fie mînă spartă. Baroneasa nu-şi făcea nici o iluzie asupra ginerelui ei :

— E un incapabil, zicea ea. Cel mult dacă am putea face din el un deputat de-al Republicii *lor!*

De treaba asta se şi ocupa activ.

•

În sfîrşit, se auzi un tîrşîit prudent de tîrligi, şi Honorine căscă uşa ca pe un chepeng, gata să-l lase să cadă fulgerător. Nu-i plăcea să vină lumea la parohie şi să-l deranjeze pe părinte din tabietul lui. I se dusese vestea că-i primeşte prost pe vizitatorii nepoftiţi. Ehei, dar era altceva cu doamna baroană Alphonsine de Courtebiche! Să fi venit arhiepiscopul în carne şi oase, şi tot n-ar fi produs acelaşi efect.

— Vai, chiar doamna baroneasă în persoană! exclamă ea. Sfinte Hristoase, aproape că nici nu-mi vine a crede!

— Ponosse e acasă? întrebă baroneasa, cu tonul cu care-ar fi spus: „Unde sînt servitorii mei?"

— E acasă, doamnă baroană. Vă rog să poftiţi înăuntru, îl chem îndată. S-a dus să se mai răcorească puţin la umbra pomilor din grădină.

Şi îi petrecu pe toţi într-un salon mic şi întunecos, unde lumina zilei nu pătrundea niciodată. Locuinţa preotului mirosea a tutun prost, a băutură acră, a gospodărie de burlac bătrîn şi a tocană sleită.

— Sfinte Roch! exclamă baroneasa după ce servitoarea ieşise. Urît mai duhneşte schivnicia asta popească! Dumneata nu eşti de aceeaşi părere, Oscar?

— Ba da, baroană, izul acesta de schivnicie al bunului nostru Ponosse, ca să spun aşa, cam prea democratic. Da, da, democratic şi popular. Trebuie avut însă în vedere că preotul nostru are de-a face mai degrabă cu oameni simpli, care ar fi miraţi la culme dacă părintele lor ar mirosi a trandafir. Asta e, acestea sînt elitele secolului nostru! Nu vedeţi că plutim pe oceanul dezlănţuit al decadenţei? De altfel, cred că Ponosse are un suflet curat, în pofida miresmelor pe care le degajă învelişul său, ca să zic aşa. Trebuie, dacă-mi daţi voie să mă exprim aşa, să simţim cu mocofanii, ca să nu fim incomodaţi de miros. Aşa cum îmi spunea, pe vremea tinereţii noastre zvăpăiate, amicul meu, vicontele de Castelsauvage, care...

— Ajunge, Oscar! îi tăie vorba baroana. Mi-ai mai repetat de-o sută de ori pînă acum ce-ţi spunea, pe vremea tinereţii voastre zvăpăiate, acest viconte de Castelsauvage, despre care totdeauna am avut impresia că trebuie să fi fost un mare nătărău...

— Bine, baroană...

— Iar Ponosse e al doilea nătărău !

— Sigur, baroană.

— Iar dumneata, Oscar...

— Eu, baroană ?

— ...eşti ginerele meu, prietenul meu. Gata, nu mai am încotro. Întotdeauna Estelle a făcut numai prostii.

Estelle de Saint-Choul se încumetă timid să intervină :

— Dar bine, mamă...

— Ai ceva împotrivă, fetiţo ? Ei bine, părerea mea e că eşti prea moale ! O Courtebiche, chiar supusă autorităţii maritale, ar trebui să fie mai dezgheţată !

În clipa aceea, cu faţa congestionată de o grea activitate digestivă, îşi făcu apariţia preotul, nehotărît încă între grabă şi nelinişte.

— Doamnă baroană, zise el, sînt cît se poate de onorat...

Însă dispoziţia baronesei nu se potrivea cu aceste searbede politeţuri.

— Lasă agheasma, Ponosse ! replică ea. Aşază-te şi răspunde la întrebarea mea : sînt sau nu preşedinta copilelor Sfintei Fecioare ?

— Cum să nu, doamnă baroană !

— Sînt prima ocrotitoare a parohiei ?

— Bineînţeles !

— Sînt, Ponosse, baroneasa Alphonsine de Courtebiche, născută d'Eychaudailles d'Azin ?

— Sînteţi, sigur că sînteţi, doamnă baroană ! răspunse Ponosse speriat.

— Eşti hotărît să respecţi drepturile cîştigate prin naştere ? Sau ai de gînd să pactizezi cu huliganii ? Eşti cumva unul din acei preoţi de crîşmă, care pretind să atribuie religiei scopuri care... Oscar, explică-i dumneata cum stau lucrurile, că eu nu pricep nimic din păsărească voastră politică.

— Baroană, desigur că te referi la acel creştinism de tip nou, demagogic şi antilegitimist, care măguleşte atît de tare masele ? Scumpul meu Ponosse, la aceasta face aluzie baroana. Ea ţine să înfiereze imixtiunea doctrinelor sociale extremiste în treburile religiei. Aceste doctrine imprimă religiei un impuls, ca să zic aşa, anarhizant şi deplorabil, iacobin şi eminamente blasfematoriu, care, în pofida vechilor noastre tradiţii franceze, ai cărei reprezentanţi sîntem noi, ca să zic aşa, moştenitorii şi consacraţii ei reprezentanţi, miruiţi, ca să zic aşa... Baroană, nu-i aşa că zic bine ? Această doctrină ne va duce categoric la...

— Destul, Oscar ! Ponosse, cred că ai înţeles.

Frămîntările acestei zile nenorocite îl copleşiseră pe bietul preot. Era născut să meargă pe drumuri netede, să nu fie nicăieri pîndit de capcanele Necuratului, aşa că răspunse îngăimînd speriat şi cu gestul acela repetat de mai multe ori, pe care-l folosea de obicei la *Dominus vobiscum :*

— Doamnă baroană, viaţa mea e curată, nu am trufii nelegiuite. Sînt un preot umil, plin de cele mai bune intenţii. Nu văd de ce mă învinovăţiţi de atîtea grele păcate...

— Cum, Ponosse, tot n-ai priceput nimic ? Răspunde-mi ce s-a întîmplat cu clopotul care a alarmat adineauri valea întreagă ? Dar cu scandalul din biserica dumitale ? Trebuie să aflu lucrurile astea din gura străinilor ? Domnule Ponosse, prima dumitale îndatorire era să raportezi imediat castelanei din Clochemerle ! Castelul şi parohia, nobilimea şi biserica, încă nu ştii că trebuie să meargă mînă în mînă ? Slăbiciunea dumitale, domnule Ponosse, face jocul acestor ţopîrlani. Care va să zică, dacă nu veneam eu la dumneata, habar n-aveam de nimic ? De ce n-ai venit la castel ?

— Nu am decît o bicicletă stricată, doamnă baroană. La vîrsta mea nu mai pot urca dealurile. Mi se taie picioarele şi respir greu...

— N-aveai decît să împrumuţi o hîrîitoare din alea cu benzină, care se caţără unde vrei, şi să încaleci pe ea. Regret că trebuie să-ţi spun, sărmane Ponosse, dar nu eşti decît un preamolîu apărător al credinţei dumitale. Şi acum, ce-ai de gînd să faci ?

— Tocmai mă gîndeam şi eu, doamnă baroană. Mă rugam Celui de sus să-mi lumineze calea. S-au întîmplat atîtea scandaluri !

Preotul Ponosse oftă din rărunchi şi se aruncă orbeşte în vîrtejul primejdiei.

— Şi încă nu ştiţi tot, doamnă baroană ! Pe mititica Rose Bivaque, una din copilele Sfintei Fecioare, care abia a împlinit optsprezece ani... o cunoaşteţi ?

— Nu e cumva gîsculiţa aia ruşinoasă, grăsana aia, care cîntă mai puţin fals decît celelalte miorlăite ale confreriei ?

Printr-o mimică consternată, preotul Ponosse arătă că nu putea subscrie, fără a contraveni la milostenia creştină, unor atari semnalmente ; totuşi nu îndrăzni s-o contrazică pe baroneasă.

— Hai, spune, reluă baroneasa, ce năzbîtii a mai făcut şi asta ? I l-aş fi dat şi pe Dumnezeu în iatac fără grijă.

Preotul din Clochemerle se zăpăci de-a binelea.

— Ba i s-a dat cu totul altceva, doamnă baroană ! Ne aşteptăm la o zămislire care... hm... nu va fi, din păcate, fără prihană...

— Ce vrei să spui cu teologia asta bolmojită ? Vrei să spui că e borţoasă ? Atunci spune-o pe şleau, prietene. Spune aşa : a lăsat-o careva cu burta la gură. Şi eu am avut copii şi n[illegible] murit din asta. Estelle, draga mea, stai dreaptă ! Şi respectabila dumitale mamă a avut. Nu văd de ce-ar trebui să-ţi fie atît de scîrbă.

— Nu atît lucrul în sine mă îndurerează, doamnă baroană, cît faptul că s-a făcut fără sfintele taine...

— Ei, drace, vezi ? La asta nu m-am gîndit... După cîte aud, fecioarele dumitale o cam iau razna, dragul meu Ponosse. Numai Dumnezeu ştie ce le tot îndrugaţi la întrunirile voastre.

— Vai, cum puteţi spune una ca asta, doamnă baroană ? exclamă preotul din Clochemerle, în culmea mîhnirii şi a spaimei.

Numai el unul ştia cît s-a zbătut pînă să-i comunice preşedintei această veste. Îi era frică de imputările ei ; mai rău încă, se temea că demisionează de la preşedinţie. Dar baroneasa întrebă :

— Se ştie cine e fantele ăla atît de grozav, dar atît de nedibaci ?

— Doamnă baroană... vreţi... adică... hm... să spuneţi cine a... ?

— Da, Ponosse. Haide, nu mai fă mutra asta de fată mare ! Aţi aflat numele zevzecului care a cules Rosa noastră ?

— E Claudius Brodequin, doamnă baroană.

— Şi ce meştereşte băiatul ăsta ?

— E la armată. În luna aprilie a fost aici într-o permisie.

— Ei bine, s-o ia de nevastă ! Dacă nu, înfundă puşcăria. Voi cere să i se spună acest lucru colonelului. Cum aşa ? Răcanul ăsta îşi închipuie că poate să se poarte cu copilele Sfintei Fecioare cum s-ar purta cu muierile dintr-o ţară învinsă ? Şi fiindcă veni vorba, te rog să mi-o trimiţi la mine pe bobocica asta de Rose Bivaque, cea nerăbdătoare să guste mai repede din toate. Numai că fii cu băgare de seamă, să nu care cumva să facă o prostie. Chiar mîine să mi-o trimiţi la castel.

•

Era scris ca taman de ziua lui sîn Roch, de atîtea ori prăznuită cu un fast liniştit, potrivit firii bonome a clochemerlinilor şi generozităţii naturale a unei regiuni prielnice recoltelor bogate, era scris ca tocmai într-o zi ca asta, mai cu piază-rea decît oricare, pronia cerească să refuze a-l mai ocroti

pe preotul Ponosse, abătînd asupra lui un potop de încercări năprasnice, pe care sfinţia-sa, din prea multă oroare, se străduia să le evite, dezbărînd catolicismul său rural de orice spirit agresiv, de orice intenţie de triumf vanitos şi jignitor. Preotul Ponosse nu făcea parte dintre acei zeloşi nepoftiţi care se vîră peste tot şi seamănă pretutindeni zîzania şi germenii fratricizi ai sectarismului : asemenea îndeletniciri fac mai mult rău decît bine. El mai vîrtos se bizuia pe virtuţile inimilor iertătoare şi milostive decît pe efectul pustiitor al paloşului şi al rugului. Şi apoi, cine ne-ar putea preciza pînă unde ajunge acel orgoliu criminal care inspiră anumite fapte de eroism ambiţios, aţîţînd inexorabilul fanatism al apostolilor, organizatorii autodafeurilor ?

Tremurînd de frică în faţa baroanei, preotul Ponosse adresa cerului rugi confuze, pornite dintr-o fervoare încărcată de spaimă, pe care le-am putea tălmăci astfel : „Doamne, cruţă pe robul tău, abate de la robul tău urgiile pe care îndeobşte le hărăzeşti discipolilor tăi preferaţi ! Doamne, alungă-ţi gîndul de la mine ! Dacă, cu voia ta, mă vei aşeza într-o zi la dreapta ta, primesc chiar şi ultimul locşor, unde sta-voi plin de umilinţă. Doamne, nu sînt decît bietul preot Ponosse, care nu cunoaşte răzbunarea ! Vestesc şi eu, cît mă lasă puterile, împărăţia dreptăţii tale bunilor podgoreni din Clochemerle, folosind zilnic, ca întăritor al slabelor mele puteri, vinu[illegible] de Beaujolais. *Bonum vinum leotificat.* [1] Îngăduitu-le-ai, Doamne, carele pe Noe dăruitu-l-ai cu cele dintîi viţe ! Fie-ţi milă, Doamne, sînt reumatic, am o digestie anevoioasă, că doar cunoşti toate aceste necazuri trupeşti cîte plăcutu-ţi-a să mi le trimiţi... Nu mai am văpaia luptătoare a unui tînăr vicar. Dumnezeule atotputernic, potoleşte mînia doamnei baroane de Courtebiche..."

Dar părintele Ponosse încă nu era la capătul pătimirilor sale. Îi fusese dat acelei zile să fie sub toate privinţele excepţională. Pentru a doua oară, în acest ceas tihnit al siestei, o lovitură puternică făcu să răsune uşa presbiteriului. Pasul tîrşit al Honorinei ducîndu-se să deschidă se auzi din nou, coridorul se umplu iarăşi cu zarva glasurilor ridicate la diapazonul cel mai înalt, lucru cît se poate de neobişnuit în casa aceasta, în care şoaptele smerite constituiau o regulă. Deodată, în pragul salonului se ivi silueta protestatară a lui Tafardel, plin de sentinţe acidulate şi ţinînd în mînă paginile pe care abia cu puţin înainte aşternuse primele clocote ale indignării sale republicane.

Învăţătorul nu-şi scosese frumoasa sa panama de pe cap, ca omul hotărît să nu-şi plece steagul în faţa fanatismului şi ignoranţei. Totuşi, zărind-o pe

[1] Vinul bun înveseleşte (în limba latină).

baronească, făcu cîţiva paşi înapoi şi de bună seamă că, uimit de prezenţa ei acolo, ascultînd de-un glas lăuntric, şi-ar fi luat repede tălpăşiţa, dacă gestul acesta l-ar fi angajat numai pe el. Însă baterea în retragere a învăţătorului ar fi însemnat înfrîngerea unei mari tabere, al cărei reprezentant demn şi onorabil era. Acum nu se mai punea problema unor personaje pe cale de-a se înfrunta, ci a unor principii în totalitatea lor. Tafardel se identifica unghie şi carne cu Revoluţia şi cu charta ei eliberatoare. Ca luptător pe baricade, ca partizan al libertăţii sub soare, venea să se ia de piept, în chiar bîrlogul lui, cu omul Inchiziţiei, al resemnării făţarnice şi al prigoanelor perfide. Neluînd în seamă persoanele din salon, fără ca măcar să le salute, învăţătorul se repezi, învîlvorat de discursuri incendiare, la preotul Ponosse :

— *Si vis pacem, para bellum!* [1] domnule Ponosse. Nu voi folosi procedeiele odioase ale lui Loyola, şeful sectei voastre ! Nu te voi ataca pe la spate ! Am venit la dumneata în calitate de inamic loial, cu praful de puşcă într-o mînă şi cu ramura de măslin în cealaltă ! Mai este încă vreme să renunţi la înşelătorie, mai ai timp să-i opreşti pe zbirii dumitale şi să te pronunţi pentru pace ! Dar dacă alegi războiul, îl vei avea ! Armele mele sînt pregătite. Ai de ales, domnule Ponosse, între pace şi război, între libertatea conştiinţei şi represalii. Alege, domnule Ponosse ! Şi gîndeşte-te bine la hotărîrea pe care-o iei !

Încolţit între două mînii atît de violente, preotul Ponosse nu mai ştia încotro s-o apuce. Încercă să-l potolească pe Tafardel :

— Domnule învăţător, niciodată nu m-am băgat în învăţămîntul dumitale. Mă întreb ce-ai putea să-mi reproşezi. Eu n-am atacat pe nimeni...

Însă indexul ridicat al învăţătorului se şi pornise să puncteze cu tărie o zicală profund umană, completată de el potrivit cu împrejurarea :

— *Trahit sua quemque voluptas* [2]*... et pissare legitimum!* Ştiu, domnule Ponosse, că pentru a statornici de-a pururi supremaţia voastră ai prefera să vezi înmulţindu-se, precum în veacurile de asuprire, băltoacele infecte produse de revărsarea vezicelor prea pline ! Domnule Ponosse, află că vremea asta a trecut ! Lumina se răspîndeşte, progresul face paşi uriaşi înainte, poporul va urina de-acum înainte în edificii anume create, ţin să ţi-o spun ! Urina va uda gresia şi se va scurge prin canaluri, domnule Ponosse !

[1] Dacă vrei pace, pregăteşte-te de război (dicton latin).

[2] Maximă luată din Vergiliu : „Fiecare îi[illegible] plăcerea unde o găseşte". Restul aparţine învăţătorului (...şi are tot dreptul să urineze).

Această stranie alocuţiune era mai mult decît putea răbda baroneasa. Încă de la început ea îl ţintuise pe Tafardel sub focurile teribilei sale lorniete. Şi deodată, cu o impertinenţă ce bătea recordul tuturor impertinenţelor, cu vocea aceea care răpise inimile şi condusese vînătorile ecvestre, ea întrebă :

— Cine este această hidoasă farfara ?

Prezenţa unui scorpion în nădragii săi largi şi fîlfîitori nu l-ar fi putut face pe Tafardel să sară mai tare în sus. Tremurînd de-o furie ce imprima ochelarilor săi oscilaţii de rău augur şi cu toate că o cunoştea pe baroneasă din vedere — cum o cunoştea toată lumea la Clochemerle — el se răţoi :

— Cine îndrăzneşte să insulte aici un membru al corpului didactic ?

Invectiva era ridicol de slabă, incapabilă să clintească o gladiatoare ca baroneasa. Înţelegînd cu cine are de-a face, ea răspunse jignitor de calm :

— Ultimul dintre lacheii mei, domnule învăţător de şcoală primară, ştie mai mult decît dumneata în materie de bună-cuviinţă. Nici unul din servitorii mei n-ar îndrăzni să se exprime atît de grosolan în prezenţa baroanei de Courtebiche !

Auzind cuvintele acestea, marea tradiţie iacobină îi dădu aripi lui Tafardel. Replică :

— Dumneata eşti mazilita aia de Courtebiche ? Ascultă, cetăţeano, insinuările dumitale eu le resping cu piciorul... Odinioară ghilotina le-ar fi venit repede de hac !

— Iar eu trăncănelile dumitale le socot nişte stupidităţi de nătăfleaţă ! Odinioară persoane de rangul meu trimiteau fără zăbavă la furci nişte marţafoi de speţa dumitale, după ce mai întîi porunceau să fie snopiţi cu biciul la şezut, în piaţa publică. Era un sistem bun de educaţie pentru nişte ţopîrlani ca dumneata !

Discuţia lua o întorsătură cît se poate de gravă. Strîns cu uşa între două curente care nu respectau creştineasca neutralitate a acoperişului său, bietul preot Ponosse nu mai ştia pe cine să asculte şi simţea şiroindu-i pe tot corpul, sub sutana lui cea nouă încheiată pînă-n gît, o sudoare rece. Avea motive temeinice să menajeze nobilimea în persoana baronesei, donatoarea cea mai generoasă a parohiei, şi tot atît de temeinice motive să menajeze Republica, în persoana lui Tafardel, secretarul primăriei, care era proprietara legală a presbiteriului şi-i fixa şi chiria. În clipa aceea totul părea pierdut. Încordarea creştea riscînd să atingă ultimele limite ale violenţei, cînd un personaj pînă atunci de nimeni luat în seamă dădu în vileag o măiestrie deopotrivă de stră-

lucită şi de binevenită, conducînd discuţia cu o fermitate de care nimeni nu l-ar fi crezut capabil.

Din chiar momentul apariţiei lui Tafardel, Oscar de Saint-Choul începuse să freamăte de bucurie. Gentilomul acesta ignorant poseda un real talent de-a intercala în discuţii solemne perioade retorice. El le împăna atît de dibaci cu felurite incidente încît bietul interlocutor, supus acestei retorici, simţea ideea rătăcindu-se în labirintul întortocheat al raţionamentului „saint-choulian", unde rămînea în cele din urmă prizonieră. Din nefericire, totdeauna bruftuit de-o soacră care trata omenirea cu metoda cravaşei şi condamnat la tăcere de-o soţie morocănoasă, al cărei belşug corporal îl strivea, Oscar de Saint-Choul avea numai de foarte puţine ori prilejul să-şi dovedească calităţile. Din pricina asta şi suferea.

Chiar de la primele cuvinte ale lui Tafardel, el înţelese că întîmplarea îi scosese în cale un straşnic duelgiu al vorbei, un palavragiu din cei ce bat apa-n piuă, croit pe măsura lui, cu care se va distra de minune, împingînd controversa pînă hăt-departe. Aşa că stătea la pîndă, cu bale la gură (la el afluxul oratoric era precedat de acest fenomen salivar), aşteptînd ivirea celei mai mici breşe în sistemul ripostelor, pentru ca să se repeadă în beregata neînfricatului cuvîntător şi să mi ţi-l joace în felul său sofistic. În sfîrşit, după ultima replică a baronesei se produse o tăcere. Imediat, Saint-Choul făcu doi paşi înainte :

— Daţi-mi voie. Aş dori să vă spun şi eu cîteva cuvinte. Numele meu e Oscar de Saint-Choul. Al dumitale ?...

— Ernest Tafardel. Dar eu nu admit nici un sfînt [1], cetăţene Choul !

— Mă rog, cum doreşti, scumpul meu *de* Tafardel...

Greu de înţeles : această particulă nobiliară, lansată de-un om care o purta în virtutea unui drept de moştenire, fu un adevărat balsam pentru amorul propriu al învăţătorului, făcîndu-i-l imediat simpatic pe Saint-Choul. Ceea ce îi îngădui acestuia să opereze o strălucită intrare în acţiune :

— Îmi permit să intervin, scumpul meu *de* Tafardel, deoarece am impresia că la punctul unde ne-au dus două doctrine deopotrivă de respectabile, care au — şi una şi cealaltă — sferele lor sublime şi, ca să zic aşa, zonele lor de slăbiciuni omeneşti, am impresia, zic, că prezenţa unui mediator imparţial e necesară. Salut în dumneata, funcţionar cu suflet mare, o pildă vie a acelei nobile pleiade de educatori care-şi asumă delicata sarcină de-a forma noile

[1] Saint-Choul s-ar traduce literal „Sfîntul Choul".

generaţii. Salut în dumneata încarnarea celui mai pur spirit primar — ce zic ? — granitic, căci pe stînca aceasta neclintită sînt săpate temeliile naţiunii, temeliile scumpei noastre patrii, reînnoită de mari curente populare — pe care mă voi feri, desigur, să le aprob fără rezervă, precum, de asemenea, mă voi feri să le tăgăduiesc aportul — căci ele — curentele populare adică — au furnizat în ultimul secol imagini magnifice cărţii de aur a geniului francez. De aceea nu voi ezita, învăţători republicani şi liber-cugetători, să vă proclam corp ereditar. Nimic din ceea ce este ereditar nu ne este indiferent. Sub titlul acesta, iubite domnule profesor, dumneata eşti unul de-ai noştri, aristocrat prin gîndire. Dă-mi, te rog, mîna ! Să pecetluim un pact deasupra partidelor, cu singura dorinţă a reciprocei noastre desăvîrşiri...

Gata-gata de-a ceda acestui om amabil, Tafardel, puţin neliniştit, vru să-şi arate din nou convingerile :

— Sînt un discipol al lui Jean-Jacques Rousseau, Mirabeau şi Robespierre. Ţin să-ţi amintesc acest lucru, cetăţene !

Apropiindu-se din imprudenţă de interlocutorul său, Oscar de Saint-Choul primi drept în nas un damf puternic din gura lui Tafardel. Simţi atunci că trebuie să se ferească de elocinţa învăţătorului şi că e mai bine s-o înfrunte la cîmp deschis.

— Nu există opinie sinceră care să nu-şi aibă justificarea. Dar ce-ar fi să ieşim puţin la aer ? E mai plăcut de discutat afară. Baroană, vă ajung îndată din urmă.

— Voiam să-i comunic ceva domnului Ponosse, se împotrivi Tafardel.

— Dragul meu, răspunse Saint-Choul împingîndu-l spre uşă, bănuiesc despre ce e vorba. Spune-mi mai bine mie. Voi fi mesagerul dumitale.

Cîteva clipe mai tîrziu, baroneasa îi găsi discutînd însufleţit în faţa bisericii, vizibil încîntaţi unul de celălalt. Oscar de Saint-Choul perora entuziast şi puncta perioadele sale oratorice legănîndu-şi la capătul şnurului monoclul, cu o siguranţă de sine pe care soacră-sa nu i-o cunoştea. Tonul acesta doct o irita — baroneasa nu admitea ca ginerele ei să fie mai puţin imbecil decît îl decretase dumneaei o dată pentru totdeauna. Oamenii, o dată categorisiţi de ea din punct de vedere intelectual şi social, rămîneau bun categorisiţi pe vecie.

— Oscar, zisa ea dispreţuitoare, lasă-l pe individul ăsta şi vino cu noi ! Am plecat.

Nici măcar cu o privire nu-l onoră pe nefericitul Tafardel, care era totuşi gata s-o salute. Căci învăţătorul se lăsase vrăjit de eleganţa cu care Saint-Choul îşi chivernisea măguliri de soiul acestora : „Ce Dumnezeu, dumneata şi

cu mine, scumpul meu, personificăm elementul cultivat, elita — ia seama, am zis elita ! — în ţara asta de analfabeţi ! Să fim prieteni... Şi fă-mi plăcerea de-a te abate într-o zi pînă la conac, să schimbăm cîteva idei, fără protocol, ca între prieteni. Contactul dintre nişte oameni cu spirit distins nu rămîne niciodată steril. Spun acest lucru pentru amîndoi."

În conştiinţa o clipă momită a lui Tafardel aroganţa umilitoare a baronesei trezi din nou dîrzenia iniţială, sporită de ciuda de-a se fi lăsat păcălit de aceşti ciocoi. Şi în timp ce Saint-Choul îi dădea înainte cu gura, lui Tafardel nici prin gînd nu-i trecea să-şi modifice articolul destinat *Deşteptării vinicole,* să îndulcească cît de cît vocabularul. Auzi vorbă, să-l îndulcească ! Ba din contră, o să mai toarne şi vitriol, da, da, şi-o să bage şi-un fitil incendiar la adresa Courtebichoaiei, mazilita asta incorigibilă !

„O să vadă ei ce înseamnă să se bage presa pe fir !" îşi spuse el rînjind.

Astfel, această întîlnire, care-ar fi putut să ducă la împăciuire, avu, dimpotrivă, drept efect o aţîţare a pasiunilor personale, aţîţare ale cărei consecinţe vor fi catastrofice.

Cît despre baroneasă, să menţionăm că i-a declarat preotului Ponosse că are de gînd să se ocupe personal de interesele parohiei şi că de-acum înainte se va adresa, la cel mai mic incident, arhiepiscopului. Preotul din Clochemerle era zdrobit de durere.

XIII • INTERMEZZO

— A, dumneata eşti, doamnă Nicolas ? Hai, spune, sărmana mea doamnă Nicolas, e adevărat ce-am auzit ? Am auzit că ţi s-a întîmplat un lucru îngrozitor...

— Într-adevăr îngrozitor, doamnă Fouache !

— Mi-au spus că bietu' domn' Nicolas... a fost lovit rău de tot... într-un loc foarte gingaş...

— Da, da, închipuieşte-ţi, doamnă Fouache ! Nu pot să-ţi spun cît sînt de îngrijorată !...

Aplecată peste tejghea, cu mîna căuş în dreptul gurii, doamna Nicolas dădea informaţii complete :

— Amîndouă s-au învineţit, spune cu glasul pe jumătate. S-au învineţit de-a binelea, din pricina tăriei loviturilor. Îţi dai seama cu cîtă furie a lovit mizerabilul !

— S-au învineţit de tot ?... Dumnezeule, ce mi-e dat să aud, doamnă Nicolas ! Răi mai sînt oamenii ! Şi zici că s-au învineţit...

— Da, şi s-au şi umflat...

— Zici că s-au umflat ?

Ambii pumni ai doamnei Nicolas se împreună, închipuind nişte dimensiuni gemene de mai mare jalea.

— Uite-aşa s-au făcut...

Doamna Fouache strînge la rîndul ei pumnii, ca să evalueze şi ea această diformitate, care întrece orice închipuire.

— Va să zică aşa sînt ! oftează respectabila tutungioaică cu o tristeţe fără margini. E îngrozitor ce-mi spui, doamnă Nicolas ! Doctorul le-a văzut ? Ce-a zis ? Sper că n-o să rămînă beteag iubitul dumitale domn' Nicolas ?...

Ce pierdere gravă pentru parohie, să nu se mai poată întoarce la biserică în uniforma sa, un bărbat atît de frumos ca domn' Nicolas ! Ce mai tura-vura, de-acolo i s-au tras şi toate necazurile. Prea era frumos şi voinic, ţi-o spun eu ! Nu se mai sătura lumea admirîndu-l duminicile... În urmă cu cîţiva ani — e multişor de atunci — şi Adrian al meu a avut o umflătură tot în locul ăla, din pricina unei sforţări prea mari. Dar nu era aşa de grav : numai cît nişte ouă de găină, din alea mai mărişoare... Pe cînd la dumneavoastră... Chiar atît de mari zici ? Să nu-ţi vie a crede, draga mea ! Trebuie că e tare amărît domn' Nicolas din pricina asta... Da' ce-am auzit, că trebuie să stea la pat ?

— Deocamdată n-are voie să se mişte.

— Da, ştiu şi eu că e aşa. Da' cum îl doftoriceşti ?

— Înainte de orice, odihnă deplină ; tot timpul trebuie să stea culcat pe spate ; îi pun comprese şi-un fel de alifie cu care-l ung deasupra. Nici nu ştii cît sînt de neliniştită, de îngrijorată, doamnă Fouache !

— Te înţeleg... Şi te compătimesc din toată inima.

— Şi-aşa aveam destule necazuri cu varicele şi cu hernia mea... Şi chiar Nicolas, cît îl vezi de zdravăn, are mereu de furcă cu stomacul, cu rinichii...

— Fiecare cu necazurile lui, ce să-i faci ? Da' de ce stai în picioare ? Poftim şi ia loc, dragă, să bem o cafeluţă, ca să-ţi mai vie inima la loc... Tocmai am fiert cafea proaspătă... Cred şi eu că ai necazuri mari cu umflătura aia, te înţeleg foarte bine... Tţţţ... şi cum zici că sînt ? Vinete ? Nu te pierde cu firea, sărmana mea doamnă Nicolas ! Mai bine hai să trecem dincolo. O să las uşa deschisă, să văd lumea cînd intră. Sînt mereu deranjată, dar asta nu ne împiedică să stăm de vorbă.

Femeie de loc şireată, doamna Nicolas, care venise să cumpere tutun pentru bărbatul ei, a căzut victima efuziunilor compătimitoare ale doamnei Fouache, efuziuni considerate la Clochemerle drept cele mai desăvîrşite rafinamente mondene. Tutungioaica trecea drept o persoană cu educaţie aleasă şi de familie bună, asupra căreia se abătuse ca din senin nenorocirea la moartea unui soţ model, destinat celor mai înalte funcţii administrative. Doamna Fouache jongla cu un soi de patetism, ce mergea drept la inimă nevestelor de ispravă, iar reputaţia ei de femeie distinsă inspira încredere. Nimeni în tîrg nu era mai îndreptăţit să audă tot şi să dea sfaturi pline de cumpătare : „Cîte n-am auzit şi n-am văzut eu la viaţa mea ! spunea. Chiar şi în lumea cea mai bună, draga mea ! La balurile prefecturii din Lyon, unde venea floarea societăţii, mă duceam şi eu, scumpă doamnă, tot aşa de firesc cum intri dumneata la

mine în prăvălie. Ei, cîte nu s-au schimbat de-atunci ! Şi cînd te gîndeşti că eram *pertu* cu nevasta prefectului din vremea aceea — uite-aşa cum stăm noi acu de vorbă — şi vezi ce mi-a fost dat să ajung la bătrîneţe, să răsucesc fişicuri, dacă se poate una ca asta ! Am căzut într-adevăr de sus, cu atîta mă mai pot făli, da' e destul de trist cînd te gîndeşti. În fine, aşa-i viaţa ! Cînd eşti la aman, trebuie să ştii să nu te dai la fund, cum se spune."

Cuvintele acestea rezumă într-o măsură legenda pe care şi-o ticluise şi pe care o pusese în circulaţie doamna Fouache. Legendă ce conţinea şi niscai exagerări. Cînd trăia, Adrien Fouache fusese într-adevăr slujbaş la prefectura din Lyon, dar numai ca portar. În această slujbă, pe care-o exercitase timp de douăzeci de ani, se evidenţiase mai cu seamă prin rezistenţa lui neistovită la jocul de cărţi, prin capacitatea sa de a bea zilnic o bună duzină de rachiuri şi printr-o apreciabilă pricepere la biliard, însuşiri care făceau din acest om cu şapcă tovarăşul indispensabil al conţopiştilor ce frecventau cafenelele. Şi cum doamna Fouache, la rîndul ei, nu se dădea în lături să facă bucuros comisioanele amoroase ale domnilor din birouri, primind pe numele ei scrisori de care nevestele lor nu trebuiau să ştie nimic, soţii Fouache se bucurau de stima tuturor şi toată lumea le era îndatorată. Cînd Fouache căzu în *delirium tremens* şi muri puţin după aceea, toată lumea fu de părere că acest sfîrşit tragic e consecinţa serviciilor sale loiale. I se dădu văduvei o tutungerie, avînd în vedere că era şi depozitara unor taine ce puteau dezlănţui drame în cel puţin douăzeci de familii.

Doamna Fouache se instală la Clochemerle cu ifosele unei adevărate cucoane, care trecuse prin grele încercări. Treptat-treptat, începu să-şi poleiască peste măsură trecutul. În felul ei de-a vorbi unele întorsături de frază destul de sărăcăcioase trădau într-o măsură excesele imaginaţiei sale. Dar clochemerlinii, cît priveşte construcţia clasică a frazei, sînt clei, iar cît priveşte limbajul au, la rîndul lor, subtilităţi proprii. Aşadar, n-au pus la îndoială obîrşia nobilă a doamnei Fouache, pentru că acest lucru le măgulea orgoliul local. Situîndu-se deasupra oricărei vulgarităţi, doamna Fouache continua să fie depozitara secretelor celor mai delicate, asigurînd totodată şi o echitabilă repartizare a lor.

Şi de data aceasta, graţie concursului stimabilei tutungioaice, toate femeile din Clochemerle aflară curînd despre durerosul beteşug care-l picnise pe Nicolas. Această pacoste creă un curent de compătimire în favoarea lui. Cînd, după zece zile, guardul bisericesc îşi făcu din nou apariţia în uliţa mare, păşind cu băgare de seamă şi sprijinindu-se într-un baston, femeile

milostive îşi şopteau în spatele lui, de la o fereastră la alta, ridicînd pumnii strînşi :

— Uite-aşa sînt...

— Nu mă-nnebuni !

— Nici nu-ţi vine a crede una ca asta !

— Da' ce, e de crezut ?

— Trebuie să fie oribile la vedere ! spunea mai tare decît celelalte Caroline Laliche, din tîrgul de jos, oftînd îngrozită.

Dar nimeni nu se lăsă impresionat de văicărelile ei, căci Caroline Laliche trecea drept femeia cea mai curioasă din Clochemerle, fiind surprinsă de cel puţin cincizeci de ori cu ochiul lipit de gaura cheii.

Ganglionii striviţi ai lui Nicolas cunoscură o mare celebritate, iar noile lor dimensiuni preocupară multe spirite feminine. Doamna Fouache alimenta opinia publică cu comentarii abil dozate. Pînă în ziua cînd, văzînd că interesul începe să scadă, lansă o ştire cu adevărat senzaţională :

— Altă dandana acum ! I se cojeşte pielea dimprejur !

În felul acesta, opinia publică continua să se pasioneze.

•

Rose Bivaque se duce la baroneasă pe jos, mergînd pe şoseaua în serpentine, lungă de patru kilometri, ce leagă mîndrul castel al Courtebichilor de tîrg. Situat la limita primului şir de păduri ce-i servesc drept fundal, castelul domină de-aci valea întreagă şi veacuri la rînd privirile clochemerlinilor obidiţi se ridicaseră fără să vrea spre castel, ca în faţa unui popas obligatoriu între starea lor socială şi cer. Ceva din această stare de spirit mai dăinuie şi azi în creierul Rosei Bivaque. Mititica asta e atît de plină de supunere încît, din atîtea supuneri cîte i-au fost de pretutindeni propuse, nu ştiuse pe care să le aleagă şi pe care să le refuze. Din această lăudabilă docilitate i se şi trăsese ruşinea. Căci, supunîndu-se tuturor şi pentru orice fleac, i se supusese cît se poate de firesc şi lui Claudius Brodequin, fără a face vreo deosebire între această supunere şi altele, din care, la drept vorbind, nici una nu i se părea prea anevoioasă. Puştoaica asta e leită străbunelor sale, acelor femei ale evului mediu care au trecut nebăgate în seamă, repede uitate, prin malaxorul veacurilor, în aceeaşi vale a Clochemerle-ului, unde şi-au îndeplinit muncile lor obscure, unde au născut şi au alăptat, unde au suferit ca vitele, fără discernămînt, fără să se răzvrătească, şi care au părăsit acest pămînt — unde prezenţa lor nu lăsa nici o urmă — fără a fi înţeles mare lucru

din nemaipomenita aventură colcăitoare care le adusese pe lume şi le făcuse să trăiască. Leită femeilor din epocile anterioare e micuţa Rose Bivaque şi, aidoma lor, nici nu gîndeşte, nici nu raţionează, supunîndu-se bărbaţilor, influenţelor lunii, datinilor, poruncilor naturii şi necesităţilor dinainte hotărîte, dintr-o străveche deprindere de-a asculta fără să crîcnească. De aceea nici nu simte vreo remuşcare sau vreo nelinişte. Abia dacă se miră niţeluş, fiindcă i se întîmplă totuşi nişte lucruri extraordinare. Mirarea aceasta cedează însă în faţa sentimentului unei fatalităţi inexorabile, ajuns pînă la ea neschimbat, acest sentiment fiind unul din cele mai puternice ale omenirii. Mergînd, se gîndeşte: „Dacă aşa mi-a fost scris..." şi „Păi chiar aşa !...", formule care constituie cei doi poli ai efortului său intelectual, întrerupt din cînd în cînd de: „Ei, drăcia dracului !" şi de: „Deh, acum ce mai pot să fac ?" La urma urmei, nici nu e chiar atît de sigur că gîndeşte într-adevăr. Cuvintele acestea corespund mai degrabă tatonărilor unei gîndiri atît de primitive încît nu poate concepe pînă unde duce gîndirea. Rose Bivaque e năpădită, e pătrunsă de efluvii plăcute, ce-i vin de la cerul scînteietor, de la aerul curat, de la soare, de la frumuseţea lucrurilor, dar senzaţiile acestea pe care le simte în tot trupul nu-i pot alimenta creierul cu raţionamente. Zăreşte o şopîrlă, fior verde la picioarele sale. Spune: „Ia te uită, o şopîrlă mică !" Ajunge la o răscruce de drum, nu ştie încotro s-o apuce, în sfîrşit se hotărăşte: „Pe acolo-i drumul ăl bun !" Năduşeşte, murmură: „Ce cald e !" Prin aceste observaţii, ea exprimă totalitatea şopîrlei, a căldurii şi a şovăielilor sale.

Unii o socot vinovată şi neroadă pe această mică Rose Bivaque, fata asta care va naşte un copil din flori şi care abia a împlinit optsprezece ani. Dar văzînd-o mergînd singură pe şosea, sănătoasă şi proaspătă, cu zîmbetul ei vag în care se îmbină animalitatea şi adolescenţa, ei bine, eu o găsesc înduioşătoare şi aproape frumuşică, şi curajoasă, pe această Rose Bivaque, care îşi primeşte soarta fără să crîcnească, fiindcă ştie, fiindcă e convinsă — ea care nu are habar de nimic — că nu-ţi merge să-ţi baţi joc de soarta unui om şi că soarta unei femei îşi găseşte împlinirea — cu voia sau fără voia ei — numai atunci cînd fata a devenit femeie şi contribuie cu toată seva ei la imensa plămadă a lumii.

E rustic frumoasă şi graţioasă în felul ei, ţărăncuţa asta niţeluş greoaie, atît de bine clădărită pentru muncile ce-o aşteaptă, cu braţele ei zdravene, cu picioarele ei puternice, cu coapsele ei largi şi cu sînii rotunzi. Şi nu i-ar veni de loc uşor aceluia ce-o priveşte — cum o privesc eu — să nu fie

înduioşat de atîta curaj naiv, să nu-i zîmbească, să n-o îmbărbăteze. Ea calcă cu paşi siguri şi liniştiţi, faţa ei un pic cam vulgară capătă strălucirea sublimă a tainei ce se săvîrşeşte în pîntecul ei ; e însăşi tinereţea în mers, cu nesăbuita ei siguranţă, cu abia înmugurita ei forţă, cu juvenila dar atît de necesara ei inconştienţă, fără de care totul s-ar sfîrşi într-o lume ce-ar începea numai pe mîna bătrînilor. Ea merge şi, o dată cu ea, înaintează veşnica iluzie, iluzia fiind adevărul oamenilor, sărmanul lor adevăr. Curaj, micuţă Rose Bivaque, mică purtătoare de suferinţi, de viitor şi de viaţă, curaj, căci drumul e lung !

Aşa e, merge înainte, fără remuşcări şi fără temeri, dar e adînc tulburată Rose Bivaque la gîndul că se va afla faţă-n faţă cu baroneasa. Iat-o : a sosit, intră în castel, urcă treptele lui impozante, e condusă pînă în pragul unei încăperi spaţioase, mai frumoasă şi mai bogată decît interiorul unei biserici. Nu îndrăzneşte să se avînte pe parchetul lucios şi primejdios. O voce autoritară o face să întoarcă capul. Baroneasa îi adresează cuvîntul :

— Tu eşti, Rose Bivaque ? Hai, apropie-te, fetiţo ! Ce-am auzit ? E adevărat că Claudius Brodequin te-a adus în starea asta ?

Stingherită şi îmbujorată la faţă, juna păcătoasă adeveri :

— Da, doamnă baroană, el.

— Bravo, domnişoară ! Se vede treaba că aveai mîncărimi ! Şi ce ţi-a putut îndruga băiatul ăsta ca să-ţi pierzi în halul ăsta capul ? Vrei să-mi explici ?

Să explice e peste puterile Rosei, peste mijloacele ei de exprimare. Răspunde :

— Nu mi-a îndrugat nimic, doamnă baroană...

— Nu ţi-a îndrugat nimic ? Perfect ! Din ce în ce mai bine ! Şi totuşi...

Împinsă pînă la ultimele ei poziţii de apărare, micuţa Rose roşeşte şi mai tare. Pe urmă explică în modul cel mai simplu şi cel mai sincer cum s-a întîmplat :

— Nu mi-a îndrugat nimic... Mi-a făcut !...

Răspunsul acesta, aducîndu-i aminte de vremurile cînd şi ea se sinchisea prea puţin de cuvinte, o cam descumpăneşte pe baroneasă. Continuă însă tot atît de aspru :

— Ce spui ?! Zi, ţi-a făcut ?... Ei bine, ţi-a făcut pentru că l-ai lăsat să-ţi facă, gîsculiţo !

— Nu l-am putut opri, doamnă baroană, răspunde candidă fosta copilă a Sfintei Fecioare.

— Măi să fie al dracului ! exclamă baroneasa. Asta înseamnă că primul fîrţîngău care-ţi iese în cale poate obţine totul de la tine ? Uită-te la mine şi răspunde, domnişoară !

Acestei dojeni Rose Bivaque îi opune accentul convingerii. Sentimentul că spune adevărul îi dă curaj :

— O, nu, doamnă baroană ! Au mai fostără şi alţii care mi-au dat tîrcoale. Da' nici nu m-am uitat la ei. Cu Claudius e altceva... simt că mă furnică peste tot...

În aceste vorbe baroneasa recunoaşte vocea pasiunii. Închide ochii. O năpădesc amintirile. În ele se îmbulzesc slăbiciuni cu neputinţă de înfrînat. În cele din urmă, cînd îi deschide din nou, pe chipul ei se reflectă bunăvoinţa. Cu o privire de cunoscător, o preţăluieşte pe Rose Bivaque, fetişcana asta bondocuţă şi proaspătă.

— Halal mînzoaică ! spune, mîngîind-o uşurel pe obraji. Şi ia spune-mi, fetiţo, ţi-a făgăduit că te ia de nevastă fantele ăsta irezistibil ?

— Claudius n-ar zice ba să fim şi noi la casa noastră, da' Honoré şi Mathurin nu-i chip să se înţeleagă din pricina viei din Bonne-Pente.

Deodată, vocea Rosei Bivaque devine mai sigură : dîrzenia, ca şi supunerea, e unul din instinctele primordiale moştenite de la femeile rasei sale. Rose este o fiică a pămîntului şi, deşi tînără, cunoaşte valoarea unui petic de vie bine expus la soare. De această valoare, dimpotrivă, baroneasa n-are habar, ea fiind mult prea nobilă ca să se ocupe de lucruri atît de meschine. Rose trebuie să-i explice acum pricina gîlcevii dintre cele două familii. Explică, plîngînd ca o Marie Magdalenă. Ascultînd-o, baroneasa observă că potopul de lacrimi nu-i alterează cu nimic trăsăturile feţei. „Fericită vîrstă ! gîndeşte ea. Dacă aş plînge şi eu aşa, frumos aş arăta ! Trebuie să fii tînăr ca să-ţi permiţi să ai necazuri." Conchide :

— Hai, linişteşte-te, fetiţo ! O să-i scutur eu pe toţi zgîrie-brînză ăştia, şi cît de curînd. Îţi promit că-l vei avea pe Claudius al tău, şi via pe deasupra.

Apoi continuă mai mult pentru sine :

— O să fac eu ordine în satul ăsta de ţărani răzvrătiţi !

O mai priveşte o dată pe Rose Bivaque, fata asta atît de simplă, acum înseninată ca un trandafir pe care ploaia l-ar fi mototolit un pic : „E adorabil de prostuţă şi atît de naturală !" În încheiere spune :

— Eu vă cunun ! Dar pe viitor să fii mai atentă, ce naiba !

Zîmbeşte, adăugînd :

— De altminteri, acum tot nu mai are nici o importanţă. Lucrul acesta n-are importanţă decît o singură dată. Să ştii că nu-i rea metoda asta, s-o iei din pripă. Femeile care aşteaptă prea mult nu se mai pot hotărî să treacă peste hopul ăsta. Pentru asta femeilor le trebuie atîta inconştienţă !

Ultimele cuvinte nu sînt destinate micuţei Rose Bivaque, care de altfel a şi plecat şi nici nu le-ar fi înţeles. Fata asta nu-l mai are decît pe Claudius al ei în cap. Probabil că o aşteaptă pe şosea, la jumătate drum între Clochemerle şi castel.

— E de bine sau e de rău ? o întreabă Claudius cum o zăreşte.

Rose Bivaque povesteşte în felul ei întrevederea, şi Claudius, care-i ţine capul pe piept, o sărută pe obraji.

— Eşti fericită ? întreabă el.

— Mmm, da...

— Vezi, dacă m-ai ascultat ? O să te măriţi înaintea celorlalte.

— Da, şi-o să mă mărit cu tine, Claudius al meu ! şopteşte ea, beată de fericire.

Se privesc în ochi, sînt fericiţi. Ziua e minunată, foarte caldă. Termometrul arată probabil treizeci de grade la umbră. Nu mai au ce să-şi spună. Ascultă concertul binevoitor pe care păsărelele îl dau în cinstea lor. Merg mai departe, tăcuţi. Claudius zice :

— Încă trei săptămîni cu o vreme ca asta şi-o să avem un vin straşnic !...

•

Hippolyte Foncimagne e bolnav de gîlci. Vlăjganul ăsta cît muntele şi-atît de chipeş are gîtul delicat. De cîteva zile n-a mai scos capul afară pe uşă, şi Adèle Torbayon e copleşită de griji. Să adăugăm : nu numai de griji, ci şi de bucurii, şi de ispite. De griji, în calitatea ei de hangiţă care şi-a luat răspunderea unui bolnav sub acoperişul ei ; de bucurii, fiindcă atîta timp cît stă în casă, Foncimagne nu mai e sub influenţa alteia. În sfîrşit, de ispite, fiindcă Adèle Torbayon poartă în taină chiriaşului ei un interes mai mult decît afectuos, sentiment inspirat atît de fizicul grefierului, cît şi de dorinţa de a-şi lua revanşa asupra Judithei Toumignon, rivala ei detestată şi victorioasă. Poate că dorinţa de răzbunare, care de ani de zile îi mocnea în suflet, alcătuia şi cea mai mare parte a sentimentelor ei pentru Foncimagne. Nenumărate femei vor înţelege acest sentiment.

Într-o dimineaţă, Arthur Torbayon fiind în pivniţă unde trăgea vinul în sticle, Adèle Torbayon se urcă în camera lui Hippolyte ca să-i ducă o

gargară fierbinte, preparată după reţeta doctorului Mouraille. („Nu-l putem lăsa aşa, singur şi părăsit, pe bietul băiat, că dacă ar fi să se bizuie pe Judith, s-ar putea prăpădi.") Încă din ajun începuse să sufle dinspre sud-vest un vînt rece, vestind o furtună ce nu se hotăra să izbucnească, şi toate fibrele moleşite ale Adèlei Torbayon tînjeau către acel ceva care ar pune capăt neliniştii sale, greutăţii ce-i paraliza picioarele şi-o apăsa pe piept. Era o nelămurită şi imperioasă nevoie de-a izbucni în lacrimi, de-a se afla fără apărare, de-a ofta şi de-a geme nearticulat.

Adèle intră în cameră şi se apropie de patul unde Foncimagne, la culme de trist, simţea revenindu-i puterile stimulate de reverii înflăcărate. Prezenţa gazdei sale se brodi să concretizeze atît de oportun aceste reverii încît cuprinse coapsele Adèlei Torbayon cu mutra unui copil rîzgîiat şi bolnav, care simte nevoia să se răsfeţe. O toropeală plăcută, liniştitoare năpădi tot trupul Adèlei Torbayon, ca şi cum, în sfîrşit, furtuna ar fi izbucnit şi picături mari de ploaie i-ar fi răcorit pielea. Nu se împotrivi cu forţa necesară.

— Cum poate să-ţi treacă prin cap una ca asta, domnule Hippolyte? spuse ea cu nu destulă asprime.

— Dimpotrivă, mă gîndesc chiar mult de tot, frumoasa mea Adèle! răspunse şmecherul, profitînd de faptul că gazda lui ţinea tava în mînă ca să exploateze şi mai bine situaţia.

Tulburată cum nu se mai poate, hangiţa încercă să apere onoarea lui Arthur Torbayon cu argumente improvizate, dar de loc convingătoare:

— Gîndeşte-te şi dumneata, domnule Hippolyte, jos sala e plină de lume!

— Păi tocmai de-aia, frumoasa mea Adèle, răspunse irezistibil perfidul, de ce i-am lăsa pe oameni să aştepte?

Şi cu un gest îndemînatic, trase pentru mai multă siguranţă zăvorul, care era la căpătîiul patului.

— Ce faci, mă încui, domnule Hippolyte? Nu-i frumos ce faci! îngăimă hangiţa.

Rezervîndu-şi pentru orice eventualitate acest alibi, nemaifăcînd mofturi, ca o negustoreasă care ştie că nu-şi poate pierde vremea de pomană, Adèle Torbayon se dădu bătută. Sub masca indiferenţei, prost îmbrăcată, Adèle Torbayon ascundea aptitudini reale şi adorabile surprize trupeşti, foarte înviorătoare pentru un convalescent, şi pe care grefierul le preţui la justa lor valoare.

Şi deodată o idee lumină subconştientul hangiţei, pregătind apoteoza fericirii sale : „Şi Arthur care trage vinul în sticle...“ Da, da, băiatul ăsta atît de dibaci şi de fermecător era cu totul altceva decît Arthur Torbayon, bărbat zdravăn, incontestabil, dar care nu ştia să-şi întrebuinţeze forţa şi era lipsit de orice fantezie.

După un timp, cuprinsă de remuşcări cam tardive, Adèle zise :

— Totuşi, n-aş fi crezut c-o să-mi faci una ca asta, domnule Hippolyte !

Cuvintele acestea puteau fi interpretate fie ca un elogiu, fie ca o blîndă dojană. Însă Foncimagne îşi primise din plin partea lui, aşa că nu se simţi cîtuşi de puţin îngrijorat. Certitudinea aceasta îl făcu să afişeze o falsă modestie :

— Adèle, spune-mi, nu te-am decepţionat ? întrebă el ipocrit, cu aerul că o compătimeşte sau că-şi cere iertare.

Hangiţa căzu în cursa întinsă de vanitatea donjuanului. Uimită că un lucru atîta timp amînat se putuse săvîrşi atît de simplu, încă plină de recunoştinţă, ea îşi exprimă sentimentele în felul următor :

— O, domnule Hippolyte, oricine îşi poate da seama că eşti un om cult !

— Atît cît trebuie ca să ţin un toc în mînă.

— Vai, ce ştrengar eşti ! răspunse cu duioşie Adèle, mîngîind părul chiriaşului ei.

Simţea o nouă tulburare, dar sentimentul datoriei le întrecu pe toate. Renunţînd la complimentele ocazionale pe care grefierul i le făcea din politeţe, luîndu-şi tava, spuse :

— Trebuie să cobor, să văd ce mai e pe jos ! Te pomeneşti că mă cheamă clienţii şi Arthur e în stare să iasă din pivniţă.

La cuvintele acestea, îşi zîmbiră. Aplecată peste el, Adèle avu o ultimă efuziune :

— Monstrule mic, ştiu că n-ai să mă crezi, dar îţi jur că pînă azi nu mi-am înşelat niciodată bărbatul.

— Nu-i aşa că n-a fost chiar atît de teribil ?

— Şi eu care gîndeam că o să se prăbuşească cerul pe mine !

Pe urmă, aruncîndu-i o ultimă privire, hangiţa se strecură binişor afară, închizînd uşa fără zgomot.

Rămas singur, Foncimagne înnodă firul întrerupt al visărilor sale, de data aceasta îmbogăţite cu un capitol nou, care introducea în viaţa lui o fermecătoare varietate. Se vedea aievea stăpînul celor două mai frumoase

femei din Clochemerle, şi care, pe deasupra, erau duşmance ; ceea ce făcea situaţia şi mai picantă. Fu recunoscător destinului care-i hărăzise atît de uşor aceste două strălucite victorii. Apoi, lăsînd la o parte destinul, care, ca să fim drepţi, nu făcuse chiar el totul, îşi spuse că aportul lui fusese din cele mai meritorii în această reuşită. Cedă rafinatei voluptăţi a mulţumirii de sine. Începu să compare meritele respective ale acestor două femei încîntătoare. Cu toate că polii lor atractivi fuseseră distribuiţi într-altfel, acordînd amîndurora caractere distinctive în funcţie de modelaj şi de repartiţia volumelor, ambele persoane erau, incontestabil, atrăgătoare şi amîndouă se dovedeau la fel de bine înzestrate. În tot cazul, amîndouă erau sincer îndrăgostite, iar elanurile lor se cereau mai degrabă domolite, avînd în vedere vecinii. Se felicita că una era atît de strălucitor de blondă, iar cealaltă atît de pătimaş de brună. Această diferenţă va fi un admirabil stimulent, căci jocul alternanţelor, punînd capăt monotoniei, va reda acesteia un farmec nou. După cele întîmplate, Foncimagne simţea cît de puternic e ataşamentul său pentru Judith. Dar acest ataşament nu-l împiedica să-i fie sincer recunoscător Adèlei. Simţi că-l cuprinde o dulce oboseală, care-i restitui acea preţioasă nevoie de-a dormi, ce-l ocolise în ultimele patruzeci şi opt de ore. Îşi spuse că are tot timpul să tragă un pui de somn înainte de a-şi face gargara de seară, pe care trebuia să i-o aducă Adèle la orele patru.

— Ah, Adèle... grăsuna mea dulce ! şopti el cu destulă duioşie.

A fost şi ultimul său gînd. Uitînd durerea din gît, căzu într-un somn adînc, savurînd acea mulţumire lăuntrică pe care ţi-o dă o conştiinţă împăcată cu sine.

Reîntoarsă jos, Adèle Torbayon se postă în faţa casei. Peste drum, tot în faţa casei, stătea Judith Toumignon. Privirile celor două cumetre se încrucişară. Parcă i-ar fi dat cineva cu leuca în cap, aşa rămase Judith văzînd noua expresie de pe faţa duşmancei sale. Nu mai era acea expresie posacă, caracteristică femeii ultragiate, care nu şi-a luat încă revanşa cuvenită, ci acea dispreţuitoare indulgenţă a învingătorului faţă de învins. Zîmbetul de batjocoritor triumf care se lăbărţa pe buzele hangiţei, acea fericită moleşeală care-i invadase întreaga făptură treziră în sufletul Judithei o bănuială îngrozitoare. În atitudinea rivalei sale recunoştea semnele acelei bucurii lăuntrice care-o făcuse de atîtea ori să privească compătimitor la celelalte femei. Nu mai putea pune la îndoială cauzele acestei străluciri extraordinare, care de obicei o aureola şi pe ea. Ascunzîndu-se în fundul

magazinului şi ferindu-se să fie văzută de Adèle Torbayon, fixă cu intensitate fereastra odăii lui Foncimagne, aşteptînd neliniştită ca amantul ei să tragă discret perdeaua spre a-i dovedi că gîndurile lui i-au rămas credincioase, cum obişnuia să facă de mai multe ori pe zi, cînd nu se puteau întîlni. Dar Foncimagne dormea dus şi era legănat de vise plăcute. Frumoasa Judith simţea acea insuportabilă suferinţă pe care ţi-o dă presimţirea unei trădări. Între ea şi amantul ei, de care o despărţeau numai cîţiva metri, se ridicau toate barierele unei iubiri interzise. De aceea nici nu putea sări peste acest spaţiu, ca să aibă certitudinea după care simţea o sfîşietoare necesitate. De mai multe ori în cursul zilei zări pe chipul Adèlei acelaşi zîmbet plin de intenţii, şi zîmbetul acesta o străpungea ca un pumnal. Se gîndea : „Ah, dacă ar fi adevărat !... Nu-i nimic, tot o să aflu..."

În mintea ei încolţeau planuri de răzbunare, o răzbunare atît de crudă, că frumuseţea ei, de obicei atît de senină, se întunecase.

XIV • UN VÎNT DE NEBUNIE

— O ce sînt ?

— O curvă, madam ! O curvă de bordel, asta eşti !

— Vrei să-ţi spun şi eu ce eşti tu ?

— În tot cazul, eu nu mă tăvălesc cu bărbaţii, ca tine !

— Dacă bărbaţii nu s-au atins niciodată de tine, nu cumsecădenia ta, ci sluţenia ta i-a oprit ! Crăpi de cumsecădenie nevînturată, sărmană Putet !

— Şi tu o să crăpi de-o boală scîrboasă de burtă, la spital o să crăpi !

— Numai că eu nu voi fi luat-o alergînd cu limba scoasă după popi. Las' că ştiu eu ce poamă îmi eşti, scîrnăvie !

— Ce tot îndrugă smintita asta ?

— Auzi-o, Babette Manapoux, auzi-o, mă rog ţie, pe mironosiţa asta ! O dată nu trece pe lîngă oameni fără să-i îmbăloreze !

— O fi halit prea multe boabe de mătănii, dragă Judith. Astea-s ca fasolea.

— Vezi-ţi de drum, fă, ţaţă de spălătorie ! Muiere a bagabonţilor !

— Ehe, bagabonţii ! Ai plesni de fericire dacă ar pofti cît de cît la carnea ta !

— Huo ! Ce v-a venit să vă certaţi cu toatele ?

— Ai picat la ţanc, madam Poipanel. Poftim, uite cine şi-a găsit să mă insulte ! O pocitanie numai bună să-i preschimbe pe bărbaţi în sloiuri de gheaţă.

— Şi eu vă spun la toate cîte sînteţi aici : mi-e scîrbă de voi !

— E adevărat că nouă bărbaţii nu ne-au făcut nimic rău, niciodată, după cum e tot atît de adevărat că ţie nu ţi-au făcut niciodată nimic bun, sărmană Putet ! Asta-i nenorocirea !

— Huo, bahorniţelor !

— Sfrijita dracului !

— Mi-au ajuns la ureche niscai vorbe de afară. Imediat am închis debitul să văd ce se întîmplă... Cum spunea Adrian al meu : în ziua de azi...

— Tot Putet, madame Fouache. A înnebunit de-a binelea.

— Nu-i adevărat ! I-am frecat niţeluţ ridichea roşcovanei.

— Are noroc că nu-i Toumignon de faţă.

— Trebuie că greu o mai apasă fecioria, rămasă de izbelişte cum e, fără muşterii.

— Tare aş vrea să ştiu şi eu, doamnelor, cauza acestui *incedent* şi a aglomeraţiunii pe o *artelă* publică, cu manifestări gălăgioase.

— Sosişi taman bine, domnule Cudoine.

— Dom'le majur, e Toumignonoaia care, tocmai cînd treceam...

— Ba e Putoaica, domnule Cudoine, care, fără să-i spun un cuvînt...

— Minţi, muiere neruşinată !

— Ba tu minţi !

— N-am să mă las tratată de mincinoasă de-o paceaură care face tîrgul de ruşine...

— O auzi ce spune otreapa asta geloasă, domnule Cudoine...

— O sfrînţită !

— O pupă-sutană !

— O boşolită cu ziua !

— O moartă de necaz că nu e şi ea boşolită !

— Ei, gata, destul, cucoanelor !

— Nu mi-e frică de dumneata, prună uscată !

— Poftim cum mă tratează !

— O auzi, domnule Cudoine ?

— Să se termine odată !

— Trebuie închisă !

— Rînjeşte de cîte ori trec.

— Nu i-am spus nimic nebunei ăsteia bătrîne !

— Vampiră roşcată !

— Păduche !

— N-o să tăceţi odată din gură ? Sau vreţi să chem forţele mele poliţieneşti ?

— Ea e de vină, domnule Cudoine, năpîrca asta !

— Gura, am zis !

— Toumignonoaia, domnule Cudoine, se ţine numai de...

— Gura ! Vă *ordonez* să tăceţi şi să eliberaţi *artela* publică. Acasă cu voi ! Şi dacă vă mai prind o dată...

— Nu eu am început, domnule majur...

— O auziţi pe vrăjitoarea asta de sub clopotniţă ? Ai fost doar de faţă, Babette Manapoux, spune cum s-a întîmplat...

Cu mîna lui vînjoasă, jandarmul Cudoine apucă braţul osos al Justinei Putet şi o conduse pînă în Fundătura Călugărilor, amenințînd-o că o trimite la pîrnaie dacă mai continuă să vocifereze. Celelalte femei se refugiară la *Galeriile beaujoleze*, ca să comenteze acest viu incident. În special se evidenţie doamna Fouache.

— Gîndiţi-vă, zicea ea, să ajung să văd la vîrsta mea asemenea grozăvii. Eu care mi-am trăit tinereţea cu persoane din lumea mare, care aşa erau de bine educate că niciodată nu rosteau un cuvînt mai tare decît altul şi aşa de politicoase că-ţi cereau iertare numai fiindcă ţi-o luau înainte pe stradă. Şi li-era totdeauna gura garnisită cu amabilităţi, din „scumpă doamnă Fouache“ şi din „dragă doamnă Fouache“ nu mă scoteau şi cîte şi mai cîte alte drăgălăşenii ce nu se poate închipui, ca să nu mai pomenesc de mici cadouri... Să fii înconjurată cum am fost eu de respect şi de cupeuri cu cai de rasă la uşă, cu vizitii în joben, ca miniştri, şi cu nasturi la surtuc frecaţi în fiece dimineaţă cu şmirghel, şi să auzi la bătrîneţe asemenea lucruri ! Războiul, că altceva nu văd, a întors lumea pe dos...

Nici nu s-a mulcomit bine cearta de la *Galeriile beaujoleze*, că un altul începea în tîrgul de jos, o sută cincizeci de metri la vale. Se puteau auzi următoarele :

— N-ai fost dumneata aia de-a lehăit vorbe de clacă, pe care Babette Manapoux le răspîndeşte peste tot ? Hm ! Nu dumneata ?

— N-am fost eu, madam. Şi te rog să iei seama la ce spui !

— Va să zică îs mincinoasă eu, hai ?

— Fireşte, madam.

— Şi dumneata numai adevăr grăieşti, totdeauna ?

— Da, madam, totdeauna !

— Asta se cheamă că pentru prima oară spui adevărul. Da, pentru prima oară, scorpie !

— Ah, bagă de seamă, madam, că te fac eu să taci !

— Lasă-lasă, te ştie lumea ca pe-un cal breaz !

— Că bine zici, mă ştie lumea, madam.

— Dar nu spre cinstea dumitale !

— Ba spre cinstea mea, din contră, madam !

— Şi cînd i-ai împuiat capul cu verzi şi uscate Toinettei Nunant ? Poate nici aia nu erai dumneata ?

— Nu, madam, nu eram.

— Şi nici Berthei, nici Mariei-Jeanne, tot nu ?

— Nici, madam, nicidecum !

— Şi la Fond-Moussu, în pădure, nu erai cu Beausoleil dumneata, zi că nu !

— Dar cu cine erai acolo în pădure dumneata, de-ai văzut aşa de bine?

— Şi chestia cu piaţa, unde ai ciordit trei caşuri de capră ?

— Ho, tacă-ţi gura, că mi s-a acrit să te tot aud ! Gata, mi-ajunge !

— Şi mie mi-ajunge, şi nu de azi ! Trebuie să se termine odată toate astea !

— Mă rog, madam, să se termine !

— Am să-ţi închid eu cloanţa în cele din urmă ! Am să te pocnesc cu fierul de călcat peste bot !

— Chiar dumneata ?

— Eu, da, şi chiar acuşica. Las' că o fac eu să-ţi amuţească limba !

— Poftim, fă-te-ncoa' olecuţă ! Te-aştept, madam ! Auzi ? Te-aştept !

— Vino tu încoa', fricoaso !

— Vezi că n-ai *coraj* ?

— Vino-ncoa' îţi spun !

— Nu mi-ar fi frică, dac-aş vrea !

— Dar văd că stai la distanţă, he ?

— Mi-ar fi teamă că mă murdăresc, madam, atingîndu-mă de cine ştie ce fel de lume. Să mă murdăresc, aşa cum auzi, madam.

— Un pic de jeg mai mult nu te poate speria, javro !

— Nu eu mă fîţîi în pielea goală, cum ştiu pe unele care se hîrjonesc în bucătărie, ca să le vadă toţi vecinii, madam !

— Ha, ha, frumos tablou : tu goală, cu cele două traiste deşarte atîrnîndu-ţi pînă la burtă ! Dar parcă te văd că iarăşi ai să trăncăneşti ! Să te prind că nu ţi-ai ţinut clonţul, ţaţă bătrînă...

Pînă la acest grad de violenţă au ajuns scenele de stradă, scene ce s-au înteţit simţitor în ultimele zile. Nu-i mai recunoşteai pe clochemerlini. Dar

e nevoie să vorbim de noile întîmplări, care i-au făcut să se înfierbînte în halul acesta.

•

S-a pretins totdeauna la Clochemerle că notarul Girodot a jucat un rol tenebros în urzirea tulburărilor urmate după bătălia din biserică şi că acest făţarnic ar fi fost înţeles cu iezuiţii, de la care preotul din Montéjour primea directivele acţiunii sale politice.

Drept vorbind, niciodată nu s-a dovedit nimic şi lucrurile se pot explica în fel şi chip, fără necesitatea de-a fi amestecaţi iezuiţii. Pare însă destul de verosimilă afirmaţia că notarul Girodot să fi provocat realmente tulburări — în ce mod nu se poate preciza — din ura ce i-o purta lui Barthélemy Piéchut, căruia nu-i ierta faptul că ocupă un loc de frunte la Clochemerle. Magistrat ministerial şi cu diplomă, Girodot era convins în sinea lui că primăria ar fi trebuit să-i revie de drept, nu să încapă pe mîna unui ţăran. Aşa îl denumea el pe Piéchut, faţă de care se arăta, de altminteri, zîmbăreţ. Primarul însă nu se lăsa sedus şi încredinţa rezervele sale băneşti cele mai importante unui notar din împrejurimi.

La Montéjour, comună cu două mii de locuitori, despărţită de Clochemerle prin şase kilometri de şosea accidentată, viaţa publică se resimţea de agitaţia unui preot foarte activ şi a unui tineret bătăios, pe care preotul îl organizase în „falangă a tineretului catolic". Efervescenţa acestor adolescenţi — aveau între patrusprezece şi optsprezece ani — era îndreptată spre acţiuni interesînd biserica. Pe de altă parte, între cele două aşezări vecine dăinuia o veche duşmănie, pornită iniţial din comportarea băieţilor clochemerlini faţă de fetele din Montéjour, unde veniseră în 1912 la o serbare, conduită socotită cam prea neobrăzată. De atunci harţele dintre clochemerlini şi montéjourezi n-au contenit un moment. Din harţele acestea clochemerlinii ieşeau îndeobşte biruitori, nu că ar fi fost mai zdraveni, ci fiindcă se dovedeau mai isteţi, mai şireţi, făcînd din mijloace incorecte o aplicaţie tactică oportună şi hotărîtoare. Prin perfidia ce-o arătau în ciocnirile cu adversarii ei vădeau un fel de geniu militar, provenit de bună seamă din încrucişările de rase efectuate odinioară pe aceste meleaguri, deseori vizitate de năvălitori. Montéjourezii erau foarte iritaţi că propria lor reacredinţă în strategie se ducea pe copcă înaintea relei-credinţe, mai subtilă, a clochemerlinilor, care excelau în tertipul de-a atrage în cursă pe inamicii lor şi de a-i bate măr, ei avînd şi avantajul numărului, ceea ce de fapt e ţinta

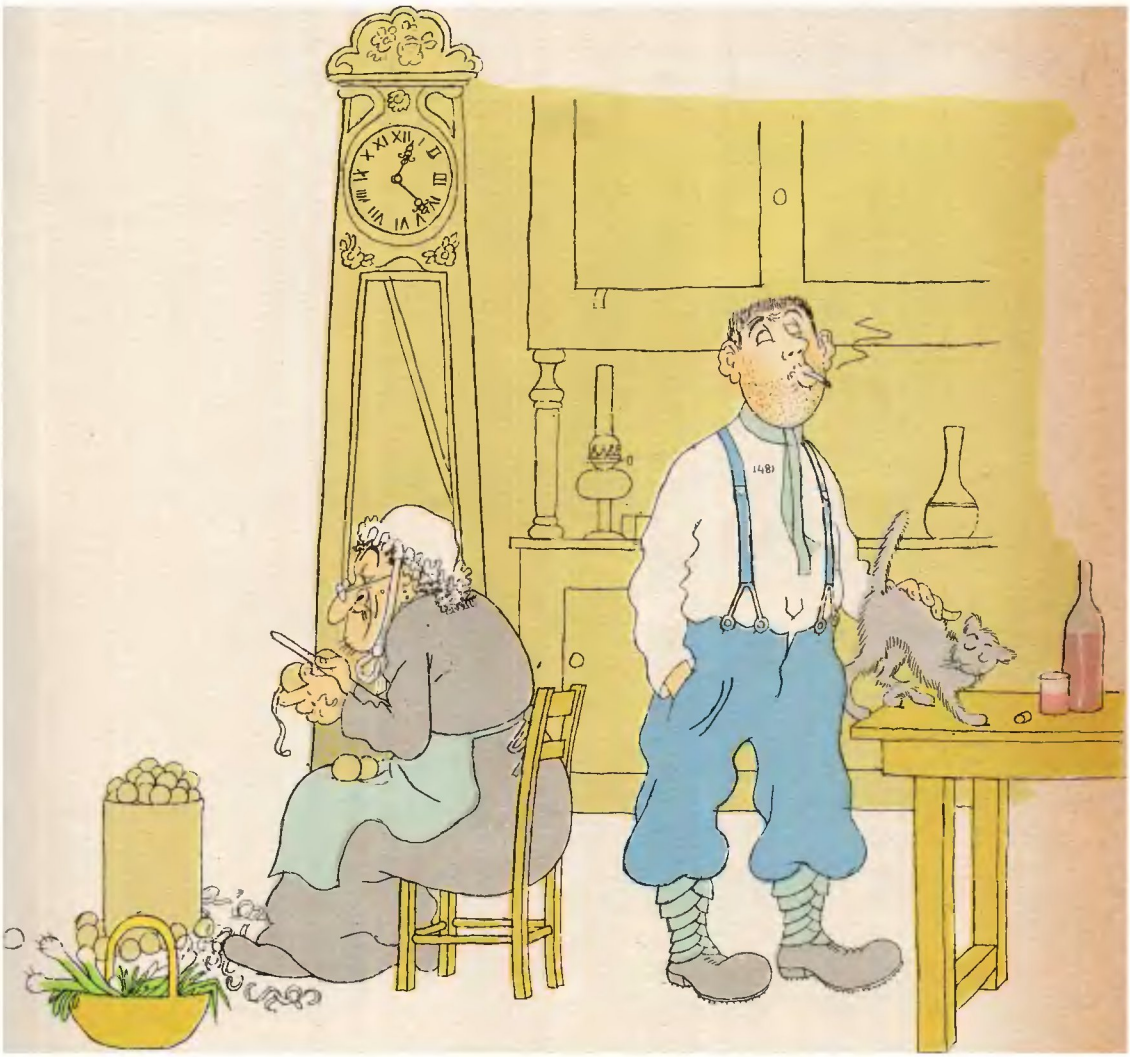

strategici militare, ţintă pe care însuşi Napoleon n-o dispreţuia. Ţinînd seama că montéjourezii se orînduiau sub un prapur sfinţit, considerîndu-se ostaşi ai Domnului, e de înţeles de ce amarnic îi ustura să se întoarcă la dînşii acasă cu feţele zdrobite de nişte eretici. Istoriseau ei, fireşte, că au lăsat în şanţuri sumedenie de clochemerlini doborîţi, dar aceste lăudăroşenii ce salvau onoarea nu le oblojeau rănile amorului propriu. De-aici se poate vedea că montéjourezii erau oricînd dispuşi să se bage în treburile celor din Clochemerle, cu condiţia de-a nu întîmpina nici un risc. Căci aceşti zeloşi centurioni simţeau o puternică scîrbă faţă de reteveiele şi bocancii ţintuiţi ai viguroşilor clochemerlini.

De cîteva ori, în tăria nopţii, montéjourezii au călcat teritoriul Clochemerle-ului. N-au fost văzuţi nici venind, nici plecînd, însă mai mulţi locuitori ai tîrgului au auzit vuiete de glasuri şi de biciclete pedalate accelerat, coincizînd desigur cu fuga infractorilor. Dimineaţa s-au descoperit urmele incursiunii lor : inscripţii injurioase pe uşa primarului, a *Galeriilor beaujoleze* şi a medicului, dovadă că erau foarte precis informaţi. Într-o noapte, afişele municipale au fost rupte, geamurile primăriei sparte, iar într-o dimineaţă a fost găsit uns cu roşu ostaşul figurînd pe monumentul eroilor morţi pentru patrie, mîndria Clochemerle-ului : o tînără femeie simbolizînd Franţa sprijinindu-şi mîna pe umărul unui soldat cu chip energic, care o apără cu trupul şi baioneta ţinută de-a curmezişul.

Un monument cu o siluetă de ostaş roşu-foc, dimineaţa, în mijlocul Pieţei Mari, vă închipuiţi efectul ! Indignarea orăşelului se manifesta într-un singur glas :

— Văzut-aţi grozăvia ?

Întreg Clochemerle-ul se duse în dealul tîrguşorului. Ostaşul ăsta proaspăt vopsit era nostim, însă mînia populaţiei mare fu. Mînie stîrnită nu atît de culoarea spoielii — în fond amuzantă — cît de ofensă. Banda lui Fadet propuse un iureş la Montéjour pentru a vopsi în verde sau negru monumentul eroilor de-acolo, care şi el reprezenta o Franţă senină şi un ostaş viteaz. Însă propunerea nu aranja lucrurile. Consiliul municipal se întruni în grabă spre a delibera. Doctorul Mouraille opină că această culoare roşie accentuează caracterul marţial al monumentului, oferind şi avantajul de a-l face mai vizibil. Propuse deci să fie păstrată şi să se mai treacă un rînd de vopsea deasupra, nivelată cu grijă. Anselme Lamolire s-a opus cu tărie, furnizînd fireşte şi motivele morale ale împotrivirii sale. Roşul, a argumentat

el, e culoarea sîngelui. Nu-i bine să se amestece amintirea sîngelui cu aceea a războiului. Oamenii răpuşi în război se cuvine să ni-i reprezentăm morţi într-o formă cu totul ideală, glorioasă şi senină, fără ca nimic josnic, vulgar sau trist să poată veni să întunece evocarea. Se cere să fim cu gîndul şi la tinerele generaţii, care trebuiesc educate în cultul eroismului tradiţional şi surîzător al soldatului francez, ce cu-atîta cochetărie ştie să moară. Există un stil de-a muri în război, virtute specific franţuzească, inimitabilă, care emană, cu siguranţă, din calitatea spiritului naţional, unic pe lume, precum oricine ştie.

Această întîietate oportun proclamată făcu să treacă un fior patriotic prin toţi cei prezenţi. Lamolire îl dădu gata pe adversarul său, doctorul Mouraille, cu cîteva săgeţi năprasnice şi bine ochite :

— E firesc, spuse el, ca o seamă de oameni care au căsăpit cadavre să nu respecte nimic. Dar nu înseamnă că, dacă sîntem de la ţară, trebuie să fim mai puţin idealişti decît pramatiile de la oraş. Să le-o arătăm !

Elocinţa ce se reazemă pe fapte are totdeauna o mare putere de convingere. Anselme Lamolire era cu osebire îndreptăţit să vorbească de morţii din război. Pierduse trei nepoţi şi un ginere. El însuşi, la începutul pîrjolului, fusese şase luni mobilizat ca paznic de cale ferată. Făcea parte din categoria victimelor de război. („Mare noroc pe ăi de-au murit, zicea el. De ăi care-am rămas în viaţă e vai şi amar.") Părerea lui fu deci îmbrăţişată, cu hotărîrea de-a se chema un meşter care să redea monumentului culoarea iniţială.

Dar s-a întîmplat un lucru şi mai grav. Într-o noapte, cam pe la ceasurile trei, o explozie zgudui Clochemerle-ul. Ecourile prelungi ale bubuiturii au făcut un moment să se creadă că a fost un cutremur de pămînt. Rău o sfecliseră clochemerlinii, care, încremeniţi de spaimă, se întrebau dacă au rămas în poziţia orizontală şi dacă stau tot verticale casele. Unii mai inimoşi ieşiră în stradă. Un miros de explozibil îi călăuzi spre Fundătura Călugărilor şi curînd, cînd s-a crăpat de ziuă, s-a văzut despre ce era vorba. Un cartuş de dinamită aşezat sub urinar smulsese tabla, iar bucăţile de metal împroşcate spărseseră un vitraliu al bisericii. De data asta pagubele loveau ambele tabere. Vandalismul stîrni o mare indignare. Doi montéjourezi izolaţi, descoperiţi pe undeva de vreo zece clochemerlini viteji, mîncară o bătaie soră cu moartea.

În acelaşi timp, scandalurile particulare se înmulţeau, punînd în cauză personaje din amîndouă părţile, ceea ce contribuia şi mai mult la tulburarea spiritelor. Trebuie să vorbim despre asta.

•

O anume Marie Fouillavet, slujnică la Girodot, a fost concediată într-o bună zi, fără preaviz şi despăgubire, sub învinuirea că s-ar fi dedat la acte ruşinoase asupra persoanei tînărului Raoul Girodot, elev al popilor iezuiţi. În realitate, răspunderile păreau a fi reciproce şi reciproce delictele : fiul notarului avea aproape şaptesprezece ani, iar fata sub nouăsprezece. Însă această diferenţă de vîrstă i-a fost imputată ca o crimă nenorocitei de către un tată virtuos, a cărui mînie a fost mare la vestea că fecioru-său, viitor magistrat ministerial, împărţea patul cu slujnica chiar sub acoperişul căminului părintesc. Există însă motive de-a se crede că iniţiativa acestei combinaţii — incompatibilă, firește, cu decenţa unei case de notar — îi revenea lui Girodot-fiul, care promitea a fi o pramatie în lege.

Raoul Girodot putea invoca oarecari scuze. Prima trebuie văzută în docilitatea niţel nătîngă a unei servitoare tinere, angajată slujnică „la toate", care nu ştia unde se termină supunerea faţă de stăpîni. Ierarhia socială reprezenta ceva înspăimîntător în ochii unei făpturi simple şi fricoase, pogorîtă dintr-un cătun de munte. Prin colţuri la început, asaltată cu ciupituri de un licean mincinos, care putea face să fie dată afară, ea crezu că e preferabil să accepte dezmierdările, care îi asigurau un protector şi-i mai îndulceau singurătatea într-o casă unde toţi îi porunceau şi o băgau în sperieţi.

Această Marie Fouillavet nu era frumoasă, dar avea o rumeneală proaspătă destul de chemătoare, care tulbura pe adolescentul abia scăpat din rigorile celor nouă luni de internat, unde zi şi noapte se zbătea în grozile unei pubertăţi tirane. Era fatal ca în atari împrejurări să se opereze o apropiere între tînăra slujnică şi fiul notarului. Acesta venise acasă în vacanţă, ferm hotărît să lămurească anumite lucruri, care nu figurează în programul şcolar al instituţiei conduse de popii iezuiţi. Marie Fouillavet numai bine se brodise ca să-i înlesnească lămuririle. Ea i le dădu cu aceeaşi silinţă tăcută pe care-o punea şi în robotelile de slujnică, neînţelegînd că pentru asta îşi putea permite să devie familiară cu tînărul ei stăpîn. Inexperienţa amînduror debutanţi sfîrşi prin a se descurca destul de bine şi des-

fătările acestea nocturne au sporit ataşamentul slujnicii pentru patroni, resimţindu-se şi în munca ei casnică.

— De la sfîrşitul lui iulie fata asta s-a cioplit binişor, nu mai e aşa de bleagă, repeta bine dispusă doamna Girodot, destul de greu de mulţumit.

— Aşa e, răspunse notarul, s-ar zice că s-a dat pe brazdă. Găsesc că şi Raoul parcă s-a mai copt în ultimul timp. E mai cu scaun la cap, mai astîmpărat. Citeşte, ceea ce niciodată nu i s-a întîmplat, nu mai bate străzile zăbăuc, ca în alţi ani. Am impresia că s-a pus pe treabă.

— E destul de mare ca să înţeleagă anumite lucruri. Începe să i se formeze caracterul.

Dar progresele astea n-au contat de loc, cînd descoperitu-s-a cît de departe pătrunsese Marie Fouillavet în intimitatea familiei şi cît contribuise la completarea educaţiei unui fiu de notar. Izgonită a fost biata şi scăldată-n lacrimi s-a dus să povestească pretutindeni, cu naivitate, nenorocirea ce-a lovit-o. Bocetele ei au aruncat mare discredit asupra sectei Girodoţilor şi asupra partidei bisericii.

— Nişte scîrbe cum nu mai există, Girodoţii ăştia ! se spunea.

Însă Marie nu-i tărbăcea pe toţi la fel.

— Cocoana e cea mai a dracului, explică ea. Domnu', vedeţi dumneavoastră, avea grijă de sănătatea mea. Totdeauna îi era frică să nu mă bolnăvesc şi mereu îmi zicea : „Ti, Mario, că frumoase şi dolofane ţîţoance ai ! Bagă de seamă, bagă bine de seamă, Mario, să nu li se întîmple, Doamne fereşte, ceva ! Te doare cînd le strîng aşa ?" mă întreba totdeauna prin vreun colţ dumnealui. Avea mare grijă de mine, că astea-s podoaba fetelor şi trebuie bine păzite, mă povăţuia domnu', şi ca o drăgălăşie îmi băga între sîni o hîrtie de cinci franci. Şi de zece franci, alteori, pînă-n fund. Puneam bani frumoşi deoparte, fără să ştie cocoana.

— Da' cu Raoul, Mario ?

— Cu sila m-a luat, fără să-mi ceară. Picoteam de somn. Pîn' s-apuc să mă apăr, gata.

— Trebuia să ţipi, Mario !

— Mi-ar fi fost ruşine că aude lumea...

— Şi după aceea, Mario ?

— M-am obişnuit. Nu mai aveam atîta sfială.

— Poate că şi ţie îţi plăcea ?

— Vorba aia, dacă ai început, nu te mai opreşti. Deşi treaba asta însemna încă o corvoadă pentru mine... Nici un chilipir nu era, zău aşa !

— Era înverşunat Raoul ăsta ?

— Zurliu rău ! Uneori, în zilele de spălat şi de curăţenie mare, eram moartă de somn. Îşi lua singur tainul, şi eu habar n-aveam... Ca şi cum nici nu...

•

S-a aflat că Clémentine Chavaigne, rivala întru cucernicie a Justinei Putet, a dispărut. Plecată într-o seară undeva, a doua zi ea încă nu se întorsese acasă, fapt fără precedent pentru domnişoara asta bătrînă. Vecinele alarmate au întreprins o cercetare, împinse de curiozitate şi de vaga speranţă a unei întîmplări fistichii, impulsiuni care la ele erau, poate, mai vii decît sentimentul de omenie invocat.

S-a stabilit că în ajun Clémentine Chavaigne i-a făcut o vizită lui Poilphard, ca să-i ceară niscai sfaturi privitoare la indispoziţiile care o bîntuiau, provenite, se credea, de la un fibrom, tumoare destul de stingheritoare pentru pudoarea sa. Bătrîna domnişoară se prenumăra printre frecventatoarele zeloase ale farmaciei, acelea ce visau să-i refacă lui Poilphard un cămin în care bătrîneţea lui să se depene într-o tihnă înfrumuseţată de rugăciuni. Orice pretext îl găsea bun, chiar şi mizeriile sale intime, pentru a atrage atenţia văduvului asupra unui trup pe nedrept desconsiderat şi capabil încă de plăcute utilizări. Aşadar, în această direcţie s-au orientat investigaţiile.

S-a dovedit că şi Poilphard n-a mai dat semn de viaţă din ajun seara. Deprins cu bruştele eclipse ale unui împuşcă-lună cum era spiţerul, laborantul, nealarmat de dispariţia lui, a închis la ora reglementară farmacia, pe care se obişnuise s-o conducă şi singur. Coincidenţa acestei duble dispariţii conferea absenţei lui Poilphard o semnificaţie deosebită. Laborantul era convins că a văzut-o intrînd pe Clémentine Chavaigne în ajun, dar nu putea afirma dacă a ieşit ori ba. „Anchetatoarele“ l-au îndemnat stăruitor să se urce în apartamentul stăpînului său, situat deasupra spiţeriei. Peste foarte puţin, el coborî ca să cheme femeile :

— Veniţi să vedeţi ceva curios...

Un miros de ceară şi tămîie împînzea coridorul, şi cînd ciocăniră, un mare tărăboi se iscă îndărătul uşii. Un glas furios se auzi pe urmă, glasul, parcă schimbat, al lui Poilphard :

— Plecaţi de-aici, cioclii iadului !

Aceste neliniştitoare cuvinte fură urmate de-un rîs strident, mai neliniştitor încă. Nimeni în Clochemerle nu-l auzise pe farmacist rîzînd vreodată. Amploiatul ciocăni din nou.

— Eu sînt, domnule Poilphard, eu, Basephe !

— Basephe e mort... Toată lumea e moartă... Numai cioclii iadului mai trăiesc !

— Pe Clémentine Chavaigne n-aţi văzut-o, domnule Poilphard ?

— E moartă şi ea. Moartă, moartă, moartă !

Şi iarăşi un hohot de rîs teribil. Uşa închisă a rămas, şi apoi linişte. Foarte tulburaţi, au coborît să delibereze. Văzîndu-l pe Beausoleil trecînd, l-au chemat înăuntru şi i-au supus cazul.

— Numai Cudoine e bun la o daraveră ca asta, socoti Beausoleil.

Au plecat să-l ia pe majur de la jandarmerie, aducîndu-l şi pe lăcătuş la locul cu pricina. S-au urcat tiptil, să forţeze prin surpriză uşa, care, cedînd uşor, s-a deschis asupra unui tablou din cele mai ciudate. Încăperea, cu obloanele lăsate şi perdelele trase, era cufundată în beznă. În această beznă însă ardeau făclii jur-împrejurul patului, şi în pocale sfîrîiau pastile de parfum. L-au găsit pe Poilphard într-o postură de chinuitoare suferinţă, îngenuncheat pe covoraşul de lîngă crivat, cu capul între mîini. Pe pat, inertă, era lungită Clémentine Chavaigne. Incursiunea curioşilor se săvîrşise atît de repede încît farmacistul n-a avut vreme să se sesizeze. La zgomotul produs, el se ridică în picioare şi le spuse cu o mare blîndeţe, cerîndu-le să tacă :

— Sst ! E moartă. Moartă, moartă, moartă ! Lăsaţi-mă s-o plîng. Niciodată n-am să mă despart de ea.

— Dacă-i moartă, observă Cudoine, nu se poate s-o lăsăm aici.

Poilphard zîmbi maliţios :

— Am s-o îmbălsămez, oameni buni, şopti el, am s-o pun în vitrina mea.

Basephe încercă să-l cheme la realitate, amintindu-i de îndeletnicirile sale profesionale :

— Domnule Poilphard, îmi trebuie ipeca pentru o clientă. Unde aţi pus borcanul cu ipeca ?

Farmacistul se uita cu o mare milă la asistentul său.

— Prostuţ mincinos ! se mulţumi el să murmure.

Cuprins brusc de furie, înşfăcînd o făclie şi mergînd spre grupul înlemnit, cu flacăra la capătul braţului întins — grotesc arhanghel cu tichie înciucurată pe cap — răcni :

— Îndărăt, păcătoşilor ! Îndărăt, cioclii iadului, diavoli deghizaţi !

— E bătut cu leuca-n cap, ce mai încolo-încoace ! formulă înţeleptul Beausoleil.

Se aruncară grămadă asupra nefericitului Poilphard, care se zbătea cumplit, ţipînd :

— E moartă iubita mea ! Moartă ! Moartă !

L-au legat fedeleş şi l-au coborît la parter, trimiţîndu-se totodată după doctorul Mouraille, să vadă ce-i cu Clémentine Chavaigne. Nu era moartă, Mouraille îşi dădu imediat seama, ci cufundată într-un fel de letargie, provocată prin mijloace artificiale.

— Dacă aş şti cu ce... se întreba medicul privind corpul înţepenit al bătrînei domnişoare.

Cotrobăind, observă pe-o mescioară două ceşti al căror conţinut l-a dat lui Basephe să-l analizeze.

Examenul detectă prezenţa unui somnifer puternic şi nu fu greu să se identifice substanţa, verificîndu-se inventarul unui dulăpior încuiat cu cheia, în care se păstrau toxicele. Mouraille luă imediat măsurile dictate de împrejurări.

Clémentine Chavaigne se trezi într-o cameră necunoscută, înţesată de femei îngrijorate şi nemaipomenit de curioase, care aşteptau pesemne destăinuiri.

— Unde mă aflu ? întrebă pe-un ton tînguitor victima.

— Nu-ţi aminteşti nimic ?

— Nimic.

— Poate că e mai bine aşa... fîsîi din mulţime, cu acreală, observaţia.

O rostise Justine Putet, care venise cea dintîi la faţa locului. Adăugă şi o reflecţie adresată femeilor din jur :

— Hm, o noapte întreagă închisă cu un nebun... Mi se încrîncenă carnea pe mine de ce s-o fi petrecut !

Cititorul e destul de informat asupra aberaţiilor lui Poilphard ca să înţeleagă că nu se întîmplase nimic ireparabil. Însă situaţia bătrînei domnişoare era tare confuză, căci, stînd fără cunoştinţă paisprezece ore în şir, niciodată după aceea n-a ştiut cu precizie care e starea sa fiziologică. Ar fi trebuit să recurgă la expertiza lui Mouraille, dar, fiindu-i teamă de mai rău, se lăsă păgubaşă. I-a fost dat să moară şapte ani mai tîrziu, în urma unei operaţii, fără să fi stabilit dacă mai avea pe deplin dreptul la titlul de domnişoară.

Poilphard urmă o cură de şase luni la o clinică, unde un neurolog de şcoală nouă îi trată subconştientul prin metoda mărturisirilor progresive.

Bombardată cu întrebări, memoria farmacistului dădu la iveală secretul pitit în subconştientul său încă de la vîrsta de paisprezece ani, cînd se îndrăgostise — primul lui sentiment erotic — de o moartă, o frumoasă verişoară de douăzeci şi trei de ani, pe care o iubea cu patimă, în taină. Poilphard părăsi clinica sănătos, cu un supliment de greutate corporală de douăsprezece kilograme, cu un ten trandafiriu şi o faţă hilară. Însă clochemerlinii i-au dat a înţelege că vor pregeta să-i încredinţeze mai departe reţetele medicale, ceea ce-l determină să se instaleze într-un sătuc din Haute-Savoie, unde e considerat şi-acum un chefliu irezistibil.

În ceea ce priveşte pe Clémentine Chavaigne, reputaţia ei fu de-a pururi compromisă, din grija Justinei Putet, duşmanca ei înverşunată, care cu un singur cuvînt dictat de geniul ei hain eterniză amintirea nopţii dezonorante. Ea nu se mulţumea numai s-o defăimeze pe rivala ei prăbuşită, ci pregătea un prilej ca să-i arunce în faţă dispreţul. Un timp, Clémentine Chavaigne reuşi să evite cearta, dar răbdarea ei ajunse la capăt în cele din urmă. Se apucă să-i răspundă. E ceea ce şi aştepta Justine Putet.

— Mă mir că te mai şi fandoseşti, după tot ce-ai consimţit să ţi se facă...

— Ce-am consimţit să mi se facă ? ripostă Clémentine Chavaigne în defensivă.

Atunci Putet o plesni în mod public cu un singur cuvînt teribil :

— Toată lumea ştie, sărmană domnişoară, că te-ai lăsat *poilphardată* !

„A te lăsa *poilphardată*“ a intrat în vocabularul Clochemerle-ului.

XV • UN VÎNT DE NEBUNIE

(urmare)

Şi în timp ce atîtea evenimente îşi urmau cursul lor precipitat, întretăindu-se primejdios, tulburînd familii, cum şi vechi şi încercate deprinderi, care făcuseră trei veacuri în şir fericirea Clochemerle-ului, dragostea pustia o inimă curată, o inimă naivă, asupra căreia, pînă la urmă, va triumfa într-un mod ce va avea un răsunet enorm, avînd în vedere că această inimă bătea într-un piept expus atenţiei publice prin poziţia sa socială. E pacostea tinerelor de familie bună să nu poată iubi simplu, tainic, umil dacă trebuie, aşa cum iubesc fiinţele de obîrşie modestă, al căror trup, oriunde le-ar duce, nu atrage după el nici mutări de capitaluri, nici mezalianţe printre rubedenii.

Se cuvine aşadar să ne oprim o clipă asupra unei gingaşe figuri de fecioară, proaspătă şi ruşinoasă cum nu se mai poate, avînd, rînd pe rînd, vioiciunile şi melancoliile vîrstei, imense exaltări şi depresiuni profunde, ce-i vin de-a dreptul din suflet, cu toate acestea totdeauna atît de fermecătoare încît, ori de cîte ori e încercată de mîhniri sau de speranţe — care la ea se succed ca un cer schimbător — ştie să pună în ele acea graţie predestinată şi fugară, acea dulce iradiere, după care se recunosc fiinţele născute să iubească fără rezervă, şi astfel născute şi avînd, fără să ştie, o docilitate timidă, dar teribilă la nevoie — ce le poate împinge pînă la cele mai mari revolte — îşi simt de timpuriu vocaţia, îndată ce în raza privirii lor a apărut omul de care se consideră legate pe viaţă dintr-un implacabil presentiment. Aşa era, la douăzeci de ani, Hortense Girodot, înamorată la nebunie. Şi frumoasă, de-o frumuseţe bogată în subînţelesuri, meritînd a fi iubită, şi la care aveai totdeauna ceva frumos de descoperit.

Această frumuseţe visătoare, această inimă vibrîndă, întîlnite aici, într-un mediu ca acesta, e de-a mirare cînd te gîndeşti la Hyacinthe Girodot şi la

nevasta lui, pe care numai văzîndu-i îţi era interzis să te gîndeşti la gesturile dragostei, fără ca gesturile acestea să nu fie lovite de-o dezonoare ce jignea întreaga seminţie umană.

Notăreasă arogantă, purtînd stigmatele unei cuperoze ce-i apăruse la treizeci de ani consecutiv unei lenevii intestinale fără leac, cu părul rar şi uscat, cu ochi şterşi, cu picioare mari şi gura tot atît de ispititoare ca o ferestruică de carceră, preasimandicoasa doamnă Hyacinthe Girodot (născută Philippine Tapaque, din neamul Tapaque-Dondelle, mari comersanţi de coloniale şi delicatese din Dijon), fudulă de privilegiile ei, de obîrşia ei, de zestrea ei, de convingerile ei, de portretele de familie din salon, de talentul ei la clavir şi la pirogravură, era o femeie înaltă, o prăjină urîcioasă, o jigăritură austeră, care împiedica orice iniţiativă dezinteresată şi descuraja pînă şi atacurile soţului legitim.

Era cu un cap mai înaltă decît notarul, un nichipercea, un nefericit complice întru procreaţie şi care, cu picioarele lui slăbănoage şi noduroase, cu pieptul lui îngust, îşi concentra întreaga prestanţă într-un bărdihan enorm, atît de neobişnuit la un trup ca acesta, încît îţi sugera mai degrabă o tumoare decît un săculeţ cu viscere. Şi faţa lui ştearsă era plămădită dintr-un aluat moale, ce-i atîrna pînă în solemnul guler scrobit, ca nişte zdrenţe fleşcăite, croite parcă din pielea cenuşie a unui elefant. Ochii însă — vicleni, hrăpăreţi, gălbui, plutind într-un lichid alburiu — aveau o vioiciune care te îngheţa şi scurmau în oameni, ca şi în lucruri, numai cîştigul bănesc. Lui Girodot această pasiune dominantă îi ţinea loc de caracter şi-i trasa linia de conduită. Ca să jecmăneşti în voie şi într-un mod cît se poate de onorabil trebuie să recurgi la textele de legi, la legile sucite şi-nvîrtite de nişte şnapani subtili şi respectaţi. Girodot era la curent cu toate legile, ştiind să găsească în fiecare excepţia de la regulă şi pricepîndu-se atît de bine să cotrobăiască în noianul de contradicţii încît sfida orice expert să se poată descurca în dosarele sale.

Din aceşti doi monştri de urîţenie — agravată, la unul, de-o înfumurată prostie burgheză, la celălalt de-o monumentală ticăloşie — cum de s-a putut naşte atît de pura, atît de fermecătoarea Hortense, e anevoie de explicat. Poate că ar trebui invocată spirituala fantezie a atomilor, poate că ar trebui vorbit despre o revanşă a celulelor care, prea mult timp victimele unor împerecheri imorale şi dezgustate să se tot întrupeze într-o serie de Girodoţi scîrnavi, într-o bună dimineaţă au înflorit într-o adorabilă Girodot. Aceste alternanţe misterioase sînt legea unui echilibru care îngăduie lumii să dureze

şi să nu se ticăloşească de-a binelea. Pe gunoiştile degenerescenţelor, ale lăcomiilor şi ale celor mai josnice instincte, rodesc uneori plante de-o rară gingăşie. Hortense Girodot, fără să se ştie cum şi fără ca cineva să-şi dea seama, întruchipa una dintre acele plăpînde desăvîrşiri pe care natura le strecoară în mijlocul unor gloate monstruoase, aşa cum îşi proiectează curcubeiele drept chezăşie a fantasticei sale prietenii pentru nevolnica speţă umană.

În ceea ce priveşte frumuseţea, Hortense Girodot nu putea fi comparată cu Judith Toumignon. De altfel, nimeni nu le considera rivale, întrucît razele lor de acţiune erau cu totul diferite, iar motivele prestigiului lor fizic nu pot fi confundate. Fiecare era personificarea femeii, în două din momentele vieţii sale : prima, sortită să ajungă la apogeu în rolul de fată tînără şi de logodnică, pe cînd a doua trecuse fără tranziţie de la adolescenţă la o deplină şi suverană plenitudine. Frumuseţea agresivă a Judithei nu permitea cel mai mic echivoc sentimental, pe cîtă vreme frumuseţea rezervată a Hortensei cerea răbdare şi făcea apel la colaborarea sufletului.

Pe Hortense Girodot n-am putea-o descrie mai bine decît făcînd aceste comparaţii. Închipuiţi-v-o deci unduioasă, încă mlădie, cu toate că plină de frăgezime, niţeluş visătoare, cu un surîs încrezător şi părul castaniu-închis, care o ferea de excesiva fragilitate a blondelor, scutind-o, totuşi, de semeaţa asprime a brunelor. Hortense iubea.

Iubea un tînăr poet cam pierde-vară, pre nume Denis Pommier, de altfel băiat focos şi vesel, cu toate că zănatic, făcînd disperarea familiei sale, ceea ce îndeobşte şi este ocupaţia din tinereţe a poeţilor, a artiştilor şi chiar a geniilor, cînd valoarea întîrzie să se arate. Băiatul acesta semna din cînd în cînd în paginile unor reviste efemere nişte poeme foarte bizare, a căror grafie tipografică — din cele mai fanteziste — constituia în mare măsură şi unicul lor merit. El însuşi recunoştea acest lucru, declarînd că scrie numai pentru ochi şi visînd să întemeieze şcoala *sugestionistă*. De altminteri, descoperind că în epoca noastră poezia nu e cel mai bun mijloc de-a răscoli masele, se hotărîse să schimbe macazul. Avea ambiţii, pasiune, o mare forţă de convingere, destulă încredere în sine şi ştia să se facă iubit de femei.

Încă din adolescenţă îşi fixase, pentru a cuceri notorietatea, un termen ce urma să expire în anul al douăzeci şi cincilea al vieţii sale, dar, intrînd în cel de-al douăzeci şi şaselea, hotărîse să-şi mai acorde o păsuire pînă la treizeci. Era de părere că un om care încă nu cucerise gloria pînă la treizeci de ani nu mai avea ce căuta pe-acest pămînt. Pornind de la acest prin-

cipiu, se înhămase, concomitent, la mai multe lucrări importante: un roman ciclic, al cărui număr de volume încă nu-l fixase, o tragedie în versuri (gen ce trebuia renovat) şi trei comedii. Se mai gîndea şi la cîteva romane poliţiste, ca să se destindă. Dar genul acesta literar necesita, după părerea lui, un dictafon, aparat care cerea o importantă investiţie de capital.

Denis Pommier dădea dovada unei activităţi intelectuale foarte originale. Pe coperţile cîtorva caiete scrisese titlurile diferitelor sale opere şi aştepta, plimbîndu-se hai-hui pe la ţară, momentul inspiraţiei. Gîndea că opera de artă trebuie scrisă sub dicteul zeilor, aproape fără nici o ştersătură şi fără opinteli, care i-ar altera substanţa.

După ce locuise mult timp la Lyon, chipurile ca să studieze, de optsprezece luni Denis Pommier îşi fixase reşedinţa la Clochemerle. Aici, sub pretextul unor lucrări literare, trăia pe spinarea familiei, care-l socotea bun de nimic, născut ca să dezonoreze o familie harnică de mici proprietari. Avusese timp berechet să se apropie de Hortense Girodot şi s-o copleşească sub avalanşa unor scrisori poetice, care impresionau din cale-afară această făptură duioasă.

De prisos să mai intrăm în amănuntele şiretlicurilor la care recurgeau Hortense şi Denis ca să se întîlnească şi să-şi scrie. Fata, chiar şi cea mai puţin vicleană, îşi descoperă o imaginaţie fără margini cînd un amorez i-a deschis capul. În mai multe rînduri Hortense adusese acasă vorba despre Denis Pommier. Reacţiile indignate ale clanului Girodot o făcuseră să înţeleagă zădărnicia iluziilor că s-ar putea mărita cu băiatul acesta. Dimpotrivă, familia ei stărui în curînd să se mărite cu Gustave Lagache, fiul unui prieten al notarului, în care acesta vedea un colaborator posibil şi pe care voia să-l formeze la şcoala lui. În culmea deznădejdii, Hortense îşi încredinţă necazul aceluia pe care-l socotea logodnicul ei.

Nimic nu i se părea prea greu poetului acestuia, care se tutuia cu zeii, care-şi permitea intimităţi cu muzele; viitorul era al lui şi nici o clipă nu se îndoia că-l aşteaptă un destin fericit. Familia îi spusese că e hotărîtă să pună la bătaie zece mii de franci, ca să-l ajute să-şi încerce norocul la Paris şi pe urmă să nu mai audă de el. Aceşti zece mii de franci şi ceea ce îşi putea procura Hortense din vînzarea cîtorva bijuterii erau mai mult decît suficienţi pentru primele cheltuieli ale unei aventuri pe care şi-o imagina ca pe-o cale fermecată a gloriei.

Se hotărî deci să fugă cu Hortense şi-i învinse şi ultima rezistenţă, după ce-o adusese treptat-treptat într-o stare de dulce euforie, care o lăsa

fără apărare, citindu-i cîteva romane duioase de dragoste, alese cu discernămînt. Totul s-a petrecut la iuţeală, într-un decor rustic, într-o zi cînd fata notarului se ducea la Villefranche, la lecţia de pian. Şi cum pudoarea ei se trezise prea tîrziu şi nu putea avea efecte retroactive, cum orice reparaţie părea imposibilă, se hotărî să se plece în faţa faptului împlinit, lipindu-şi drăgăstos capul de umărul lui Denis Pommier. Acesta declară rîzînd că e foarte mulţumit, foarte fericit, foarte mîndru şi, drept răsplată, îi reciti ultimul său poem. Pe urmă, îi spuse că ceea ce se întîmplase atît de simplu şi de fără fasoane era în frumoasa tradiţie a Olimpului, unica tradiţie demnă de poeţi şi de iubitele lor, care, bineînţeles, nu pot acţiona ca muritorii de rînd. Hortense atîta aştepta : să-l creadă. Şi-l crezu într-adevăr, cu ochii închişi. Zăpăcită de-a binelea, Hortense se întreba şi ea dacă nu cumva totul fusese numai un vis. Mai tîrziu, întorcîndu-se singură acasă, se miră că soarta fetelor se poate schimba aşa, fără nici un preaviz, precum şi de faptul că fetele pot avea atît de repede revelaţia unei taine despre care mamele lor spun că e o grozăvie. Atunci îşi dădu seama că viaţa ei va fi de-a pururi legată de aceea a cutezătorului pionier, care ştiuse să facă primul pas şi să-şi asume toată răspunderea cu o splendidă nepăsare. Ca să-l urmeze pînă la capătul lumii, fata nu mai aştepta decît un ordin de la el, un simplu gest.

Într-o noapte de septembrie tîrgul de sus fu trezit de-o salvă de foc, urmată îndată de trosnetul eşapamentului deschis al unei motociclete care demara cu o viteză nebună. Clochemerlinii — cîţi mai avură timp să crape binişor obloanele — văzură un *side-car* gonind nebuneşte pe uliţa mare şi scoţînd flăcări. Zgomotul pe care-l făcea trezi ecourile văii. Cîţiva clochemerlini mai curajoşi, înarmîndu-se cu puştile de vînătoare, porniră în recunoaştere. Găsiră casa notarului luminată şi li se păru că acolo ceva nu-i tocmai în regulă. Strigară :

— Hei, dumneata ai tras cu puşca, domnule Girodot ?

— Cine-i acolo ? Cine-i acolo ? răspunse o voce gîtuită de emoţie.

— Nu vă temeţi, domnule Girodot ! Noi sîntem, Beausoleil, Machavoine şi Poipanel. Da' ce s-a întîmplat ?

— A, voi sînteţi, prieteni ? răspunse repede Girodot, cu o excepţională amabilitate. Vin îndată să vă deschid.

Îi primi în sufragerie şi-atît de tulburat era încît le turnă în pahare trei pătrimi dintr-o sticlă de *Frontignan,* rezervat numai musafirilor de soi. Le

explică că auzise scîrţîind pietrişul din curte şi că văzuse clar o umbră furişîndu-se nu departe de casă. Numai ce-şi pusese halatul şi-şi luase puşca, şi umbra dispăruse. Dacă a văzut că nimeni nu răspunde somaţiilor sale, a tras la întîmplare. După părerea lui, nu puteau fi decît nişte borfaşi. Noaptea gîndul la hoţi nu-i dădea pace domnului Girodot, în a cărui casă de bani se aflau totdeauna sume importante.

— Mişună borfaşii în zilele noastre, spuse el.

Se gîndea la soldaţii întorşi din război cu o stare de spirit primejdioasă şi mai cu seamă la invalizi, cărora guvernul le acordase pensii, dîndu-le astfel tot răgazul să pună la cale planuri criminale.

— Nu cred că au fost hoţii, răspunse Beausoleil, ci mai degrabă nişte „amatori" de fructe. Aveţi doar în grădina dumneavoastră cele mai frumoase pere din tot Clochemerle-ul. Le-o fi lăsat şi lor gura apă.

— Şi-aşa mă costă destule parale grădinarul, răspunse Girodot. Nu mai e chip să găseşti unul care să vrea să facă meseria asta. Şi ăia care se angajează au nişte pretenţii...

Clătină din cap cu tristeţe şi adăugă cu inima sfîşiată :

— Toată lumea e bogată acum !

— Păi nici dumneata n-ai de ce să te plîngi ! Partea dumitale e pusă deoparte.

— Vezi cum vorbeşte lumea ? Ah, dragii mei, dacă aţi şti adevărul ! Văzînd că am o casă mai de Doamne-ajută, oamenii fac tot felul de presupuneri. De-aia îmi şi dau hoţii tîrcoale.

— Eu unu', spuse Poipanel, aş crede mai degrabă că-s blestemaţii ăia din Montéjour...

— Tot ce se poate, fu de părere Machavoine. Iarăşi o să trebuiască să mai culcăm cinci sau şase la pămînt.

Deodată se auzi un ţipăt sfîşietor. Uşa se deschise brusc şi în prag apăru doamna Girodot. Respectabila doamnă era în ţinuta de noapte a tuturor femeilor cinstite din neamul Tapaque-Dondelle, care se făleau că nu fuseseră niciodată frivole, nici măcar cu bărbaţii lor. Nişte bigudiuri îi încadrau faţa osoasă cu o podoabă ridicolă, un camizol îi acoperea pieptul ca scîndura şi un jupon boţit, şalele morocănoase. În momentul acela era palidă ca un cadavru şi groaza îi sporea sluţenia. Urlă aproape :

— Ce-ai făcut ? În Hortense ai... exclamă ea, dar, văzîndu-i pe vizitatori, tăcu.

— În Hortense ?... îngăimă Girodot într-un slab ecou, şi tăcu şi el, încremenit.

Adulmecînd un mister pe care aveau norocul să-l descopere primii — o pleaşcă într-adevăr rarisimă — clochemerlinii ardeau de curiozitate să afle şi mai mult. Machavoine lansă un balon de încercare :

— N-o fi cumva domnişoara Hortense care s-a dat niţeluş jos ? Fetelor de vîrsta ei li se mai întîmplă să nu poată dormi, deh, din pricina gîndurilor care nu le dau pace... Le vine şi lor rîndul, nu-i aşa ? Am trecut cu toţii pe-aici, nu-i aşa, doamnă Girodot ? N-o fi fost cumva domnişoara dumitale ?

— Fiica mea doarme, afirmă Girodot, care niciodată nu-şi pierdea în întregime cumpătul. Şi-acum, prieteni, haidem la culcare ! Vă mulţumesc încă o dată că aţi venit. Vă mulţumesc.

Îi petrecu pînă la poartă. Oamenii erau nemulţumiţi.

— Ce părere aveţi, domnule Girodot, să-mi fac raportul ? propuse Beausoleil.

— Nu, îi răspunse repede notarul, mai bine s-o lăsăm baltă. Om vedea mîine dacă s-or găsi niscai urme. Inutil să dăm atîta importanţă acestui incident. La urma urmei, poate că mi s-a părut.

Rezerva notarului spori şi mai mult bănuielile şi nemulţumirea clochemerlinilor. Cînd să plece, Machavoine se răzbună :

— Motocicleta asta care făcea atîta zurbă pariez că dacă transporta o comoară şi tot nu scuipa atîta foc.

— A fost o adevărată lovitură, ca la cinema, insistă Poipanel.

Şi murmurul comentariilor lor defavorabile se pierdu în noapte.

Laşul de Girodot trăsese chiar în fiică-sa, însă, din fericire într-o direcţie greşită. Jelbarul ăsta puchinos habar n-avea cum se mînuieşte o armă de foc : se pricepea mult mai bine să ucidă oamenii cu hîrtie timbrată. Totuşi, neizbutind s-o nimerească pe Hortense, lovise, în schimb, din plin în reputaţia şi-aşa destul de compromisă a Girodoţilor. Această alarmă nocturnă atrase atenţia asupra casei sale şi a dispariţiei Hortensei, ce coincidea cu cea a lui Denis Pommier, posesorul unei motociclete din stocurile americane, şi care de-atunci nici n-a mai fost zărit la Clochemerle. Înainte de a termina şi cu povestea asta, nostimada e că, în timp ce derbedeul de Raoul Girodot abuza de biata Marie Fouillavet, un alt derbedeu o ducea pe sora lui pe calea pierzaniei. Opinia publică nu întîrzie să remarce acest lucru :

— Girodoţii şi-au primit pedeapsa !...

Pedeapsa aceasta nu i-a lovit însă decît pe Girodoţii din Clochemerle. Căci Hortense, în culmea fericirii, gonea spre Paris, într-un *side-car* zgomotos, care se oprea la fitece oră pentru îmbrăţişări ce-i luau minţile. Deşi goneau nebuneşte, nu-şi putea lua privirea tandră de femeie îndrăgostită de la profilul lui Denis Pommier, care, în ceea ce-l privea, era pe deplin fericit cînd aparatul marca o sută pe oră. În mîinile unui poet care o avea pe iubita sa lîngă el, motocicleta devenea o unealtă lirică.

•

Indiferenţa naturii are ceva neînduplecat în ea şi întunecă mintea omului. Splendoarea ei — ale cărei etape şi le stabileşte singură, fără a ţine seama de certurile oamenilor — îi face să simtă trecătoarea lor nimicnicie şi-i înnebuneşte de-a binelea. În timp ce nesfîrşite mulţimi de oameni se urăsc şi se sfîşie între ei, natura, nepăsătoare, răspîndeşte peste toate grozăviile acestea întreagă strălucirea ei şi, în scurtele răgazuri pe care adversarii şi le acordă, prin magia unui amurg sau frumuseţea unei dimineţi, face un pic de ordine în toată zarva asta stupidă. Atîta paşnică frumuseţe se iroseşte de-a surda, ba chiar îi împinge şi mai departe pe oameni în acţiunile lor crîncene, de teamă că ar putea muri fără să lase urme, neconcepînd că există ceva mai năprasnic şi mai durabil decît distrugerea.

Cu căldura ei, cu culorile ei, cu rodnicia ei, cu florile şi azurul ei desfăşurat la infinit, aşa acţiona natura asupra clochemerlinilor. În toiul iernii ar fi fost mai cuminţi, încălzindu-se în casele lor adăpostite, distrîndu-se pe seama gîlcevilor familiare şi a certurilor între megieşi. În anotimpul acesta, însă, care-i obligă să stea cu ferestrele şi cu uşile larg deschise, care-i alungă pe oameni în stradă, aerul căra zi şi noapte, neobosit, tot soiul de zvonuri, iar sămînţa aceasta pretutindeni aruncată încolţea ca bălăria în căpăţînile încinse la paroxism — un fel de alambicuri unde ideile, chiar şi cele mai nevinovate, se transformau îndată în alcool, iar alcoolul în otravă.

Inexplicabilă şi molipsitoare nebunie ! La poalele unui munte cu pante line, pe care anotimpul, aproape la zenit, le muia într-o pulbere de aur, într-o regiune blagoslovită, unde orizontul era numai gingăşii şi surîsuri, sub un cer strălucind de îngăduinţă şi de dragoste, trei mii de capete de clochemerlini, înfierbîntate de-o furie nătîngă, tulburau această preafrumoasă tihnă şi întreg Clochemerle-ul bîzîia de calomnii, de ameninţări, de certuri,

de comploturi şi scandaluri. Aşezat acolo ca o zîmbitoare capitală a fericirii, ca o oază de visări într-o lume frămîntată, acest tîrg, abătîndu-se de la înţelepciunea sa tradiţională, se smintise de tot.

De la execrabila dimineaţă de 16 august situaţia se înrăutăţise, evenimentele se succedau într-o cadenţă nebună. Atîtea evenimente — şi atît de depărtate de la obişnuita monotonie — petrecîndu-se la numai cîteva zile interval, răscoliseră adînc spiritele. Polemica puse vîrf rătăcirii colective ce dezbina Clochemerle-ul în două tabere, deopotrivă incapabile de simţul dreptăţii şi de bună-credinţă, cum se întîmplă mai totdeauna cînd opinia publică se pasionează pentru ceva. Era vechiul antagonism între Bine şi Rău, lupta între cei buni şi cei răi — toţi vrînd să fie buni, toţi convinşi că dreptatea şi adevărul e numai de partea lor. Toţi, în afară de cîteva personaje mai abile, de pildă un Piéchut, un Girodot, o Courtebiche, care acţionau în numele unor principii superioare şi cărora adevărul trebuia să li se supună ca un vasal ascultător.

Un prim articol exploziv al lui Tafardel, apărut în *Deşteptarea vinicolă* din Belleville-sur-Saône, a fost comentat cu vehemenţă în tabăra parohiei. Din nenorocire, nu putem reproduce întregul articol, şi e păcat. Articolul începea cu o serie de titluri impresionante :

Un nou episod al războaielor religioase !
O revoltătoare agresiune într-o biserică !
Un guard bisericesc în completă stare de ebrietate se năpusteşte sălbatic asupra unui cetăţean paşnic !
Parohia sprijină această faptă neruşinată !

Restul era de acelaşi calibru. Avea de ce să fie mîndru Tafardel, care se plimba încoace şi-ncolo, repetînd într-una :

— Le-am dat o palmă zdravănă iezuiţilor, lui Girodot şi altora de-o teapă cu el !

Încă îl mai zgîndărea acel „hidoasă farfara", cu care-l gratificase baroneasa.

Proza aceasta demascatoare avu îndată răsunet, în *Marele Lyonez*, organul principal al partidelor de stînga. Directorul *Deşteptării vinicole* se nimerea să fie şi corespondentul acestui ziar. Scandalul din Clochemerle îi furniză materialul unui articol substanţial, pe care-l precedă de titluri *fabricate după o reţetă proprie*, tot atît de violente ca şi ale lui Tafardel. Cei de la Lyon fură încîntaţi să strecoare aceste articole în coloanele lor : toc-

mai se pregăteau alegerile comunale, şi cu acest prilej două ziare *Marele Lyonez* şi *Tradiţionalul* se atacau reciproc cu o mare perfidie. Prezentat în versiunea lui Tafardel, scandalul din Clochemerle marca un avantaj în favoarea *Marelui Lyonez*. Dar *Tradiţionalul* reacţionă admirabil, patruzeci şi opt de ore mai tîrziu, publicînd o versiune şi mai tendenţioasă, elaborată chiar în biroul redactorului-şef, cu următoarele titluri :

O nouă infamie :
Odioasa ispravă a unui beţiv corupt
de o municipalitate josnic de sectară.
Jalnicul specimen pîngăreşte sfîntul lăcaş.
A fost izgonit de credincioşii indignaţi !

Astfel prezentată, ştirea cerea un supliment de informaţii. Ceea ce se şi făcu în zilele următoare. Redactorii — atît de o parte cît şi de cealaltă — pentru un salariu de mizerie, desfăşurară un zel admirabil în a născoci comploturi oribile, în a dezonora oameni pe care nu-i cunoşteau, printre care Barthélemy Piéchut, Tafardel, baroneasa, Girodot, preotul Ponosse, Justine Putet etc. Un om nepărtinitor care ar fi consultat alternativ foile vrăjmaşe ar fi ajuns la concluzia că tîrgul beaujolez Clochemerle e populat numai de ticăloşi.

Înrîurirea presei e obscură, dar suverană asupra minţilor primitive. Respingînd cu furie evidenţa, renegînd un lung trecut de frăţietate şi îngăduinţă, clochemerlinii ajunseseră să nu se mai judece între ei decît după dezvăluirile unor ziare pe care le citeau pasionat — unii ca să se distreze, alţii ca să se înfurie. În atari condiţii, mînia o luă pe dinainte şi deveni generală. Povestea Mariei Fouillavet, a Clémentinei Chavaigne, dispariţia Hortensei Girodot, intervenţia montéjourezilor, reuşiră să aducă opinia publică la acel grad de totală orbire, care prevesteşte marile catastrofe. De la înjurături se trecu la fapte. Un al doilea vitraliu al bisericii fu spart, de data aceasta însă în mod intenţionat. S-au aruncat pietroaie în ferestrele Justinei Putet, ale lui Piéchut, Girodot, Tafardel, şi aceste pietroaie căzînd în grădina presbiteriului, erau cît pe ce s-o omoare pe Honorine. Se înmulţiră inscripţiile injurioase pe uşi. Tafardel fu tratat de „mincinos" de către Justine Putet, pusă în cauză de el. Sub violenţa loviturii, preţioasa lui panama sărindu-i de pe cap, bătrîna domnişoară o călcă în picioare. Pe şosea un proiectil făcu ţăndări un geam al limuzinei în care se afla baroneasa. Blazot împărţi

cîteva scrisori anonime. În sfîrşit, un incident public aduse grave prejudicii onoarei lui Oscar de Saint-Choul.

Acest gentilom făr-de-frică se lăudase că va aduce pacea la Clochemerle numai pe baza prestigiului şi elocinţei sale devenite irezistibile graţie unei eleganţe vestimentare în rare tonuri pastelate. Într-o seară, se prezentă foindu-se pe-o mîrţoagă destul de costelivă, care nu mai răspundea de mult la îndemnul pintenilor, dar mai păstra în creierul ei cavalin o fantezie îndărătnică. Pe această gloabă — „veche slugă" — stăpînul său o numise cît se poate de simplu : „Zmeu". Se ivi, aşadar, călare pe un Zmeu bănuicios, care-şi manifesta proasta dispoziţie printr-un tropăit de catîr caraghios, tropăit neplăcut pentru noada călăreţului şi funest pentru ţinuta lui elegantă. Voind să pună capăt caraghiosului buestru al mîrţoagei, Oscar de Saint-Choul profită de primul prilej ca să facă o haltă, şi acest pretext se brodi să fie — de ce anume nu se ştie — tocmai spălătoria comunală. Le salută pe femei foarte ceremonios, ridicînd, cu un frumos gest al braţului, mînerul cravaşei pînă în dreptul pălăriei.

— Ce văd, ce văd, suratelor ? spuse el cu familiaritatea proteguitoare a celor sus-puşi. Îi dăm de zor cu spălatul ?

Se aflau acolo cincisprezece leliţe, cincisprezece guri slobode, neînvinse în harţele limbuţiei, printre care şi Babette Manapoux, zborşită rău în ziua aceea. Văzîndu-l, ea îşi ridică niţeluş capul.

— Na-ţi-o bună ! se hlizi chiranda naibii. Iote-l şi pe Piţurcă al nostru ! Va să zică, bobocelule, îl facem pe craiul cînd nu ne vede iubiţica ?

Cincisprezece hohote de rîs sonore zbughiră într-o larmă de veselie şfichiuitoare sub tinda spălătoriei. Gentilomul se aşteptase la o manifestaţie respectuoasă de bucurie, uşor de stăpînit. Această primire îl zăpăci, punîndu-i la grea ananghie prezenţa de spirit mondenă. Colac peste pupăză, Zmeu, atras de susurul apei curgătoare, se smuci din hăţ şi-i dădu a înţelege că vrea să bea. Saint-Choul se prefăcu a avea o întrebare de pus :

— Spuneţi-mi, vă rog, suratelor...

Dar nu-i fu dat să-şi termine fraza. Babette Manapoux îl îmboldi :

— Hai, bobocelule, dă-i înainte, spune tot ce ai să ne spui, nu te pierde cu firea în faţa cocoanelor, morcovelul mamii !

În cele din urmă, cu preţul unui efort disperat, gentilomul izbuti să îngaime :

— Spuneţi-mi, suratelor, nu vă e şi vouă grozav de cald ?

Rostind aceste vorbe, Saint-Choul îşi dădu seama că o hîrtie de douăzeci de franci i-ar fi acoperit într-un mod onorabil retragerea. Dar Zmeu nu-i îngădui să facă şi gestul. Brusc cuprins de-o vigoare ciudată, bidiviul fantastic îi ceru lui Saint-Choul toată energia ca să-şi păstreze echilibrul — lucrul cel mai urgent în clipa aceea. Să cadă la picioarele acestor cumetre, ar fi fost cea mai mare nenorocire. Îşi dădu seama de acest lucru, şi scălîmbăielile şi strîmbăturile pe care le făcea ca să se menţină în şa erau atît de caraghioase încît gălăgioasele chiote de veselie ale suratelor întinzîndu-se din casă în casă, atraseră atenţia femeilor din Clochemerle asupra pricăjitului de Oscar, care alerga acum întins în direcţia castelului său, ca un ultim codaş dintr-un escadron în retragere. Era atît de înspăimîntat încît leliţele prinseră un curaj nebunesc. Un răpăit de pătlăgele roşii pîrguite îl petrecu pe ginerele baronesei pînă la hotarul tîrgului de jos, şi trei din aceste grenade menajere se şi sparseră, zemuind, pe costumul lui bej.

Această jignire ajunse la urechea baronesei. Ea ştia că ginerele ei e un prostălău, un prostălău patent — am mai spus-o — un prostălău în toate privinţele. „Să fi trăit cu el, muream de foame ! se încredinţă ea marchizului d'Aubenas Theizé. Mă întreb cum o scoate la capăt Estelle... Dar Estelle n-are pic de temperament. E o limfatică, un mormoloc... Doamne, cum mai ardeam în tinereţe !"

Dar, cu toate că-l dispreţuia pe Oscar de Saint-Choul, această nobilă doamnă socotea că, pentru cea mai mică injurie adusă unui idiot de viţă nobilă, merită să fie bătut un sat întreg de zavergii.

Severitatea aceasta se baza pe următorul principiu : „În lumea noastră imbecilii nu sînt nişte imbecili de duzină". Se hotărî aşadar să intervină fără zăbavă la autorităţile superioare.

XVI • SE IAU MĂSURI

Monseniorul de Giaccone conducea eparhia din Lyon cu o rară distincţie. Avea figura romană, maniere de diplomat din alte vremuri şi oncţiunea subtilă a vechilor curţi italiene. Se trăgea, de altfel, dintr-un Giuseppe Giaccone, amic al vestiţilor Cadagne, care venise în Franţa cu Francisc I, a cărui favoare o cîştigase, şi se stabilise în cartierul Bursei din Lyon, unde făcuse repede avere cu speculaţii bancare. În urmă, membrii familiei sale contractară strălucite alianţe matrimoniale, reuşind să-şi păstreze şi să-şi reînchege bogăţia, fie prin talentul lor în afaceri, fie prin frumuseţea lor fizică, de unde şi zicala: „De e goală punga lui Giaccone, flacăra ochilor săi o să i-o umple şi-o să-i dichisească patul". Tradiţia voia ca la fitece generaţie un Giaccone să se consacre bisericii, care tradiţie dăinuie pînă în zilele noastre.

În cariera sa ecleziastică, Emmanuel de Giaccone dăduse dovada unor deosebite calităţi de inteligenţă şi abilitate, care-l desemnaseră, la vîrsta de cincizeci şi unu de ani, vrednic de a ocupa o funcţie de căpetenie în ierarhia creştinătăţii. Se remarca prin graţia sa zîmbitoare şi nuanţată — de altfel, inflexibilă — ce contrasta cu manierele predecesorului său, un prelat rigid, care purta hlamida de purpură ca un ţăran straiele de duminică. Alegerea acestor înalţi demnitari ecleziastici, atît de diferiţi ca personalitate, îşi găseşte explicaţia în profundul simţ politic al bisericii, ale cărei hotărîri sînt sancţionate de o putere ocultă, admirabil informată şi clarvăzătoare.

Monseniorului de Giaccone, arhiepiscop de Lyon, i se anunţă în biroul unde lucra vizita baronesei de Courtebiche. Fără să răspundă, dădu aprobativ din cap, cu o imperceptibilă mişcare şi cu un palid surîs, ce-i smuci

un pic buza subţire, ceea ce însemna că vizitatoarea putea fi introdusă. O văzu înaintînd în încăperea lungă şi severă, luminată lateral de trei ferestre înalte, dar nu se sculă în picioare. Aparţinînd şi el nobleţei de cin, dînd inelul spre sărutat, avea privilegiul de-a nu se deranja în faţa femeilor. Un exces de galanterie ar fi angajat în persoana sa întreaga biserică, iar biserica e deasupra oricărei baronese. Dar fiind un Giaccone, ştia ce atenţii se cuvin unei Courtebiche, născută Eychaudailles d'Azin ; în afară de asta, familiile lor se cunoşteau. O primi pe baroneasă cu o graţie prevenitoare, ce depăşea într-un mod rafinat simpla oncţiune episcopală, şi-i indică un fotoliu lîngă el.

— E-o mare plăcere pentru mine să vă văd, îi spuse cu voce blajină, mlădiată de inflexiuni precis controlate. Cum o duceţi cu sănătatea ?

— Mulţumesc, destul de bine, monseniore. Suport neajunsurile vîrstei, dar le suport cît îmi îngăduie mai creştineşte caracterul. Căci ginta d'Eychaudailles-ilor n-a dat niciodată dovadă de prea multă răbdare.

— Sînt sigur că vă defăimaţi caracterul. De altfel, vioiciunea e mai meritorie decît moliciunea şi sînt informat că vă daţi multă osteneală pentru operele noastre de binefacere.

— N-am nici un merit, monseniore, răspunse castelana fără ipocrizie şi cu o nuanţă de regret. Acum trăiesc departe de lume şi nu mi-a mai rămas mare lucru pentru a mă distra. Fiecare vîrstă cu îndeletnicirile ei. La vremea lor, le-am făcut pe toate...

— Ştiu... ştiu... murmură arhiepiscopul cu o amabilă indulgenţă. Aveţi să-mi împărtăşiţi ceva ?

Luînd-o de la început, baroneasa îi raportă evenimentele care dezbinau Clochemerle-ul. Arhiepiscopul auzise de ele, dar nu în amănunt. Importanţa lor, dezvăluită de baroneasă, nu o bănuise.

— În fine, încheie vizitatoarea, situaţia e realmente insuportabilă. Parohia va fi curînd întoarsă pe dos. Preotul nostru Ponosse e un om cumsecade, dar un imbecil, o fire slabă, incapabil să impună respect pentru drepturile bisericii, de care sînt atît de statornic legate marile familii. Piéchut, Tafardel şi toată clica trebuiesc puşi la punct. E nevoie ca organele superioare să fie sesizate. Dispuneţi de vreun mijloc de acţiune, monseniore ?

— Dar dumneavoastră, baroană ? Vă credeam cu legături influente...

— Vai, răspunse castelana, situaţia mea e, din păcate, simţitor schimbată. În urmă cu cîţiva ani mai aveam posibilitatea de-a mă repezi la Paris, unde nu-mi era greu să mă fac ascultată. Toate uşile îmi erau deschise. Acum însă nu mai am casă deschisă şi mi-am pierdut relaţiile mondene. Însă

influenţa noastră, a femeilor, încetează de timpuriu, de îndată ce nu mai oferim o imagine plăcută privirilor. Afară doar dacă m-aş hotărî să imit pe una din acele gaiţe bătrîne şi cloncănitoare, care au salon de primire şi patronează trăncăneala celebrităţilor pe ducă. Nu e genul meu. Am preferat să mă retrag.

Urmă un moment de tăcere. Degetele albe şi îngrijite ale prelatului se jucau cu crucea atîrnată pe piept. Cu capul aplecat şi privirea voalată, arhiepiscopul de Lyon medita :

— Cred că i-am putea potoli pe oamenii aceştia cu ajutorul lui Luvelat.

— Cu ajutorul lui Alexis Luvelat, ministrul ?... Dar unde e, în fond, ministru ?

— La Interne.

— Nu ştiţi că Luvelat e unul din şefii partidului lor, altminteri spus unul din marii noştri duşmani ?

Monseniorul de Giaccone zîmbi. Nu-i displăcea să se bucure de mirarea baronesei. După cum nu-i displăcea, în anumite împrejurări, să dezvăluie persoanelor sus-puse cîte ceva din dedesubturile care alcătuiesc pîrghiile societăţii. Prin persoanele acestea se răspîndea ideea puterii sale şi uneori îi convenea să se ştie că are ramificaţii pînă în cercurile cele mai diferite. Din aceste destăinuiri, unele erau adevărate avertismente, ba chiar ameninţări, şi sfîrşeau mai totdeauna să-i atingă pe cei vizaţi. Ca şi cum ar fi vorbit pentru sine, el explică :

— Mai e şi Academia franceză. Nu prea ne gîndim de ajuns la Academie, la rolul ei de contrapondere pe care-l exercită în planurile unor politicieni ambiţioşi. Într-adevăr, Richelieu ne-a lăsat moştenire un minunat factor de acţiune, una din cele mai utile instituţii create de vechiul regim. Chiar şi în zilele noastre, Academia ne dă posibilitatea de-a efectua un control serios asupra gîndirii franceze.

— Nu văd ce raport are cu Clochemerle-ul, monseniore...

— Totuşi are, ajung imediat acolo. Alexis Luvelat e ros de ambiţia de-a intra la Academie şi, pentru a pătrunde acolo, omul acesta de stînga are nevoie de noi, de voturile de care biserica dispune acolo, sau, cel puţin, are nevoie ca opoziţia, bine condusă de biserică, să nu se pronunţe împotriva lui.

— Opoziţia poate fi chiar atît de puternică ? După cîte ştiu, scriitori zişi catolici nu au totdeauna o majoritate la Academie.

— Numai în aparenţă. N-am de gînd să-i enumăr aici pe partizanii noştri, dar ai fi surprinsă văzînd cît sînt de numeroşi. Acesta e adevărul, în pofida vechilor luări de poziţie şi a declaraţiilor din tinereţe. Puterea bisericii e considerabilă, baroană, asupra unor oameni al căror unic viitor e moartea. Vine o vîrstă cînd oamenii înţeleg că a gîndi sănătos înseamnă a gîndi mai mult sau mai puţin alături de noi. Căci oamenii ajunşi sînt cu toţii apărători ai puterii care le-a conferit onorurile şi le garantează durabilitatea. Sîntem cel mai vechi şi cel mai solid stîlp al acestei puteri. Iată de ce aproape toţi demnitarii aderă într-o oarecare măsură la biserică. Iată de ce un candidat care are împotriva lui biserica poate numai cu greu să pătrundă la Academie. Aşa se explică de ce un Alexis Luvelat se bucură din partea noastră de cele mai mari menajamente. Ţin să vă spun — dar asta rămîne strict între noi — că nu va intra aşa de curînd la Academie. În situaţie de postulant, ipostază care-l face timid, ne e foarte util. Aşteptăm să ne dea probe. Are multe greşeli de ispăşit.

— Totuşi, monseniore, obiectă din nou baroneasa, nu credeţi că între partidul său şi ambiţiile sale academice Luvelat ar putea să ezite?

— E mai mult ca sigur că nu va ezita, răspunse încetişor arhiepiscopul. Nu va ezita între nişte vagi doctrine şi nişte ambiţii personale foarte precise. El ştie că-şi poate mulţumi partidul şi cu discursuri, dar că noi îi cerem dovezi concrete. Pentru partid va ţine discursuri, iar nouă ne va da dovezile.

— Înseamnă că-l credeţi capabil de trădare! observă cu o uşoară exclamaţie baroneasa.

Monseniorul de Giaccone îndepărtă cu un gest elegant acest exces de apreciere.

— Cuvîntul e tare, afirmă el cu o moderaţie specific ecleziastică. Trebuie ţinut seama de faptul că Alexis Luvelat e un om politic şi că posedă în cel mai înalt grad simţul realităţii. Asta-i tot. Îi putem acorda toată încrederea. Aparent, se va pronunţa împotriva noastră, poate chiar mai violent ca oricînd. Va lucra însă pentru noi. În ceea ce mă priveşte, vă pot asigura că orăşelul dumneavoastră atît de pitoresc îşi va regăsi curînd liniştea.

— Nu-mi mai rămîne decît să vă mulţumesc, monseniore, spuse ridicîndu-se de pe scaun baroneasa.

— Vă mulţumesc din parte-mi pentru preţioasele informaţii. Drăgălaşa dumneavoastră fiică e bine? Mi-ar face multă plăcere s-o văd. Nu credeţi

că ar fi timpul să înceapă a avea un rol activ în organizaţiile noastre? M-am gîndit mai deunăzi la ea pentru unul din comitetele noastre de binefacere. Nu-i aşa că nu va refuza să-şi vadă numele figurînd într-un asemenea comitet? E o Saint-Choul, nu-i aşa?

— Da, monseniore. Nu e mare lucru.

— Numele acesta e vrednic de toată stima. Pe vremuri se bucura de un mare prestigiu. Şi poate că-l vom vedea strălucind în arena politică — aşa am auzit.

— Ginerele meu nu e cel mai indicat pentru lucruri deosebite, monseniore... E sigur că n-o să-l fac intendentul meu şi nu văd, într-adevăr, decît treburile publice de care s-ar putea ocupa fără riscuri pentru familie. Din fericire, e bun de gură şi vanitos, şi în această direcţie are sorţi de reuşită.

— Spuneţi-i, vă rog, că va avea tot sprijinul nostru. Oamenii dintr-o anumită lume au datoria să nu stea departe de luptele epocii în care trăiesc. M-ar bucura să-l văd şi pe domnul de Saint-Choul. A fost elev la vreunul din colegiile noastre religioase?

— Fireşte, monseniore.

— Să mi-l trimiteţi, deci. Vom vedea împreună ce-am putea face în vederea campaniei sale electorale.

— Aici e dificultatea. Cred că are nevoie de mulţi bani...

— Dumnezeu îl va avea în grija sa, el care a schimbat apa în vin... murmură monseniorul Giaccone, cu acea graţie plină de farmec cu care puncta totdeauna sfîrşitul audienţelor.

Baroneasa se retrase.

•

„Ce-o fi vrînd de la mine boşorogul ăsta?" se gîndi ministrul citind cartea de vizită ce i se întindea. Ţăcănind pe birou cu degetul începutul unui marş săltăreţ, şi zise: „Dacă i-aş face figura cu şedinţa sau a întrevederii cu preşedintele Consiliului?" Tertipul comporta riscuri: dacă vizitatorul află că a refuzat să-l primească fără motiv, înseamnă că-şi face din el un duşman de moarte. Pizmaşul ăsta îi şi era de altminteri duşman — cînd eşti la putere ai numai duşmani, cu osebire în propria-ţi tabără — dar nu din cei înverşunaţi făţiş. Prudenţa poruncea să fie menajat. Ministrul respecta această regulă absolută: mai puţine menajamente pentru prieteni

(de aceştia n-ai a te teme) şi o deosebită atenţie, toate dovezile de stimă pentru duşmani. În politică înainte de toate trebuie să te gîndeşti să-l dezarmezi pe adversar, să ţi-l apropii. Ei bine, omul care voia să-i vorbească era unul din adversarii care lucrau să-l doboare, fără a înceta să-i surîdă. Aceasta merita sacrificul unui pic de osteneală ca să-l seduci. Un boşorog, ce mai încoace-încolo, dar primejdios prin prostia sa, care-şi asigura pe culoarele Camerei şi în culisele partidului o clientelă de nemulţumiţi şi de imbecili. A ţi-i înstrăina pe imbecili e un joc prea riscant. Îl întrebă pe uşier :

— Ştie că sînt singur ?

— Zice că e sigur de asta, domnule ministru.

— Bine, pofteşte-l ! ordonă Luvelat cu o mică strîmbătură, care-i boţi obrajii.

Îndată ce uşa se deschise, se ridică şi merse în întîmpinarea vizitatorului, cu un aer de surpriză încîntată.

— Ce plăcere, scumpul meu prieten...

— Sper că nu te deranjez, dragul meu ministru ?

— Glumeşti, scumpe Bourdillat. Dumneata, unul din vechii noştri republicani, unul din stîlpii partidului, să mă deranjezi ? Sfaturile dumitale nu pot decît să mă ajute. Noi, tinerii, îţi datorăm mult. Mult de tot, ţin s-o afirm, fiindcă tot îmi dai ocazia. Cîte lucruri nu invidiez eu zilnic la dumneata : spiritul marei tradiţii republicane, moderaţia democratică, experienţa... Unde mai punem că ai guvernat într-o epocă istorică. Ia loc, scumpe prieten. Îţi pot fi de folos cu ceva ? Tot ce-mi ceri e dinainte... Sper că nu e nimic grav.

Fostul cafegiu nu obişnuia să-şi mestece cuvintele şi mergea drept la ţintă. Dispreţul său pentru tinerii miniştri care-i luaseră locul prea de timpuriu îi sporea asprimea naturală. Nu admitea că înainte de şaizeci de ani un om din conducerea statului poate face ceva bun. De nouă ani nu-şi schimbase părerea.

— Preoţii îşi bat joc de noi, zise el. Şi mă întreb ce naiba pasc ăia din serviciile dumitale ?

Lui Luvelat nu-i plăcea acest gen de preliminarii. Era un om foarte mlădios, foarte abil, straşnic oportunist, gata oricînd să tranzacţioneze cu principiile, dar de-o vanitate extrem de sensibilă. Cînd era rănit în vanitatea sa, devenea numaidecît veninos, ba uneori o simplă lipsă de admi-

raţie îl scotea din sărite. Amabilitatea lui deveni brusc tăioasă. Stătu un moment încordat, îşi micşoră surîsul, apoi răspunse :

— Scumpul meu ministru, dumneata ai fost la Agricultură, nu-i aşa ? Vitele se administrează mai uşor decît oamenii, dă-mi voie să-ţi spun. De altminteri, ştiu că ai adus servicii eminente cartofilor, sfeclei, boilor din Charollais şi ovinelor din Algeria. Dar aceste vegetale nutritive şi aceste interesante patrupede n-au suflet. Eu însă am în grija mea patruzeci de milioane de suflete, scumpul meu Bourdillat ! Îţi amintesc în treacăt aceste lucruri, ca să te fac să observi anumite deosebiri care-ar putea să-ţi scape, scumpul meu amic. În postul pe care-l ocup, sarcinile conducerii sînt grele, foarte grele... Dar, în definitiv, despre ce e vorba ?

— Despre Clochemerle, spuse Bourdillat cu gîndul de a-l uimi pe ministru.

— A ! exclamă Luvelat, fără să fie impresionat.

— Poate că numele acesta nu-ţi spune nimic ?

— Clochemerle ? Cum să nu, scumpul meu Bourdillat. Se poate să nu-l ştiu ? Păi nu te-ai născut dumneata acolo ? Un tîrg încîntător din Beaujolais, cu vreo două mii cinci sute de locuitori.

— Două mii opt sute, rectifică Bourdillat, cu orgoliul locului de baştină.

— Mă rog ! Fie să nu mă înşel niciodată mai tare...

— Dar, continuă Bourdillat, încercînd să-l prindă în greşeală, poate că nu ţi s-a adus la cunoştinţă ce se întîmplă la Clochemerle ? E o ruşine ceea ce se petrece acolo, în plin secol douăzeci ! Beaujolais-ul a încăput din nou în ghearele popilor, nici mai mult, nici mai puţin. Închipuieşte-ţi, scumpul meu ministru...

Cu capul în jos, Luvelat îl lăsă pe Bourdillat să vorbească mai departe. Înarmat cu un creion, schiţa pe blocnotesul său mici desene geometrice, părînd a le acorda o mare atenţie. Din cînd în cînd, se dădea niţel îndărăt, cu ochii închişi pe jumătate, ca să-şi admire din această perspectivă opera.

— Dar e grav, e foarte grav, tună deodată Bourdillat, considerînd activitatea ministrului drept o nepăsare.

Luvelat ridică, în sfîrşit, capul. Cu un aer chipurile îngrijorat, dar cu o imensă bucurie lăuntrică, îşi savura plăcerea pregătită încă din clipa cînd Bourdillat rostise numele Clochemerle, prelungindu-i efectul :

— Da, da, ştiu, ştiu... zise el. Exact aşa mi-a spus şi Focart, nici nu sînt două ore...

Trăsăturile schimbate ale feţei interlocutorului său îl încredinţară că obţinuse o victorie deplină. Bourdillat nu poseda acea impenetrabilitate specifică diplomatului. Încreţiturile şi afluxul de sînge din obrajii vineţii îi trădau îndată simţămintele. Un oftat scos din străfundul rărunchilor mărturisea limpede lipsa lui de simpatie faţă de deputatul al cărui nume fusese pomenit.

— Focart a şi fost la dumneata ? întrebă el.

— Repet, nici nu sînt două ore. A stat chiar în fotoliul în care stai dumneata acum, dragul meu amic.

— Asta-i bună ! exclamă Bourdillat. Găsesc că are tupeu, nu glumă, micul nostru Focart ! De ce se amestecă unde nu-i fierbe oala ?

— Clochemerle-ul face parte din circumscripţia lui, mi se pare ? insinuă Luvelat cu o bucurie crescîndă.

— Ei şi ? Ce dracu, Clochemerle e doar comuna mea, satul în care m-am născut, scumpul meu ministru. Mă priveşte sau nu pe mine mai mult decît pe oricine lucrul acesta ? Pe mine, un fost ministru, vor să mă lucreze pe la spate ! O să-l am la ochi pe pahonţul ăsta...

— Poate că, înainte de-a fi venit aici, Focart ar fi trebuit... spuse Luvelat circumspect.

— Cum poate că ?... tună din nou Bourdillat.

— Vreau să spun că ar fi trebuit, da, da, ar fi trebuit desigur să stea de vorbă cu dumneata. Dacă a venit întîi la mine, a făcut-o dintr-un exces de zel, fără îndoială, din grija de a nu pierde timp...

Presupunerea ministrului îl făcu pe Bourdillat să rînjească. Nu credea un cuvînt din ceea ce îi îndruga Luvelat. De altminteri, nici acesta nu atribuia vreo importanţă frazelor sale goale : le rostea numai ca să învenineze raporturile dintre Bourdillat şi Focart. Procedînd astfel, nu făcea decît să aplice încă unul din principiile sale politice : „Doi oameni care n-au altceva de făcut decît să se urască nu-şi pierd vremea întovărăşindu-se pe spinarea unui al treilea". Era o formă nouă a vechii maxime hărăzite prinţilor : „Ca să domneşti, dezbină !"

Bourdillat răspunse :

— Dacă Focart a venit direct la dumneata, înseamnă că vrea să-mi taie craca de sub picioare, ca eu să trec drept un imbecil. Lasă că-l ştiu eu cîte parale face, l-am mai prins cu ocaua mică ! E un mic arivist scîrbos.

Luvelat dovedi atunci că posedă acea cumpătare în apreciere care trebuie să caracterizeze pe bărbatul de stat şi cu osebire pe-un ministru de interne.

De altfel, nu vom îndrăzni să afirmăm că dorinţa de-a afla mai multe era cu totul străină de mărinimia sa.

— Scumpul meu Bourdillat, cred că exagerezi un pic. Îţi atrag atenţia că înţeleg prea bine resentimentul dumitale în cazul de faţă, ceea ce mă şi face să-ţi iert excesele de limbaj. Fii fără grijă, Bourdillat. E strict între noi. Însă, de dragul adevărului, trebuie să recunoaştem că în rîndurile tinerei generaţii Focart figurează printre oamenii cei mai străluciţi şi mai devotaţi partidului. Într-un cuvînt, e un om care merge cu paşi siguri spre viitor.

Bourdillat izbucni :

— Auzi, merge ! Spune mai bine că aleargă, că fuge într-acolo ! În triplu galop goneşte, cu intenţia foarte hotărîtă de a-i călca pe toţi în picioare, şi pe mine, şi pe dumneata !

— Totuşi am impresia că Focart şi cu mine sîntem în cei mai buni termeni. De cîte ori am avut de-a face cu el, s-a arătat extrem de corect. Adineauri chiar, nici nu ştii cît a fost de politicos, de amabil cu mine : „Nu avem întotdeauna aceleaşi puncte de vedere, mi-a spus, dar asta n-are nici o importanţă, cînd stima răscumpără micile divergenţe de opinie". Drăguţ, nu găseşti ?

Bourdillat clocotea de furie :

— Aşa ţi-a spus, porcul ? După cîte îndrugă pe seama dumitale pe la spate ? Atunci să-l auzi ! Uite cine şi-a găsit să vorbească de stimă ! Tocmai el, care te dispreţuieşte... Poate că n-ar trebui să-ţi spun toate astea...

— De loc, Bourdillat, de loc. Ce vorbim aici rămîne strict între noi.

— Îţi dai seama că ceea ce fac e exclusiv în interesul dumitale ?

— Cum să nu. Care va să zică Focart nu mă are la stomac ?

— Numai grozăvii povesteşte, pur şi simplu grozăvii. Nu omite nimic : nici viaţa dumitale particulară, nici cariera dumitale politică, nici poveştile amoroase, nici chestia cu şperţurile. Pretinde că...

Ascultîndu-l cu luare-aminte, pe faţă cu un zîmbet ce-l situa deasupra infamiilor ce i se atribuiau, Luvelat îl examina în acelaşi timp pe Bourdillat : „Şi cînd te gîndeşti că idiotul ăsta bătrîn mai e şi turnător pe deasupra ! Chiar că are o mutră de agent informator... Şi tejghetarul ăsta a putut fi cîndva ministru..."

— ...eşti un vîndut, că foloseşti metode învechite de guvernare, că eşti pe blat cu burghezia şi cu plutocraţia, că serveşti interesele trusturilor metalurgice. Adică, scumpe prieten, pe mine şi pe dumneata Focart ne bagă pur şi simplu în acelaşi sac şi e gata să ne dea pe gîrlă cînd i-o veni lui mai bine.

— În acelaşi sac, zici ? Nu face nici o deosebire ?

— Nici una. În acelaşi sac, cum îţi spun.

Această ultimă săgeată pătrunse adînc în vanitatea lui Luvelat, făcînd-o să sîngereze. Imbecilul se încumetase să-i spună singurul lucru în stare să-l doară : că oamenii nu făceau nici o deosebire între el, Luvelat, universitarul strălucit, şi acest birtaş pe care-l dispreţuia. Departe de-a se simţi mai aproape de Bourdillat, o astfel de împerechere i-l făcea şi mai odios. Nu mai dorea decît să pună cît mai repede capăt acestei convorbiri. Apăsă într-un anumit fel pe-un ţumburuş de sonerie pitit sub tăblia biroului. La acest semnal, centrala telefonică internă îi dădea o legătură fictivă, lăsînd în felul acesta să se creadă că răspunde la chemarea urgentă a vreunui înalt personaj al republicii. Era un mijloc de-a se descotorosi de inoportuni. De altfel, nici Bourdillat nu mai avea să-i comunice mare lucru, căci scandalurile din Clochemerle nu-l mai interesau nici pe el, mai cu seamă de cînd aflase că i-o luase înainte Focart. Pentru ultima oară îi ceru lui Luvelat să dea instrucţiuni severe, pentru ca puterea centrală să poată acţiona cu toată energia în Beaujolais, dar pasiunea sa iniţială se şi muiase.

— Bizuie-te pe mine, scumpe prieten ! îi spuse Luvelat, strîngîndu-i mîna. Eu însumi sînt un vechi republican, credincios marilor principii ale partidului, şi pun mai presus de orice această libertate de gîndire, pe care dumneata ai apărat-o întotdeauna cu atîta generozitate.

Erau deopotrivă de convinşi asupra deşertăciunii unor asemenea asigurări, pe care şi unul şi celălalt le proclamaseră cu nemiluita, în atîtea rînduri. Dar nu găseau să-şi spună altceva. Nu se iubeau şi nu izbuteau să-şi ascundă sentimentele.

Luvelat nu minţise pomenind de vizita lui Focart. Şi vizita aceasta a unui bărbat tînăr, ambiţios şi hotărît, îl neliniştea. Se străvedeau în ea unele ameninţări. Dar ameninţări şi mai grave se străvedeau dintr-o a treia vizită, rămasă nedezvăluită : aceea a preacucernicului canonic Trude, emisarul obişnuit al arhiepiscopiei din Paris. Acest ecleziastic abil, plămădit numai din mişcări lunecoase şi şoapte — foarte bine informat, de altfel, asupra curentelor subterane ale politicii — venise cu scopul special de a-i insinua lui Luvelat că biserica, neliniştită de ceea ce se petrece la Chochemerle, cere protecţia ministrului, căruia, cînd va fi cazul, îi va acorda la rîndul său protecţia, pe-un plan mai înalt. „Vocea bisericii — chiar de n-ar fi

vocile [1] sale — sfîrşeşte totdeauna prin a se face auzită, domnule ministru...", murmurase acest crainic tîrşit în negocierile care se tratează monosilabic şi sînt totdeauna ferite de orice cinism supărător.

Rămas singur, Alexis Luvelat începu să se gîndească la aceste trei vizite, examinînd primejdiile pe care le vesteau. Silit să aleagă între două duşmănii, cum se întîmpla frecvent într-o carieră ca a sa, era ferm hotărît să se alăture celui mai puternic clan, dînd totodată celuilalt garanţii făţişe. Nu încăpea nici o îndoială că sprijinul cel mai util în momentul de faţă nu putea fi decît cel al bisericii, avînd în vedere ambiţiile sale academice. Avea nevoie numai de puţină dibăcie, pentru ca Bourdillat şi Focart să nu-l poată avea la mînă cu dovezi formale. Nemulţumirea lor şi-o atrăsese în orice caz, ambii imputîndu-i că ocupă locul pe care stătea. Şi apoi, Bourdillat, aproape „pe geantă" în partid, înainta cu paşi repezi spre declin. Din cei doi, Focart era mai primejdios, fiindcă i se recunoştea un viitor şi o oarecare valoare. Influenţa lui creştea, dar îi lipsea încă acea experienţă în şurubării, care îngăduie unora să-şi sporească efectivul îndatoraţilor şi să se vîre pe nesimţie în tagma lor, la adăpostul numărului. Ministrul murmură: „E cam boboc în meserie ca să se puie cu mine, junele Focart. De altfel, cel mai simplu e să..."

Luvelat ştia din dosarele poliţiei că Focart se află într-o situaţie personală extrem de grea: datorii şi necesităţi superioare cîştigurilor sale din pricina amantei, o femeie foarte costisitoare. Cu asemenea chingi, un om se lasă oricînd tîrît într-o afacere bănească şi, o dată compromis, e la cheremul tău. În personalul său semipoliţienesc Luvelat avea agenţi discreţi, foarte tîrşiţi în trebşoare de astea şi foarte meşteri în crearea de ocazii menite să transforme un om cinstit într-un om semicinstit, ceea ce-l face mai puţin incoruptibil. Îşi făgădui să aibă curînd, în această privinţă, o convorbire cu şeful poliţiei. Încă îngrijorat, Luvelat îl rugă pe şeful său de cabinet să treacă pe la el fără întîrziere.

•

Ieşind de la ministru, şeful de cabinet intră glonţ la şeful secretariatului particular.

[1] Cu înţeles de „voturi".

— Nu ştiu, zise el, ce i-o fi povestit imbecilul de Bourdillat ştabului. Era ca un arici la plecare.

— A tuflit-o ?

— Da. S-a dus să inaugureze habar n-am ce, în pas alergător, că trebuie să ia masa cu un financiar. Şi eu am o întîlnire importantă cu directorul unui mare ziar. Ţine aici, dragul meu prieten, un dosar. Puricâ, te rog, chestia asta cu Clochemerle şi fă ce trebuie. E o frecătură între popă şi municipalitate, undeva într-un colţişor al Ronului. O prostie, pe cît se pare, dar Luvelat îi acordă o anumită importanţă. Ai să găseşti două sau trei rapoarte şi nişte tăieturi de ziar. Ai să-ţi dai numaidecît seama despre ce e vorba. Consemn formal al ştabului : a se evita orice complicaţie cu arhiepiscopia Lyonului. Asta mai cu seamă. Ne-am înţeles ?

— Perfect, răspunse şeful secretariatului, punînd dosarul lîngă el pe masă.

Rămas singur, funcţionarul se uită plictisit la noianul de hîrtii revărsate pe birou. Mormăi, gîndindu-se la ministru şi la şeful de cabinet : „Oamenii ăştia sînt extraordinari ! Îşi aranjează trebşoarele personale, frecventînd financiari şi directori de ziare barosane, iar pe mine mă consideră o maşină de rezolvat chestiile delicate. Şi dacă se întîmplă vreo boroboaţă, eu răspund, fireşte. În sfîrşit..."

Mişcarea din umeri voia să exprime resemnarea faţă de o asemenea situaţie păcătoasă. Sună pe primul secretar şi-i transmise dosarul şi consemnele.

Primul secretar, Marcel Choy, tocmai isprăvise de scris două scheciuri pentru spectacolul de revistă ce urma să se prezinte curînd la *Folies parisiennes* [1]. I se ceruseră niscai completări, destinate să pună în valoare aportul scenic al unei anume Baby Mamour, tînără vedetă despre care se spunea că e în cei mai buni termeni cu Lucien Varambon, fostul preşedinte al Consiliului de miniştri, şi chemat a fi din nou, într-un viitor apropiat. Dacă reuşeşti să-i placi junei persoane, înseamnă că-i placi totodată şi lui Varambon, ai adicătelea un prilej să te agăţi de carul triumfal al victoriei sale politice. Tot viitorul lui Choy depindea, poate, de aceste două scheciuri. Pentru moment, nu exista în capul lui o problemă de stat în stare să se compare în importanţă cu cîteva cuplete ştrengare, agreate de-o fată

[1] Teatru de varietăţi din Paris.

frumoasă, căci îi furnizau prilejul de-a ridica piciorul sus, un picior perfect. Baby Mamour cînta mai ales cu picioarele ; i se atribuia însă o voce minunată. Choy trebuia s-o întîlnească chiar în ziua aceea, la directorul teatrului, după repetiţie. Abia dacă mai avea timp să sară într-un taxi. Cu mănuşile şi pălăria în mînă, încredinţă dosarul secretarului secund.

Acesta era ocupat să-şi pilească cu cea mai mare grijă unghiile. Fără să se întrerupă, murmură pentru sine : „Una şi cu una fac două, spele-se alţii pe cap cu Clochemerle-ul ăsta ! Eu trebuie să mă întîlnesc acum cu frumoasa Rigine Liochet, soţia prefectului, ca s-o conduc la un *dancing*. Mă vedeţi pe mine împuindu-mi capul cu satele Franţei ? O să-i oferim distracţia asta amiculuí nostru Raymond Bergue."

Aplecat asupra unor pagini încărcate cu ştersături, Raymond Bergue scria cu o silinţă şi o grabă extreme. Contracţiile mîinii sale stîngi, apăsate pe frunte, divulgau violente eforturi de gîndire.

— Te deranjez, dragă ? întrebă al doilea secretar.

— Da, răspunse fără ocolişuri Raymond Bergue. Dacă-i pentru scriptologie, n-am vreme. Am de terminat un articol pentru revista *Epoque*, care trebuie trimis mîine la tipar. Cred că începutul e casaţie. Vrei să ţi-l citesc ? O să-mi spui părerea.

— Un minut, dragul meu, şi sînt al tău. Mai întîi să pun la punct chestia asta.

Al doilea secretar se grăbi s-o şteargă. Intră în biroul de alături, al celui de-al patrulea secretar. Îi întinse graţios dosarul :

— Dragă prietene, îi spuse el, e aici o mică istorie...

— Nu ! i-o tăie al patrulea secretar.

— E un fleac. Termini cît ai bate din palme.

— Nu ! repetă mai tare al patrulea secretar.

— Mărturisesc că-s oarecum surprins... observă al doilea secretar.

Pentru a treia oară nu i se îngădui să termine.

— Eu stau şi muncesc ! strigă al patrulea secretar, cu o mutră furioasă.

Adevărat : muncea, muncea mereu la trebile statului. Ca el mai erau cîţiva în minister, băieţi cu viitor problematic, dar care erau bîntuiţi de acest nesaţ ciudat.

— A, iartă-mă, scumpe prietene !

Al doilea secretar se îndreptă spre uşă, constatînd : „Într-adevăr, munca nu-i face pe oameni mai buni !"

În camera vecină, un tînăr elegant şi cu o înfăţişare hotărîtă întinsese pe birou mai multe fotografii de automobile, comparîndu-le.

— Nu vrei să cumperi o maşină de ocazie ? îl întrebă el pe al doilea secretar. Actualmente deţin două sau trei bucăţi splendide. Chilipir, dragul meu ! Profită cît mai e timp. Uită-te la Delage-ul ăsta de şase cilindri ! Dacă are zece mii de kilometri. Poate preferi Ballot-ul, Voisin-ul, Chenard-ul ?

— Nu pentru asta am venit...

— Nu-i un motiv. Cînd nici nu-ţi trece prin cap, atunci cumperi o maşină. Nu cunoşti pe nimeni printre prietenii dumitale pe care l-ar interesa un Rolls ? Model recent, caroserie de mare lux. E al unui american care se întoarce în ţara lui. Deţin maşina direct de la vînzător, ceea ce-i important pentru comision. Apropo de comision, al dumitale e rezervat, bineînţeles dacă batem palma.

— Am să reflectez. Nu vrei pînă atunci să te ocupi de Clochemerle ?

— Cîţi cilindri ? întrebă tînărul.

— Nu e un automobil, ci un dosar. Iată-l !

Tînărul făcu o mutră sincer mîhnită.

— Cere-mi orice, scînci el, numai un dosar să frunzăresc nu. Te rog să mă crezi că nu-i specialitatea mea.

— Dar care-i specialitatea dumitale ?

— Afacerile, nu mă ascund. Dintre prietenii dumitale nu caută nimeni un apartament ? Ştiu două, admirabil situate. Preluări de contracte de închiriere, cinstit motivate şi la un preţ foarte convenabil. Am şi trei localuri comerciale, unul pe bulevard, altul în strada La Boétie şi al treilea — ţine-te bine ! — în Rue de la Paix. La localurile comerciale te pot atinge cu zece miare peşin. Nu-ţi surîde nimic din toate astea ?

— Ceea ce mi-ar surîde deocamdată e să găsesc pe cineva care să lucreze dosarul ăsta.

— Vorbind drept, spuse tînărul, se cheamă că aparţin totuşi ministerului şi că aş putea încerca să-ţi fac serviciul pe care mi-l ceri. Despre ce e vorba ?

— Despre o ceartă politică într-o mică localitate. Trebuie pregătite instrucţiuni pentru prefect.

— S-a făcut ! spuse tînărul. Îl am pe individul de care ai nevoie. Du-te la biroul patru, etajul de sus, şi înmînează dosarul subşefului, un anume Petitbidois. Dacă e vorba de luat o decizie, va fi încîntat. Tipul ăsta n-are decît o pasiune : să nu-i lase pe contemporanii săi să doarmă liniştiţi.

Spune-i că vii din partea mea. I-am făcut o asigurare zilele trecute, cedîndu-i jumătate din prima mea. De atunci îi pot cere orice.

— Mă duc întins, spuse al doilea secretar, şi-ţi mulţumesc din suflet. Mă scoţi dintr-o mare încurcătură.

— Totul se poate rezolva, afirmă, sigur de sine, tînărul.

Îl apucase de braţ pe al doilea secretar şi nu-l lăsa să plece.

— Am primit nişte informaţii, îi strecură la ureche, despre o mare societate în curs de constituire, o afacere de prim ordin. Spune-mi, nu te ispiteşte ?

— Drept să-ţi spun, nu. Dar de ce nu-i vorbeşti ştabului de chestia asta ?

— Lui Luvelat ?

— Păi ! E administrator delegat în nu ştiu cîte societăţi.

Tînărul făcu o schimă. Îi explică :

— Nu-i comod să lucrezi cu dînsul. Înşfacă tot beneficiul şi cînd iese prost dă bir cu fugiţii. E un pui de giol, ministrul dumitale.

•

Purtată de la moară la rîşniţă, decizia ajunse în cele din urmă în mîna subşefului de birou Seraphin Petitbidois, un om cum nu se poate mai posac. Ursuzenia asta i se trăgea dintr-o supărătoare deficienţă, care avusese deplorabile efecte asupra caracterului său şi, implicit, asupra carierei sale. Despre Petitbidois se putea spune ceea ce unii istorici au spus despre Napoleon : *insignis sicut pueri* [1]. Numai că nefericitul subşef nu poseda, prin compensaţie, geniu, care într-o măsură poate dărui amantelor dezamăgite satisfacţii de ordin cerebral. Pomenitele satisfacţii, călătorind printr-un labirint de complexe ce ţin de psihanaliză, pot provoca uneori plăcerea fizică, măcar că nici asta nu-i absolut sigur. Menţionăm, ca să fim înţeleşi mai bine, că goliciunea lui Petitbidois ar fi făcut femeile să zîmbească, căci imediat şi-ar fi dat seama că în persoana acestuia picau peste o stîrpitură. Iată de ce subşeful nu îşi desfăşura operaţiunile sentimentale decît în beznele întunericului, însă aceste operaţiuni erau atît de minimale, încît nu putea, chiar într-o obscuritate avantajoasă imaginaţiei, să pretindă a fi luat în serios. Şi ca o culme a nenorocului, exaltarea nu-l cuprindea pe bietul Petitbidois decît în prezenţa acelor femei colosale, poreclite în mod graţios „jandarmi" ;

[1] In sensul de : celebru, glorios, dar slab înzestrat, precum copiii.

uriaşele îl încîntau. În braţele lor, Seraphin trecea, ca să zic aşa, neobservat, şi niciodată nu contase în existenţa lor altfel decît ca un mizilic modest.

Nu se ţine destul seama, cînd se studiază un astfel de caracter, de aceste date vulgare, care-l pot înrîuri. Deseori sufletul datorează mult trupului în care găzduieşte şi anumite dezarmonii între trup şi suflet au ceva tragic cînd, ca în cazul de faţă, dezacordul îşi are obîrşia într-un detaliu stîrnitor de glume şi care cu greu poate fi ţinut secret tot timpul.

Văzînd aşa, Seraphin socoti că e prudent să cheme într-ajutor ignoranţa şi sentimenul datoriei. Se însură deci de timpuriu cu o fată tînără de tot, luată direct de la călugăriţe. Din nefericire, doamna Petitbidois se dumiri curînd — mai mult prin alte surate decît dintr-o constatare directă, căci totul se află, iar femeilor le place să se laude — se dumiri, zic, că fusese trasă pe sfoară în privinţa legitimelor bucurii garantate de intimitatea conjugală. Insuficienţa regimului îi prăpădise nervii, iar traiul în casă îi devenise aproape insuportabil lui Petitbidois, care nu îndrăznea să crîcnească, ştiind cîte avea să i se ierte. În ceea ce-o priveşte pe soţia lui, exista un leac foarte simplu, slujbaşului acestuia nelipsindu-i prieteni devotaţi ; numai că bietul de el era gelos. Ceea ce nu constituie o oprelişte, şi de-aci i se şi trase toate ponoasele. Într-adevăr, doamna Petitbidois îi asoció un colaborator pe sprînceană, în stare să-i procure admirabile prilejuri de revanşă. Pentru a nu trezi însă bănuielile soţului, ea continua să-i facă zile fripte, ca şi în trecut, aşa că sărmanul nu beneficia nici măcar de acea bună dispoziţie constantă, de acele îngrijiri care sînt, uneori, partea pozitivă a nefericirilor conjugale.

Nu-i de mirare că, tot rumegînd la umilinţe devenite curînd obsesii şi de care se rîdea pe înfundate în jurul lui, caracterul lui Petitbidois se înăcri curînd şi că el începu să trateze problemele cele mai serioase cu nişte rînjete aşa de hîrîite încît veselia lui se manifesta totdeauna printr-un zgomot de rîşniţă. Victimă a soartei, Petitbidois se răzbuna de nenorocirea sa, ticluind cele mai pidosnice soarte străinilor care depindeau de minister. Această purtare era dictată de convingerea că printre aceştia trebuie să existe cu siguranţă oameni privilegiaţi de natură, care reuşeau să aducă femeile la acea stare de sclavie sentimentală, pe care el dezespera să le-o impună.

Era socotit pur şi simplu un funcţionar nu prea destoinic, niţel prinde-muscă, în cariera căruia postul de subşef marca limita avansării. Ştia şi el asta, şi de aceea îşi interzicea orice zel, decît doar în împrejurări excepţionale. E adevărat că zelul său, ca în cazul din urmă, îmbrăca acel caracter de răzbunare împotriva speţei umane, care era cea de-a doua lui ocupaţie favo-

rită. Lui Petitbidois i-ar fi plăcut să deţină puterea. Neavînd posibilitatea, utiliza fărîmele de putere ajunse pînă la el ridiculizînd instituţiile, făcînd ca aceste fărîme să joace un rol de providenţă stupidă şi, dacă se putea, răufăcătoare. „Totul fiind o idioţenie, zicea el, de ce să ne mai străduim ? Viaţa e o pungă cu bile de loto. Să lăsăm să hotărască hazardul fără să intervenim."

Aplicînd această doctrină în problemele de stat, inventase un sistem „ce acorda absurdului latitudinea de-a face binele". Într-o modestă cafenea, pe care-o frecventa cu asiduitate în compania unui anume Couzinet, expediţionarul serviciului său, el juca la belotă hotărîrile pe care urma să le ia în numele ministrului. Acest procedeu conferea o atracţie fistichie partidelor de cărţi, altminteri lipsite de miză, cei doi adversari fiind săraci.

E ceea ce s-a întîmplat cu Clochemerle. Stînd la cafenea, ei s-au apucat, bineînţeles, să examineze împreună situaţia. Petitbidois, studiind dosarul, notase cîteva lucruri. Întrebă :

— Ce-ai face dumneata în locul meu, Couzinet ?

— Foarte simplu. Trimit o notă prefectului, invitîndu-l să publice în presa regională un comunicat şi lucrurile intră în normal. La nevoie să se deplaseze la faţa locului, să ia contact cu primarul şi cu popa.

— Ei bine, eu din contra, răspunse Petitbidois, am să le trimit forţe jandarmereşti ălora din Clochemerle. Te fac o panţarolă la o mie de puncte ?

— O mie e cam mult. S-a făcut tîrziu.

— Hai, fie opt sute. Eu dau. Taie !

Petitbidois cîştigă. Soarta Clochemerle-ului era hotărîtă. În ziua următoare au şi plecat instrucţiunile către prefectul departamentului Rhône.

XVII • PUTERE CENTRALĂ ŞI IERARHII

Prefectul departamentului Rhône, pre nume Isidore Liochet, era un om înzestrat cu o remarcabilă mlădiere a şirei spinării. Totuşi această deosebită flexibilitate a coloanei sale vertebrale nu-l salva totdeauna de fanteziile destinului, căruia îi place să-şi cam bată joc de oameni. Frica de-a nu primi o lovitură în spate de la zeii tutelari îi răpea orice spirit de hotărîre. Îl treceau o mie de năduşeli pînă se încumeta să semneze o decizie.

Omul acesta, în floarea vîrstei, era înşelat de soţia sa, şi nici nu i se ascundea acest lucru. Un instinct sigur îl avertiza însă că, schimbîndu-şi consoarta, n-ar fi mai puţin înşelat, numai că ar trage mai puţine foloase. Căci era înşelat cu un motiv temeinic — ambiţia — şi dezonorarea aceasta, pe care se presupune că n-o cunoştea, îi aducea mari servicii. Altminteri spus, cea care făcea carieră şi aducea apă la moara sa era prefectoriţa, cu purtările ei frumoase de morăriţă, totdeauna gata să facă ceea ce trebuie să facă morăriţa din cîntece. În faţa acestei femei active — soţia lui — prefectul era ca o cîrpă. Şi în faţa acestei otrepe administrative — bărbatul ei — prefectoriţa exlama, cu accente de furioasă deznădejde, lovindu-şi pieptul de-o indecentă splendoare, una din mîndriile celei de-a treia Republici :

— Ah, să fi fost eu bărbat !...

Aici era nedreaptă cu soarta sa, căci a fi femeie, şi încă femeie frumoasă, îi prindea destul de bine. Şi-apoi nu e tocmai sigur că, fiind bărbat şi posedînd o inteligenţă genială, ar fi obţinut cu darurile ei intime un sfert măcar din cît obţinea ca femeie şi, înainte de orice, să facă din monstrul ăsta incapabil de Liochet un prefect. Asta era într-adevăr opera ei, o operă dusă la capăt cu o dărnicie firească, cu un instinct al demersurilor oportune şi o cunoaş-

tere a maniilor secrete ale mai-marilor regimului, graţie cărora doamna Liochet merita pe drept cuvînt a fi clasată printre primele tacticiene ale timpului.

În înaltele sfere politice prefectoriţa trecea drept o femeie uşuratică. Trebuie să fim însă drepţi cu o femeie care era în stare să piardă orice, numai capul nu. Dacă plătea cinstit, cu propria ei persoană, trebuie să înţelegem că dădea într-adevăr ceva în schimb, căci niciodată nu acorda nimic înainte de-a obţine ceva, pricepîndu-se să lase preliminariile fără deznodămîntul aşteptat. Ferindu-se să confunde voluptatea cu imperativele funcţiei sale, ea ţinea la zi contabilitatea efuziunilor sale sentimentale.

Ca să guste voluptatea — la care n-ar fi renunţat pentru nimic în lume hulpava aceasta — alegea din elegantul personal al ministerelor, unde o vedeai totdeauna băgată, căutînd să-l împingă pe Liochet al ei, căci neruşinata asta mai avea şi pretenţia să facă din popîndăul ei un ambasador sau — mai ştii ? — un guvernator colonial. Avea un mod de a-i fixa pe tinerii secretari agreaţi, care-i făcea pe băieţii ăştia drăguţi să roşească pînă-n albul ochilor. Dacă n-ar fi fost decît gura ei, şi încă ar fi trebuit să-şi plece ochii, pînă într-atît era de plină de făgăduinţi. Bărbatul privit de această femeie era dezbrăcat dintr-o ochire, dezbrăcat în public. Dar ea, aplecată peste umerii celui pe care-l prefera, sub pretextul unor informaţii, îl zăpăcea cu vraja ei fierbinte şi-i spunea cu un zîmbet chinuitor de dulce : „Puişorule, să ştii că-mi vine o poftă nebună să te pap !“ „Să te pap !“ era expresia cea mai potrivită pentru amorurile doamnei Liochet, frumoasa Régine.

Numai cîţiva rezistau un timp mai îndelungat acestei nesăţioase. Precum se vede, era o femeie cu un temperament bogat şi care, la patruzeci de ani, ajunsese la apogeul experienţei sale.

Cînd lipsea soţia sa, căreia îi supunea cazurile cele mai grele, prefectul nu ştia ce hotărîre să ia. Şi s-a brodit ca tocmai în absenţa doamnei Liochet să-i parvină instrucţiunile lui Petitbidois, pe care ministrul le semnase fără a le citi. Liochet era în grea anaghie. El mirosi că ar putea să aibă niscai neplăceri de pe urma acestei poveşti şi că cea mai mică complicaţie ar putea zădărnici planurile nevesti-si. A trimite un detaşament de jandarmi la Clochemerle însemna a atrage atenţia asupra acestui colţişor din Beaujolais, a stîrni comentariile presei. Poate că va trebui să ia şi o hotărîre, şi de acest lucru se îngrozea. Se gîndea tot timpul la viitoarele alegeri şi nu voia să se pună rău cu nimeni. „Dacă aş şti ce trebuie să fac ! ofta acest om nehotărît. E îndeobşte verificat că un partid la putere îi nemulţumeşte pe alegătorii săi. La alegerile viitoare se vor face probabil şi unele schimbări.“ În consecinţă,

nu ţinea să fie de partea nimănui. În activitatea sa bolmojită voia să împace şi capra şi varza, reuşind să nemulţumească pe fiecare cîte puţin.

Prefectul chibzui şi crezu că a găsit una din acele soluţii neutre, la care recurgea întotdeauna. În loc să trimită un contingent de jandarmi la Clochemerle, n-ar fi mai bine să trimită soldaţi de trupă, chipurile pentru manevre ? În felul acesta ordinea ar fi restabilită, fără ca opinia publică să se alarmeze.

După o matură gîndire, soluţia i se păru foarte abilă. Porunci să vie şoferul şi se duse la guvernatorul militar.

•

Guvernatorul, generalul de Laflanel, era un gentilom de viţă nobilă. În veacul al XVII-lea un de Laflanel îi ţinuse lui Ludovic al XIV-lea cîrpuliţa, într-o vreme cînd regele suferea de-o excepţională activitate intestinală, ceea ce avu anumite repercusiuni asupra dispoziţiei sale şi a treburilor statului. Dar gentilomul însărcinat cu augusta ştergere se achită cu atîta gingaşă osîrdie de misiunea sa, încît monarhul, cu acea supremă demnitate de pe urma căreia a şi binemeritat de la Istorie numele de Cel Mare, nu se putu opri să nu-i spună într-o zi : „Ah, scumpul meu prieten, ce splendid mă ştergi !“ „Sire, i-a răspuns celălalt cu o admirabilă prezenţă de spirit, nu e numai meritul bumbacului, ci şi al lui Laflanel !“ Doamna de Montespan, care era de faţă, rîse cu poftă de acest joc de cuvinte. Iar gluma, transmisă din gură în gură la Versailles, făcu faima Laflanelilor, faimă ce avea să se perpetueze pînă la prăbuşirea vechiului regim. Revoluţia, care n-a cruţat nici una din vechile tradiţii, n-a pus mare preţ nici pe aceasta, după cum n-a pus preţ nici pe altele. Dar Laflanelii şi-au transmis din tată-n fiu cultul unui lealism, a cărui origine trebuie căutată în chiar fundamentul regalităţii. O părticică din acest orgoliu ajunsese pînă la guvernator.

Generalul de Laflanel era un om cu frica lui Dumnezeu, ceea ce e un lucru curent printre generalii care au comandat pe front şi au trimis la moarte oameni cu duiumul. Aceştia, fără să ştie, au murit creştineşte, în conformitate cu convingerile generalului lor de divizie. *Non nobis, sed tibi gloria, Domine.* [1] Această monumentală gogomănie, monumentală prin punerea ei în aplicare, această gogomănie care îngăduise slăvirea eşecului ofensivei noastre,

[1] Nu pentru gloria noastră, ci pentru slava ta, Doamne (în limba latină).

fiind adăugată cu atîta uşurinţă (ceea ce era o profanare) comunicatului din 28 septembrie 1915 de către un comandant ce controla operaţiunilor militare de la extremitatea inferioară a unui periscop, păstrînd distanţa necesară luciditătii sale şi avînd un strat gros de beton deasupra capului ca s-o apere, această monumentală gogomănie explică destul de bine liniştea sufletească a generalului de Laflanel în faţa cimitirelor de front, pe care le garnisise din belşug. El nu se considera decît o unealtă ilustră în mîna lui Dumnezeu, felicitîndu-l pe Cel de sus pentru buna sa alegere. Gîndind sănătos, guvernatorul era de părere că, la urma urmelor, războiul nu e un lucru rău, de vreme ce îi învaţă pe civili ce e viaţa, că armata e cea mai frumoasă instituţie din lume şi că, în ceea ce priveşte facultăţile intelectuale, nimeni nu-i egalează pe generali. Astfel gîndind la toate acestea, nici n-avea nevoie să gîndească prea mult ; de altminteri, se şi abţinea cu grijă. La drept vorbind, era un general destul de capabil, afară de faptul că nu spunea prea des „Dumnezeii mă-si", el fiind un dreptcredincios, nici „bombărească lui tat' tu de răcan", genul acesta ieşind din modă.

După ce-l ascultă pe prefect, guvernatorul îi expuse felul său de-a privi lucrurile, ceea ce, în cazul de faţă, reprezenta un adevărat program : „Ai să le freci la toţi ridichea, fir-ar să fie !"

„La toţi", adică clochemerlinilor, autorii dezordinii. Pentru a fi şi mai bine informat, ca un general creştin ce era şi dornic să slujească cauza cea bună, guvernatorul se duse la arhiepiscopie. Monseniorul de Giaccone îl informă cît se poate de subtil despre scandalurile din Clochemerle, poate că un pic cam prea subtil, ceea ce era o greşeală, căci generalul înţelese totul pe dos. Însă unui Emmanuel de Giaccone nu i se putea cere să nu fie totdeauna subtil, după cum unui de Laflanel nu i se putea cere să devie brusc subtil. Oamenii sînt ceea ce sînt, o dată pentru totdeauna. Fiind subtil, arhiepiscopul nu se îndoi o clipă că fusese înţeles şi, lipsit de orice subtilitate, generalul nu se îndoi — de altminteri nu se îndoia niciodată — că înţelesese totul şi că va lua totdeauna numai hotărîri de-o rară fineţe, adică tocmai măsurile necesare. În treacăt, să notăm această contradicţie. Înclinat mai degrabă spre scepticism, monseniorul de Giaccone acorda prea mult credit oamenilor, pe cîtă vreme, totdeauna optimist (pînă într-atît încît, fără să clipească măcar şi fără să se îndoiască de valoarea sa, putuse trimite la un măcel inutil zece mii de oameni dintr-o dată), generalul nu le acorda niciodată încredere. Aceasta se explică prin faptul că amîndoi evaluau inteligenţa celorlalţi după a lor proprie.

După această vizită, generalul chemă pe secundul său, generalul de cavalerie de Harnois d'Aridel. Îl puse la curent cu această afacere, în felul care-i era propriu, şi-şi rezumă instrucţiunile astfel :

— Să bagi frica-n ei, mama lor ! Vei acţiona pe cale ierarhică, alta nu cunosc !

•

Şi vom vedea acuma funcţionînd, pentru a doua oară, aceste rotile de înaltă precizie : căile ierarhice. După exemplul şefului său, generalul de Harnois d'Aridel era favorabil cauzei bisericii. Aşadar îşi spuse că trebuie procedat, fără zăbavă, cu toată energia. Îl chemă pe colonelul Touff, care comanda un regiment de infanterie colonială. Îi vorbi de Clochemerle şi termină cu următoarele cuvinte :

— Să fiţi fără cruţare ! Acţionaţi fără întîrziere !

În regimentul colonelului Touff un comandant de batalion se distingea prin spiritul său de hotărîre — comandantul Biscorne. Colonelul îi expuse situaţia şi conchise :

— Un om energic, asta ne trebuie ! Ai un astfel de om printre ofiţerii dumitale ?

— Îl am pe Tardivaux, răspunse fără şovăială comandantul.

— Fie şi Tardivaux. Şi luaţi măsurile necesare.

Ca toţi oamenii energici şi hotărîţi, comandantul Biscorne nu mergea cu fofîrlica. Îi rezumă căpitanului Tardivaux cît se poate de limpede situaţia :

— Pleci imediat la bivolarii ăia, la mama dracului, la Clochemerle, cauţi dumneata unde e pe hartă. E o întreagă halima acolo, cu o pişătoare, un popă de ţară, o baroneasă, nişte geamuri sparte, o bandă de cretini şi nu mai ştiu ce. N-am înţeles o boabă din toată tărăşenia asta ! Vei vedea la faţa locului despre ce e vorba. Să faci ordine acolo şi fără menajamente ! Îţi recomand un lucru : să fii mai degrabă de partea popilor. Ordin de sus ! Puţin îţi pasă, nu ? Da' ce, mie îmi pasă ? Ne-am înţeles ?

— Am înţeles, domnule comandant, încuviinţă Tardivaux.

— Care va să zică ăia din Clochemerle vor să-şi bată joc de noi ?

— Păi... domnule comandant, răspunse Tardivaux.

— Atunci ai mînă liberă. Pe toţi să-i treci prin sabie !

— Prea bine, domnule comandant.

Căpitanul salută. Tocmai da să iasă. Cuprins de remuşcări, comandantul îl rechemă, ca să-şi completeze instrucţiunile :

— Să n-o iei razna cu răcanii dumitale.

În felul acesta şi-a luat Tardivaux sarcina în primire.

•

Căpitanul Tardivaux, provenit din rîndurile armatei, era un militar cu o personalitate puternică. Nu e lipsit de interes să redăm, în cîteva trăsături, cariera acestui ofiţer.

În 1914, la treizeci şi doi de ani, el îşi făcea veacul în curtea unei cazărmi din Blidah, în calitate de plutonier reangajat, ambiţionînd, dacă toate mergeau strună, să ajungă plutonier-major, să se pensioneze şi să-şi caute o mică slujbă ţivilă, un post bun de portar, bunăoară, fără mare bătaie de cap. O trîndăveală decorativă i se părea un frumos apus de viaţă pentru un militar viteaz. Gîndindu-se la modul acesta de a-şi încununa statele de serviciu, se şi vedea călare pe-un scaun, la umbra unei porţi monumentale, cu pieptul bine încins într-o tunică de culoare închisă, împodobită cu decoraţiile sale coloniale, răsucind toată ziua la ţigări, examinînd sever oamenii, cu acea siguranţă a privirii pe care ţi-o dă o lungă experienţă în corpul de gardă, părăsindu-şi postul numai ca să-şi potolească setea cît mai des într-o cafenea din cartier, unde i-ar ţine lesne pe ţivili sub vraja sa, cu povestirile colorate ale campaniilor sale. Cîteva slujnicuţe durdulii n-ar rămîne desigur indiferente la auzul atîtor fapte de vitejie. Şi, de altminteri, ca unul care a avut amoruri în mai toate ţările, se pricepea să facă cu ochiul femeilor frumoase, într-un mod cam vulgar poate, dar care le dădea limpede a înţelege unde vrea să ajungă. Esenţialul e ca omul să se facă bine înţeles. Cu un simţ aproape infailibil al categoriilor umane, ştia să aleagă femeile care-i trebuiau — cele pe care le numea „muieri". Era destul de grosolan cu turma aceasta de la care catadicsea, la o adicătelea, să primească şi niscai daruri, omagii aduse unei forţe ce se manifesta şi cu pumnii, cînd *gentleman*-ul acesta făcea abuz de absint. Treptele valorii sociale variază la infinit şi n-au pretutindeni aceleaşi intervale. În viaţa civilă Tardivaux ar fi fost catalogat drept o secătură sadea. În armata colonială a Africii conta drept un execelent subofiţer.

Ca să parvină în mod sigur la gradul de plutonier-major, la care rîvnea atît de mult, sergentul Tardivaux îşi cheltuia energia pe-o neobosită activitate

vocală în curtea garnizoanei. În realitate, dacă proceda aşa, n-o făcea de florile mărului, nici dintr-o răutate înnăscută. Ştia însă că, în cariera armelor, răcnetele sînt obligatorii, ca să atragi atenţia şefilor şi să le cîştigi stima. Într-o cazarmă unde de dimineaţă pînă seara, şi de sus pînă jos, toată lumea răcnea, era obligatoriu să răcneşti mai tare decît ceilalţi, ca să fii bine notat. Destul de bun observator, Tardivaux înţelese îndată acest lucru, după cum înţelese că un gradat care nu împarte pedepse e ca un jandarm care nu dresează procese-verbale de contravenţie : e bănuit de moliciune şi de neglijenţă profesională. Cadrele jandarmeriei şi ale armatei iau hotărîri cu liniştita convingere că toţi civilii sînt nişte infractori prezumaţi şi toţi soldaţii nişte chiulangii dovediţi. Lucru paradoxal : această convingere că de o parte armata şi de cealaltă societatea civilă sînt alcătuite aproape în totalitatea lor numai din ticăloşi constituie forţa armatei şi durabilitatea societăţii civile, şi acestea, pentru a-şi impune disciplinele şi sănătoasele lor ierarhii, au nevoie de un mare principiu fundamental, lucru lesne de înţeles. În numele acestui principiu, pe care-l accepta nesilit de nimeni, Tardivaux primea să fie tratat drept brută de către locotenent, ştiind că la rîndul său îi va putea trata drept brute pe toţi cei ce nu sînt subofiţeri, ambiţia lui fiind să vadă reducîndu-se numărul oamenilor care ar fi putut să-l trateze pe el drept brută şi înmulţindu-se acela pe care el i-ar putea trata astfel. O ambiţie atît de bine conturată şi care dădea mari satisfacţii demnităţii sale personale nu-i lăsa mult timp liber. La Blidah sergentul Tardivaux răcnea cît îl ţineau bojocii şi distribuia, fără mari eforturi de discernămînt, consemnări, arest militar şi carcere, întocmai cum Puterea Supremă distribuie tot soiul de calamităţi oamenilor, în numele unei înţelepciuni metafizice puţin convingătoare, al cărei mister trebuie să renunţăm a-l pătrunde cît timp sîntem în viaţă.

•

Mobilizarea îl găsi pe subofiţerul nostru la treburile sale şi-l expedie pînă la Cheile Chipotei, unde se pomeni, pe neaşteptate, în faţa altor trupe, tot atît de pătrunse de superioritatea lor, şi a altor subofiţeri, nu mai puţin zboşiţi ca ai noştri, avînd aceeaşi pretenţie, la grad egal, să-i trateze pe oamenii noştri drept brute şi panicarzi, ceea ce se vedea după schimonoselile lor de roşcovani, de blonzi nordici spălăciţi, abrutizaţi la rîndul lor de disciplină şi de pisălogeală cazonă.

Primul contact între oamenii aceştia hotărîţi fu detestabil pentru raţiune, care ar fi impus părăsirea cît mai grabnică a acelor locuri. Dar generalul, mult în urma lor, aşezat comod în şa, la adăpost de arşiţa soarelui — singurul neajuns pe care-l risca cu blestematul ăsta de soare de august, care te lovea în cap — porunci taman contrariul. Generalul stătea la umbră, cu ochii în ochean, şi se bucura marţial văzînd cît fum se ridică dintr-o biată de pădurice.

— Face să vezi una ca asta ! spuse el ofiţerilor săi de stat-major.

Nu numai că făcea să vezi dar, pasămite, din pădurea aceasta ajungeau pînă la el şi un bubuit surd, şi accentele slabe ale unei goarne sunînd atacul.

— Hm... o să le-o arătăm noi porcilor ăstora ! mai zise generalul gîndindu-se la nemţi, căci nu se îndoia o clipă că nemţii sînt buni numai de pus pe goană, de măcelărit, de împrăştiat, de spintecat, de zdrobit, de ciopîrţit şi de trecut prin sabie după plac — şi toţi livizi de groază — pe cînd francezii vor ieşi din încăierare vii şi nevătămaţi, rumeni de bună dispoziţie şi înarmaţi cu vorbele lor de duh, başca cele două sute cincizeci de cartuşe şi de baionete deşucheate, care leşinau de plăcere în măruntaiele teutone.

Şi-atît de pătruns era generalul că totul se va desfăşura după indiscutabilele sale prevederi încît, pe la orele cinci după-amiază — cînd nu mai risca loviturile de măciucă ale lui Phoebus [1] — se încumetă să ia o hotărîre eroică.

— Cred, domnilor, că acum am putea avansa cu o sută de metri. Vom avea astfel un post mai bun de observaţie.

Generalul rostise vorbele cu toată hotărîrea, cu o temeritate cutremurătoare.

— Domnule general, îl imploră primul colonel din escorta sa, să nu care cumva să faceţi o imprudenţă !

Dar generalul îi răspunse cu un zîmbet ferm :

— Există temerităţi indispensabile, domnule colonel. Cată să ţii minte acest lucru !

Vorbă măreaţă, care nu hotărî soarta acelei zile — era şi încurcată rău — dar care contribui mult la avansarea celui ce-o rostise. Şi generalul o porni hotărît înainte, oprindu-se la numai trei kilometri de linia focului, într-o zonă expusă, unde, la drept vorbind, nu cădeau obuze, dar — mamă-mamă ! — să fi căzut unul numai ! Şi rămase acolo pînă la apusul soarelui,

[1] Phoebus=Soarele.

tot neclintit, neştiind nimic din cîte se petrec şi dînd, fără şovăire, ordine în consecinţă. Trebuie adăugat că generalul neamţ din faţa sa se comporta cu acelaşi curaj şi hotăra într-o tot atît de bună cunoştinţă de cauză.

Aşa se face că succesul bătăliei şi l-au disputat, în plină pădure, două oşti de nebuni furioşi, năuciţi de spaimă, care habar n-aveau de ce veniseră acolo şi care se otînjeau ca sălbaticii, urlînd, împuşcînd, alergînd, înjunghiind, ucigînd orbeşte, cu o straşnică dorinţă de-a fugi scăpărînd pămîntul, cu un aprig nesaţ de-a nu o mierli pe loc şi cu convingerea, ce începea să le încolţească în suflete, că marii căpitani ai tuturor armatelor din lume sînt, fără îndoială, cele mai frumoase haznale cu scîrnă din lume, cărora soldaţii de pe front cu o nespusă voluptate le-ar poci mutra — cu un deosebit rafinament le-ar poci-o, credeţi-mă ! Aşa ar face, decît să pocească mutrele acestor bieţi inamici tontălăi, care săvîrşeau ca şi ei aceeaşi inimaginabilă meserie de dumnezeu-bunul-blestemată-meserie, constînd adicătelea în spintecarea reciprocă a bărdihanelor, în a semăna cîmpul cu ficaţii tăi, cu splina ta, cu inima ta, pînă şi cu vintrele tale, zicîndu-ţi cu cel din urmă horcăit că o şleahtă de scîrbavnici, ocupaţi să se ghiftuiască cu gustoase mîncăruri, cu onoruri şi cu felicitări admirative — hristoşii şi dumnezeii ! — zicîndu-ţi aşadar că şleahta asta de scîrbavnici, de ambuscaţi, de sadici, de patriotarzi cu chiverniseli a pus la cale această afurisită şi bestială apocalipsă, ca ei să profite şi mai din gros, în vreme ce sub mîndrul soare rîurile sînt pline încă de peşte, plini de păsările copacii şi de iepuri brazdele, plină de grîne ţarina şi de fructe crengile, plină ţara de vetre aproape pustii şi plin pretutindeni de femei, în vreme ce, vai ! toţi flăcăii chipeşi sînt căsăpiţi precum porcii. Iată la ce s-ar fi gîndit cei din pădure, dacă n-ar fi fost nebuni de legat, la ultimile limite ale închipuirii sau morţi de-a binelea. Dar aceştia din urmă nu mai aveau nevoie de nimic, decît de-un strat de ţărînă pe burtă, nu atîta pentru ei — cărora puţin le mai păsa, şi pentru vecii vecilor, dacă sînt îngropaţi sau nu — cît pentru cei vii, care, oricît, nu voiau să se lase striviţi de hoituri.

Şi-n tot timpul acesta, generalul, cît se poate de liniştit, cît se poate de mulţumit, ba chiar foarte vesel, stătea pe moviliţa lui, la adăpostul unei pădurici, repetînd din sfert în sfert de oră :

— Merge ! Merge !

Şi celălalt, din faţa lui, repeta la fel, în graiul lui :

— *Es geht! Schön, sehr schön!* [1]

Dar încetă să mai meargă cînd generalului i se făcu sete. Şi nu credeţi că se pomeni cu un tîmpit de sergent însărcinat cu aprovizionarea că-i întinde generalului o cană de bere trezită, spunîndu-i cu un ierarhic surîs de cretin pe mutra lui jovială de Moş Teacă :

— La război ca la război, domnule general !

De la prima sorbitură, generalul înţelese obrăznicia.

— Ce-ai zis ? ! exclamă el. Şi mai întîi fă bine şi ia poziţie în faţa superiorului ! Ce hram păzeşti aici, sergent ? Cum îndrăzneşti să-mi dai o pişoarcă ca asta ? O să te trimit în pădure, să guşti şi tu un pic din iadul de-acolo, ca ăilalţi idioţi, chiar de mîine te trimit !

Îşi ieşise din fire generalul. Poate că soarele era de vină, poate gustarea de la amiază, care-i căzuse greu la stomac. Şi sergentul care nu ştia ce să răspundă ! Era un sergent modest, nu prea priceput la manevre — deh, ca unul care nu trecuse prin Şcoala de război. Începuse să înţeleagă — dar prea tîrziu — că băuturica generalului, mîncărica generalului, patul generalului, ordonanţa generalului, iubiţica generalului, duhovnicul generalului — tot ceea ce contribuie la buna dispoziţie a generalului — îşi aveau importanţa lor în război ; pe scurt, mult mai multă importanţă decît soldaţii generalului. Drept care fu trimis în pădure, unde se alese cu burta spintecată, ca şi camarazii săi şi, dîndu-şi cu destulă greutate sufletul, bravul sergent, în poziţia de onor a muribunzilor, repetă încetişor şi respectuos :

— E rece, domnule general, e cît se poate de rece... moartea !

Zicînd acestea, muri, un idiot în plus sau în minus — la ce bun să-ţi mai faci probleme ? Dar generalul nici nu se mai gîndea la el. Spunea :

— Simt că viaţa asta în aer liber mă întinereşte cu douăzeci de ani. Dacă războiul ăsta ar mai dura un an sau doi, aş ajunge centenar...

„Poate chiar mareşal...", dar asta n-o mai spuse, de teamă ca vorbele lui să nu fie raportate altor generali, confraţii săi, care, în această calitate, erau nişte ticăloşi abili, foarte hotărîţi să ajungă mareşali înaintea celorlalţi şi, ca să-şi atingă scopul, gata să saboteze bătălia vecinului.

Această primă încăierare nu fusese pe placul lui Tardivaux. Bineînţeles, ca şi ceilalţi, o dată ieşit teafăr din bătălie, începuse să facă pe şmecherul, pe grozavul ; totuşi, la gîndul că ar trebui s-o ia de la capăt, nu se simţea

[1] Merge ! Frumos, foarte frumos ! (In limba germană.)

de loc în largul său. Din fericire, în valea unde se repliase, compania lui Tardivaux dădu peste un sat cu pivniţele bine garnisite cu butoaie şi sticle de rachiu de corcoduşe. Toată lumea se îmbătă înainte de-a se reîntoarce în pădure, unde compania atacă la baionetă, pe-un teren măcinat de mitraliere, reuşind în cele din urmă să-l cucerească, dar pierzînd trei sferturi din efectiv. Spre seară, glorioasele ei rămăşiţe defilară în spatele frontului şi locotenent-colonelul opri cei treizeci şi doi de soldaţi ca să le spună :

— Prieteni, sînteţi nişte viteji, nişte viteji adevăraţi !

— Eram beţi-criţă, domnule colonel, răspunse atunci cu simplitate Tardivaux, voind prin aceasta să arate că nişte oameni se putuseră achita supraomeneşte de-o îndatorire inumană numai fiindcă îşi pierduseră minţile.

La auzul acestor cuvinte locotenent-colonelul încruntă din sprîncene. Această liberă interpretare a eroismului nu-i convenea.

— Pe dumneata o să te am în vedere ! îi zise el lui Tardivaux.

Din fericire, ceva mai tîrziu, locotenent-colonelul fu ucis de-un şrapnel rătăcit (unul din rarele proiectile care făcuseră într-adevăr treabă în ziua aceea), şi moartea aceasta salvă la timp reputaţia lui Tardivaux, care, în sfîrşit, înţelese că nu e bine să te ia gura pe dinainte.

Totuşi, nu încetă să se gîndească cu toată seriozitatea la aceste prime încăierări ale războiului. Curînd, făcu această descoperire importantă : „La război un om beat merge drept".

În urmă s-a spus că nemţii le-au dat soldaţilor lor să bea alcool, chiar şi eter. Ca atîtea alte invenţii pe care n-am ştiut să le exploatăm, această frumoasă invenţie e franţuzească, iar meritul ei îi revine unui simplu subofiţer din trupele coloniale.

Tardivaux nu se mai aventură în linia focului fără să-şi ia o serioasă provizie de alcool. Bea pînă simţea că-şi iese din fire şi că-l apucă o furie imbecilă, care făcea minuni în bătălii. Metoda aceasta făcu să fie repede remarcat pentru frumoasa lui comportare. Cadrele, brodindu-se a fi atunci oportun decimate, ajunse repede majur, pe urmă sublocotenent. La Verdun avea două galoane şi tot acolo, în toiul bătăliei aceleia cumplite, îşi cuceri definitiv o mare faimă. Judecînd după intensitatea bombardamentului, înţelese că trebuie să-şi sporească raţia de fortifiant moral. Dar abuză niţeluş cam mult, şi cînd compania lui trecu parapetul pentru atac, el se rostogoli beat-mort într-o pîlnie de obuz, între linii, unde adormi buştean, şi dormi nestingherit de nimeni, de-a valma cu hoiturile, treizeci de ore la rînd, în mijlocul celei mai formidabile acţiuni de distrugere din cîte au zguduit

vreodată pămîntul. Se trezi în tăcerea amenințătoare a unei acalmii, în ciripitul vesel al unei ciocîrlii care se zbenguia în văzduhul senin. N-avea habar de ce se putuse întîmpla acolo, dar văzînd două cadavre și simțind mirosul lor puturos, trase cuvenita concluzie. Înainte chiar de-a se gîndi să se pună la adăpost, conchise : „Halal să-ți fie, porcule, ce-o să zică moșul de asta ?“ „Moșul“ era maiorul, un individ care răcnea cît îl țineau puterile. A rămîne acolo, între linii, n-avea însă nici un rost. O porni deci tîrîș-grăpiș spre tranșee, unde își dădu drumul, amețit. Oamenii săi nu-și puteau crede ochilor văzîndu-l :

— Ați reușit să scăpați de-acolo, domnule locotenent ?

I-au raportat că luaseră tranșeea nemțească, că un contraatac îi gonise de-acolo și că se întorseseră la poziția lor inițială. Toate acestea, nu fără pierderi serioase. Locotenentul se duse la maior, care și fusese informat de această întoarcere miraculoasă și care-și aștepta subordonatul la intrarea cazematei sale.

— Tardivaux, exclamă el, ai binemeritat Legiunea de Onoare ! Cum ai reușit să scapi din ghearele lor ?

Tardivaux știa că nu trebuie să-ți contrazici niciodată superiorul.

Scorni, cît se pricepu mai bine, o faptă de vitejie :

— Am omorît santinelele, zise el.

— Cum, erau mai multe ?

— Două, dom'le maior, două huidume, care la ora asta trebuie că sînt două hoituri de mai mare frumusețea.

— Și cum ai putut circula printre liniile lor ?

— Foarte greu, domnule maior, dar le-am mai venit de hac la doi sau trei friți, care prea se uitau urît la mine.

— Ești dat dracului, Tardivaux ! mai zise maiorul. După o ispravă ca asta meriți să bem un păhărel împreună.

— Așa ceva nu se refuză, domnule maior. Și n-aș zice ba nici să îmbuc ceva cu aceeași ocazie.

Isprava lui făcu vîlvă, și aceasta căpătă curînd o amploare edificatoare. Croindu-și drum printre posturile de comandă, prin bicicliști și serviciile de aprovizionare, noua ei versiune ajunse la urechile gazetarilor, care o transportară, așa proaspătă cum era, la Paris, și acolo, pe îndelete, bînd bere, acești strașnici făurari ai legendelor îi dădură formă definitivă. Unul dintre cei mai buni ghizi ai opiniei publice o luă în antrepriză și publică în pagina întîi a unui mare cotidian un articol senzațional, care începea așa : *Ceea*

ce este într-adevăr unic, admirabil la acest popor francez e că ştie improviza măreţia în jerbe continui, cu o liniştită simplitate, o simplitate aş zice clasică aproape, care e, pe bună dreptate, una din trăsăturile geniului lui inalterabil. O săptămînă mai tîrziu, vărsămintele de aur la Banca Franţei crescură cu treizeci la sută. Prin aceasta se confirma ceea ce sergentul Tardivaux — acest autodidact în talente militare — presimţise încă din prima zi : şi anume importanţa alcoolului la război. Din păcate, chiar locotenent fiind, situaţia lui era încă prea obscură pentru ca să-i ajungă la ureche aceste uriaşe repercusiuni. Totuşi, fu citat într-un Ordin de zi pe armată şi curînd i se decernă şi al treilea galon.

Această ultimă avansare îi inspiră o serie de reflecţii salutare referitoare la salvarea lui. „Iată-mă acum în haină de căpitan. Ce, e puţin lucru ?" A risca mai departe, cîtuşi de puţin, o viaţă astăzi atît de preţioasă era curată nebunie ; mai mult : o nebunie care putea avea urmări tragice. Pe scurt, războiul îl călise şi ca atare era util armatelor viitorului. Ofiţeri de umplutură se vor găsi totdeauna („cu lopata", gîndea dispreţuitor), dar militarii de carieră — paznicii purelor tradiţii cazone — nu se înlocuiesc decît cu mare greutate. Cîţiva dintre ei trebuiau puşi la adăpost, ca să rămînă de sămînţă şi să încadreze temeinic generaţiile viitoare. Privind în jurul lui, Tardivaux îşi dădu seama că nu e singurul care raţionează în felul acesta, chiar dacă se dumirise mai tîrziu. Nenumăraţi ofiţeri de carieră, abia scăpaţi din măcelurile de la început, se strecuraseră repede în statele-majore, unde se retranşaseră solid, spre marea fericire a naţiunii, căreia cu un curaj neobosit îi dăduseră exemplul perseverenţei în jertfele necesare. Tardivaux îşi spuse că de acum înainte locul lui era acolo. Se aranjă ca la prima ocazie să fie evacuat, ba chiar provocă această ocazie, ca vechi colonialist ce era, tîrşit în tertipuri dibace, capabile să-i tragă pe sfoară pe majuri. Rămase multă vreme în spatele frontului, unde avu nenumărate succese feminine pe care — e de menţionat — le-a cules dintr-o societate destul de amestecată. S-a întors în zona frontului cu o misiune de încredere, aceea de ofiţer observator de corp de armată. S-a ţinut mai ales de regulile celei mai stricte prudenţe, ceea ce i-a îngăduit să termine războiul cu gradul de căpitan, al cărui piept constelat de decoraţii constituia dovada unui eroism rar întîlnit.

Acesta era războinicul care înainta spre Clochemerle să restabilească ordinea.

XVIII • D R A M A

Nimic nu-i, zău, de rîs în trebile omeneşti, căci toate ascund o voinţă ce nu se lasă înduplecată, toate au ca deznodămînt durerea şi nimicirea. Sub comedie dospeşte tragedia, sub ridicol clocotesc năzuinţele ; sub bufonerie se pregăteşte drama. Şi totdeauna vine un moment cînd oamenii, mai mult decît groaza pe care ţi-au provocat-o, îţi stîrnesc mila.

Evenimentele care vor urma, istorisirea lor, ar putea să şi-o asume cronicarul. El n-ar şovăi s-o facă, dacă n-ar şti că există şi-un alt mijloc, mai bun, pentru documentarea cititorului. Dar, vedeţi dumneavoastră, s-a brodit un om care să aibă asupra acestor evenimente o cunoştinţă aprofundată, prin faptul că a participat la ele îndeaproape, în virtutea funcţiei sale municipale. E vorba de paznicul comunal Beausoleil, cetăţean al Clochemerleului, unde exercita, cu efect fericit uneori, dar totdeauna cu voie bună, misiuni împăciuitoare. Ni se pare preferabil să împrumutăm relatarea lui, neîndoielnic mai bună decît aceea pe care am putea-o redacta noi, avînd în vedere că dispunem de-un martor autentic, el grăind şi pe-un ton neaoş. Acest ton e foarte necesar aci. Iată aşadar istorisirea lui Cyprien Beausoleil. Să-l ascultăm pe omul acesta vorbind de cele întîmplate atunci, cu lipsa de patimă pe care-o dă vremea, ce repune lucrurile la locul lor adevărat şi pe oameni în lumina lor neînsemnată.

•

„Şi iacă-tă că dintr-o dată Adèle Torbayon o ia razna cu deşanţul şi tot într-un oftat o ţine, cu nişte ochi, nene, parcă de pumn zdrobiţi, cu o faţă îngîndurată de lucruri nu greu de ghicit, cum o au toate femeile cînd dra-

gostea le scoate din minţi. Aiasta, care a stat totdeauna cuminte la locul ei, văzîndu-şi cinstit de negoţul ei, să nu spui că se încinge ca o nebună după Hippolyte Foncimagne ? Un fleţ ca alde Arthur — zic fleţ că aşa îs soţii şi nu poţi să-i judeci la fel ca pe ceilalţi oameni — Arthur, zic, el era în stare să aibă orbul găinilor, dar pentru mine, care nu-s legat la ochi, nimic nu mi se putea ascunde, eu care pe muierile de-aici şi din împrejurimi le ştiu pe cîteştoatele. Unui paznic comunal, cu uniformă şi cu puterea de-a încheia procesturi, care nu-i betegos nici la limbă, nici la mîini, oricînd gata pe glumă şi nescăpîndu-i nimic, deşi ai jura că se uită tot la cer, îi este dat să cunoască repede multe lucruri asupra femeilor, şi atunci joacă-le neică cum vrei tu, ca să taci din gură, căci ar ieşi prăpăd dacă un ins care ştie vedea şi dincolo de ce bate la ochi s-ar apuca într-o bună dimineaţă să spună tot ce are în guşă."

„Ca găina la moară trăiam, n-am ce mă plînge, poţi să mă crezi, că doar eram mereu cu ochii pe ele, ale naibele, şi ştiam cum să pic taman la ţanc. Să pici la ţanc, aici e clenciul cu sireapele astea drăgălaşe. Pentru ăl ce-a prins năravi de asemenea jitie şi care le ştie fieluşagurile nu-i greu să-şi dea seama cînd e clipa nimerită pentru a se ivi ca din întîmplare la locul cu pricina.

Aşadară Adèle dintr-o dată se zminteşte de cap, mereu cu mintea pe altă lume, că nici banii nu-i mai număra cum trebuie, că puteai mai-mai pleca din prăvălie fără a plăti. O femeie cînd ajunge la acest hal de uitare, necunoscută la noi la ţară, unde ele îs strîngătoare foc de gologani, nu-i nevoie, dragă domnule, să-ţi baţi capul ca să afli de ce : e fiindcă le ţine ceva cu un pojar cum nu mai igzistă. Vorbesc de femei ca Adèle şi Judith, bunăoară, femei din alea arzoaie de fire, care cînd se apucă de treabă apoi pun inimă, nu se lasă pînă nu-i trag toată dulceaţa, şi nu de femeile acelea mofturoase, cu sînge de şarpe. Astea, îngheţatele astea, nu-s altceva decît nişte scorpii, de care nu e chip să scapi, care amărăsc viaţa bărbaţilor. Li se zic femei cu cap. Ptiu ! Femeile nu-s făcute să lucreze cu capul, eu aşa îs de părere. Se cheamă că păcătuiesc numai dintr-o parte, ceea ce nu-i bine, asta-i deşteptăciune rău folosită, zic eu, Beausoleil ! Femeile, domnule, de multe din ele m-am apropiat, le-am ascultat, şi restul. Cu zecile. Vrînd-nevrînd... Cu prilejurile pe care le ai cînd eşti paznic comunal şi cînd le poţi găsi stînd singure acasă din pricina afurisitelor de vîntoase şi de vijelii ce ne bîntuie în Beaujolais. Ascultă povaţa mea : ca să-ţi tihnească acasă,

ia-ţi o ursoaică din alea molîie şi bune, niţel trupeşe, o durdulie. Pe astea totdeauna le îngenunchezi."

„Adèle, în vremea de care-ţi povestesc, era dată dracului de frumoasă ce era, şi pe mulţi îi obrocea şerpoaica, şi numai ca să-şi puie un pic din ea între gene bărbaţii din Clochemerle veneau să bea la han. Grăind drept, de aici se trage averea barosană a lui Arthur. Nu trebuia decît s-o lase pe nevastă-sa glidită, ca să nu i se mai golească niciodată localul de muşterii şi să i se umple seară de seară tejgheaua cu sunători. Se făcea că nu vede că ăia o mîngîiau niţel pe Adèle. Asta nu-l făcea gelos pentru că n-o cam lăsa să iasă pe-afară şi le venea cam greu hăndrălăilor să meargă prea departe cu necuviinţa. Trebuie spus că Arthur era un zăplan voinic, în stare să încarce o balercă plină pe căruţă fără să zică măcar «hop». Aşa că-ţi dai seama: cu un popîrţac din ăia n-avea ce face, într-o mînă mi ţi-l ridica. Aşa că se fereau de el ca de moarte.

Văzînd o Adèle aşa de schimbată, că pînă şi cu muşteriii nu mai glumea, ca pînă şi la dat restul greşea în paguba ei, am început eu să miros ceva. De mult mă gîndeam eu că femeia asta, sub înfăţişarea ei liniştită, era o poamă. Dar nimeni să zică, ferit-a sfîntu', că i-a pus vreodată coarne lui Arthur. La urma urmei, pentru asta e nevoie de cine ştie cît timp? Că ale naibele de panţure, cînd le apucă, găsesc ele totdeauna un colţişor la repezeală, pentru cinci minute. Văzînd-o va să zică pe Adèle aşa schimbată, mi-am spus: «Ehe, acu' le are Arthur!» Într-un fel, parcă mă bucura olecuţă, din privinţa dreptăţii. Nu-i drept, mărturiseşte şi dumneata, ca atunci cînd într-un tîrg nu-s decît două sau trei femei adevărat frumoase, ele să fie numai pentru nesaţul aceloraşi norocoşi, iar ăialalţi să se mulţumească, săracuţii, cu nişte neveste descărnate şi îngheţate!... Iată-mă-s atunci pornit în căutarea acelui afurisit de porc baftos, care-a izbutit s-o înhaţe pe Adèle fără să treacă pe la darabana mea. Nu mi-a trebuit mult să-l dibăcesc; numai din chipul cum Adèle căta de galeş şi cu priviri aburite la Foncimagne, fără să mai vadă pe nimeni; din felul dulce de a-i zîmbi, neţinînd seama că mai sînt şi alţii în jur şi de-a se apleca peste el, mîngîindu-i capul, şi de-a uita de lumea toată cît timp era el acolo, ca să nu piardă o fărîmiţă din făptura hoţomanului. Cînd femeile îs în starea asta, apoi dau tot pe faţă, fără să scoată o vorbă, şi asta de multe ori îi înnebuneşte pe bărbaţi, fără să ştie bine de ce. «Ehei! mi-am zis, cînd vezi o drăcovenie ca aiasta, apoi o să iasă urît într-una din zile.» Nu atît dinspre partea lui Arthur,

m-am gîndit, cît dinspre partea Judithei de peste drum, care în ruptul capului nu înţelegea să dea măcar un vîrf de linguriţă din borcanul cu miere, şi tocmai Hippolyte era dulceaţa ei dragă.

S-a întîmplat aşa cum am prorocit şi fără să treacă mult. Juditha noastră numaidecît a mirosit că se coace ceva şi unde nu mi se înfige în pragul uşii ei, afară, cît e ziulica de mare, cătrănită rău la faţă, şi unde nu începe să mi-ţi săgeteze la priviri veninoase către han, că-ţi venea să crezi că mult nu rabdă şi că acuşi o vezi trecînd uliţa ca să-i scoată ochii aleilalte. Şi mereu îl trimetea pe fleţul ei de Toumignon, să întrebe dacă nu l-a văzut cumva pe Foncimagne, odorul inimii sale. Şi pe urmă pune-te leleo şi toacă-n gura mare, în prăvălie, cum că Adèle e aşa şi pe dincolo, că o să se ducă ea mîine-poimîine s-o facă de ruşine chiar în faţa lui Arthur, fără să-i pese. Şi atîta tărăboi dezlănţuie, că merge zvonul în tot tîrgul şi ajunge la urechea Adèlei şi puţintel pe la urechea lui Arthur şi vezi-mi-l, bădie, cum cade la bănuială, zicînd că pe ăi care se ating de dînsul el obişnuieşte să-i atingă, şi să amintească de povestea cu individul pe care l-a făcut zob dintr-un pumn, într-o noapte cînd se întorcea pe jos din Villefranche. Şi dă-i şi dă-i, că, în cele din urmă, Hippolyte, ameninţat şi de Judith şi de Arthur, grozav s-a speriat şi dusu-s-a tiva de s-a mutat într-o casă din vale, lăsînd-o pe Adèle cu inima cernită, ca o văduvă. Şi s-o vezi atunci pe Judith de peste drum umflîndu-se-n pene şi plecînd de două ori pe săptămînă la oraş şi fîţîindu-se pe bicicletă mai dihai ca înainte, şi pe Hippolyte cuminte ca mieluşelul, şi pe Adèle cu ochii plînşi, şi tot tîrgul cu privirile aţintite asupra bairamului, urmărind cele mai mici mişcări ale tustreilor.

Mai tîrziu s-a aflat adevărul întreg, de care vinovat era, aşa cum am bănuit eu, Hippolyte, care nu s-a putut ţine să nu bată toba. Făcea mai bine dacă tăcea, desigur. Dar rar se întîmplă ca bărbaţii să nu-şi dea în petic într-o bună zi şi să nu povestească de lucrurile astea cu de-amănuntul. Odată că s-a isprăvit, le mai rămîne încă plăcerea de-a se lăuda şi de-a stîrni invidie, cînd persoana merită osteneala, ca în privinţa Adèlei, bună-oară, care — gîndindu-mă la *Scriptură* — mai va să fi găsit un Iosif printre bărbaţii din Clochemerle dacă i-ar fi trecut prin minte s-o facă pe Putifar. Cît mă priveşte, nu aşteptam să fiu îmbiat de două ori. Dar n-a vrut."

„Astea toate s-au petrecut cu trei săptămîni înainte de venirea soldaţilor în Clochemerle. În răstimp, Adèle şi-a mai alinat durerea, dar lovitura pri-

mită în mîndria ei de femeie nu i s-a şters. Şi unde mai pui că se învăţase cu Foncimagne. Relele deprinderi sînt — mai ştii, cînd ai trecut prin toate — farmecul de căpetenie al vieţii. Se mai poate adăuga că dorurile care-ţi vin tîrzielnic sînt cele mai cumplite. Pricepi cam ce vreau să spun, în privinţa Adèlei. Aşa a fost de bună seamă şi cu ea. Uite o mîndreţe de iapă, care niciodată n-a fost ţinută din ovăz şi pe care, tocmai cînd e în plin înfulecat, o înţărci. E de înţeles că a picnit-o la creieri.

Ăstimp, cum îţi spuneam, hopa că sosesc soldaţii în Clochemerle, vreo sută de flăcăi în toată puterea tinereţii.

Am să-ţi împărtăşesc o părere a mea despre felul cum înţeleg eu unele lucruri. Sosirea soldaţilor aduce totdeauna tulburare femeilor. Se zice că pricina e uniforma. Şi altceva : ideea pe care şi-o fac femeile despre soldaţi, oricînd gata de atac, fără să stea în cumpăt. De bună seamă au moştenit-o de la stră-străbunicile lor, cînd pe meleagurile astea tofăiau oştiri jecmănitoare."

„Din capul locului, cînd am văzut suta de flăcăi cartiruiţi în Clochemerle, m-am şi gîndit la tevatura ce-o să iasă fără întîrziere. Iacătă-le pe toate femeile în uliţă, ca să ia, chipurile, apă de la cişmea. Stăteau aplecate peste găleţi, cu bluza căscată. Simţeau priviri pesemne hoţoaicele naibii şi de-aia, cred eu, le trăgea la pompă aşa de des, unde de obicei nu se prea duceau : în locurile noastre spuzite de vii nu prea e multă nevoie de apă. În sfîrşit, unde nu începe lumea să se zgîiască, militarii la femei, femeile la militari, cu sfială mai multă sau mai puţină, şi pe urmă să şăguiască. Ursuzele începeau deodată să cînte şi era mare însufleţire la spălătoria comunală, unde cele nesperioase din fire vedeau cu ochi buni prilejul de-a gusta niţel din gamela soldăţească, acolo sub albie. Nu se putea ca o asemenea frămîntare să nu işte nimic. Cîte şi mai cîte nu s-au născocit şi nu s-au spus despre lucrurile astea, mai mult chiar decît a fost într-adevăr. De îndată ce vreo zurlie era mai asaltată şi mai firosită cu vorbe dulci decît vecinele ei, îţi închipui că mai mult nu le trebuia geloaselor, ca să le tratariseze de stricate. Desigur că nu se întîmplau chiar atîtea cîte scornea gura lumii. Totuşi se întîmplau berechet, pe ici, pe colo, şi uneori chiar dinspre partea femeilor despre care nici nu se pomenea. Deseori nu cele gureşe sînt mai cu păcat : la astea e mai multă vorbă decît fapt, pe cînd cele care fac n-au nevoie de vorbe. Privirile cele mai multe erau aţintite asupra femeilor care găzduiau gradaţi, din presupusul că galonul dă un dichis mai acătării

la tot felul de chestii. Cînd te gîndeşti pînă unde merge şi se bagă deşertăciunea omenească ! Se dusese buhul în tot Clochemerle-ul că alde Marcelle Barodet nu-şi pierde vremea cu tînărul locotenent care stă toată ziua închis în casă. Drept grăind, nu se putea s-o ocărăşti, căci era văduvă de război şi nu făcea într-o privinţă decît să se despăgubească pe meritate, nu fura pe nimeni. Şi toate zvonurile şi istoriile astea se buluceau în prăvălia Judithei, care, precum se ştie, a avut totdeauna mare trecere la bărbaţi. Dar în privinţa asta nimic de zis : nimeni mai frumos pe lume ca Hippolyte-ul ei nu găsea, era plină din cap pînă-n picioare de Foncimagne-ul ei."

„Cea pe care o aveam la ochi mai mult decît pe oricare alta era Adèle, la care locuia căpitanul Tardivaux, cel mai de seamă ipochimen al tîrgului, dacă se ia în vedere autoritatea şi noutatea. După ruşinea cu Foncimagne, care a lăsat-o cu buza umflată, şi în aşa chip ca tot tîrgul să afle, Adèle nu se mai purta ca odinioară, dar sosirea unui căpitan în casa ei nu se putea să n-o înveselească. Şi unde mai pui că e măgulitor un căpitan, rang care-l bate cu nu ştiu cîte lungimi pe Foncimagne, un fleac de grefier. Eu citeam bine în jocul căpitanului. La început a dat tîrcoale pe la *Galeriile beaujoleze*, ca toţi noii-veniţi. Văzînd că nu iese nimic din aia parte a străzii, s-a întors la cealaltă şi iacătă-mi-l cuibărit aproape de fereastră, unde îşi făcuse chipurile biroul, ci mai degrabă ca să boldească ochii la Adèle şi ca să-şi înfăptuiască mai repede planurile, nu-i nevoie să-ţi spun care. Un moment n-o scăpa din vedere, porcul de venetic. Era un afront pentru noi, fiindcă Adèle era una de-a noastră, o clochemerlină adicătelea. Dacă vreuna de-a noastră îşi înşală bărbatul cu vreunul de-al nostru, faptul nu dă loc la prea mare cîrteală : avem în acelaşi timp un încornorat şi-un fericit în plus. Dar să vezi o femeie de-a noastră înşelîndu-şi bărbatul cu un venetic e greu de înghiţit. Adevărată mutră de boşorogi ar avea clochemerlinii stînd cu braţele încrucişate în vreme ce başoldina îşi face mendrele !

Cu toate astea, deşi vedeam că se coc lucrurile, nu îndrăzneam să ne jelim prea tare, din pricina lui Arthur, pe care nu prea îl aveam la inimă, fiindcă se crede mai deştept decît nea cutare şi nea cutărică, cu aerul că noi ceilalţi sîntem nişte nasoli, deşi bagă gologanii noştri la tejghea. E o purtare ce nu place. Trebuie să-ţi mai spun că, în urmă cu un an, Arthur a făcut un rămăşag faţă de toată lumea din local. «Poartă coarne numaiăl de voieşte, a zis el. Eu nu le am şi niciodată n-am să le port.» «Pe cît te prinzi ?» întreabă Laroudelle. «E simplu, răspunde Arthur. În ziua cînd

s-o dovedi că-s încornorat dau cep la un butoi, uite-aici în mijlocul sălii, şi bea cine-o vrea o săptămînă de-a rîndul, fără să plătească.» Rămăşag de om fălos şi de nătărău ! Cred că nu eşti de altă părere ? Se ştia că a pierdut prinsoarea de cînd cu Foncimagne, dar nimeni nu voia să-şi ia asupră-şi sarcina de a-l înştiinţa. Între dorinţa de-a bea pe gratis şi teama de a-i atrage necazuri Adèlei, am chibzuit pînă la urmă că e mai cuminte să tăcem.

De vreme ce de rămăşag tot nu profitam, hai să petrecem pîndind dacă Arthur nu va fi pentru a doua oară încornorat. Înainte cu şase luni nu i-am fi dat nici un fel de sorţi de izbîndă acestui blestemat de Tardivaux, dar, din moment ce Foncimagne a deschis drumul, se schimba socoteala. Vreo doi-trei dintre noi urmăream îndeaproape mersul lucrurilor. Treabă destul de anevoioasă, că doară Adèle nu era să tragă clopotele ca să ne vestească şi nici nu puteam, ca să zic aşa, să ne dăm în stambă. Asta ne-a făcut pe toţi să şovăim de-a răspunde cu *da* la întrebarea dacă coarnele lui Arthur începeau să se lungească."

„Într-o zi, după-amiază, aflîndu-mă de unul singur la un păhărel, văd o schimbare în purtarea lui Tardivaux : nu se mai uita la Adèle, el, care de obicei n-o slăbea o clipă din ochi. Îmi zic : «Dacă nu te mai uiţi la ea, se cheamă că de-acu o ştii». Adèle acuma, ea, care înainte nu-l cinstea cu o privire, se uita la el mereu. Îmi mai zic : «Fata mea, ai căzut pe bec !» Atît am spus în sinea mea, dar părerea mea era făcută. Două zile mai tîrziu, iacăt-o pe Adèle că se plînge de durere de cap şi că-şi ia o bicicletă să se plimbe puţin la aer, zicea, întocmai ca Judith. A doua zi din nou. Iacătă-l şi pe-alde Tardivaux că o mai răreşte cu statul în prăvălie, că pune şaua pe cal, ca să viziteze, spunea, împrejurimile. Şi eu care-mi zic : «Bre Arthur, ţi-a mai crescut un corn !» Şi ca să fiu mai sigur, dau o raită în direcţia pe unde-o apucă Adèle, fără să mă arăt, fireşte. Eu, ca paznic comunal, cunosc potecile ascunse şi toate colţurile cu tufişuri din jurul Clochemerle-ului. Cînd am zărit sclipind dintr-un huceag nichelul unei biciclete şi cînd am zărit un pic mai încolo calul priponit al lui Tardivaux, am înţeles că Arthur, pe tactul ista, o să trebuie să dea de băut tot anul, dacă-şi ţine rămăşagul. Dar ceea ce m-a mirat e cînd am văzut-o dînd tîrcoale prin partea aceea pe tartoriţa aia smochinită de Putet, care nu venea la pădure pe seama ei, avînd în vedere că nici măcar în puterea nopţii nu era nici un rizic pentru una ca ea să întîlnească vreun pricolici. Mi s-a părut ciudat.

Mi-am spus că se prea poate ca zgripţuroaica să fi zărit ca şi mine bicicleta şi calul, fără nimeni pe el. În sfîrşit, să-ţi povestesc mai departe."

„Bun ! Toate cîte le ştii de-acu : aiurelile Justinei Putet ; tîrnoseala în biserică a lui Toumignon cu Nicolas ; sfîntul Roch trîntit ca un mort la pămînt ; Coiffenave care, cum s-ar spune, a trîmbiţat revoluţia ; Rose Bivaque care şi-a pierdut funda albastră a sfintei Fecioare zbenguindu-se cu Claudius Brodequin ; montéjourezii care au mînjit monumentul ; Courtebichoaia îmbufnată şi Saint-Choul alungat cu pătlăgele roşii, şi Hortense Girodot fugită cu craiul ei, şi Poilphard care a căpiat, şi Tafardel turbat de mînie, şi mătuşa Fouache apucată de cufureala trăncănelii, şi Babette Manapoux căreia îi mergea gura mai dihai ca maiul de bătut rufele — ei bine, toate astea ne-au alcătuit un Clochemerle de halima, cum nu s-a mai pomenit vreodată chiar de-ai fi scormonit pînă-n fundul şi străfundul scăfîrliei celui mai bătrîn om de-aci, moş Panemol, care avea o sută trei ani bob numărat şi era încă limpede la minte, şi dovada e că mai sugea zdravăn paharul şi se mai uita la fetiţele care se hîrjoneau, nevinovatele, cum se joacă puştanele pe la noi.

Şi iată că într-un Clochemerle sucit ca ăsta, unde nu mi se apucă bărbaţii să toace numai de-ale politicii, strigînd şi răcnind de Doamne păzeşte, şi toate femeile-n păr să trăncănească numai despre vecina lor, ţipînd la fel ca bărbaţii, dar fireşte mai piţigăiat. Şi iată, colac peste pupăză, şi cei o sută de şoldani. Şi peste întreaga fire o topenie de soare, că fierbeau şi pietrele. Adevărat cazan în clocot Clochemerle-ul, şi pas de mai opreşte presiunea ! Trebuia să plesnească într-un fel sau altul. Ei da, îmi ziceam, trebuie să plesnească, sau să vină mai repede culesul viilor. Mai erau vreo cincisprezece zile pînă la culeş şi, dacă venea repede, apoi lucrurile se orînduiau, avînd în vedere roboteala ce începea de dis-de-dimineaţă, şi năduşelile ce te sleiau, şi truda, şi grija de-a face un vin bun, grijă căreia nu-i trece nimic înainte. Ei da, culesul are să pună lumea din nou pe drumul cumînţeniei şi, o dată vinul în budane, toţi clochemerlinii parcă-s o singură familie strîns unită în înţelegerea de a-l vinde scump negustorilor din Lyon, din Villefranche şi din Belleville. Dar oamenii n-au avut răbdarea să aştepte cincisprezece zile. Cazanul a plesnit înainte."

„Să-ţi spun acu' afurisita aia de istorie neghioabă, venită aşa deodată, ca tunetele de pe la mijlocul lui iunie, în Beaujolais, urmate numaidecît

de grindină. Într-un ceas uneori se prăpădea recolta. Mare jale pe meleagurile noastre în anii aceia.

Uite cum s-a întîmplat istoria aia de pomină. Dar e bine ca mai înainte să-ţi înfăţişezi Clochemerle-ul în zodia ocupaţiei militare ca sub stare de asediu. La hanul Torbayon, unde căpitanul Tardivaux îşi instalase P.C.-ul — cum zic ei decînd cu războiul — se afla postul, o secţie completă, sălăşluită în şoproanele unde altădată se ţinea fînul, cînd cu caii din vremea diligenţei. La uşa hanului păzea o santinelă şi chiar în faţă, o altă santinelă, la intrarea Fundăturii Călugărilor, lîngă urinar. Mai erau santinele şi în alte părţi, bineînţeles, dar numai astea două contează în istoria noastră. Mai puneţi în ograda hanului şi înaintea caselor din uliţa mare nelipsiţii soldaţi care se ţineau toată ziua de năzbîtii. Vedeţi tabloul ?

Bun. Ziua aceea de 19 septembrie 1923, o lună după Sfîntul Roch, dezlănţuise aşadar năpastele pe care le ştiţi. Am zis 19 septembrie. Zi însorită, zăduf, o zi ca dintre acelea cum sînt pe la noi, care te trage la băutură, cu semn de furtună clocind undeva, dar nevăzut pe cer, care-ţi poate cădea în pălărie dintr-o clipă în alta şi îţi pune nervii la grea încercare. Înainte de a-mi începe raita mea obişnuită, o mică roată prin preajmă, să nu se cheme că stau şi tai frunză la cîini, dar şi pentru supraveghere, că mi-e drag să-mi îndeplinesc cum trebuie meseria şi, de asemenea, pentru (nu vă ascund) Louise (n-o să-i căşuneze dacă-i rostesc numele), o femeiuşcă ce mă omenea frumos de cîte ori îmi abătea să trec pe la ea, şi se făcea că întotdeauna pe-o vreme zăpuşitoare ca aiasta mi se abătea să mă duc s-o văd — în sfîrşit, înainte de-a pleca la treburile mele, avînd în vedere că asemenea arşiţă e dătătoare de sete cumplită, mai cumplită ca oricînd, intru la Torbayon să dau de duşcă o ulcică de răcoreală. În situaţia mea de paznic comunal găseşti totdeauna de băut : te cunoaşte ba unul, ba altul, avînd în vedere că oamenii au tot interesul să se ţie bine cu mine, şi mie aşijderea îmi place să mă ţin bine cu toată lumea : ai un ce profit şi-ţi aşterni mai bine viaţa.

Va să zică intru. Era cam pe la două, în dricul amiezii, cum se cheamă, după vechiul orar. În toiul topeniei adicătelea. Şi era un septembrie grozav de fierbinte, focul lui Dumnezeu ! N-am mai avut unul la fel de-atunci. Bun, intru. Erau acolo damblagiii ăia de Ploquin, Poipanel, Machavoine, Laroudelle şi alţii, care îs mereu în fustele Adèlei.

«O, mă întîmpină ei, Beausoleil bre, parcă ţi-e sucit gîtlejul spre Montéjour, nu spre Clochemerle.» E vorba de şoseaua noastră care cobora în-

tr-acolo. «Asta nu se cheamă că nu vă pot da o mînă de ajutor, dacă nu prididiţi singuri», răspund eu. Răspunsul meu îi făcu să rîdă. «Un pahar, Adèle, zic ei. Şi încă două ulcele.» Am ciocnit şi am stat după aceea fără să spunem ceva, trăgînd şi săltînd pălăriile pe cap, numai că eu aveam chipiul, ca de obicei, mulţumiţi cum nu se mai poate că bem de-ăl rece şi bun şi că pe soarele pe care-l vedeam dogorind afară, la uşă, noi huzurim împărăteşte la umbră, ceea ce-mi lua orice chef de-a ieşi în stradă.

Atunci m-am apucat s-o privesc pe Adèle. Nu că trăgeam vreo nădejde din partea ei, dar asta îmi îndeletnicea capul cu închipuiri tare plăcute, văzînd-o cum se mişcă încolo şi încoace, în toate poziţiile prielnice ochiului cînd se apleca. Venind şi plecînd, ea se oprea mereu, ca din întîmplare, la masa lui Tardivaux, îi pispăia nu ştiu ce pe înfundate, dar destul de tare ca să audă şi alţii, şi din cînd în cînd răsuna un hohot de rîs stîrnit de ceva glumeţ, pesemne, dar chestiile importante le spunea pe şoptite, şi mai mult pe şoptite decît pe-auzite vorbeau amîndoi. Pe urmă, Adèle o potrivea aşa ca să se atingă niţel de Tardivaux, şi pe urmă căta la pendulă, şi pe urmă îl dăruia pe căpitan cu un zîmbet, nu zîmbetul pe care-l hărăzea obişnuit muşteriilor. Ne cam rîcîia la inimă gîndul că pe noi, care am lăsat atîţia gologani la han, niciodată Adèle nu ne-a fericit cu un zîmbet la fel. Şi dă-i cu uitătura amîndoi, şi dă-i cu gura, ca şi cum noi nici n-am fi existat, şi de mare mirare era din partea unei puţin vorbăreţe ca Adèle.

În sfîrşit, era vădit în unele momente, cum simţim noi beaujolezii, că vinul e lucrat, că înţelegerea dintre dînşii e pe deplin pecetluită şi că nu mai au nimic de ascuns. Aşa de vădit era că începea să ne stingherească, silindu-ne să trăncănim verzi şi uscate, prefăcîndu-ne că n-am prins nimic din jocul lor. Noi ca noi, dar cum rămîne cu Arthur ? «Trebuie că e orbit de trufie şi de prostie, omul ăsta», îmi ziceam. Cum mă gîndeam astfel, îmi vine să întorc capul spre uşa gangului ce dă în curte. Am băgat de seamă că era căscată niţel şi puteam să jur că îndărătul ei cineva stătea să pîndească în prăvălie. Se vedea o dungă de lumină la înălţimea unui cap de om. Dar n-am avut vreme să chibzuiesc, fiindcă tocmai atunci Tardivaux s-a ridicat să plece. Stătea în picioare lîngă Adèle, care-l privea de foarte aproape. Cum aveam cozorocul chipiului pe ochi, nu mi-a scăpat nimic, fără ca ei să bănuiască. Într-acestea, Tardivaux o ia din loc, şi Adèle, care rămîne în pervazul uşii, îl petrece din ochi.

În aceeaşi clipă se deschise uşa gangului şi iată că Arthur, galben şi pidosnic, cu o faţă ca a omului ce nu se mai poate stăpîni, străbate ca vîntul

sala, iese şi el pe uşă afară, dînd-o la o parte pe Adèle. «Unde o fi alergînd aşa, Arthur?» ne întrebăm noi. Nici n-am apucat să ne răspundem şi iată că se aude afară un vuiet de ceartă şi de încăierare, şi glasul lui Tardivaux răcnind: «Încoa', soldaţi!» «Hai să vedem ce e!» ne spunem noi. Ne ridicăm să mergem în stradă şi, pînă să ajungem la ieşire, poc! un foc de puşcă tras de-aproape şi Adèle care se prăbuşeşte la pămînt sub ochii noştri, scoţînd doar un uiuuuuuiuuuu, uiuuuuu şi nu mai mişcă decît pieptul şi pîntecul, dar mai zvîcnit decît în chip obişnuit. Mărturiseşte că era boacănă! Căzuse rănită Adèle, rănită de glontele unui păcătos de soldat hăbăuc, pe care-l slobozise fără să ştie cum şi de ce, din zăpăceală. Am să-ţi spun cum s-a întîmplat...

Cîtă vreme ceilalţi o îngrijesc pe Adèle, eu o zbughesc afară, unde mă chema datoria. Sfinte şi bunule Dumnezeu, că frumos era afară! Un vălmăşag de ţivili şi de militari în mijlocul drumului, parcă muşcaţi de streche, ciomăgindu-se cu sete, răcnind ca Pieile-Roşii şi din toate părţile alţii venind cu reteveie, cu răngi de fier şi cu baionete. Şi unde începe, măiculiţă, o ploaie de pietre, o zburătuială de tot ce putea să încapă pe mîna clochemerlinilor. Sfinte şi bunule Dumnezeu, că frumos era! Văzînd aşa, mă reped printre ei ca berbecul, strigînd cît puteam de tare: «În numele legii. vă...» Le păsa lor de lege, las' că nici mie, ca să spun drept, şi m-am pus şi eu pe ciomăgeală laolaltă cu-ai noştri. În clipe ca astea nu te mai recunoşti. În sfîrşit, revoluţie în regulă, şi e de prisos să amintesc că nimeni nu mai era în toată firea. Te întrebi de unde vin răzmeriţele. Din senin, iac-aşa, şi nimeni nu înţelege nimic, cu toate că e înăuntrul lor. Au nu s-au apucat doi sau trei din porcii ăia de soldaţi să-şi descarce puştile într-aiurea? Ceea ce, cu spaimă grozavă stîrnită, a pus capăt încăierării, care altminteri ajungea cine ştie unde. Şi sleirea puterii i-a pus capăt. Prea s-a făcut risipă de vlagă, fără să se mai cruţe şi pentru momentul din urmă."

„Cît a ţinut bătălia asta habar n-am şi nici un clochemerlin n-ar fi în stare să spuie. Patru-cinci minute, poate. În orice caz, destul ca să pricinuiască nenorocire, cu furia idioată care-i cuprinsese pe toţi. Nenorocire cu ghiotura, nici să nu-ţi vie să crezi. Mai întîi Adèle, rănită în piept. Pe urmă Arthur, străpuns de-o baionetă-n umăr. Apoi Tardivaux, cu faţa făcută piftie de pumnii lui Arthur. Pe urmă Tafardel, căruia un pat de puşcă în ţeastă îi umflase capul cît dovleacul. Şi feciorul lui Maniguant cu un braţ

rupt. Şi-un ostaş care s-a ales cu o lovitură păcătoasă de cazma, şi-alţi doi cu lovituri în burtă. Şi nu mai ştiu cîţi încă, atît clochemerlini cît şi soldaţi, pe care-i vedeai frecîndu-şi spinarea sau şchiopătînd. Şi, în sfîrşit, ce e mai rău şi mai cumplit, am avut şi-un mort : Tatave Saumat, poreclit Tatave-Behăilă, prostul satului, biet nevleg nevinovat, ucis de-un glonte rătăcit, la vreo şaizeci de metri de-acolo. Bine a zis cine a zis că totdeauna nevinovaţii plătesc oalele sparte !

Halal ispravă, sfinte Doamne părinte ! Curată nebunie, nu alta, şi oamenii nu se dumireau cum de-a fost cu putinţă ca asemenea grozăvii idioate să se întîmple atît de năprasnic şi nu din vreo rea-voinţă a cuiva. Bine zis că pacostele se iscă prosteşte. Şi astea pe care ţi le povestesc s-au şi iscat, şi anevoie să le împaci cu tînguirile ălora de-au venit să se încredinţeze la faţa locului şi care stăteau înmărmuriţi de milă şi de jale, întrebîndu-se cum, Doamne, au fost cu putinţă asemenea istorii într-un ţinut unde, la drept vorbind, lumea nu-i rea, că doar eu care mi-s paznic comunal o cunosc bine. Nu, oamenii nu-s răi, ferit-a sfîntu' ! Dar ce să mai tăiem firu-n patru, fapt e că s-a întîmplat şi bun întîmplat. Tristul adevăr îl vedeam în atîtea victime, în leşul lui Tatave, pe chipul palid de-acu', parcă tare mirat că a murit cu-adevăratelea, ca un biet idiot cum fusese şi-n viaţă şi care nici acum nu pricepea mai bine ca înainte ce s-a petrecut cu el. De bună seamă tot atît de uimit că se afla în cer, pe cît o fi fost şi pe pămînt !

Ce-a urmat după aceea nu-i greu de închipuit. Sala hanului Torbayon prefăcută-n spital, înţesată de lumea venită să vadă răniţii ; Mouraille şi Basephe ducîndu-se de la unul la altul cu doctorii şi pansamente, şi-n glogozeala asta Arthur zbierînd cît îl ţinea gura că, după ce că e rănit, mai e şi încornorat totodată, că i-au betegit nevasta. Vorbe tari, totuşi, mărturiseşte şi dumneata ! La fel zbiera şi Tardivaux, cu furia cazarmagiului lovit în onoarea lui militară, prin faptul că încasase o scatoalcă zdravănă la mutră, atinsă fain de pumnii lui Torbayon, care i-au spintecat buza şi i-au rupt doi dinţi, lucru ce nu cadrează, desigur, cu demnitatea unui căpitan. Dar mai cu seamă biata Adèle, întinsă pe biliard, îţi făcea milă s-o auzi gemînd încetişor şi neîncetat uiuuuu-uiuuuu, şi toate bunele noastre cumetre strînse în jurul ei şi jelind : «Cum de se poate, Doamne-Doamne, aşa ceva ?», cu nişte feţe mai canonite ca la spovedanie. În rîndul din frunte se afla Judith, care venise printre cele dintîi la auzul grozăviei, ceea ce înseamnă că nu era femeie rea, cînd nu i se luau bărbaţii. Desfăcuse cu multă băgare de seamă bluza şi cămaşa Adèlei, şi vederea sîngelui concurentei sale în-

tr-atît o mişcase că nu mai înceta să repete: «Îi iert totul Adèlei!» Ceea ce dovedeşte că, în faţa nenorocirii, oamenii au mai multă bunăvoinţă pentru aproapele lor. Pe Judith faptul că s-a aplecat asupra vecinei sale rănite şi poate gata să moară, o copleşea de plînset, o despuia de apărare, aşa că aproape nu mai simţea şi nu-şi mai dădea seama de nimic, strînsă ghem în acea mulţime mîhnită. Altul care făcea gură, dar pe tipicul lui, era Tafardel, cu un cap cît baniţa şi cu ochiul stîng învineţit straşnic. Ai fi zis că patul de puşcă în scăfîrlie îi scuturase al dracului ideile, căci nu mai prididea cu scrisul, de parcă ar fi vrut să isprăvească tot carnetul dintr-un condei, şi în acelaşi timp îi trăgea cu glas tare contra popilor şi boierilor, care au vrut să-l nimicească, zicea, ca să înăbuşe adevărul. Asta punea strop de veselie în paharul cu tristeţe. Tafardel e om cu carte, nu se poate tăgădui. Eu însă l-am privit totdeauna ca pe-un ins niţel ţicnit şi puţintel nătărău, iar patul de puşcă nu era desigur făcut să-i puie doagele la loc.

În fine, vă închipuiţi ce tablouri putea înfăţişa un tîrg zguduit de spaime tîrzii şi de dorinţa, de asemenea tîrzie, de-a împăca lucrurile. Numai după ce răul e făcut, oamenii îşi zic că ar fi mai bine să cadă la o înţelegere. Le vedeţi pe maica Fouache, pe Babette Manapoux, pe Caroline Laliche, pe Clémentine Chavaigne, pe Honorina popii, pe Tine Fadet, pe Toinette Nunant, pe Adrienne Brodequin, pe maica Bivaque şi pe cele de la spălătorie, şi pe cele din tîrgul din vale cu osebire cărora le mergea limba ca meliţa pe uliţă, mai a dracului decît la cîntările de la biserică sau decît la tocmelile în zi de piaţă, cînd fac o tîrguială, înverşunate să dovedească, gaiţele naibii, că tot ce s-a petrecut e din pricina porcăriilor săvîrşite de muieri, şi dă-i cu tînga, şi dă-i cu «vă spun că-i precum bine am spus-o!», şi «trebuia să se întîmple aşa cu blestemăţiile şi cu dezmăţurile de care-ţi venea să intri în pămînt de ruşine, cocoană dragă, că atîtea vedeai pe oriunde te uitai, cocoană dragă, numai grozăvii şi deşanţuri, cum nu se mai igzistă pe toată faţa globului pămîntean!», aşa croncăneau măgăoaiele fără oprire, «şi cum să nu ne bîntuie flacările gheenei, cînd vezi cu cîtă uşurinţă atîtea femei se duc cu bărbaţii şi să vedeţi, cocoanelor dragă, că nu s-a isprăvit încă, şi-o să mai vedem şi altele, dacă terfeloagele naibii nu se astîmpără odată». Şi nu-i una care să nu zică şi să prezică belele şi mai rele, şi mai cumplite, fără să-şi dea seama ce spun, cum obişnuiesc ele să turuie, cobele afurisite! În fine, strada vuia de gura lor. Trăncăneau aproape aşa cum se împletesc ciorapii, fără sforţare mai multă şi fără a pune mai mult bun-simţ într-o vorbă

decît într-un ochi de împletitură. Puteau fi asemuite cu găinile după ce s-au ouat."

„Într-aceasta, hopa că pică şi Ponosse, tare necăjit văzînd ananghia şi pătimirea oamenilor. «Dragii mei prieteni — nu ştie ce să le spună — ar trebui să veniţi mai des la biserică. Bunul Dumnezeu ar fi mai mulţumit de Clochemerle.» Şi Piéchut de colo întrebînd : «Cum s-a întîmplat ? Povesteşte ca să-mi dau seama !», ascultînd ba pe unul, ba pe altul, fără să spună nimic, şiret ca totdeauna. Şi Cudoine, prostălău ca de obicei, făcîndu-l pe jandarmul la spartul tîrgului. Iată-i şi pe Lamolire, Maniguant, Poipanel, Machavoine, Bivaque, Brodequin, Toumignon, Foncimagne, Blazot, în sfîrşit, toţi în păr, pînă şi pocitania aia de Girodot, stînd de vorbă ca să găsească un clenci de împăcat lucrurile, greu de împăcat în privinţa lui Tatave mai întîi, ce nu putea fi înviat, şi pe urmă în privinţa celorlalţi : Adèle, Arthur, care nu-şi puteau drege stricăciunile suferite de trupul lor decît cu îndelungi doftoriciri la pat. În sfîrşit, urmînd sfatul lui Mouraille, cum că e mai cuminte să fie îngrijiţi nu acasă, că se puteau ivi înrăutăţiri şi-ar fi nevoie de operaţii, hotărîră să-i trimită pe toţi răniţii la Villefranche, telefonînd întîi la spital, ca să se facă pregătirile, şi ducîndu-i apoi acolo cu otomobilurile, ca să ajungă mai iute şi fără zdruncineli. Mouraille a luat-o pe Adèle chiar în otomobilu' lui, pentru că starea ei insufla o mai mare temere şi trebuia supravegheată cu deosebită grijă, zicea el, ca nu cumva să aibă pierdere mare de sînge. Pe la patru după-amiază s-a isprăvit cu plecarea răniţilor, afară de Tafardel, al cărui cucui se făcuse negru-vînăt cum e pruna, dar care nu contenea să împle carnetul cu articole pentru gazete, cerînd răzbunare, ceea ce a mai pus gaz peste foc şi cît pe ce să facă harcea-parcea stăpînirea, că zicea Tafardel, moartea lui Tatave, rănirea Adèlei şi stîlcirea învăţătorului din Clochemerle au fost puse la cale de popime, lucru ce-a făcut tămbălău în toată Franţa şi pînă-n Adunarea Deputaţilor, înfricoşată că se duce pe copcă puterea. Din care se vede că învăţătura, chiar şi pe mîna unui prost-sadea, poate duce departe !

Chiar şi după plecarea astora, locuitorii din Clochemerle nu-şi reveneau în fire de cele întîmplate, lucruri ce nu-şi au tîlcul decît în adînca prostie a omului, care-i cea mai rea boală a lui, cînd te uiţi mai îndeaproape. Să-l ucizi pe Tatave, să răneşti zece inşi, fiindcă lui Arthur i s-au pus coarne, e greu să înţeleagă o minte deşteaptă, chiar cînd e vorba de onoarea lovită. Dacă la fitece încornorat nou trebuie să avem asemenea istorii sîngeroase,

apoi nu-ţi rămîne decît să-ţi faci bocceaua şi să tragi oblonul la dugheană. Asta nu se mai cheamă viaţă. N-am dreptate ? Iac-aşa judec eu.

Ca să isprăvesc, rămîne să-ţi spun cum a încolţit dandanaua din 19 septembrie. Arthur, dintr-o scrisoare neiscălită, primită în acea dimineaţă, a aflat că Adèle s-a încurcat cu Tardivaux. Într-o chestie ca aiasta, cînd apuci să prinzi un fir, lesne îţi vin în minte alte amănunte. Aşa şi Arthur, cînd s-a pus să chibzuiască la ciudata purtare a Adèlei de la sosirea compăniei, gelozia l-a ajutat să vadă limpede dintr-o dată, fără ca ăilalţi să bănuiască, şi-aşa se face că nu s-au sinchisit şi i-au dat înainte, în vreme ce Arthur, ca să fie mai sigur, îi supraveghea, fără să scoată o vorbă, prin uşa din dos a gangului. Văzînd felul în care Adèle se purta cu Tardivaux şi cum îl vrăjea pe şest, n-a mai avut nici o îndoială. Atunci l-a cuprins furia de-a sărit pe Tardivaux în stradă şi a început să-l piseze la moacă, şi nu cu mînă moale, poţi fi sigur, iar santinela din faţă, speriindu-se, a slobozit glontele care a rănit-o pe Adèle. Cealaltă santinelă, neputînd să-l dovedească pe Arthur, care-i cît un turc de tare, l-a înţepat cu baioneta. Clochemerlinii aflători pe-acolo, văzînd-o pe Adèle rănită şi pe Arthur aşijderea, pe lîngă faptul că un porc de venetic i-a pus coarne, s-au înfuriat foc şi-au vrut să le facă de petrecanie soldaţilor, aruncîndu-se asupra lor şi buşindu-i ca pe fasole. Uite, de-aici a pornit bătălia şi s-a înţeles după aceea pricina.

De asemenea, s-a aflat cine a ticluit scrisoarea neiscălită, din amănuntul că persoana transmiţătoare a lipsit în ziua aceea, plecînd în ajun la Villefranche, iar numele oraşului se lăfăia pe ştampila de pe plic. Era Justine Putet, mda ! pe care-o văzusem spionînd la Fond Moussu. De la ea s-au tras nenorocirile şi tot ea a urzit toate istoriile cu urinarul. Caiafa asta nu putea avea astîmpăr dacă nu făcea un rău. Din care se vede că religia încăpută pe mînă de hoaşte le face şi mai hoaşte. Mare javră fuse şi Justine asta, o adevărată filoxeră pentru Clochemerle-ul nostru."

— Un lucru mă miră în povestea dumitale, domnule Beausoleil. Cum se face că soldaţii aveau cartuşe ?

— Îmi cereţi prea multe, scumpe domn. Poate că din pricina stării de asediu, cum se zice la armată, pe care Tardivaux a obştit-o prin mine, prin darabana mea adicătelea, ca să-şi dea ifose, pesemne. Poate fiindcă în compania asta de colonialişti erau destui hoţomani, din ăia mai mult sau mai

puţin fără căpătîi şi braconieri. Şi poate că şi din pricina zurbălîcurilor din anii ce-au urmat războiului. Din toate astea cîte-o ţîră. Fapt e că vreo cîteva gloanţe tot fuse, destule pentru ca unul din ele să nimerească în pieptul Adèlei, şi altul în inima lui Tatave. Şi apoi, cătanele astea prea trăgeau la măsea cu nemiluita vin beaujolez, fără să ştie ce beau. Vinurile de pe-aici sînt înşelătoare şi, cînd nu eşti obişnuit, repede ţi se urcă la cap. Drept vorbind, melitarii ăştia niciodată nu erau treji. Astea-s lămuririle cele mai întemeiate asupra unei istorii dureroase, care n-avea — dacă stai şi te gîndeşti — nici cap nici coadă. Învăţătură : să nu te-aştepţi a găsi multă înţelepciune omenească, cînd se abat nenorociri mari.

XIX • CAUZE MICI, EFECTE MARI

Rănițiii tocmai părăsiseră Clochemerle-ul. Furios la culme, Trafardel se duse la poștă, unde se puse îndată în legătură directă cu corespondenții regionali ai presei pariziene, care, la rîndul lor, telefonară urgent la Paris alarmantele comunicate ale învățătorului. Abia îndulcite ici și colo, aceste comunicate apărură în ziarele de seară ale Capitalei. Dramaticele incidente din Clochemerle, amplificate de resentimente, îi uluiră de-a binelea pe miniștri și mai cu seamă pe Alexis Luvelat, care purta pe umerii săi povara întregii afaceri și mai avea și răspunderile unui interimat guvernamental.

Președintele Consiliului împreună cu ministrul afacerilor externe și o suită importantă de tehnicieni se aflau atunci la Geneva, unde reprezentau Franța la conferința de dezarmare.

Această conferință debutase sub auspiciile cele mai fericite. Toate țările, mari și mici, erau de acord că trebuie să dezarmeze și recunoșteau că dezarmarea ar aduce o mare ușurare suferințelor omenirii. Nu mai rămăsese altceva de făcut decît să se pună de acord punctele de vedere — firește diferite — înainte de a se purcede la stabilirea articolelor unui plan mondial. Anglia spunea :

— De veacuri sîntem în fruntea popoarelor maritime. Afară de asta, numai noi, englezii, sîntem posesorii a jumătate din coloniile disponibile în lume, ceea ce înseamnă că supraveghem o jumătate din glob. Acesta este punctul de plecare al oricărei dezarmări. Ne angajăm ca tonajul marinei noastre să nu depășească niciodată dublul tonajului celei de-a doua marine din lume. Să începem, așadar, prin a reduce marinele de mîna a doua și reducerea propriei noastre marine va urma fără întîrziere.

America spunea :

— Sîntem obligaţi să ne amestecăm în treburile Europei, unde totul merge prost din pricina excesului de înarmări, care Europă, firește, nu are ce se amesteca în treburile Americii, unde totul merge strună. Dezarmarea privește așadar în primul rînd Europa, care n-are cădere să controleze ceea ce se petrece pe celălalt continent. („Și, de altminteri, japonezii sînt niște mari canalii, de care trebuie să ne păzim." Dar aceste cuvinte se șopteau numai în culisele conferinței.) Am adus un plan american. Planurile americane sînt îndeobște minunate, căci țara noastră este cea mai bogată din lume. În fine, dacă nu acceptaţi programul nostru, așteptaţi-vă să primiți deconturile pentru datorii.

Japonia spunea :

— Sîntem gata să dezarmăm, cu condiția să admiteţi pentru poporul nostru un „coeficient de extindere", care nu i se poate refuza, dacă-l comparăm cu popoarele în regres. Țara noastră are astăzi cea mai puternică natalitate din lume. Și dacă n-o să facem puțină ordine în China, țara asta nenorocită va cădea pradă anarhiei, ceea ce ar duce la un dezastru pentru întreaga omenire. („Și, de altminteri, americanii sînt niște brute orgolioase și niște canalii destul de periculoase." Dar aceste cuvinte se șopteau numai în culisele conferinței.)

Italia spunea :

— Îndată ce armamentul nostru va egala în forță armamentul Franței, cu a cărei populaţie sîntem la egalitate, vom începe să dezarmăm. („Și, de altminteri, francezii sînt niște hoțomani patenți. Odinioară ni l-au furat pe Napoleon. Acum vor să ne fure nordul Africii. Este adevărat sau nu că Roma a învins Cartagina ?" Dar aceste cuvinte se șopteau numai în culisele conferinței.)

Elveția spunea :

— Fiind o țară neutră, sortită să nu se bată niciodată, avem dreptul să ne înarmăm cît poftim, tot n-are nici o importanță. („Și, de altminteri, dacă dezarmarea s-ar realiza, n-ar mai exista conferințe de dezarmare și grupul nostru de inițiativă n-ar fi prea mulțumit. Iar dumneavoastră, domnilor, n-aţi mai avea atît de des prilejul să veniți în Elveția pe socoteala statului." Dar aceste cuvinte se șopteau numai în culisele conferinței.)

Belgia :

— Fiind o țară neutră, a cărei neutralitate nu e respectată, cerem dreptul de-a ne înarma nestingheriți pînă-n dinți.

Iar popoarele mici, de formaţie recentă, cele mai neastîmpărate, care provocau cele mai mari încurcături, cele mai gălăgioase :

— Sîntem partizanii cei mai hotărîţi ai dezarmării marilor naţiuni, care ne ameninţă de pretutindeni. Dar, întrucît ne priveşte, se cuvine, înainte de orice, să ne gîndim a ne înarma într-o oarecare măsură. („Şi, de altminteri, armamentul e necesar împrumuturilor noastre, căci el garantează creditorilor noştri că li se vor restitui banii prin intermediul negustorilor de tunuri." Dar aceste cuvinte se şopteau numai în culisele conferinţei.)

Pe scurt, toate ţările erau de acord asupra unei formule ce-ar putea fi rezumată într-un singur cuvînt : „Dezarmaţi !" Şi cum toate ţările îşi delegaseră la Geneva experţi militari, firmele Krupp şi Schneider socotiră că-i oportun să-şi trimită şi ele cei mai buni plasatori ai lor, care cu siguranţă vor avea ocazia să se întreţină, în holurile hotelurilor, despre tipurile noi de armament şi să obţină comenzi grase. Agenţii aceştia îşi cunoşteau bine meseria, posedau fişe informative complete despre oamenii de stat şi sateliţii lor şi dispuneau şi de-un buget de corupţie care satisfăcea pînă şi conştiinţele cele mai dificile. De altfel, cuceriţi de ambianţa pacifistă, înşişi concurenţii găsiră că e mai nimerit să dezarmeze şi ei — pe plan comercial, bineînţeles.

— E loc pentru amîndoi, iubite colega, spuse agentul lui Krupp. Nu eşti de aceeaşi părere ?

— *Jawohl, jawohl !* îi răspunse curtenitor, în limba sa, agentul lui Schneider. *Ich denke so.*[1] Sper că n-o să începem să ne batem tocmai la Geneva !

— Atunci să împărţim pe din două, conchise agentul lui Krupp. În ce articole sînteţi specializaţi ?

— În cele de 65, de 75, de 155 cu tragere rapidă, de 270 şi 380 nu putem fi concuraţi, îi răspunse francezul. Dar dumneavoastră ?

— În cele de 88, de 105, de 130, de 210 şi de 420 cred că nu vă puteţi compara cu noi, răspunse neamţul.

— Atunci să batem palma, colega !

— Perfect ! Şi ca să-ţi dovedesc că sînt loial, îţi atrag atenţia că Bulgaria şi Romînia au intenţia să-şi perfecţioneze artileria uşoară. Cu siguranţă că o să te înţelegi cu ei. Numai să fii cu ochii în patru : Bulgaria şi-a cam pierdut creditul pe piaţă.

[1] Sigur că da, sigur că da ! Aşa cred şi eu (în limba germană).

— Mulţumesc. Voi lua notă. La rîndul meu, te previn că trebuie să fii atent cu Turcia şi cu Italia. Ştiu că au nevoie de armament greu pentru fortificaţii.

În ultimele patruzeci şi opt de ore cei doi plasatori avură un şir de convorbiri din cele mai rodnice, predînd şi cîteva cecuri încurajatoare. Tocmelile în jurul conferinţei se cam opinteau, însă. Fuseseră totuşi rostite cinci sau şase discursuri de-o uriaşă însemnătate, de-o mare elevaţie a gîndirii, admirabil calculate în vederea răsunetului lor internaţional. În primul plan se remarcase, firește, discursul delegatului francez.

•

În noaptea de 19 septembrie sosi la Geneva un mesaj cifrat referitor la scandalurile din Clochemerle. O dată mesajul tălmăcit, secretarul dădu buzna în apartamentele preşedintelui de consiliu, să i-l aducă de îndată la cunoştinţă. Şeful guvernului citi mesajul de două ori, şi cu glas tare a treia oară. Apoi, adresîndu-se celor cîţiva colaboratori ce se aflau acolo, răcni :

— Dumnezeii mamei lor ! Pentru o istorie ca asta cabinetul meu poate să cadă ! Trebuie să plec urgent la Paris.

— Dar conferinţa, domnule preşedinte ?

— E simplu : o torpilaţi. Căutaţi un pretext fără întîrziere. Dezarmarea poate să mai aştepte. De cincizeci de mii de ani aşteaptă. Clochemerle-ul însă nu aşteaptă. Ticăloşii ăia sînt capabili să-mi trîntească o interpelare încă în primele patruzeci şi opt de ore. Îi cunosc eu. Ştiu de ce sînt în stare.

— Domnule preşedinte, propuse şeful experţilor, poate că am putea găsi un mijloc să aranjăm totul. Încredinţaţi planul dumneavoastră ministrului de externe. El va apăra punctul de vedere al Franţei şi noi îl vom susţine cît mai bine.

— Se cunoaşte că n-ai experienţă, răspunse rece preşedintele consiliului. Crezi că am transpirat o lună întreagă pe planul ăsta ca să i-l dau lui Rancourt, să-şi croiască pe spinarea mea un succes personal ? Iubite prieten, dă-mi voie să-ţi spun că, pentru un expert, nu prea dai dovadă de discernămînt.

— Credeam, bîigui celălalt, că interesele Franţei cer...

Argumentul era supărător şi-l nemulţumi profund pe preşedintele consiliului. Exclamă :

— Pînă la noi dispoziţii, Franţa sînt eu ! Şi acum, domnilor, expediaţi-i cu duhul blîndeţii pe maimuţoii ăştia la casele lor ! Peste cîteva luni o să le oferim altă conferinţă. Vor avea un nou prilej să se plimbe. Şi-acum, vă rog să nu-mi mai împuiaţi capul cu povestea asta. Personal am terminat cu ea. Daţi-mi legătura cu Parisul ! Trebuie să vorbesc cu Luvelat.

Mai era o ultimă obiecţie. O formulă un om care tăcuse pînă atunci :

— Domnule preşedinte, nu vă e teamă că opinia publică franceză va interpreta greşit plecarea aceasta inopinată ?

Înainte de a-i răspunde, preşedintele consiliului îl întrebă pe secretarul său particular :

— Ce disponibilităţi avem în casa fondurilor secrete ?

— Cinci milioane, domnule preşedinte.

— Ai auzit ? exclamă preşedintele consiliului. Cinci milioane ! Cînd dispunem de-o astfel de sumă nu mai există opinie publică ! O să vă spun ceva : presa franceză nu-i de loc scumpă ; e chiar atît de ieftină încît nici nu-ţi mai dă posibilitatea să-ţi cîştigi o viaţă decentă. Ştiu ce spun. Am debutat la externe, la serviciul de presă. Care va să zică, domnii mei, putem pleca. Vom dezarma altă dată. Trebuie să ne ocupăm de Clochemerle.

În felul acesta eşuă, în 1923, conferinţa de dezarmare. Destinul naţiunilor atîrnă de-o nimica toată, şi exemplul de mai sus e încă o dovadă. Dacă Adèle Torbayon ar fi fost mai puţin îndrăgostită, Tardivaux mai puţin întreprinzător, Arthur Torbayon mai puţin susceptibil, Foncimagne mai puţin nestatornic, Justine Putet mai puţin duşmănoasă, poate că soarta lumii ar fi fost alta.

•

Înainte de a părăsi Clochemerle-ul anului 1923, să spunem cum s-a încheiat ziua de 19 septembrie, care a fost de-un dramatism intens.

Către orele şase seara, o căldură năduşitoare, prevestitoare de furtună, spori şi mai mult indispoziţia clochemerlinilor îngroziţi. Deodată se porni dinspre sat zvon greu de vijelie, tăioasă ca vîntoasele sălbatice ale iernii. Trei nori uriaşi, zbuciumaţi, un fel de caravele pîntecoase gonite de-un ciclon, înaintară pe oceanul cerului. Pe urmă, dinspre apus, se ivi, ca o hoardă de barbari, masa unei spăimîntătoare oşti de cumuluşi neguroşi, aducînd prăpădul în trupul lor încărcat de electricitate, de inundaţii şi de ucigătoare artilerie de grindină. Escadroanele acestui puhoi de năvălitori acoperiră pă-

mîntul de umbră şi de încremenirea spaimelor străvechi, oricînd gata să renască în oamenii veşnic hărţuiţi de zei. Munţii Azergues deveniră curînd invizibili, fură sfîrtecaţi de bubuituri, şfichiuiţi de fulgere, ciuntiţi de explozii uriaşe. Curînd întreg cerul nu mai era decît o întindere mohorîtă, pustiită, răscolită şi, pe imensitatea ei funebră, începură a se aprinde incendiile, a se rostogoli nemaipomenitele bombardamente ale stihiilor. Într-o clipă, văile fură năpădite, colinele năruite, un clocot uriaş înghiţi zarea, zvîcniră întunecate avangărzi ale neantului. Scurt-circuituri scăpărară pretutindeni, în cele patru colţuri ale lumii, planeta se cutremură pe axa ei, pînă în străfundurile măruntaielor milenare, şi tot ceea ce nu era deznădejde dispăru din faţa ochilor. De pretutindeni se prăbuşiră linţolii grele de apă, izolînd Clochemerle-ul ca pe-un tîrg blestemat, lăsîndu-l singur cu conştiinţa sa în faţa judecăţii neîndurătoare. Şi boabele de grindină, mari cît oul, pustiiră totul cu o furie piezişă ce izbea în geamurile de sub streşini, năvălind în odăile cu ferestrele deschise, inundînd şurele şi pivniţele, smulgînd obloanele şi giruetele, răsturnînd putineiele de brînză, ridicînd ca pe nişte frunze moarte găinile întîrziate, zdrobindu-le de zidurile caselor.

Două acoperişuri de hambare zburară pe-o distanţă de o sută de metri, scuturîndu-şi ţiglele ca pe nişte bombe. Un horn se prăbuşi brusc, ca un bătrîn trăsnit de moarte. Puhoaie paralele, întîlnindu-se pe alocuri, pustiau uliţa mare, tîrînd în bulboanele lor nămoloase pietre albastre, strălucitoare. Un chiparos din cimitir se aprinse în vîrf, ca o lumînare gata să se stingă. Fulgerul explodă în vîrful clopotniţei, ca o descărcătură de avioane, ameninţînd să surpe această venerabilă adunătură de bîrne, de legende şi de veacuri. Apoi, sporindu-şi intensitatea, îşi îndreptă rafalele asupra primăriei, răsuci paratrăsnetul ca pe-un ac, împrăştie într-un nor de praf ţiglele ei republicane, pîrli drapelul, în ciuda violenţei cataractelor, sparse piatra frontonului pe care era gravat cuvîntul *Fraternitate* şi pecetlui cu un sigiliu de foc rama de lemn în care erau afişate ridicolele ordonanţe ale oamenilor, semnate de Barthélemy Piéchut. Mai lungindu-şi un pic tirul, cu un simplu bobîrnac, pulverizâ firma lui Girodot, scăpără în faţa notariatului său o sumedenie de cutii de chibrituri sulfuroase, provocînd dureri de burtă notarului, gata oricînd să-şi caute un refugiu îndărătul casei sale de bani, obişnuitul lăcaş al sufletului său mişelnic.

Îngrămădiţi în partea cea mai întunecoasă a locuinţelor lor, zgîlţîite din temelii, unde încremeniseră de nelinişte, de remuşcări şi de spaimă, clochemerlinii ascultau bubuitul puhoaielor distrugătoare, accelerîndu-se ca-

denţa mitralierei ucigaşe care le spărgea geamurile şi ţiglele, ceea ce n-ar fi fost nimic, dar le şi nimicea viile, sfîrtecîndu-le frunzele, plesnindu-le ciorchinii mustoşi, culcîndu-i la pămînt, strivindu-i şi golindu-i de toată seva lor, de sîngele lor alcoolizat, de sîngele lor preţios şi înmiresmat, şi era însuşi sîngele Clochemerle-ului care curgea pe dealuri, care adăpa pămîntul, care se amesteca cu sîngele lui Tatave şi al Adèlei, pe nedrept victime ale neghiobiilor, urilor şi geloziilor ascunse. Şi era vinul din Clochemerle prefăcut în apă de rîu. Lovit în inimă de agresiunea cerească, tîrgul se şi vedea ruinat, vlăguit, secătuit în faţa unui an lung de ispăşire, un an fără cîştiguri, un an pe care aveau să-l petreacă cu pivniţele goale, într-o chinuitoare deznădejde.

— Ne-a pedepsit Dumnezeu !

— E mîna sfîntului Roch, care atîta aştepta...

— Nu se putea să mai ţină aşa, cu toată lumea asta care se smintise de tot !

— Prea erau multe ticăloşii într-un tîrg atît de mic...

— Avem de plătit multe păcate...

— A ieşit la suprafaţă toată răutatea Clochemerle-ului.

— Prea ne-am bătut joc de toţi şi de toate...

— Ne-a pedepsit Dumnezeu ! Ne-a pedepsit Dumnezeu !

Pe neaşteptate, jelaniile înlocuiseră cuvintele deşucheate. Chinuite de frica pedepsei, păcătoasele regretau isprăvile urîte. Copiii plîngeau în poalele mamelor. Cîinii se ascundeau speriaţi, căutînd, sub urechile lor pleoştite, un petic de întuneric ! Gîştele se tîrau pe burţile lor de matroane grase, ca şi cum ar fi fost gata strivite. Încărcate de electricitate, pisicile săreau de la pămînt în patru labe, ca să cadă din nou, ţepene, cu trupul boltit, cu părul zburlit, cu coada cîrlig, fixînd asupra oamenilor consternaţi nişte ochi ale căror pupile diavoleşti se stingeau şi se aprindeau într-un mod ciudat.

Copleşiţi, clochemerlinii scrutau de la ferestrele lor cerul, pîndind un colţişor senin. Gîndindu-se la atîtea bunuri distruse şi la atîta trudă zadarnică, simţeau apăsîndu-le umerii povara vechilor necazuri ale strămoşilor, care luptaseră odinioară pe dealurile acestea împotriva stihiilor. Repetau într-una :

— Prea greu ne pedepseşti, Doamne, prea greu !...

Ploaia ţinu toată noaptea, ziua următoare şi o parte din noaptea viitoare, cu o abundenţă calmă, dar neîndurătoare, pustiind sufletele tîrguşorului. Nu se ivi nici un curcubeu, nici o rază de soare nu pătrunse prin sita deasă a acestei ploi, care avea kilometri în adîncime şi fluvii de rezervă. Clochemerle-ul era

aruncat în fundul celor mai umede tainiţe din lume, în uitarea de nepătruns a veşniciilor mohorîte.

În sfîrşit, a treia zi, cocoşii, ca nişte tenori cărora le trecuse răguşeala, cu guleraşele lor proaspăt scrobite, fuduli de crestele lor ca de-o Legiune de Onoare nouă, mai ţanţoşi ca oricînd, începură a cînta încă de la mijitul zorilor, anunţînd răsăritul unei zile minunate. Aurora năştea porumbiţe. Orizontul era o acuarelă încă nezvîntată, în care toate tonurile de albastru se topeau unele într-altele, împerechindu-se fermecător cu rozurile inflexibile ale emoţiei. Costişele erau dulci vederii, ca nişte sîni tineri, iar colinele ca nişte coapse frumos rotunjite. Glia părea o fetişcană de optsprezece ani surprinsă cînd iese din baie şi care, neştiindu-se observată, ascultă supusă cînticelele inimii sale, potrivindu-şi gesturile unduitoare ale trupului după ritmul lor. Se încheiase încă o dată armistiţiul. Ca să-l sărbătorească, izbucniră trompete de lumină şi, suind ultima sa treaptă, dinspre răsărit, soarele puse stăpînire pe tronul ceresc. La un simplu gest al sceptrului său, zvîcniră feeriile, nădejdile care încălzeau sufletele. Pe urmă, porunci pajului Amor să-şi facă apariţia, reluînd refrenul cîntecului său de bucurie. Şi Clochemerle-ul ştiu că a fost iertat.

Dar tîrgul rămînea pedepsit, greu pedepsit. Această nepăsătoare renaştere făcea să reiasă şi mai puternic prăpădul din zilele trecute. Cît vedeai cu ochii, viile erau răscolite. Cînd veni vremea culesului, puţin după aceea, clochemerlinii nu mai găsiră să pună în coşarce decît cîţiva ciorchini fleşcăiţi, pe jumătate putrezi, din care zeama se scursese. Teascurile dădură un must stîrcit şi slab, de loc îmbucurător, şi apoi fireşte o porcărie de tighir, un tighir ce se putea face oriunde, o jalnică şi searbădă poşircă de şes, o ruşine pentru Beaujolais. Şi de nevîndut, Doamne ! Şi aproape de nebăut, Dumnezeule Doamne, de oamenii cumsecade !

De cînd e Clochemerle-ul nu se pomenise un asemenea gust de vin, o spălăcitură de-aia bună doar pentru gîtlej de venetic. Cel mai pocit şi urgisit an, cum nu s-a mai văzut de cînd lumea, fost-a 1923 ! An parşiv, ce mai încolo-încoace !

•

Scandalurile din Clochemerle au avut ultimul deznodămînt în dimineaţa de 16 octombrie, într-o duminică. Anotimpul era încă destul de călduţ şi însorit, dar la şase seara suflări reci străbăteau aerul vestind apropierea neîntîrziată a iernii. Primele ei potere au fost semnalate pe crestele înalte ale munţilor din

Azergues, unde aţineau hoţeşte calea zorilor cu capcanele lor de promoroacă. Soarele îi împrăştia fără împotrivire pe aceşti obraznici husari ai Nordului, aventuraţi prea de timpuriu şi prea de departe, dar nevoiţi în cursul zilei să se pitească prin păduri, ca să adaste acolo întăririle echinoxului, grosul trupelor de neguri ce se adunau undeva pe Atlantic. Se ştia că-s acolo poterele astea de gheaţă, şi prezenţa lor ameninţătoare sporea şi mai mult farmecul, niţel dureros, al ultimelor zile frumoase, căci păreri de rău se amestecau cu ceţurile amurgului. Pămîntul avea să-şi lepede îndată veşmîntul verde al verii, ca să îmbrace şiacul toamnei. Pe-alocuri costişele munţilor se bălţau cu petele mohorîte ale despuierii. În vale cîmpiile ruginite lăsau să se străvadă glia, prin otava miriştilor pe care ploile le prefăceau în îngrăşăminte. Decorul acesta de toamnă a fost cadrul unei ultime întîmplări. Să-i dăm pentru cea din urmă oară cuvîntul lui Cyprien Beausoleil :

„Era care va să zică în dimineaţa de duminică, pe la începutul liturghiei, cam către ceasurile zece, ca să vorbesc pe ţanc. Ca de obicei, în vreme ce femeile se aflau la biserică, bărbaţii se aflau la cafenea, iar toţi clochemerlinii mai cu greutate la Torbayon. Arthur se întorsese de la spital. Se simţea mai bine acasă, cu braţul în faşă, decît zăcînd în pat, cu gîndul la prăvălia încuiată, şi-l năpădeau zece rînduri de călduri tot închipuindu-şi muşteriii ducîndu-se să bea la „Ciocîrlia“ sau la tanti Bocca, o crîşmă infectă din josul tîrgului. S-a întors deci, încă nu pe deplin vindecat, lăsînd-o acolo pe Adèle, care se înfiripa cu încetul, şi în duminica aceea hanul era, ca şi înainte, plin toşcă de lume, şi toată lumea încinsă-n vorbă, de una, de alta, dar cu osebire de recolta proastă a viilor şi de restriştele bătăliei. Lui Arthur faptul de-a fi rănit şi întornorat totodată i-a mai tăiat din unghişoară, l-a făcut mai prietenos, ceea ce l-a ridicat mult în ochii noştri. Cum e zicala : că omul pînă nu se loveşte cu capul de pragul de sus nu se învaţă minte.

Şi cum îţi spun, beam şi trăncăneam acolo, fără răutate, aruncînd şi cîte-o privire pe fereastră la femeile care treceau mereu spre biserică, că îndeobşte alea mai sclivisite şi mai fîşneţe ajung cu întîrziere la liturghie. Afară de zăbavnicile astea, strada era goală ţipenie. După cîte ne-a fost dat să vedem în anul ăla, socoteam că mai mari nenorociri nu se pot întîmpla, şi într-o anume privinţă nici mai zeflie, gîndindu-ne la Tafardel, care nu-şi revenise încă din lovitura primită la cap, şi umbla prin tîrg turbat de mînie răzbunătoare, care-i dădea o sete de-l făcea să umble într-una pe două cărări. De cum întrecea măsura, devenea înspăimîntător. Pe chestie de păreri, era în stare să-i tragă pe roată pe taică-su şi pe maică-sa. De cînd mama m-a făcut n-am văzut om care

să treacă mai iute de la blîndeţe la cruzime, numai dintr-o singură stacană de *Beaujolais*. Cum grăieşte zicala : Ferească Dumnezeu de ideile cuibărite în tidve slabe, că mari nenorociri pot zămisli.

În sfîrşit, stăteam liniştiţi, un pic amorţiţi de dulcea abureală pe care ţi-o dă vinul băut pe nemîncate, negîndind la nimic, ca să zic aşa, şi aşteptînd doar să se iasă de la biserică, pentru ca să mai vedem o dată femeile noastre din Clochemerle defilînd şi să ne ţinem scai cu privirea după ele, marea noastră distracţie de duminică.

Şi deodată una din ele scoate un ţipăt. Toţi sărim în sus şi ţuşti grămadă la uşă şi la fereastră să vedem ce s-a întîmplat. Ce le-a fost dat ochilor să vadă era ceva de neînchipuit ca panaramă şi pe deasupra grozav de trist. Înfăţişează-ţi tabloul, dacă poţi : din Fundătura Călugărilor venea o pocitanie de momîie goală-goluţă şi încinsă doar cu un şirag de mătănii în jurul pîntecului, cu o pălăriuţă cocoţată în vîrful capului şi aplecată pe-o ureche. Ghiceşte cine era ? Justine Putet, dragă domnule. Şi aşa despuiată pîn' la piele, cu o înfăţişare tehuie, mergea şi bodogănea, şi tot bodogănea, dînd din mîini, la măscări, să pui pe goană un regiment de zuavi algerieni. Nebună sadea, ce mai încolo-încoace. Un fel de nebunie spicială, cum mi-a explicat doctorul Mouraille, ceva cu *icâ* la sfîrşit...

«Erotică, domnule Beausoleil ?»

Asta-i. O nebună erotică, iată ce-a devenit în acea duminică de octombrie, pe la ceasul liturghiei, Justine Putet. Se pare că i s-a tras din vestita ei cuminţie, care i-a stricat mintea în cele din urmă. Că bine grăieşte zicala, că o cuminţie prost folosită poate vătăma. Iar doctorul Mouraille, care s-o fi pricepînd mai dihai decît Ponosse, a zis mai tîrziu că o cuminţie atît de lungă nu-i bună pentru sănătate. În sfîrşit, asta-i altă poveste.

Iată dar pe Putet păşind înainte, în ţinuta pe care v-o spusei, şi noi toţi zgîindu-ne la ea, mai mult din curiozitate decît din plăcere, pentru că, Doamne sfinte, numai frumos nu era ceea ce ne arăta. Ehe, o Judith, o Adèle şi alte douăzeci, dacă le vedeam într-o asemenea pohvală, aferim de bucuria căzută pe capul nostru, numaidecît le săream în ajutor, acoperindu-le cu mîna. Dar zgripţora asta nu-ţi făcea decît jale, milă şi scîrbă. Văzînd-o atît de hîdă şi de înfricoşătoare, înţelegeai mai bine cîinoşia ei. Iască de uscată, ca o stafie de care să dîrdîi de frică noaptea, cam aşa era libarca asta răufăcătoare. Numai oase şi-o piele veştedă, năpădită, măi frate, de peri ţepoşi, ca ai javrelor bagabonde. Cît despre culoarea pielii, parcă era unsă cu scîrnă. Coastele aduceau cu cercuri de butoi, sînii cu nişte ciorapi vechi, un pîntec ţuguiat şi scorţos, care

n-a fost bun decît să-i mistuie toată viaţa dumicaţii. Dar culmea sluţeniei erau ţurloaiele. Pe puţin de-un lat de palmă era distanţa dintre coapse. Nu cunosc ceva mai urît decît coapse de femeie care nu se alipesc. Mă face să mă gîndesc la schelete. Şi mutra ei mai veninoasă ca oricînd. Şi vocea ei ţipătoare ca scîrţîitul unei uşi vechi, ruginite. În sfîrşit, domnule, hidoşenia nu i-a iertat un locşor.

Pînă să ne revenim din uimire, zărghita, aşa goală-puşcă cum era, a şi intrat drept în biserică, pe uşa mare, zbierîndu-şi cîntările împănate cu sudălmi îngrozitoare. Noi după ea fuga-fuguţa, gîndindu-ne la efectul pe care-l va face o asemenea ivire în plină slujbă.

Efectul a depăşit tot ce ne-am închipuit. Fără să-şi contenească zbieretul, o vedem înaintînd prin mijlocul lăcaşului şi numai ce purced toate enoriaşele să ţipe de spaimă, de parcă l-ar fi văzut pe diavol preschimbat în femeie, ceea ce-l făcea şi mai înfricoşător. Şi Ponosse, care tocmai se întorsese cu faţa la mulţime pentru un *Dominus vobiscum* [1] şi care rămîne ţuţ şi nu găseşte să spună decît «Dar bine, domnişoară dragă !... Dar bine, domnişoară dragă... nu şade frumos». Ceea ce face să se întoarcă spre el furia acestei catolice nemaipomenite, care unde nu mi se pune să-l împroaşte cu ce-i venea mai spurcat la gură şi să mi-l învinovăţească de cele mai mari porcării pe care le poate săvîrşi un bărbat, prin abuz, asupra persoanelor fără apărare. În acelaşi timp, zurlia, profitînd de uluirea tuturor, se urcă în amvon şi îi dă drumul, nene, la o drăguţă de predică aiuristică, cum nu s-a mai auzit vreodată într-o sfîntă biserică. În sfîrşit, uite-mi-l pe Nicolas, care, revenindu-şi din uimire, îşi pune suliţa la perete şi se îndreaptă spre amvon, ca s-o dea jos pe Putet. Nici n-a ajuns bine la scăriţă, că s-a şi pomenit în obraz cu toate ceasloavele lui Ponosse, după care şi cu scăunaşul în cap, zvîrlit cu o putere de nebună. Fără şleapca cu pene a uniformei cădea lat. Lovitura l-a ameţit totuşi, încît n-a mai fost bun de nimic, mai ales că încă mai avea picioarele plăpînde de la izbitura aia hoţească dată de Toumignon, care l-a nimerit în alt loc decît în gingii. Aşa încît Putet era stăpînă pe situaţie, cocoţată goală cum a fătat-o talpa iadului pe amvon, cu pălăriuţa mai hacana ca oricînd. A trebuit să ne băgăm cu toţii şi s-o asaltăm din toate părţile deodată cu scări, în timp ce Toumignon, care-i păstra un dinte, o ataca pe la spate, trăgînd-o de păr în jos. Mai putea fi vorba de liturghie în duminica aia ? În cele din urmă, punîndu-se mai mulţi împotriva diavoliţei, au izbutit s-o care la ea acasă. A venit şi Mouraille, şi după-masă au dus-o cu duba

[1] Dumnezeu să vă aibă în paza sa (în limba latină).

la Villefranche, de astădată îmbrăcată şi legată fedeleş, ca să nu se poată mişca, şi au închis-o la Bourg, la nebuni, fără nădejde de vindecare. Nimeni nu s-a mai interesat de ea. Ceea ce e sigur e că tîrgul s-a descotorosit de ea, pentru că, dacă n-ar fi fost ea, multe istorii nu s-ar fi întîmplat, şi Tatave ar mai fi trăit, şi poate că bietului Tatave mai bine i-ar fi plăcut să fie viu, aşa idiot cum era.

Toate astea vi le spun ca să ştiţi că Justine Putet era cea mai răufăcătoare jivină ce-a împuţit vreodată Clochemerle-ul. Şi de altă parte, o biată fată nenorocită. Rar se întîmplă ca oamenii răi să fie fericiţi. Nu credeţi ? Se otrăvesc cu propria lor răutate. Singură şi-a croit viaţa pe care a dus-o. Şi nu din pricina ei, totuşi, pentru că nu ea a cerut să vină pe-acest pămînt atît de pocită, ca nici un bărbat să nu se apropie de dînsa o viaţă întreagă. Dacă ar fi avut şi ea partea ei ca celelalte, nu le-ar fi pizmuit atîta pe vecinele ei. Dar pe de o parte era o biată nenorocită, victimă în felul ei a acestei lumi zbuciumate.

Acum, că v-am spus sfîrşitul Justinei Putet, rămîne să adaug că, în acelaşi timp, au luat sfîrşit şi istoriile alea nemaipomenite şi că de-atunci nu s-au mai văzut asemenea istorii cumplite în Clochemerle, cu morţi şi răniţi, care fericit lucru este. Că nu e o viaţă de invidiat să te tot certi, să te încaieri şi să te omori. Mai cu seamă într-un ţinut cu vin bun ca al nostru. Ăsta pe care-l bei dumneata acum e un Clochemerle 1928. An de pomină. Treisprezece grade tărie. Ăsta-i vin pentru grijania papii, domnule !"

•

Noiembrie a fost rece şi omătos. La sfîrşitul lunii, termometrul arăta optsprezece grade minus. Vînturi piezişe măturau strada centrală, pătrunzînd pe sub hainele imprudentelor ce se aventurau pe-afară. Totul era mohorît sub văzduhul plumburiu, pe care goneau, ca nişte aeronave cu cîrma stricată, nori atît de joşi încît se poticneau în crestele munţilor Azergues. Clochemerlinii, nevoiţi să bea cu economie, se cuibăreau în casele lor, la foc zdravăn. Îşi petreceau vremea recapitulînd din fir-a-păr evenimentele acestui an de năpaste. Încetul cu încetul, lucrurile reintrau pe făgaşul lor. Trupa şi-a luat catrafusele, rechemată de urgenţă după jalnica sa acţiune rămasă de pomină ; rănile se cicatrizau ; mădularele rupte se dregeau ; pasiunile se potoleau ; vecinele începeau din nou să se viziteze, uitînd rîcile. Alături de Arthur Torbayon, complet restabilit, Adèle Torbayon mergea văzînd cu ochii spre vindecare. Îşi reluase

locul în prăvălie şi toată lumea găsea că aşa trebuie, pricepînd că o tovărăşie comercială, ale cărei roade fericite erau preţuite cum se cuvine, nu putea fi ruptă din pricina unei neînsemnate rătăciri conjugale, care pe deasupra a mai şi fost plătită cu sînge. Şi Tafardel se înfiripa. Se arăta însă mai exaltat ca altădată, căci păstrase dragoste de băutură şi o practica fără experienţă, ceea ce deseori îi punea demnitatea în mare primejdie.

Fără să pară, cel mai vătămat era Nicolas, care nu-şi mai regăsea frumoasa lui vînjoşie, nici picioarele sale atît de elastice. Poate că starea asta trebuie atribuită urmărilor organice provenite din mişelnica lovitură ce i-a aplicat-o Toumignon, cînd cu scandalul din 16 august. Aşa cel puţin a dat a înţelege o confidenţă făcută de doamna Nicolas doamnei Fouache. Într-o zi, pe cînd cele două cumetre tăifăsuiau pe-ndelete, tutungioaica o iscodi pe nevasta guardului bisericesc :

— Sper că domnul Nicolas al dumitale e pe deplin sănătos acuma ?

— Sănătos e un fel de-a vorbi, suspină doamna Nicolas. Şi-au recăpătat ele — ştii mata ce vreau să spun — culoarea lor naturală, dar nu şi mărimea de dinainte. Unul continuă să fie mai umflat.

— Ţi se pare, răspunse consolatoarea doamnă Fouache. Ţi s-a năzărit poate. Adrian al meu nu le-a avut niciodată de acelaşi calibru, unul, ăl stîng, totdeauna lăsat mai în jos decît ălălalt. Aşa că s-ar putea să te înşeli, draga mea...

Însă doamna Nicolas înlătură ipoteza, care într-adevăr nu putea rezista dovezii furnizată de dumneaei :

— N-au redevenit ca înainte, sînt sigură de ce afirm. Gîndeşte-te şi dumneata, madam Fouache, că în optsprezece ani, de cînd m-am însoţit cu Nicolas, ehei, mi-am făcut mîna !

XX • TIMPUL ŞI-A ÎNDEPLINIT OPERA

Turistul în trecere prin Clochemerle-ul de azi s-ar mira nespus aflînd că nişte scandaluri, al căror deznodămînt a fost sîngeros şi au avut consecinţe mondiale, au răscolit odinioară acest tîrguşor paşnic. De altfel, pînă şi la Clochemerle amintirea lor începe să se şteargă. Timpul s-a scurs, aducînd lotul său zilnic de munci modeste, de bucurii mărunte, de suferinţi, de griji, şi acţiunea lui repetată a destrămat amintirile, memoriile nefiind cel mai adesea fragile, cu o capacitate mică şi calculată numai pentru un răstimp ridicol de limitat.

Moartea a răpit pe cîţiva din figuranţii anului 1923. Alţii, măcinaţi de bătrîneţe, trăiesc departe de ceilalţi ; ceea ce le mai poate oferi lor viaţa, scurtul răgaz ce le mai e îngăduit, nu le mai permite să participe la acţiunile omeneşti mai importante. Unii, cărora li s-a schimbat situaţia, au părăsit tîrgul ; altora împrejurările favorabile le-au încununat ambiţiile ; în sfîrşit, alţii au suferit înfrîngeri serioase. După o trecere de cîţiva ani, raporturile dintre oameni se schimbă. Vanităţi noi, interese noi încep să-i lege sau să-i dezbine ; foştii duşmani se unesc, foştii aliaţi se despart. Tabăra învingătorilor, a pizmaşilor, a resemnaţilor şi a celor împăcaţi cu soarta lor şi-au văzut efectivele schimbîndu-se, cîţiva din foştii lor partizani trecînd la inamic.

Tîrgul, însă, a rămas acelaşi dintotdeauna, fără construcţii noi vrednice de-a fi semnalate : un şir lung de case galbene, solide, cu streşini înalte, cu scări masive, cu pivniţi adînci şi cerdace în formă de balcoane, cu bolţi de viţă deasupra porţilor, cu tencuiala îmbibată de piatră vînătă, îngrămădindu-se într-o adunătură pitorească ce răsfaţă privirea, dîndu-i să vadă din cînd în cînd cîte-o faţadă veche de-un gust desăvîrşit, care înnobilează graţioasa bonomie a orăşelului. Se poate vedea aceeaşi biserică, împerechere de piese disparate,

adăugite rînd pe rînd de vechile generaţii, cu un bun simţ al economiei care le interzicea să clădească peste cît era necesar şi cu un instinct al frumosului care le făcea să intuiască ceea ce era admirabil şi le împiedica să distrugă ceea ce nu trebuia. Această cumpătare şi face, pretutindeni, farmecul satelor franceze.

În spatele bisericii, în plin soare, cimitirul îşi primeşte regulat contingentul său de clochemerlini, fără ca acesta să varieze prea mult de la un an la altul. Pe una din laturi se află parcela mormintelor proaspete, care încet-încet cîştigă teren, iar pe cealaltă se înmulţesc locurile cu bălării, unde morţii mai vechi putrezesc părăsiţi şi uitaţi, primind numai vizitele gîzelor şi ale păsărelelor. Dar aceşti abandonaţi, ale căror epitafuri sînt roase de vegetaţia sălbatică, capătă primăvara cele mai frumoase buchete de flori, crescute acolo spontan. Nu acelaşi lucru se întîmplă cu mormintele îngrijite, condamnate să nu primească decît flori smulse şi bibiluri de sticlă de-un gust adesea supărător. În Piaţa Mare frumoşii castani răspîndesc ca totdeauna umbra lor deasă. Cînd stai sub bolta lor întunecoasă, imensa perspectivă bătută de soarele verii aproape că ţi-ar răni vederea, dacă strălucirea aceasta n-ar fi potolită de vibraţia aerului de munte ce scaldă Clochemerle-ul. Teiul cel mare pare mai mult ca oricînd de neclintit. Înfigîndu-şi rădăcinile în mai multe veacuri ale trecutului, este el însuşi una din rădăcinile cele mai adînci ale tîrguşorului.

Pentru un iniţiat există totuşi un indiciu că au intervenit cîteva schimbări. În partea de sus a tîrgului, lîngă primărie, se află un urinar ; de vale, în tîrgul de jos, în apropierea spălătoriei comunale, încă unul. Asta înseamnă că, împreună cu cel din Fundătura Călugărilor, aceste edificii practice sînt acum în număr de trei. Prezenţa lor confirmă victoria deplină a lui Barthélemy Piéchut, a senatorului Piéchut, al cărui program respectat cu dîrzenie s-a realizat punct cu punct, datorită morţii foarte oportune a bătrînului senator Prosper Louèche.

Onorabilul Prosper Louèche a murit la şaptezeci şi trei de ani într-o casă discretă, dedîndu-se la nişte exerciţii care nu mai erau de vîrsta lui şi care îndeobşte obosesc primejdios inima. Ultimul său suspin a fost un suspin de voluptate, scos într-o astfel de postură încît persoana care colabora la desfătarea lui s-a dumirit abia după un minut. În fine, simţindu-l atît de puţin activ, şi-a sporit zelul profesional, încurajîndu-l : „Hai, grăbeşte-te, puişorule ! a şoptit. Patroanei nu-i place cînd durează prea mult.“ Pe urmă, şi-a dat seama îngrozită că-i degeaba osteneala sub un trup ai cărui ochi nu

mai sînt înecaţi în voluptate, ci în extazul veşnic. A început să răcnească ca scoasă din minţi, întrerupînd astfel activitatea în camerele învecinate şi făcînd să se îmbulzească într-o ţinută de naiade surprinse o duzină de femei tinere, ale căror trupuri diferite erau toate desăvîrşite, fiecare în felul său, casa aceasta fiind una din cele mai bune din Paris şi mîndrindu-se că e în aşa fel aprovizionată încît poate satisface pînă şi gusturile cele mai rafinate ; o frecventau şi regii detronaţi.

Duducile, bine strunite de patroana lor, o femeie pricepută şi energică, se străduiră să redea răposatului Prosper Louèche un aspect decent, compatibil cu demnitatea senatorială. Înştiinţată telefonic, prefectura de poliţie luă toate măsurile necesare. Pe la orele două din noapte cadavrul fu transportat la domiciliul personal al senatorului. Decesul putea fi, în sfîrşit, anunţat. Cîteva ore mai tîrziu puteai citi în ziare :

Acest nobil truditor a murit la datorie, studiind pînă tîrziu în noapte un dosar cu probleme de ordin social. E îndeobşte cunoscut că aceste probleme l-au pasionat totdeauna pe Prosper Louèche şi că în acest domeniu şi-a cîştigat o competenţă pe care nimeni nu i-a tăgăduit-o. Ultimul lui gînd a fost pentru acea vajnică populaţie a periferiilor noastre industriale, din care se trăgea. O dată cu el dispare o frumoasă, o măreaţă figură.

Aceste articole necrologice s-au comentat, în aceeaşi zi, pe culoarele Senatului şi ale Camerei.

— Faimosul dosar era juna Riri, spuse un indiscret.

— Ce vorbeşti ! Nu cumva e aia de la Yolande ?

— Ba da. Chiar ea. Era favorita lui Louèche, care spunea că are „nişte degetuţe de zînă, mititica asta !"

Ştirea se răspîndi cu iuţeala fulgerului şi atrase importante contingente ale corpului legislativ în casa doamnei Yolande, care, timp de cîteva luni, se bucură de-o frumoasă prosperitate. Acolo se şi realiză uniunea naţională a reprezentanţilor tuturor partidelor, ce se încheiau la vestă pe coridoare. Cît priveşte juna Riri, lansată de pe-o zi pe alta, fu curînd confiscată în folosul unuia singur, un babalîc putred de bogat, pentru care evocarea ultimelor clipe ale lui Prosper Louèche constituia singurul afrodisiac ce-şi mai făcea efect.

Domnul senator de Villepouille află nu fără o adîncă părere de rău tragicul sfîrşit al vechiului său prieten. Ştiu însă să-şi înfrîneze durerea, rostind, într-o convorbire particulară, cîteva cuvinte de elogiu la adresa răposatului :

— E un frumos sfîrşit pentru un bătrîn soldat ca el. A murit în toiul luptei, pe sînii tinereţii... Regret numai că nu s-a împărtăşit. Dar Dumnezeu va fi milostiv cu el, căci tipul n-avea gust rău ! Această Riri e o fată minunată !

— Se spune că abuza... insinuă unul din auditori.

Îşi atrase această ripostă severă :

— Ce înţelegi dumneata prin a abuza ? Zi mai degrabă că Louèche era un om plin de viaţă, îi tăie vorba domnul de Villepouille, cu ochii plini de lacrimi.

Îşi stăpîni totuşi durerea şi presimţirile funeste. „La urma urmei, îşi spuse, Louèche era cu trei ani mai mare decît mine !“ Perspectiva acestei scadenţe îndepărtate îl calmă. Se gîndi că trebuie să reacţioneze bărbăteşte după o lovitură atît de nefastă liniştii sale. Îşi ticlui un program de plăceri tihnite, pe care le putea găsi, în aceeaşi seară, la doamna Rose, o altă casă specializată, al cărei personal foarte tînăr era un stimulent pentru un bărbat de vîrsta lui.

Cu sprijinul lui Alexandre Bourdillat şi al lui Aristide Focart, pe care ştiuse să-i ducă cu zăhărelul, Barthélemy Piéchut obţinu locul lui Prosper Louèche. Ajuns senator, se împrieteni cu Gonfalonii de Bec din Blacé şi nu-i fu de loc greu să-şi mărite fiica, pe Francine, cu urmaşul acestei familii nobile, destul de strîmtorată şi trăind, de altminteri, din mezalianţe alese printre fetele cele mai bogate. Cu zestrea Francinei s-au plătit cîteva datorii urgente, s-a reparat acoperişul castelului şi s-a restaurat aripa lui stîngă, în care tînăra pereche se instală, urmînd ca Piéchut să-i găsească ginerelui său un rost. Se gîndea să-l facă subprefect sau să-l strecoare, printre atîţia alţii, într-un minister. Această căsătorie era, de altfel, destul de oneroasă (Gaétan Gonfalon de Bec era princiar incapabil să facă faţă nevoilor sale), dar îl măgulea pe Piéchut, lărgind cercul relaţiilor şi alianţelor sale. Prin acest mariaj el cîştigă un prestigiu care-i permitea să arbitreze toate conflictele mai mici intervenite între rîul Saône şi munţii Azergues. În modul acesta îşi cîştigă o reputaţie de om nepărtinitor şi cu mult bun-simţ. Tîrgul profită şi el de pe urma lui. Începură a se înmulţi comiţiile şi vizitele oamenilor politici, ceea ce făcea ca tot mai mulţi turişti să fie atraşi în orăşel, unde-şi cheltuiau gologanii. La toate banchetele din împrejurimi Piéchut cerea vin de Clochemerle, slujind astfel intereselor orăşelului. Atît negustorii cît şi podgorenii erau încîntaţi şi mîndri de Piéchut al lor, un om şi jumătate.

Gonfalonii de Bec se înrudeau într-o vagă măsură cu familia de Saint-Choul. Prin Saint-Choul ajungeai la baroneasă, iar prin aceasta, în mod oficios, puteai fi în bune raporturi cu arhiepiscopia, ceea ce nu era puţin lucru. Piéchut era convins că, graţie sprijinului acestora, va deveni unul din oamenii cei mai de seamă ai Beaujolais-ului, stăpîn peste cel puţin zece văi. Hazardul, abil pregătit şi de o parte şi de cealaltă, îl puse faţă-n faţă cu baroneasa de Courtebiche. Subiectul convorbirii era Oscar de Saint-Choul şi viitorul lui politic.

— Poţi să te ocupi de imbecilul de gineri-meu? întrebă răspicat baroneasa.

— Ştie să facă ceva? întrebă Piéchut.

— Ştie să facă copii nevesti-si. Şi încă i-a trebuit un timp pînă să se hotărască. Afară de asta, nu-i mare lucru de capul lui. E suficient ca să facem din el un deputat?

— Sigur că da, răspunse Piéchut. Asta nu e o problemă. Pot sprijini alegerea ginerelui dumneavoastră, dar în aşa fel încît toată lumea să iasă mulţumită. Nu de alta, dar n-aş vrea să mă trezesc mai tîrziu cu reproşuri. Cred că m-aţi înţeles.

— Am înţeles foarte bine, replică răspicat baroneasa. Ce-mi ceri în schimb?

— Nu cer nimic, negociez, răspunse rece Piéchut, care de cînd frecventa parlamentul îşi îmbogăţise dialectica cu cîteva nuanţe noi. E cu totul altceva...

Baronesei nu-i plăceau aceste *distinguo*-uri. Mitocanul ăsta să-i dea o lecţie? Îşi arătă contrarietatea:

— De la dumneata la mine, dragul meu, subtilităţile politice n-au nici un rost. Recunosc că sînteţi mai tari ca noi. Găsesc însă acest lucru cît se poate de neplăcut şi pentru nimic în lume n-am de gînd să-mi schimb părerea. Nu uita însă că strămoşii mei au încheiat mai multe tratate şi mult mai importante decît strămoşii dumitale. Iubite domnule senator, te rog să nu pierzi din vedere că eu am strămoşi, şi nu dintre primii veniţi...

— Stimată doamnă baroană, replică mieros senatorul, de vreme ce sînt aici înseamnă că şi eu am strămoşi...

— Domnule senator, nu-i aşa că erau oameni cît se poate de simpli?

— Da, cît se poate de simpli. Majoritatea erau servitori, doamnă baroană. Ceea ce dovedeşte că strămoşii mei au lucrat mai bine decît ai dumneavoastră... Dar unde am rămas?

— Dumneata aveai cuvîntul, domnule senator. Cu mîinile şi picioarele legate, aştept să-mi pui condiţii. Sper că n-o să abuzezi...

— Nu numai că nu voi abuza, dar vă voi elibera îndată, răspunse galant Piéchut. Spuneţi-i ginerelui dumneavoastră să treacă pe la mine. Va fi mult mai uşor. Bărbaţii se înţeleg repede între ei, mai cu seamă cînd sînt în joc anumite interese.

— Bine, îi răspunse baroneasa, îi voi spune că-l aştepţi.

Se ridică de pe scaun. Voia să plece. Mai înainte însă :

— Piéchut, zise ea cu prietenie, ce bine ar fi ca în locul filfizonilor ăstora cu creier de pasăre, cum e Oscar, să se nască şi în lumea noastră oameni ca dumneata ! Cred că la treizeci de ani trebuie să fi fost un bărbat frumos. Şi sînt convinsă că nici prin prostie n-ai păcătuit. Într-una din zilele viitoare vino la castel, să iei masa cu noi. Adu-o şi pe fiica dumitale, pe tînăra doamnă Gonfalon de Bec. Acum face parte din lumea noastră.

— Numai de puţină vreme, doamnă baroană. Mă tem că lasă de dorit în ce priveşte bunele maniere.

— Păi tocmai de-aia, dragul meu, trebuie să ne ocupăm de ea. S-o şlefuim un pic. Am zărit-o deunăzi. E frumoasă.

— Nici proastă nu e, doamnă baroană.

— În schimb, bărbatu-său e prost ca pentru doi ! În fine, ne vom strădui să facem din ea o imitaţie de cucoană, ca să putem ieşi cu ea în lume. Fie vorba între noi, îi vor lipsi totdeauna cîteva secole de educaţie. Asta fără supărare !

Piéchut zîmbi :

— Nu mă supăr eu chiar atît de uşor, doamnă baroană, trebuie să ştiţi lucrul acesta. Cred însă că Francine a mea se va deprinde foarte uşor cu strămoşelile dumneavoastră. De unsprezece luni de cînd s-a măritat a şi luat din ifosele femeilor castei dumneavoastră. S-o vedeţi numai cum vorbeşte cu tatăl ei !

— E un semn bun, domnule senator. Va să zică sîntem înţeleşi. Adu-o pe fiica dumitale, s-o învăţ puţină aroganţă de bonton. Dacă mă ascultă, în douăzeci de ani n-o să se mai cunoască nimic la copiii ei.

Înainte de a-l părăsi, baroneasa nu se putu reţine să nu-şi exprime unele păreri de rău :

— Ce păcat că oamenii din lumea noastră au nevoie de banii voştri ca să-şi menţină rangul !

La care Piéchut se arătă mai ţărănoi decît îi era în fire :

— Gologanii noştri, nu zic ba, vă prind bine, dar ce bine v-ar prinde şi cîteva picături din sîngele nostru ! Sînge de Piéchut e tocmai ceea ce i-ar trebui neamului ăsta pipernicit al Gonfalonilor, ca să se mai înzdrăvenească un pic !

— Din nefericire, trebuie să recunosc că aşa e ! răspunse baroneasa. Aşadar pe curînd, republican şmecher ce eşti !

— Pe curînd, doamnă baroană. Sînt cît se poate de onorat...

Între primărie şi castel acordul se pecetlui conform uzanţelor politice. Oscar de Saint-Choul s-a ales deputat, drept care intimii săi prieteni i-au făcut unele imputări lui Piéchut. Dar vorbind de ginerele baronesei, acesta le-a răspuns cît se poate de calm :

— Ca el sînt în Cameră proşti cu duiumul ! Şi cu cît vor fi mai mulţi proşti cu-atît ne vor merge mai bine afacerile. Deştepţii sînt atît de invidioşi încît n-au altceva de făcut decît să ne înjure de dimineaţă pînă seara şi să ne pună beţe-n roate.

Filozofia aceasta îi dezarma pe cîrcotaşi, mai cu seamă că Piéchut pusese deoparte, pentru cei care se arătaseră mai colţoşi, cîteva favoruri. De altminteri, cu prilejul acestei izbînzi electorale baroneasa dădu o mare recepţie. Tîrgul întreg bău şi dansă în minunatul parc, ale cărui iluminaţii puteau fi văzute din toate părţile. Recepţia aceasta îi măguli pe clochemerlini. Recunoscură că niciodată un Bourdillat sau un Focart nu-i tratase cu-atîta largheţe.

•

În 1924 François Toumignon cîştigă, după mari eforturi, titlul de „Prim-Biberon". Dar peste trei ani muri de ciroză, care i-a curăţat, unul după altul, pe toţi campionii litruţei. Între timp, Judith născu un copil minunat, pe care-l botează Hippolyte Foncimagne. De altminteri, toată lumea zicea că deliciosul bebeluş avea leit-poleit trăsăturile frumosului grefier. După moartea soţului, Judith scurtă doliul, vîndu *Galeriile beaujoleze* şi plecă să se instaleze la Mâcon. Acolo se mărită cu amantul ei, achiziţionă o cafenea, pe care prezenţa ei atrăgătoare o umplu repede cu muşterii, mai aduse pe lume doi gemeni, la fel de splendizi, care semănau ca două picături de apă cu predecesorul lor. Pe urmă, fericită, se îngrăşă şi nu se mai despărţi de casieria prăvăliei, unde tulburătoarele pometuri ale sînului şi cefei sale făcură multă vreme minuni.

Interesul comun împăcîndu-i, Arthur şi Adèle Torbayon şi-au reluat traiul împreună. Dacă se întîmpla ca Adèle să-şi mai îngăduie vreo trăsnaie, la care o împingea neastîmpărul maturităţii, soţul ei închidea ochii. Ştia din experienţă că e mai bine să nu te uiţi prea atent la lucruri de soiul ăstora şi mai cu seamă să nu faci gălăgie. Cîştigul din fiecare zi, din care creştea mereu cheagul averii, îl făcea să treacă cu vederea niscai abateri nu prea din cale-afară păgubitoare pentru onoarea lui de hangiu. Există unele mici delicte cărora li se dă atîta importanţă în tinereţe, dar vîrsta le aşază pe nesimţite în categoria deşertăciunilor. „Numai cu atîta nu mi-o consumă, gîndea Arthur, şi asta o face să se simtă mai voioasă, ceea ce într-o privinţă nu-i rău pentru negustorie !“ De altminteri, asupra acestui punct nevestei sale nu-i plăceau observaţiile, şi el ştia foarte bine că alta la fel, care să pozeze mai fain într-un local de spirtoase, nu va găsi.

Din drăcoaica rumeioară care era, Babette Manapoux a devenit în cîţiva ani o cumătră tărhoasă, şolduroasă şi ţîţoasă peste măsură, cu braţe crăpate de-atîtea rufe spălate, cu faţa învinoşată de-ăl ruginiu de Beaujolais, din care făcea mai mult ca oricînd un consum bărbătos. „Cînd munceşti din greu, trebuie să şi bei pe potrivească.“ Deşi foarte bolocană, e încă pomenită ca cea mai cumplită clanţă din Clochemerle, crăiasa netăgăduită a spălătoriei, unde daraverile obştei sînt comentate cu mare limbuţie. În schimb, madam Fouache, smochinită de vîrstă, damblagită de reumatisme, a devenit mai gemătoare, mai milostivă şi mai pispăită ca niciodată. Ea continuă să alimenteze cronica tîrgului cu o străduinţă crescîndă, căci a cam început să vorbească de cai verzi pe pereţi. Mulţumită strădaniilor sale pioase, marea figură a răposatului Adrien Fouache domină hăt de sus o întreagă epocă în declin.

Eugène Fadet şi-a deschis un garaj. E reprezentantul unei firme importante, care fabrică vehicule în serie. Acest nou comerţ îl umple de trufie şi îi prilejuieşte deplasări sub pretextul probelor şi al vînzărilor în perspectivă. Însă Léontine Fadet controlează cu străşnicie debiturile de benzină, creditele, reparaţiile şi orele de muncă. A ştiut să inspire frică atît clienţilor, cît şi celor doi ucenici. Ea chezăşuieşte întreprinderii Fadet deveruri sănătoase.

Toată nenorocirea oamenilor se trage din frămîntările necontenite ale creierului lor. Or creierul Rosei Bivaque, devenită Rose Brodequin, trece drept cel mai leneş organ de gîndire din cîte există pe lume. De-aia e fericită, la adăpost de întrebări, de comparaţii şi de năzuinţi, care chinuie unele minţi. Rose are un singur îndreptar în viaţă : pe Claudius al ei, care pen-

tru ea rămîne de-a pururi frumosul militar ivit odinioară înaintea ochilor săi ca un crainic al primăverii. Ea îi face copii, supă şi îi spală primenelile — copii frumoşi, supă gustoasă şi primeneli bine spălate. Totdeauna proaspătă, totdeauna surîzătoare şi modestă, totdeauna supusă, nu se răzvrăteşte de nimic, nici zi, nici noapte. Împăcată cu bunul Dumnezeu, de asemenea şi cu sfînta Fecioară (care a trebuit să înţeleagă că zămislirile fără prihană nu erau de ea), de la măritişul ei, sorocit peste noapte, cum se spune, prin intervenţia hotărîtă a baronesei, această Rose Brodequin, una din femeile tinere ale tîrgului, poate fi dată, în definitiv, drept exemplu de bună purtare şi de respect al îndatoririlor conjugale.

— N-ai fost pripit, Claudius, băiatul meu, repetă şi azi din cînd în cînd Adrienne Brodequin, uitîndu-se la noră-sa, care pe Claudius al ei îl soarbe din ochi, sfielnică şi îmbujorată ca în primele zile şi care ar putea să mai spună ca în primele zile: „Cu Claudius e altceva... simt că mă furnică peste tot !..."

Ceea ce însemnează că întreg universul nu preţuieşte pentru ea cît un Claudius Brodequin, acest monstru de Claudius, prin care i-a venit, în 1923, toată dulceaţa lumii, sub rotirea stelară a unui cer dintr-o noapte de aprilie, care le-a fost baldachinul nupţial.

•

O familie din Clochemerle se prăbuşi răzleţită în ruşine: familia Girodot.

Să ne întoarcem în 1923. Tînăra Hortense notificînd din Paris părinţilor ei odiseea răpirii şi pus în faţa faptului împlinit, Hyacinthe Girodot trebui să capituleze. Îi dădu fiicei sale o leafă lunară, ca să se poată mărita cu marţafoiul ei, rămînînd ca şi ăla să consimtă s-o ia, ceea ce ar fi fost un succes după un asemenea scandal. Dar notarul, cu sula-n coastă, îi acordă o leafă de foamete, spunînd că nu vrea să întreţină un derbedeu care avea să-i fie ginere prin abuz de încredere, aşa că Denis Pommier se văzu nevoit să caute de lucru.

Băiatul acesta era poet. El îşi dădu seama, cu destulă amărăciune, că într-o lume dirijată de marea finanţă şi zguduită de maşinism poezia nu-ţi procură cu ce să poţi trece în fiece dimineaţă pe la brutărie. În consecinţă se hotărî să recurgă la proza banală, aranjîndu-se să strecoare niscai neologisme născocite de el şi metafore din belşug. La ziarul unde reuşise să intre a fost repartizat la „Fapte diverse", ca mulţi alţii care şi-au început

cariera la această rubrică, dîndu-i-se speranţa unei avansări rapide, dacă va şti să se distingă în această ramură cam obscură. Într-adevăr, s-a distins, dar într-un fel cu totul neaşteptat — cel puţin pentru redactorul-şef — reuşind să facă indigerabilă, ba chiar vădit umoristică lectura ziarului la care lucra. Prea plin de lirism, Denis Pommier îl băga peste tot, în articolaşe privitoare la ciocniri de automobile, agresiuni, buzunăriri, sinucideri. Trebuie să admitem că lirismul se potrivea aici ca musca-n lapte. Redactă bunăoară în limbaj poetic reportajul unui asasinat săvîrşit în provincie, telegrafiat într-o formă năstruşnică, asemănătoare unui mesaj cifrat, a cărui cheie, din păcate, nimeni de la ziar n-o poseda. Abia întors de pe teren, tînărul reporter fu încunoştinţat că stilul său, care ar face minuni în literatură, nu merge nici de doi bani în gazetărie. A fost sfătuit să-şi caute norocul aiurea. Denis Pommier a mai încercat două experienţe similare, pe care însă demonul poeziei le dădu repede de rîpă.

Epoca aparţinea talentelor precoce. Apropierea de cea de-a treizecea lui aniversare îl neliniştea serios pe poet, care-şi zise că, la vîrsta asta, Balzac începuse a lucra pentru posteritate. Numai că, pentru ritmul veacului nostru, Balzac ar fi fost un întîrziat. Hotărî s-o ia cu trei ani înaintea autorului *Comediei umane,* punînd bazele unui roman ciclic cu titlul general : *Secolul XX*. Primul volum se va numi *În zorii secolului*. Se închise cu convingere în casă şi peste opt luni termină un manuscris de cinci sute douăsprezece pagini dactilografiate, fără margini libere, tras în şapte copii de însăşi gingaşa Hortense. Şapte editori parizieni primiră simultan această capodoperă masivă.

Unul dintre ei răspunse că manuscrisul prezintă interes, dar că tonul nu e destul de literar pentru editura sa. Altul, că manuscrisul prezintă interes, dar că tonul e prea literar pentru editura sa. Altul, că intriga e aproape inexistentă. Altul, că prea se dă importanţă intrigii. Altul întrebă : „Nu cumva autorul îşi bate joc de oameni ?“, fără altă explicaţie. Altul îşi îngădui un sfat : „Autorul ar face bine să recurgă la un traducător, căci nu se obişnuieşte să se publice în Franţa direct în păsărească Pieilor-Roşii“. În sfîrşit, al şaptelea n-a răspuns şi nici n-a trimis manuscrisul înapoi.

Dezamăgirile s-au prelins pe-o perioadă de şase luni, timp suficient pentru compunerea unui roman nou, de proporţii mai mici : *Bazarul viselor,* reprodus de asemenea în mai multe exemplare, care nici el nu avu o soartă mai bună.

Disperat, Denis Pommier se îndreptă spre romanul-foileton. Prima lui încercare fu încununată de-un anumit succes. Rămînea doar să persevereze, ceea ce şi făcu într-un chip metodic. În fiece dimineaţă, duhănind nenumărate pipe, scotea la capăt douăzeci de pagini, recurgînd la dialoguri-fulger, cînd inspiraţia îl părăsea. („Talentul esenţial al unui foiletonist e să scrie începînd mereu de la capătul rîndului", îl învăţase un veteran al genului.) Cînd isprăvea, nevastă-sa îi bătea la maşină ciornele.

Hortense era fericită. Avea orbirea îndărătnică a îndrăgostitelor sentimentale şi era convinsă că Denis al ei e un om de mare valoare. Pe cît de mare pe-atît de vesel era acest om valoros. După ce îşi petrecea dimineţile încurcînd straşnic iţele personajelor sale, combinînd corupţii, escrocherii şi asasinate, îi plăcea să se amuze seara ca un copil. Toate instinctele sale rele intrau în eroii foiletoanelor, lăsîndu-i un prisos de ştrengării încîntătoare, care-o fermecau pe Hortense. Aceasta, prin harul unei iubiri aprinse, ajunsese să-şi confunde ursita cu ursitele romantice ale eroinelor ideale, ce constituiau bazarul lui Denis Pommier. Acest regim de viaţă i-a îngăduit menajului, sporit cu doi copilaşi frumoşi, să trăiască destul de modest pînă în anul 1928, cînd Hyacinthe Girodot muri.

În sfîrşit, se putea deschide lada de fier a notarului şi împărţi conţinutul, care depăşea de la simplu la dublu previziunile cele mai optimiste. Zgîrciţii aşa se reabilitează, în moarte, pe cînd amintirea fiinţelor cu-adevărat generoase e de multe ori hulită. Moştenitorii erau de părere că notarul, care avusese buna inspiraţie să dea ortul popii fără prea multă tărăgăneală, dacă n-a lăsat inimi cernite, merita totuşi parastase deosebite. Şi-apoi, a face din propria-ţi moarte o dulce serbare familială nu e dovada unui altruism bine chibzuit? Sub această privinţă moartea lui Girodot a fost o capodoperă.

Nu există capodoperă care să nu-l fi costat pe autorul ei mari suferinţi. Aşa s-a întîmplat cu Girodot, decedat din durerea de a-şi vedea ducîndu-i-se pe apa sîmbetei banii lui dragi; această cumplită sfîşiere i-a grăbit sfîrşitul. Dacă a avut o moarte pretimpurie, meritul sau grozăvia i-au revenit fiului său, Raoul Girodot, băiat mîrşav, „înzestrat numai cu vicii", cum zicea taică-său. La optsprezece ani junele nostru, hotărît potrivnic învăţăturii, se stabili la Lyon, în vederea stagiului ce trebuia să-l îndrume spre notariat. Se ştie că Raoul Girodot avea despre modul de-a înţelege viaţa idei foarte precise. El nu se abătu de la programul pe care şi-l fixase de timpuriu, al cărui articol prim îi interzicea să puie piciorul într-un birou de notar. În

aplicarea amintitului program, avu totdeauna sprijinul secret al mamei sale, care, dintr-o ciudată deviere a simţului feminin, combinat cu dragostea maternă, păstra pentru băiatul acesta o slăbiciune de necrezut, într-adevăr surprinzătoare la o femeie atît de ursuză. Te întrebi dacă în această înclinare nu-i de văzut o atracţie oarecum incestuoasă, de altfel neştiută notăresei, prin care natura sa se răzbuna tîrzielnic de anumite inaptitudini ce-l împinseseră pe Girodot în braţele paţachinelor. Orice ar fi, fapt e că Raoul Girodot îi scotea maică-si toţi banii pe care aceasta îi pusese deoparte, în felurite ascunzători, căci în uzul femeilor din neamul Tapaque-Dondelle era să-şi constituie „un ciorap", în neştiinţa soţilor, ca măsură de prevedere pentru zile negre, cucoanele astea socotindu-i pe bărbaţi în stare de orice, chiar să le lase pe drumuri, cu obiceiul lor scîrbavnic de-a alerga după tîrîturi. De altminteri, patima economiei are şi alt aspect practic : încurajează soţiile în acţiunea de supraveghere a rosturilor casei, ceea ce face ca toată lumea să iasă mulţumită.

Dar veni un moment cînd nici economiile notăresei, nici ciuntirile făcute în bugetul gospodăriei de fitece zi n-au mai ajuns să satisfacă nevoile fiului ei, căruia destinul i-a scos în cale, spre nenorocirea alor săi, pe frumoasa şi îmbătătoarea blondă a visurilor sale. Întîlnire irezistibilă ca o fatalitate. Persoana, cu numele de alint Dady, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani cînd a cunoscut-o Raoul Girodot, era întreţinută de un mătăsar din Lyon, ipochimen bogat şi important în galeria industrială a oraşului. Pe Raoul Girodot eleganţa duduii l-a zăpăcit, şi ştiinţa ei în ale amorului l-a făcut praf. La rîndul ei, Dady n-a rămas nesimţitoare la atîta adoraţiune, la atîta elan juvenil. De altă parte, distracţiile, ca şi atenţiile, îi erau indispensabile, în afară de cele două-trei seri pe săptămînă, ce i le oferea un domn de cincizeci şi şapte de ani, acel Achille Muchecoin, mătăsar.

Perfecţionarea educaţiei unui adolescent ocupa foarte plăcut după-amiezile blondei Dady, şi cîteodată şi nopţile sale, căci, bizuindu-se pe obiceiurile tipicare ale industriaşului, n-avea de ce să se sfiască.

Dar şi obiceiurile cele mai tipicare se schimbă uneori. Căci, venind într-o seară pe neaşteptate, domnul Muchecoin (avea, firește, o cheie) găsi la frumoasa lui ţiitoare un tinerel, a cărui ţinută sumară făcea dificilă explicaţia că e un verişor din provincie. Au fost cîteva momente penibile. Domnul Muchecoin se arătă foarte demn. Punîndu-şi la loc gambeta pe chelie, în semn de dispreţ, îi adresă lui Raoul Girodot, care roşise foc, următoarele cuvinte :

— Băiatule, ca să ai dreptul să-ţi oferi plăcerile oamenilor de vîrsta mea, trebuie să-ţi asumi şi sarcinile. În consecinţă, îţi las grija de-a rezolva facturile doamnei, căreia îi prezint pentru ultima oară omagiile mele.

Zicînd acestea, se şi făcu nevăzut, lăsîndu-i pe cei doi delicvenţi cu jocul întrerupt şi fără chef de a-l relua imediat.

— Rahat ! glăsui tulburătoarea Dady, revenindu-şi din emoţie. Găsesc eu altul !

Făcea aluzie la succesorul financiar al domnului Muchecoin, la care Raoul Girodot răspunse că el se consideră acesta. Luînd-o în braţe pe adorabila lui amantă, îi explică înfrigurat că taică-său, notar cărpănos, dispune de fonduri imense, care pot servi ca garanţii solide pentru împrumuturi. Dady exclamă rîzînd :

— Ar fi prea nostim !

Î se părea adică nostim ca „munca" (pe care o practica) să fie sinonimă cu plăcerea. Sincronism ideal, încă neîntîlnit în toată cariera ei aventuroasă. Şi iată-l realizat acum de Raoul Girodot, devenit la nouăsprezece ani şi ceva susţinătorul acestei femei frumoase, care radia de strălucire în galeria demimondului lyonez.

Şase luni mai tîrziu, un cămătar foarte hapsîn făcu o călătorie la Clochemerle pentru a-i cere lui Hyacinthe Girodot vreo cincizeci de mii de franci împrumutaţi lui Girodot-fiul, cum atestau poliţele iscălite de acesta din urmă. Primul gest al notarului fu să-l dea pe tîlhar pe uşă afară. Acesta avu însă răgazul de-a insinua că „tînărul poate fi băgat la puşcărie". Care cuvinte fiind auzite de notăreasă, aceasta se prăbuşi leşinată pe podea cît era de lungă. Notarul plăti, scoţînd gemete de harpagon, iar a doua zi se repezi la Lyon pentru a-l surprinde pe făptaş în compania tîrfei sale.

Îi căută şi-i găsi fireşte împreună, de vreme ce nici o clipă nu se părăseau. Şezînd pe aceeaşi banchetă într-o mare cafenea, tinerii alcătuiau una din acele perechi invidiate, preocupate numai de mutuala lor idolatrizare, în care jocul trupurilor îmbăiate, parfumate şi mereu împletite constituie distracţia de căpetenie. Îşi zîmbeau ca nişte complici fără temeri, se cicăleau, se certau, se îmbufnau, se împăcau, se îmbrăţişau cu o perfectă indiferenţă faţă de ceilalţi, considerînd lumea ca o cantitate neglijabilă, fiindcă erau fericiţi, vrăjiţi unul de celălalt. Nu se plictiseau niciodată, dispunînd de nesecata rezervă a nimicurilor ce constituie fondul de ciripeli al amanţilor tineri, pentru care cuvinte şi viaţă publică nu sînt decît tot atîtea în-

treruperi ale plăcerii, căci numai plăcerea e un lucru important. Raoul Girodot afişa o libertate în purtări care l-ar fi putut umple de mîndrie pe taică-său. Dar notarul, crunt lovit din pricina celor cincizeci de mii de franci, purta fiului său ura neogoită ce-o resimte pentru agresorul său un om înjunghiat mişeleşte. Fără să se apropie, se uită la tipesă, la sirena care-i vrăjise fiul. (E încîntătoare, trebui să admită, şi ai zice că în alegerea făcută de fiu şi-a impus tatăl gustul.) „În timp ce eu postesc ! reflectă Girodot. Dar asta n-o să mai meargă..." Privind-o, avu senzaţia că această femeie îi amintea ceva. Şi deodată o recunoscu, îşi rememoră totul... Păli. O dureroasă luptă se încinse într-însul, între justificata lui mînie şi făţărnicia sa, acest zid de apărare a unei respectabilităţi socotită ca cel mai de preţ dintre bunuri — sub raport moral, se înţelege.

Chiar pentru o fată frumoasă şi deşteaptă — ceea ce era cazul ei — o carieră ca aceea a domnişoarei Dady e totdeauna anevoioasă şi subordonată tuturor hazardurilor. Înainte de-a fi cooptată în aristocraţia curtezanelor, cum sînt denumite femeile întreţinute, Dady cunoscuse zile negre la începuturile carierei sale. O vedeai hoinărind noaptea prin centrul Lyonului, trotuaristă timidă şi flămîndă, care nu totdeauna găsea cui să-şi vîndă trupul, un trup totuşi frumos, fără nici un cusur. Însă faima unui trup, ca şi aceea a unui talent, are nevoie de mult timp ca să i se ducă vestea. A fost o vreme cînd pentru cincizeci de franci oricine putea profita de farmecele ei. La acest preţ sute de bărbaţi au profitat, ca de oricare alta, şi nimeni nu găsea că merită să se laude. Mai tîrziu, cineva i-a descoperit „calităţile", şi de atunci deveni mai greu accesibilă, amatorii solicitînd-o la tariful cel mai ridicat. Dady avu deşteptăciunea să înţeleagă că nu trebuie să-şi mai acorde favorurile decît pe sprînceană, rezervă pe care-o defini chiar ea — de ce, nu se ştie — „şicul cocotelor din lumea bună". Şi de atunci Dady fu obiectul unui puternic curent de snobism, marea industrie şi-o dispută, iar cîteva întreprinderi comerciale îşi depuseră în cinstea ei bilanţurile. Renumele de femeie primejdioasă o urcă definitiv pe cea mai înaltă culme a tarifului.

Unii se vor mira de atenţia acordată de Dady lui Raoul Girodot, ale cărui resurse erau neînsemnate şi puţin sigure. În cazul de faţă intra în joc simpatia, şi Dady ţinea să-şi ofere un capriciu. Pe urmă, gîndul căsătoriei, pururea atît de puternic la femeie, în orice condiţie s-ar afla, jucă un rol nou în socotelile ei. Cunoscînd ataşamentul senzual al lui Raoul, gîndul acesta nu-i apărea atît de nesăbuit. Exista însă o opreliştе, ce-l făcea pe Girodot-tatăl să pălească în colţul cafenelei unde stătea şi de unde-i observa,

ascuns după un stîlp, pe cei doi îndrăgostiţi, care habar n-aveau de prezenţa lui acolo.

Pe la începuturile carierei sale, Dady fusese în cîteva rînduri obiectul „daniilor secrete" ale notarului — iată înspăimîntătoarea realitate ce ieşea la iveală ! Se ştie că aceste danii secrete aveau ca dublură niscai servicii foarte intime, pentru care notarul manifesta dorinţe atît de speciale încît socotea că e absolut inadmisibil ca fiul său să le afle vreodată. E de închipuit starea sufletească a acestui părinte, prins între indignarea provocată de conduita odraslei sale şi primejdia dării în vileag a propriilor sale isprăvi ruşinoase. Ascuns după un stîlp al cafenelei, reflecta la diferitele mijloace de a-şi scăpa băiatul din ghearele acestei femei, ale cărei mijloace active ştia cît de puternice sînt ; puternice şi corosive. Ca unul ce le-a cunoscut odinioară efectele asupra simţurilor sale tocite, era în măsură să aprecieze unde pot duce aceste efecte, ţinînd seama de simţurile atît de uşor de aprins ale unui tînăr. În astea toate se infiltra şi un fel de vagă gelozie, care, combinată cu pierderea celor cincizeci de mii de franci, îl tortura cumplit pe Girodot. În fine, simţea că însăşi demnitatea sa, tîrîtă în vîrtejul penibilei afaceri, i se duce pe copcă.

Cei doi tineri se ridicară deodată, aruncînd înainte de-a pleca o privire asupra persoanelor din local. Raoul îşi zări tatăl, iar Dady identifică în jivina pitită într-un colţ pe-un client al ei de odinioară. Arătîndu-l pe Girodot, Raoul îi zise fetei :

— Uite-l pe babacu' ! Trebuie să-i vorbesc. Şterge-o !

Nu-i greu de ghicit ce a urmat : cum a trebuit notarul din Clochemerle să fie ostaticul nemărturisitelor secrete deţinute de tînăra femeie, cum teama divulgărilor l-a împiedicat pe Girodot să acţioneze, cum Dady, de îndată ce-a descoperit această teamă (n-a fost nevoie de mult timp), s-a simţit stăpînă pe situaţie, împingîndu-l pe Raoul la cheltuieli nebuneşti, la împrumuturi peste măsură de mari şi la sfruntate răzvrătiri filiale.

Cumplit calvar pentru Girodot, obligat, în doi ani, să achite două sute cincizeci de mii de franci datorii contractate de Raoul, başca sumele pe care mizerabilul le scotea de la maică-sa. S-a întîmplat ca notarul să se întîlnească pe-o stradă a Lyonului cu Dady, care nu s-a sfiit să-i zîmbească în trecere. („Îi mai şi zîmbeşte această tîrfă, care-i roade sufletul fiindcă-i martora plătită a slăbiciunilor sale de odinioară !") Ruşinea şi mîhnirea îi surpau viaţa, care i se scurgea prin uşa întredeschisă a seifului, de unde scotea banii smulşi cu japca de mesalina din Lyon. Aveai impresia că sîngele

lui tîra cocleală în ultimele luni, într-atît culoarea pielii sale căpătase aspectul bronzului vechi bătut de intemperii. Girodot muri la cincizeci şi şase de ani de prea multă amărăciune, care l-a făcut să murmure, chiar în pragul veşniciei, în clipa cînd îşi lua rămas bun de la lumea pămîntească : „M-a stors, paceaura !“ Cuvinte lipsite de orice noimă, care au fost puse pe seama delirului. După care căzu în comă.

O dată moştenirea împărţită şi biroul de notariat vîndut, familia Girodot părăsi Clochemerle-ul. Milionar acuma, Denis Pommier îşi luă un apartament spaţios la Paris, începu să primească lume multă şi, scriind mult mai puţin, îşi făcu o frumoasă reputaţie în literatură.

După cîţiva ani trăiţi în dezordinea dragostei, Dady, care atinsese vîrsta de treizeci de ani, îşi zise că e vremea să se gîndească la lucruri serioase : se mărită cu Raoul. Ajunsă nevastă cu cununie, Dady începu încet-încet să se schimbe, trecînd, în cele din urmă, în tabăra femeilor respectabile, în fruntea cărora străluceşte prin atitudinea sa intransigentă, prin felul sever cum critică toaletele, vorbele şi moravurile. Foarte curînd va fi aleasă preşedintă la vreun aşezămînt de ocrotire şi pînă atunci îi drămuieşte soţului ei banii de buzunar. Raoul Girodot a trebuit să-şi caute distracţii în afara căminului conjugal. Şi-a luat o amantă, tot blondă, tînără, proaspătă şi durdulie, ca Dady cînd el avea nouăsprezece ani. Aceasta, îngrăşată şi bisericoasă, nu-i cruţă scenele violente. Cînd se ceartă îi spune uneori :

— Ai să devii un porc de cîine ca taică-tău !

— De unde ştii, întreabă Raoul, că tata a fost un porc de cîine ?

— Avea mutra, şi tu ai să-i semeni.

Adevărat. Cu scurgerea anilor, Girodot-fiul începe să semene cu răposatul, şi ceea ce-i mai curios pentru acest fiu cîndva nedemn, se şi vede la el pornirea accentuată pe zi ce trece de a-l apăra şi de a-i găsi calităţi pe care i le contesta cît taică-său trăia. E un semn că îmbătrîneşte, că nici el nu-i prea departe de convertire, prea departe de reintrarea în sînul călduţ al burgheziei, de care-i legat prin toate fibrele. Acest ataşament de clasă se va manifesta cu tărie atunci cînd băieţaşul lui va fi destul de mare ca să-i poată încrusta în minte principiile rigide ale unei morale venite în linie dreaptă de la Girodot notarul.

În ce-o priveşte pe văduva acestuia din urmă, Philippine Girodot, menţionăm că a găsit un refugiu la Dijon, leagănul gintei Tapaque-Dondelle, unde vegetează un mare număr de domnişoare bătrîne şi toate bunicile acestei familii. În societatea lor, fosta notăreasă face comentarii asupra nenoro-

cirilor vieţii sale, asupra suferinţelor sale trupeşti şi asupra neplăcerilor îndurate din partea slujnicelor, ceea ce constituie principala ocupaţie a acestor persoane pe jumătate retrase din lume. În afară de asta, ele îşi mai înveselesc ultimii ani sorbind din belşug lichior de coacăze, acel vestit lichior de Dijon, făcut din coacăze negre, excelent cu pesmeciori bine prăjiţi.

•

La vîrsta înaintată la care ajunge plin de smerenie, părintele Ponosse se odihneşte zilnic, cînd e frumos afară, cîteva ore la umbra grădinii sale, cu pipa sa, cu breviarul său, cu o cafeluţă şi un şip de rachiu. Dar pipa lui se stinge, căci bătrînul preot are acum răsuflarea scurtă, de rachiu nu se atinge şi nici breviarul nu-l mai deschide. Gustînd din tihna friguroasă a bătrînilor, părintele Ponosse se gîndeşte la viaţa lui, care e pe sfîrşite. Din gîndurile acestea, izvorîte din trecut, se inspiră pentru predicile sale improvizate, mult mai potrivite cazului său personal decît sînt formulele liturghiei. Încărcat de-o grea experienţă apostolică, ce l-a făcut să descopere, treptat-treptat, străfundul sufletelor, el compătimeşte biata condiţie umană. Omul nu-i rău din fire — crede el — ba deseori are o sete sinceră de dreptate şi aspiră la o fericire calmă. Căutîndu-le, însă, rătăceşte ca orbii, ale căror toiaguri nu mai întîlnesc zidurile sau asperităţile drumului, ca să-i călăuzească. E adevărat, pe drumul lor şovăielnic spre fericire, oamenii înaintează ca orbii, ca nişte orbi sălbatici ; tot ce se poate ca preadesele lor prăbuşiri şi înfrîngeri să-i facă sălbatici.

Singur, vorbind în şoaptă, părintele din Clochemerle pledează cauza păstoriţilor săi în faţa lui Dumnezeu. „Să ştii, Doamne, că nu-s de loc răi clochemerlinii noştri. Nici eu nu sînt rău, Doamne, o ştii tot atît de bine. Totuşi..." Se gîndeşte la pedepsele care-i aşteaptă pe păcătoşii care nu se pocăiesc sau pe cei pe care i-a surprins moartea. Şi atunci întreabă cerul blajin al Clochemerle-ului, albastru ca rochia sfintei Fecioare : „Iadul nu-i oare pe pămînt, Dumnezeule drept şi milostiv ?" Ponosse oftează şi se reculege, gîndindu-se la el, trecînd în revistă propriile sale păcate : „Vai, odinioară comis-am păcatul cărnii, cu destulă măsură, desigur, şi nu cu prea multă plăcere (cum să te delectezi cu Honorine ?), dar şi asta era prea mult şi mă căiesc, Doamne. Cu milostenia ta fără de margini, vei face desigur parte dreaptă păcatelor mele. M-ai dăruit cu un sînge fierbinte — ştii şi acest lucru — şi mai ştii că n-am păcătuit decît atunci cînd nu se putea

altfel. Mă căiesc din toată inima, Doamne, pentru aceste greşeli din tinereţe şi-ţi mulţumesc că mi-ai răpit de mult primejdioasa şi scîrbavnica însuşire bărbătească, care mă făcea să poftesc la enoriaşele mele în cursul întrevederilor pe care le aveam pentru salvarea sufletelor lor... Fie-ţi milă, Tatăl nostru cel din ceruri, de Honorine, cînd o fi să ajungă în faţa ta, ceea ce nu va întîrzia să se întîmple. Să atribui mai degrabă devotamentului ei purtarea faţă de mine, pornită numai din bunătate, cînd te gîndeşti că am tratat-o cu o grabă din care biata de ea numai plăcere nu găsea şi fără să-i ofer nici una din acele dezmierdări preliminarii, atît de preţuite de oameni, dar care ar însemna pentru un preot ultima treaptă a decăderii. Purtarea Honorinei a împiedicat ca faptele mele urîte să căşuneze bisericii, şi acest lucru fi-va-i iertat cu siguranţă preacredincioasei tale slujnice. Îţi mulţumesc, de asemenea, că ai adus-o în tîrguşorul nostru pe doamna baroană, care e atît de bună cu mine şi care trimite în fiece săptămînă şoferul să mă ia la castel, la masă. Cu toate că bucatele sale sînt atît de rafinate, nu lăcomia mă face să mă bucur ducîndu-mă acolo. De mîncat nu mai mănînc nimic şi nici de băut nu mai beau ; nu-mi permite stomacul. Dar mă mai distrez şi eu un pic în societatea aia aleasă şi-mi spun cu satisfacţie că în persoana mea umilă e onorată biserica... Revarsă-ţi, Doamne, harul asupra bătrînului tău servitor, care e departe de-a fi desăvîrşit ! Hărăzeşte-mi o moarte uşoară ! La ora pe care mi-ai sorocit-o, voi fi gata. Îţi spun însă cît se poate de simplu : îmi pare nespus de rău să-i părăsesc pe clochemerlinii mei, şi oamenii ăştia atît de cumsecade mult se vor întrista văzîndu-l pe bătrînul lor Ponosse ducîndu-se pentru totdeauna, el care-i cunoaşte pe toţi. Îţi dai seama ? De cînd tot sîntem împreună... Aşa că, Atotfăcătorule, nu te grăbi să mă chemi la tine, mai lasă-mă cît vei binevoi tu în această Vale a plîngerii... Mă simt în stare să mai slujesc încă. Uite, chiar azi-dimineaţă am împărtăşit-o pe bătrîna Memé Boffet, pe Memé Boffet de la Răscrucea Drumurilor, la o distanţă de trei kilometri. Pe jos am mers, şi la dus şi la întors. Aşa că vezi şi tu..."

Astfel gîndeşte şi vorbeşte bătrînul Ponosse, slăbit, albit de ani, cu capul tremurînd, mişcîndu-şi încetişor fălcile, care nu mai au nici un dinte. Şi privirea lui slăbită rătăceşte hăt-departe peste valea Saônei, pe podişul Dombes, în direcţia Ars-ului, satul multpreafericitului Vianney. Îi adresează acestui om cucernic, preot model de ţară, o ultimă invocaţie : „Sfinte Ioane, să fii cu mine ca un frate, ajută-mă să mă săvîrşesc din viaţă fără chinuri prea mari, ca un preot bun ! Nu ca un sfînt ca tine, fără doar şi poate, prea

ar fi frumos, ci pur şi simplu ca un om de treabă, ca un bun creştin. Şi rogu-te, aşteaptă-mă la poarta raiului, colo sus, cînd îmi va fi scris să plec de-aici. Fiindcă, aşa cum mă cunosc, niciodată nu voi îndrăzni să-i calc singur pragul. Şi nimeni n-o să se deranjeze să iasă în întîmpinarea bietului şi bătrînului Ponosse din Clochemerle şi niciodată n-o să fiu în stare să găsesc, în forfota de-acolo colţişorul acela unde sînt adunaţi clochemerlinii pe care i-am petrecut pînă la groapă, după ce le-am dat grijania. Şi spune-mi, rogu-te, ce-aş putea face eu în cer fără clochemerlinii mei, preafericitule Vianney ? Nu cunosc pe nimeni în lume în afară de podgorenii mei şi de straşnicile lor neveste..."

Gîndind aşa, preotul Ponosse lăsă să-i cadă capul pe piept şi se cufundă într-o dulce toropeală, care-i dă avangustul unei fericiri fără de sfîrşit.

•

În luna octombrie 1932, zece ani de la începutul povestirii noastre, doi oameni se plimbau într-o seară agale, unul lîngă altul, prin piaţa centrală a Clochemerle-ului, şi aceşti doi oameni erau tot cei care, cu zece ani în urmă şi la aceeaşi oră, se plimbau prin acelaşi loc : Barthélemy Piéchut şi Tafardel.

Dar în aceşti doi oameni se produsese o schimbare, datorită mai puţin vîrstei, fără îndoială, cît evoluţiei diferite a carierei lor. Distanţa socială care îi despărţea şi care se şi vădea în autoritatea ţinutei, în gesturi, intonaţii, detalii vestimentare, se făcea şi mai mult simţită ca odinioară. Primarul, senator acum, impunea respect printr-o mie de amănunte greu de definit. Asta nu ţinea în mod particular nici de haină, nici de vreo afectare a manierelor sau a limbajului, ci de ansamblul persoanei sale întruchipînd imaginea forţei, a liniştii, a vigoarei. Un nimb de siguranţă şi de sănătate îl învăluia pe Piéchut. Văzîndu-l, rămîneai cu impresia atît de rară şi de plăcută că te găseşti în faţa unui om atotbiruitor, care, ştiind că nimic nu i se împotriveşte, se poate bucura de triumful său fără să ridice tonul, fără să forţeze nota, într-o destindere amabilă şi odihnitoare.

Alături de simplitatea lui Piéchut, demnitatea grandilocventă a lui Tafardel, care ţi se părea ridicolă în primul moment, o puteai găsi înduioşătoare ceva mai tîrziu. E de amintit că acea demnitate excesivă înlocuia insuccesele materiale ale insului, ale cărui merite nu se concretizau în mîndre bunuri sub soare, în slujbe gras plătite, în alianţe strălucite. La trei ani de

pensionare, Tafardel rămînea același intelectual curat și singuratic, același republican cinstit, beneficiind de un salariu anual ce nu depășea suma de nouăsprezece mii de franci, venit care, de altfel, era mai mult decît suficient la Clochemerle, ținînd seama și de gusturile modeste ale învățătorului. Tafardel însă nu se pricepea să-și folosească venitul. Eleganța, cu osebire, era o știință ferecată pentru el, neconcepînd că îmbrăcămintea decentă a unui perfect pedagog să nu fie exclusiv compusă dintr-un guler de celuloid, un surtuc de alpaga, un pantalon de dril și o pălărie gen panama. Aceste accesorii cumpărate la magazinele de confecții se ajustau pe trupul său slăbănog într-un mod cu totul relativ. Lustrul hainei și scurtimea pantalonului prea des spălat atestau o îndelungă folosință. Nu că era zgîrie-brînză, ferit-a sfîntu' dar în tinerețe Tafardel se formase la școala aspră a mizeriei și mai tîrziu la aceea a slujbașilor prost plătiți. Contractase pentru toată viața deprinderi de economie prevăzătoare și de dispreț pentru fațadă. În sfîrșit, înclinarea ce-o avea pentru vinul de Beaujolais, consecință a revoltei stîrnite în sufletul său de evenimentele din 1923, se adăuga la dezordinea toaletei sale. E-adevărat că această înclinare îi întreținea flacăra oratorică și forța convingerilor bătăioase, care îl salvau de la inerția mentală în care se prăbușesc multe creiere în preajma vîrstei sexagenare.

În seara aceea Piéchut, nimbat de satisfacții și onoruri, contempla de la marginea terasei frumoasa panoramă beaujoleză, unde numele lui era rostit cu respect acuma. Măsura în gînd drumul străbătut de cîțiva ani încoace, numai cu singurele mijloace ale spiritului său ingenios. Tafardel, înnămolit în bicisnica lui slujbuliță, îi servea ca termen de comparație pentru situația înaltă la care el, Piéchut, se ridicase, și de aceea continua să prețuiască societatea învățătorului, confident naiv, cu care nu era nevoie să te jenezi. Acesta din urmă, mîndru de încrederea senatorului, mîndru de-a se fi devotat unei cauze ce contribuise cu multe izbînzi la succesul celuilalt, îi păstra un atașament neclintit. Tafardel rupse tăcerea contemplației :

— Am impresia, domnule Piéchut, că populația noastră a cam prins mucegai. Ar trebui făcut ceva ca s-o mai însuflețim.

— Și ce anume, dragul meu Tafardel ?

— Încă nu știu bine, dar mi-au încolțit în minte două-trei reforme.

Piéchut îl întrerupse cu o bunăvoință prietenoasă, dar destul de fermă.

— S-a isprăvit cu reformele, dragul meu Tafardel. S-a isprăvit în ceea ce ne privește. Am luptat la vremea noastră. Alții or să lupte după noi. Trebuie să le lăsăm oamenilor timpul să mistuie progresul. În regimul de astăzi,

care-i departe de-a fi desăvîrşit, s-au înfăptuit totuşi unele lucruri bune. Înainte de-a provoca răscoliri sociale e bine să chibzuieşti...

Cu un gest circular, senatorul arăta spre dealurile din jur, cărora soarele le adresa calde saluturi de despărţire.

— Uite, spuse el cu gravitate, exemplul pe care ni-l oferă natura ! Cît de tihnite sînt amurgurile, după fierbinţeala zilei. Iată-ne în amurgul vieţii noastre, dragă amice. Să stăm cuminţi şi să nu tulburăm asfinţitul unei vieţi bine împlinite.

— Totuşi, domnule Piéchut... voi să mai obiecteze Tafardel.

Piéchut nu-l lăsă să isprăvească :

— O reformă, ei da, o am înaintea ochilor !...

Îl apucă pe confident de reverul hainei, de cheutoarea unde panglica decoraţiei academice făcea o largă şi frumoasă pată violetă.

— Panglica aceasta, spuse el mehenghi, o vom preschimba în rozetă. Ce zici de reforma mea ?

— Oh, domnule Piéchut !... murmură aproape tremurînd Tafardel.

Apoi privirea învăţătorului poposi maşinal pe panglica roşie ce împodobea butoniera senatorului. Acesta îi surprinse privirea.

— Ehei, mai ştii ? exclamă Piéchut.

CUPRINSUL

Cuvînt înainte 5

Care va spune tot atît de mult cît o prefaţă,
cu mai puţină osteneală pentru cititori 11

I. UN PLAN MĂREŢ 15
II. CLOCHEMERLE-EN-BEAUJOLAIS 24
III. CÎŢIVA CLOCHEMERLINI DE SEAMĂ 35
IV. CÎŢIVA CLOCHEMERLINI DE SEAMĂ (URMARE) 54
V. O INAUGURARE TRIUMFALĂ 71
VI. HALUCINAŢIILE JUSTINEI PUTET 86
VII. CLOCHEMERLE IA ATITUDINE 100
VIII. SOSEŞTE CLAUDIUS BRODEQUIN 109
IX. SFÎNTUL ROCH 122
X. IZBUCNEŞTE SCANDALUL 134
XI. PRIMELE CONSECINŢE 147
XII. INTERVINE BARONEASA 160
XIII. INTERMEZZO 176
XIV. UN VÎNT DE NEBUNIE 188
XV. UN VÎNT DE NEBUNIE (URMARE) 201
XVI. SE IAU MĂSURI 213
XVII. PUTERE CENTRALĂ ŞI IERARHII 230
XVIII. DRAMA 243
XIX. CAUZE MICI, EFECTE MARI 259
XX. TIMPUL ŞI-A ÎNDEPLINIT OPERA 272